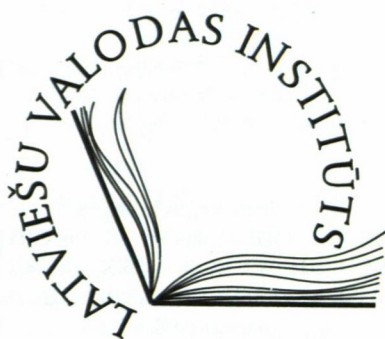

LINGUISTICA

13

LETTICA

2004

LINGUISTICA ILETTICA

LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTA ŽURNĀLS

2004

RĪGA

13

Dibinātājs
LU Latviešu valodas institūts
Reģistrācijas apliecība Nr. 000311118

Redakcijas kolēģija
Laimute BALODE, Ojārs BUŠS, Ina DRUVIETE,
Ilga JANSONE, Jānis VALDMANIS, Andrejs BANKAVS,
Agris TIMUŠKA, Andrejs VEISBERGS, Baiba KANGERE,
Aksels HOLVUTS

Numura redaktors
Ojārs BUŠS

Redakcijas adrese
Akadēmijas lauk. 1, 902. ist., Rīgā, LV-1050
Tālr. 7227696, fakss 7227696, el. pasts latv@lza.lv

Mākslinieks Juris Riņķis

ISSN 1407 – 1932

© LU Latviešu valodas institūts, 2004

SATURA RĀDĪTĀJS

Āndra KALNAČA. Darbības vārda veida kategorijas realizācija latviešu valodā.....	5
Valentīna SKUJIŅA. Nozīme un jēdziens, konkrētais un būtiskais vārdā.....	35
Larisa IĻJINSKA, Daina NĪTIŅA. Vārdu izvēle: aktualizācija un mode.....	44
Dace STRELĒVICA. Par gramatiskajām dzimtēm un politikorektumu latviešu valodas kontekstā.....	52
Laura TIDRIĶE. Jauniešu valoda(s) konstrastīvā aspektā.....	69
Робертас КУДИРКА. Акустические характеристики слоговых акцентов современного латышского языка.....	81
Ieva ZAUBERGA. Globalizācijas ietekme uz citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā.....	111
Iga MIGLA, Ieva ZUICENA. Ieskats Kārļa Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā".....	121
Stasis KEINIS, Solvita LABANAUSKIENE. Latviešu augu nosaukumi "Lietuviešu botānikas vārdnīcā".....	129
Regīna KVAŠĪTE. Internacionālie lietišķie termini latviešu un lietuviešu vārdnīcās.....	140
Jānis ŠTRAUHMĀNIS. Datorterminoloģija kartogrāfijā: problēmas un risinājumi.....	153
Uldis ŠVINKS. Dažas pārdomas par sporta terminoloģiju.....	156

NO VALODAS ARHĪVA

Milda GRAUDIŅA. Dažas Kuršu kāpu iedzīvotāju valodas īpatnības.....	168
--	-----

IN MEMORIAM

Mirdza Vizbulīte Brencē (07.06.1920–16.09.2004) (<i>I. Jansone</i>).....	180
---	-----

ATCERAMIES

Maija Poiša – jubilāre (<i>E. Kagaine</i>).....	183
Zelmai Birzniecei – 100 (<i>B. Bušmane</i>).....	185
Atceroties romānistu un baltistu A. Bojāti (<i>A. Bankavs</i>).....	188

HRONIKA

Aktuālais romānistikā (<i>O. Ozoliņa</i>).....	193
Ziemeļkrievijas kolokvijs Somijā (<i>L. Balode</i>).....	194
Leksikogrāfijas kongress Loriānā (<i>R. Beldava</i>).....	196

GRĀMATU APSKATS

E. E. Королева. Диалектный словарь одной семьи. (<i>B. Laumane</i>).....	199
VALODNIECĪBAS BIBLIOGRĀFIJA 2003 (<i>I. Migla</i>).....	206
ZIŅAS PAR AUTORĪEM.....	271

Andra KALNAČA**Darbības vārda veida kategorijas realizācija
latviešu valodā**

Darbības vārda veids gan latviešu, gan citās valodās vienmēr ticis uzlūkots kā viena no problemātiskākajām verba kategorijām. Gan sinhroniskā, gan diahroniskā pētījumu aspektā veids arvien bijis saistīts ar dažādi traktējamu problēmu virkni – kāda ir veida semantika un izpaušme valodā, vai veids vispār ir gramatiska kategorija, kādas ir verba veida un laika attieksmes. Teorētiskās literatūras klāsts, kas veltīts šiem jautājumiem, ir ārkārtīgi plašs un nereti pretrunīgs.

Veida semantika parasti tiek saistīta ar darbības idejas interpretāciju valodā, ar to kā darbība noris konkrētā situācijā. Nevienā valodā tieši neparādās reālās īstenības situācijas laikā un telpā, tās ir leksiski vai gramatiski unificētas dažādu kategoriju veidolā. Verba formu sistēmā gramatizēta situācijas norise laikā, tās pašizpaušme un vērtējums attiekmē pret īstenību kā laika, veida un izteiksmes kategorija. Jebkura situācija tiek vērtēta arī no darbības veicēja un mērķa viedokļa, kas valodā izpaužas kā verba personas un kārtas kategorija. Visas verba gramatiskās kategorijas darbojas kā vienots semantisks un gramatisks komplekss predikativitātes izteikšanā.

Tātad verba veids ir viena no situācijas atainošanas iespējām. Tā kā situācijas iespējamās ļoti dažādas, arī valodā to izpaušme tiecas atspoguļoties daudzveidīgi, parasti kā dažādi darbības veidi. Visplašāk pazīstama ir nepabeigtā / pabeigtā (imperfektīvā / perfektīvā) veida opozīcija, kā arī vienreizējas / daudzkārtējas (semelfaktīvas / iteratīvas) darbības veida pretstatījums. Plaši sastopams ir arī duratīvs jeb ilgstošas darbības veids, ingresīvais veids, kas akcentē pabeigtas darbības sākumu, inhoatīvais veids, kas norāda uz nepabeigtas darbības sākumu u. c. Imperfektīvā / perfektīvā veida opozīciju, kas daļā valodu funkcionē kā gramatiska kategorija, tradicionāli sauc par aspektu. Pārējos gadījumus, kas vairāk vai mazāk ir saistīti ar derivatīvām vai

leksiskām verbu funkcionēšanas īpatnībām un sastopami jebkurā valodā – par akcionsartu¹.

Slāvu valodas vienmēr ir bijis paraugs vai pat mēraukla veida teorētiskā un praktiskā analizē, jo tajās dažādas darbības izpausmes atspoguļojas visplašāk – gan gramatiski, gan leksiski. Lai skaidrāk klasificētu veidiskās nianses, arī aizsākusies tradīcija lietot terminus *aspekts* un *akcionsarts*, balstoties tieši uz slāvu valodu, it īpaši krievu valodas materiālu. Imperfektīvā / perfektīvā veida resp. aspekta norobežošana no pārējiem situācijas raksturotājiem veidiem saistāma ar to, ka šis veids ir gramatizēts slāvu valodās kā viena no verba pamatkategorijām. Termins *aspekts* un *akcionsarts* tādējādi ļauj šķirt gramatiskas un leksiskas veida izpausmes.

Tomēr reāli aspekts un akcionsarts nav viegli nošķirams, jo valodā funkcionē ciešā mijiedarbībā. Tas nav izdevies arī slāvu valodās. Joprojām aktuāls ir jautājums – verba veidi ir viena vārda formas vai dažādi vārdi, resp., tā ir formveidošanas vai vārddarināšanas parādība? A. Zaļizņaka (*Зализняк*) un A. Šmeļovs (*Шмелев*) pētījumā "Введение в русскую аспектологию" min vienādi pārliecinošus argumentus abiem gadījumiem, norādot, ka galīga atbilde te nav iespējama un nav arī nepieciešama². Aspekta un akcionsarta norobežošana var tikt izmantota kā darba paņēmieni, lai skaidrāk varētu aprakstīt pētāmo parādību, taču šis paņēmieni nav absolutizējams kā vienīgā veida izpausmju apraksta iespēja. Jārespektē tas, ka veids ir specifiska darbības vārda kategorija, kas gan formāli, gan semantiski atšķiras no tādām gramatiskajām kategorijām kā, piemēram, locījums. Locījuma kategorijā gramatiskās nozīmes tiek izteiktas fleksīvi, bez tieša sakara ar vārda leksisko nozīmi.

¹ Plašāk par terminu izveides vēsturi skat. Staltmane V. Verbu veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā // LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti. VII. – Rīga, 1958, 5–47; Klein W. Time in Language. – London, 1994, 27–35; Bache C. Aspect, Tense and Action. – Frankfurt am Main, 1997, 9–19; Зализняк А. А., Шмелев А. Д. Введение в русскую аспектологию. – Москва, 2000 u. c.

² Зализняк А. А., Шмелев А. Д. Введение в русскую аспектологию, 14–16.

Turpretī veida nozīmju izteikšana ir saistīta ar leksiskiem, sintaktiskiem, derivatīviem u. c. līdzekļiem un var būt dažāda pat vienā valodā. Veids nav viendabīgi formalizēta gramatiska kategorija, jo lielā mērā ir atkarīgs no verba un tam pievienoto afiksu vai konteksta semantikas. Tas liecina, ka veida teorētiska analīze ir cieši saistīta ar gramatiskās kategorijas izpratni un definējumu.

Tāpēc teorētiskajā literatūrā, kas veltīta aspektoloģijas jautājumiem, iezīmējas tendence atteikties no veida strikta dalījuma aspektā un akcionsartā³. Termins *aspekts* tiek lietots visplašākā nozīmē, apzīmējot jebkuru veida izpausmi⁴. Aizsākums varētu būt B. Komrī (*Comrie*) monogrāfija "Aspect" (1976), taču līdzīgi uzskati rodami arī E. Dāla (*Dahl*) "Tense and Aspect Systems" (1985), V. Kleina (*Klein*), I. Meļčuka (*Мельчук*), K. S. Smitas (*Smith*) u. c. monogrāfiskos pētījumos. Domājams, to sekmējis fakts, ka nav bijis iespējams veida teorētisko un praktisko izpratni par veidu slāvu valodās, it īpaši krievu valodā, piemērot citām valodām. Pat baltu valodās, kurās veids daļēji līdzinās slāvu valodu veidam, nevar izmantot slāvu veida apraksta shēmu. Stingrais aspekta / akcionsarta dalījums it kā izslēdz veida esamību ikvienā valodā, kas nav slāvu valoda. K. Smita uzskata, ka veids ir viena no valodas universālījām, jo aspektuālās sistēmas, lai ar kādiem lingvistiskiem līdzekļiem tās arī nebūtu izteiktas, dažādās valodās ir pārsteidzoši līdzīgas⁵. Tādēļ, ņemot vērā to, ka dažādas veida opozīcijas un to izteikšanas līdzekļi tomēr eksistē jebkurā valodā un ka veida izpausmju leksisks un gramatisks dalījums nav pilnībā

³ Comrie B. Aspect. – Cambridge, 1976; Tommola H. On Finnish "aspect" in discourse // Verbal Aspect in Discourse. Thelin N. (Ed.). – Amsterdam / Philadelphia, 1990, 349–364; Klein W. Time in Language; Падучева Е. В. Семантика времени и вида в русском языке // Семантические исследования. – Москва, 1996, 9–191; Зализняк А. А., Шмелев А. Д. Введение в русскую аспектологию u. c.

⁴ Skat., piemēram, Мельчук И. А. Курс общей морфологии. Том II. – Москва-Вена, 1998, 92–116.

⁵ Smith C. S. The Parameter of Aspect. – Dordrecht, 1997, 13.

realizējams, ir nepieciešams meklēt elastīgāku pieeju šīs verba kategorijas analīzei.

Kā veiksmīgāks veids, laika, modalitātes u. c. sarežģītu un daudzslāņainu valodas parādību apraksta paņēmieni tiek piedāvāts vispārīnātu, abstraktu loģiski lingvistisku kategoriju izmantojums. Tās tiek sauktas dažādi – superkategorijas, metakategorijas vai semantiskas kategorijas, taču to definējumi ir līdzīgi un liecina par valodas sistēmiskuma respektēšanu, dažādu līmeņu valodisko elementu mijiedarbības uzsveršanu un gramatiskās kategorijas jēdziena paplašināšanu. Arī postulētās vispārīnātās kategorijas ir vienas un tās pašas – temporalitāte, aspektualitāte, modalitāte, dzīvums, noteiktība u. c.⁶, jo to izpausme saistīta ar dažādiem valodas līmeņiem. Viens no pirmajiem, kas definējis un sācis pētīt vispārīnātās valodas kategorijas, ir J. Naida (*Nida*). Viņš kā semantiskas kategorijas postulējis un aprakstījis temporalitāti, lokalizāciju, modalitāti un dzīvumu⁷. 20. gs. 60. un 70. gados to turpinājuši čehu un krievu valodnieki – V. Mateziuss (*Mathesius*)⁸, A. Bondarko (*Бондарко*) u. c. Valodniecības nozare, kas pētī semantiskās kategorijas, tiek saukta par funkcionālo gramatiku⁹. Krievu valodniecībā A. Bondarko pētījumu iespaidā nostiprinājies termins *funkcionāli semantiska kategorija*. Šādas kategorijas ir plašākas un komplicētākas un ietver visus valodas līdzekļus, kas var izteikt vienu un to pašu semantiku. Funkcionāli semantiskas kategorijas centrs parasti ir nomena vai verba morfoloģiska kategorija, kurai

⁶ Skat. K. Bahes postulēto metakategoriju analīzi monogrāfijas "Aspect, Tense and Action" nodaļā *The Metacategories of Action, Tense and Aspect* – Bache C. Aspect, Tense and Action, 199–298. Plaši iztirzāts komplekss ir t. s. TMA kategorija – *tense, mood, aspect category*, Dahl Ö. Tense and Aspect Systems. – Basil Blackwell, 1985 u. c.

⁷ Nida E. Morphology: the Descriptive Analysis of Words. – Ann Arbor, 1946.

⁸ Mathesius V. A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistics Basis. – Prague, 1975.

⁹ Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. – London, 1996.

pievienojas pārējie attiecīgās semantikas sintaktiski, leksiski vai fonētiski izteicēji.

Aspektualitāte kā funkcionāli semantiska kategorija ietilpina gan aspektu, gan akcijasartu, kā arī dažādus kontekstuālus elementus, no kā var būt atkarīga veida semantika¹⁰. Par aspektualitātes centru uzskatāms aspekts – gramatizētais pabeigtas / nepabeigtas darbības pretstatījums, kas ir verba veida kategorijas pamats. Aspekts, tāpat kā pārējās darbības vārda kategorijas – laiks, izteiksme, kārtā un persona, ir saistīts ar izteicēju. Tāpēc aspektualitāte galvenokārt ir koncentrēta predikātā, taču tās elementi fiksējami arī ārpus predikāta un saistīti ar citiem teikuma locekļiem – subjektu, objektu, atribūtu, apstākli¹¹. Tie var būt svarīgi gan aspekta, gan akcijasarta izpausmē. Kā aspektualitātes elements var funkcionēt arī teikuma sintaktiskā struktūra, ja no tās ir atkarīga veida nozīmes realizācija. Tāpat ārpus aspektualitātes analīzes nebūtu atstājama vienreizējas / daudzkārtējas darbības opozīcija, kam ir sava formālā izpausme valodā, lai raksturotu darbību konkrētā situācijā.

Verba veids latviešu valodniecībā galvenokārt iztirzāts citu jautājumu sakarā, tāpēc nav viegli runāt par plašu un detalizētu verba veida apraksta tradīciju, par veida vietu un lomu citu verba gramatisko kategoriju vidū. Tā, piemēram, J. Endzelīns pabeigta / nepabeigta veida nozīmes skaidrojis, apskatot prepozīciju semantiku darbā "Латышские предлоги" (1905–1906)¹². Savukārt E. Soida nepublicētajā manuskriptā "Vārddarināšana" (apmēram 20. gs. 60.–70. gados), aprakstot nomenu un verba

¹⁰ Бондарко А. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. – Ленинград, 1983; Бондарко А. Аспектуальность // Теория функциональной грамматики. – Ленинград, 1987; Мустайоки А. Аспектуальность в теории функционального синтаксиса // Die Grammatischen Korrelationen. Тошović В. (Hrsg.). – Graz, 1999, 229–244.

¹¹ Бондарко А. Аспектуальность // Теория функциональной грамматики, 44.

¹² Endzelīns J. Латышские предлоги // Darbu izlase. I. – Rīga, 1971, 307–655 (pirmizdevums: Юрьев, 1905–1906).

derivatīvo sistēmu, analizējusi arī veidiskās nozīmes, to izpausmi un vietu verba gramatiskajā un semantiskajā struktūrā. Veida un laika nozīmju mijiedarbe skatīta I. Lokmanes¹³ un A. Kalnačas¹⁴ rakstos. Veids kā viena no verba gramatiskajām kategorijām analizēts vairākās latviešu gramatikās pēc II Pasaules kara – visplašāk "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikas" (1959) nodaļā "Veida (aspekta) kategorija", kuras autore ir M. Lepika¹⁵. Līdzīgs skatījums rodams arī abās 2001. gadā iznākušajās gramatikās – D. Nītiņas "Latviešu valodas morfoloģijā"¹⁶, kā arī V. Kalmes un G. Smiltnieces "Latviešu literārās valodas vārddarināšanā un morfoloģijā"¹⁷.

Plašākie pētījumi, kas latviešu valodniecībā veltīti tieši veidam, ir V. Staltmanes doktora disertācija "Par verba veidiem mūsdienu latviešu valodā" (1958) un raksti "Perfektīvā un imperfektīvā veida verbu gramatisks raksturojums mūsdienu latviešu literārajā valodā", "Priedēkļa verbu veidiskās nozīmes mūsdienu latviešu literārajā valodā", "Verba veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā" (visi 1958), "Par dažiem priedēkļa

¹³ Lokmane I. Veida un laika nozīmju mijiedarbe latviešu valodas darbības vārda sistēmā // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 24. laidziens. – Rīga, 1988, 109–119; Lokmane I. Veida un laika nozīmju mijiedarbe latviešu valodas darbības vārda sistēmā // Valodas aktualitātes. – Rīga, 1990, 195–203.

¹⁴ Kalnača A. Vienkāršo un salikto laika formu konkurence latviešu valodā // Baltu filoloģija III. – Rīga, 1993, 16–21; Kalnača A. Darbības vārda veida un laika nozīmju mijiedarbība vienkāršās un saliktās tagadnes formās // Baltu filoloģija VI. – Rīga, 1996, 62–65; Kalnača A. Darbības vārda laika formu gramatiskā sinonīmija // Baltu filoloģija VII. – Rīga, 1997, 116–126; Kalnača A. Darbības vārda laika formu funkcionālās sistēmas lokalizācijas / nelokalizācijas aspekts // LZA Vēstis, 52 sēj., Nr. 4/6 – Rīga, 1998, 79–85.

¹⁵ Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. – Rīga, 1959, 564–582.

¹⁶ Nītiņa D. Latviešu valodas morfoloģija (konspektīvs lokāmo vārdšķiru apskats). – Rīga, 2001, 90–93.

¹⁷ Kalme V. Smiltiece S. Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija. – Liepāja, 2001, 218–221.

verbu skaidrojuma principiem latviešu literārās valodas vārdnīcā" (1961)¹⁸.

Veidam veltītā teorētiskā literatūra latviešu valodniecībā ļauj spriest par diviem atšķirīgiem viedokļiem par to, kā aprakstīt veidu; šie viedokļi netieši atspoguļo dažādas pieejas aspektoloģijas jautājumu izpratnē vispār, kas saistītas ar verba veida attiecināšanu un vārddarināšanas vai formveidošanas sfēru. J. Endzelīns, E. Soida verba veidu uzskata par derivatīvu parādību. V. Staltmane un minētās latviešu gramatikas piedāvā veida kā verba gramatiskas kategorijas izpratni, saglabājot kompromisa saikni ar vārddarināšanu.

Pabeigta / nepabeigta veida opozīcijas jeb aspekta formālais rādītājs visbiežāk ir verba priedēklis. Ja verbam nav priedēkļa, tas izsaka nepabeigtu darbību, ja verbam ir priedēklis – pabeigtu darbību, piemēram, *lasīt – izlasīt*. Taču priedēklim ir raksturīgas divējādas funkcijas – vārddarināšana un formveidošana¹⁹, tō savijums verba formu sistēmā tiek uzskatīts par šķērsli veida kategorijas postulēšanai gan latviešu, gan lietuviešu valodā. Katram priedēklim ir sava leksiskā nozīme, tāpēc savienojumā ar verbu prefikss reizē piešķir pabeigtību un telpiski, temporāli vai kvantitatīvi variē vārda leksisko nozīmi. Savukārt semelfaktīvas / iteratīvas darbības opozīcija latviešu valodā tiek uzskatīta par akcionsarta izpausmi, jo veidojas, darinot no primāriem verbiem

¹⁸ Staltmane V. Par verba veidiem mūsdienu latviešu valodā. Disertācija filol. zin. kand. grāda iegūšanai. – Rīga, 1958; Staltmane V. Perfektīvā un imperfektīvā veida verbu gramatisks raksturojums mūsdienu latviešu literārajā valodā // LPSR ZA Vēstis. VI. – Rīga, 1958, 27–35; Staltmane V. Priedēkļa verbu veidiskās nozīmes mūsdienu latviešu literārajā valodā // LPSR ZA Vēstis. VII – Rīga, 1958, 13–22; Staltmane V. Verba veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā // LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti. VII. – Rīga, 1958, 5–47; Staltmane V. Par dažiem priedēkļa verbu skaidrojuma principiem latviešu literārās valodas vārdnīcā // LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti. XIII. – Rīga, 1961, 193–207.

¹⁹ D. Nītiņa uzskata, ka priedēkļi latviešu valodā ir tikai vārddarināšanas afiksi, skat. Nītiņa D. Dažas piezīmes par morfoloģijas jautājumiem // Savai valodai. – Rīga, 1997, 204–205.

sekundārus ar sufiksiem *-ī-*, *-ā-*, *-inā-*, *-alē-*, *-aļā-* u. c., piemēram, *braukt – braukāt, braukalēt*. Turklāt verba prefiksi un sufiksi atšķirībā no pārējiem darbības vārda formveidošanas līdzekļiem fiksējami jau nenoteiksmē. Respektīvi, veidam latviešu valodā trūkst pilnīgas gramatiskās abstrakcijas, tādēļ tiek uzskatīts, ka tas neatbilst gramatiskās kategorijas definīcijai un nebūtu iekļaujams verba kategoriju kopumā. Tādējādi visi verbi ar prefiksiem vai sufiksiem ir no pamatvārda atšķirīgas leksiskas vienības, bet ne viena vārda dažādu veidu formas. Šādi uzskati pausti E. Soidas pētījumos.

Tomēr, neraugoties uz prefiksu dažādo akcionsarta semantiku, tos visus vieno kopīga pazīme – perfektivitāte. Tās esamība arī ļauj runāt par veida kategoriju latviešu valodā – kā tas darīts V. Staltmanes darbos un D. Nītiņas, V. Kalmes un G. Smiltnieces gramatikās. Katra verba prefikss ietver divējādu nozīmi resp. divas sēmas – aspektu un akcionsartu. Aspekts ir priedēkļa perfektivitāte, akcionsarts – prefiksa lokāla, temporāla vai kvantitatīva sēma, kas mantota no attiecīgās prepozīcijas. Svarīgi atzīmēt, ka verba priedēklis parasti tomēr nemaina vārda leksisko nozīmi. Tā gan variējas atkarībā no prefiksa semantikas, taču darbības vārda pamatnozīme gandrīz vienmēr saglabājas. Piemēram, verba *braukt* savienojumi ar priedēkļiem *atbraukt, iebrāukt, uzbrāukt, nobraukt, pārbrāukt* utt. realizējas kā divu sēmu – perfektivitātes (*Perf*) un temporālas, lokālas, kvantitatīvas nozīmes (*A, B, C ... n*) kombinācija (*(Perf +A), (Perf +B) ... (Perf +n) + braukt*). Taču ne vienmēr abas sēmas ir norobežojamas, jo darbības vārda veida nozīmi iespaido arī verba celma semantika. Tā teikumā *Es vakar vēlu pārnācu mājās* verbam *pārnācu* ir pabeigts veids, bet teikumā *Es vakar pārļasīju grāmatu* verbam *pārļasīju* – nepabeigtais veids. Abos gadījumos ir priedēklis *pār-*, taču veida nozīmi nosaka konkrēts verbs. Te var piebilst, ka arī iteratīvie piedēkļi nemaina, bet tikai variē verba leksisko nozīmi. *Braukāt, braukalēt* no darbības vārda *braukt* atšķiras ar darbības daudzuma niansi, verba pamatsēma ir tā pati. Tas norāda, ka aspekts un akcionsarts nav saistāms tikai ar prefiksu un darbības pabeigtību / nepabeigtību vien, veidam ir plašāka izpausme.

Jebkurā gadījumā veida uzskatīšana par gramatisku kategoriju ir atkāpe no tradicionālās gramatiskās kategorijas izpratnes – gramatiskā kategorija ir savstarpēji pretstatāmu tādu gramatisko nozīmju kopums, kam ir stingri noteiktas gramatiskās formas²⁰. Tādēļ, kā jau minēts, teorētiski un praktiski analizējot verba veidu, nākas iztirzāt arī gramatiskās kategorijas jēdzienu un gramatisko nozīmju izteikšanas līdzekļus. Aprakstot veida izpausmi latviešu valodā, tas ir īpaši svarīgi, jo verba veidam nav raksturīgs skaidrs aspekta un akcionsarta šķīrums, kā arī pilnīga gramatizācija. Atšķirīgie viedokļi veida problēmu iztirzājumā gan latviešu, gan citās valodās to tikai apstiprina.

A. Paulauskiene (*Paulauskienē*), analizējot verba veidu lietuviešu valodā, uzsver, ka šajā gadījumā jārespektē veidisko funkciju dualitāte vārddarināšanas un formveidošanas ziņā. Iekļaut veidu verba gramatiskajās kategorijās ir iespējams, izmantojot paplašinātu gramatiskās kategorijas jēdzienu – gramatiskā kategorija ir gramatiskās formas un gramatiskās nozīmes vienība²¹. Ja valodas gramatiskās sistēmas parādības skata, izmantojot šauru, tikai uz atsevišķām morfoloģiskām parādībām orientētu gramatiskās kategorijas izpratni, tad ārpus šādas sistēmas paliek daudz gramatikas elementu²².

Gramatiskās kategorijas var būt tīri gramatiskas un leksiski gramatiskas²³. Tomēr neviena gramatiskā kategorija nav uzskatāma par pilnīgu gramatisku abstrakciju. Jebkurai kategorijai iespējama lielāka vai mazāka saikne ar leksisko semantiku un reālās īstenības parādībām. Piemēram, lietvārda dzimte un skaitlis vienmēr tiek klasificētas par leksiski

²⁰ Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika, 12.

²¹ Paulauskienē A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmazodžio kategorijos. – Vilnius, 1979, 20; Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. – Москва, 1999, 8; Dahl Ö. Tense and Aspect Systems, 21–23 u. c.

²² Paulauskienē A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmazodžio kategorijos, 5–21.

²³ Par gramatisko kategoriju struktūru un dažādiem veidiem skat. Бондарко А. Теория морфологических категорий. – Ленинград, 1976.

gramatiskām kategorijām, jo to izpaušme ir tieši atkarīga no reālās īstenības denotātiem. Turpretī lietvārda locījuma kategorija tiek uzskatīta par tīri gramatisku, lai arī tajā saskatāma saikne ar leksisko semantiku, kaut vai vokatīva esamībā un funkcionēšanā. Vokatīvs ir locījums, kas tiek izmantots, uzrunājot dzīvas būtnes, parasti cilvēkus vai mājdzīvniekus. Tātad vokatīva lietošana valodā saistāma tikai ar noteiktas leksiskas nozīmes substantīviem, nevis ar jebkuru lietvārdu. Arī verba personas un kārtas kategorijas ir cieši saistītas ar darbības subjekta dzīvumu. Subjekta dzīvums nosaka verba personas formu lietojumu un teikuma aktīvo vai pasīvo struktūru. Tāpat arī vārdšķiras, kas tiek uzskatītas par visplašākajām gramatiskajām kategorijām, faktiski neatbilst šaurai kategorijas definīcijai, jo ir leksisku, morfoloģisku un sintaktisku struktūru kopums, resp., metakategorijas. Ne visām kategorijām ir savs gramatisks formants. Tā verba pārejamība vai nepārejamība realizējas kā īpaša teikuma konstrukcija, verbam nemainoties – *Meitene zīmē kaķi* un *Meitene labi zīmē*. Transitivitātes formālā izpaušme ir no verba un visa teikuma semantikas atkarīga tiešā objekta esamība vai neesamība, bet ne īpaša verba forma. Tādēļ gramatiskās kategorijas definīcijai jābūt pietiekami plašai, lai varētu iekļaut dažādas valodas morfoloģiskās sistēmas daļas, arī tās, kas robežojas ar citiem valodas struktūrelementiem un kam var būt atšķirīgs gramatiskās abstrakcijas līmenis – vārdu darināšana un leksēmu semantika, fonoloģiski procesi, teikuma izveide. Definīcija nepieciešama vispārināta arī tādēļ, ka gramatika aptver gan morfoloģiju, gan sintaksi. Gramatiskās kategorijas jēdzienam jābūt tādām, lai tajā varētu ietilpināt morfoloģiskas un sintaktiskas abstrakcijas.

Latviešu valodā, līdzīgi kā lietuviešu valodā, verba veidu var uzskatīt par gramatisku kategoriju, izmantojot minēto definīciju – gramatiskā kategorija ir gramatiskās formas un nozīmes vienība. Veida gramatiskā forma ir prefikss (vai sufikss), gramatiskā nozīme – perfektivitāte (vai iterativitāte). Pabeigta / nepabeigta veida opozīcija aptver lielāko daļu latviešu valodas verbu un raksturo darbības norisi, nemainot tās saturu, divos veidos. Līdzīgi arī vienreizēja / daudzkārtēja veida opozīcija saistīta ar

plašu verbu grupu, jo gandrīz no visiem primāriem vārdiem, kas izsaka vienreizēju darbību, iespējams atvasināt sekundārus iteratīvus vārdus. Tā arī ir gramatiskās formas un gramatiskās nozīmes saikne. Vienlaikus jāatzīst, ka veida kategorija ir cieši saistīta ar leksikalizāciju, tāpēc precīzāks apzīmējums būtu *leksiski gramatiskā kategorija*²⁴. A. Paulauskiene veidu klasificē par derivatīvu kategoriju, akcentējot veida saikni ar vārddarināšanu²⁵. Plašā gramatiskās kategorijas izpratne ļauj lietot abus terminus veida kategorijas precizēšanai, jo derivācija ir leksiski gramatisks process. Veidu tāpēc var saukt gan par leksiski gramatisku, gan derivatīvu kategoriju. Šajā pētījumā lietots pirmais apzīmējums.

Respektējot veida daudzveidīgo izpausmi latviešu valodā, tas uzskatīts par funkcionāli semantisku kategoriju *aspektualitāti*²⁶, kuras kodols ir leksiski gramatiskā veida kategorija. Šī kategorija raksturo situācijas norisi kā darbības daudzveidīgu izpausmi. Aspektualitāte jeb attieksme pret darbības norisi ietverta jebkurā darbības vārdā neatkarīgi no personas, laika, kārtas un izteiksmes formām. Derivatīvu prefiksu vai sufiksu izmantojums tomēr nav vienīgā veida realizācijas iespēja latviešu valodā. Veidu izsaka arī verba laika formas, svarīga loma veidisko nozīmju izpausmē ir teikuma priekšmetam un palīglocekļiem (atribūtam, objektam, apstāklim). Tāpēc turpmākā raksta daļa veltīta veida kategorijas elementiem.

Vispirms svarīgi ir noskaidrot, kādas veida izpausmes būtu ietilpināmas leksiski gramatiskajā veida kategorijā jeb aspektualitātes kodolā. Savstarpēja veida opozīcija un tātad arī noteikta gramatizācijas pakāpe latviešu valodā ir divos gadījumos:

- 1) nepabeigtas / pabeigtas darbības raksturojumā;
- 2) vienreizējas / daudzkārtējas darbības raksturojumā.

²⁴ Staltmane V. Verbu veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā, 22–23.

²⁵ Paulauskienē A. Gramatinēs lietuvīņu kalbos veiksmāzodžio kategorijos, 5–21.

²⁶ Plašāk skat. Kalnača A. Darbības vārda veida opozīcijas kontekstuālā izpausme latviešu valodā // Linguistica Lettica II. – Rīga, 1998, 247–255.

Pirmā opozīcija parasti tiek uzskatīta par aspektu un veida kategorijas pamatu, otrā – par akcijasartu un gramatiskajā kategorijā netiek iekļauta. Kā jau iztīrīts raksta sākumā, šāds dalījums veidojies slāvu valodu veida analīzes ietekmē. Tam ir savs pamats – iterativitāte parasti nav saistīta ar verba laika kategorijas izpausmi, jo funkcionē vārddarināšanas līmenī²⁷. Veida un laika nozīmju saikne ir būtisks elements nepabeigta / pabeigta veida opozīcijas realizācijā. Tomēr, ņemot vērā veida leksiski gramatisko veida dabu latviešu valodā, kā arī izmantojot plašu gramatiskās kategorijas definīciju, ir iespējams arī semelfaktīvas / iteratīvas darbības opozīciju ietvert veida kategorijā. Gan nepabeigta / pabeigta darbība, gan vienreizēja / daudzkārtēja darbība ir veida izpausmes valodā. Ja atzīst, ka veidu izsaka vārddarināšanas afiksi priedēkļi, ir pamats uzskatīt, ka tādi paši veida izteicēji ir arī iteratīvie sufiksi *-ī-*, *-ā-*, *-ē-*, *-inā-*, *-aļā-*, *-alē-*, *-elē-*, *-uļo-*. Turklāt šie priedēkļi ir monosemantiski, bez prefiksu aspekta un akcijasarta savienojuma, jo vienreizējas darbības verbam piešķir tikai atkārtotas darbības niansi, nemainot leksisko nozīmi²⁸. Jāpiezīmē, ka verba prefiksi nav saistīti ar darbības vārda konjugēšanu, turpretī sufiksi gan, jo izslēdz 1. konjugāciju:

semelfaktīvs veids

(-)

primāri jeb bezpiedēkļa verbi
1. konjugācija
knābt, raut, vērt

iteratīvs veids

(+)

sekundāri jeb piedēkļa verbi
2.,3. konjugācija
knābāt, raustīt, virināt

²⁷ Izņēmums ir lietuviešu valodas daudzkārtējas darbības pagātne (*būtais dažnins laikas*) ar sufiksu *-dav-*, piemēram, *Seniau aš dažnai eidavau į teatrą* 'Agrāk es bieži gāju uz teātri'. Tā ir iteratīva veida gramatizācija verba laika formās, skat. Paulauskienė A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos, 196–198.

²⁸ Jautājums par šo sufiksu monosēmiju ir diskutējams, jo vieni un tie paši piedēkļi latviešu valodā var verbam piešķirt gan kauzatīvu, gan iteratīvu nozīmi, kura ne vienmēr skaidri nosakāma pat kontekstā, piemēram, *augt – audzēt, rūkt – rūcināt*.

Iteratīvus verbus no semelfaktīviem šķir ne tikai piedēkļi, bet arī vairākas morfonoloģiskas pazīmes:

1) saknes vokālisma mija – *vilkt* : *valkāt*, *kniebt* : *knaibīt*, *plukt* : *plaucēt*;

2) intonācijas maiņa – *brāukt* : *braūkāt*, *šņakt* : *šņākāt*, *slāukt* : *slaūcīt*;

3) interfikss – *liet* : *lie-(d)-ē-t*, *kaut* : *kau-(st)-ī-t*, *mīt* : *mī-(ņ)-ā-t*.

Morfonoloģiskie līdzekļi var arī kombinēties, piemēram, *grīmt* : *grem-(d)-ē-t*; *liet* : *lai-(st)-ī-t* (saknes vokālisma mija un interfikss); *tūt* : *tī-(ņ)-ā-t*, (metatonija un interfikss); *smiēt* : *smāī-(d)-ī-t* (metatonija, saknes vokālisma mija un interfikss). Tātad dažādi morfonoloģiski līdzekļi, darbojoties kopā ar iteratīvo piedēkli, uzskatāmi par daudzkārtējas darbības verbu šķirējpazīmi attiecībā pret vienreizējas darbības vārdiem. Nemarķēti jeb semelfaktīvi ir 1. konjugācijas verbi, visas marķētājpazīmes attiecas uz 2. vai 3. konjugāciju jeb iteratīvajiem darbības vārdiem²⁹. Tādējādi jāsecina, ka semelfaktīvajam / iteratīvajam veidam latviešu valodā ir vairāk formālu pazīmju un tās ir semantiski monolītākas nekā perfektīvajam / imperfektīvajam veidam.

Tiek uzskatīts, ka iteratīvi verbi latviešu valodā ir imperfektīvi, jo izsaka norisē neierobežotu, nepabeigtu darbību, piemēram, *Meitene bradāja pa upes malu*. Arī piedēkļa pievienojums nemaina šāda verba imperfektīvo dabu – *brist* : *bradāt* : *pabradāt*. Tomēr liekas, ka te nevarētu vienādot visus iteratīvos verbus. Darbības vārdus, kam ir piedēkļi *-aļā-*, *-alē-*, *-elē-*, *-uļo-*, šķiet, ar piedēkļiem tiešām lieto retāk. Taču pārējiem daudzkārtējas darbības vārdiem gan palaiķam tiek pievienots prefikss, kas piešķir pabeigtības nozīmi. Salīdzinot bezpriedēkļa iteratīvu verbu ar atbilstošu priedēkļa verbu, pabeigta / nepabeigta veida atšķirība ir jūtama, piemēram, *knābāt* : *noknābāt*, *paknābāt*, *saknābāt*; *raustīt* : *paraustīt*. Ar prefiksa pievienojumu verbam daudzkārtējas darbības situācija

²⁹ 2.un 3. konjugācijā nav tikai un vienīgi iteratīvi verbi, tajās ietilpst arī kauzātīvi verbi, kā arī dažādi denomināli atvasinājumi.

priedēkļa un bezpriedēkļa divveidu verbu kontekstuāls salīdzinājums:

Bezpriedēkļa verbs

Ilgstoša darbība

Vīrs katru dienu deva baložiem ēst.

Pabeigta darbība

Kādu dienu vīrs atkal deva baložiem ēst.

Priedēkļa verbs

Ilgstoša darbība

Vakar pārlasīju laikrakstus.

Pabeigta darbība

Vakar pārlasīju visus jaunākos laikrakstus.

Parasti šādos gadījumos ilgstošas darbības piemērs ir verbs vienkāršajā tagadnē, pabeigtas darbības piemērs – verbs vienkāršajā pagātnē, taču šajā pētījumā ir apzināta atkāpe no tā, lai veida opozīcija būtu nosakāma viena laika robežās, bez tagadnes un pagātnes laika opozīcijas mijiedarbības.

Salīdzinot ilgstošas un pabeigtas darbības piemērus, redzams, ka veida nozīme ir saistīta ar kontekstu. Nepabeigta vai pabeigta veida nozīmes izteicēji var būt laika apstākļi vai apstākļa grupas (sal. *katru dienu* un *kādu dienu*) un papildinātāji vai papildinātāja grupas (sal. *pārlasīju laikrakstus* un *pārlasīju visus jaunākos laikrakstus*). Noteikta loma ir atribūtu leksiskajai semantikai teikuma locekļu grupās. Ilgstošas vai pabeigtas darbības nozīme var būt atkarīga no apzīmētājiem. Piemēros tie ir vietniekvārdi *katrs*, *kāds*, *viss*, bet iespējami arī citi, kas norāda uz priekšmetu attieksmē pret citiem priekšmetiem. Tātad dažādi teikuma palīglocekļi vai to grupas darbojas kā aspektualitātes elementi, kas saista veida opozīciju ar semantisku opozīciju *konkrēts / vispārīgs*. Proti, ja apstākļi (apstākļa grupa) vai papildinātājs (papildinātāja grupa) izsaka konkrētu jēdzienu, divveidu verbam teikumā ir pabeigts veids. Ja abu teikuma locekļu ietvertais saturs ir vispārīgāks, tad verbam ir nepabeigts veids. Tas ļauj secināt,

ka divveidu verbu funkcionēšanas likumsakarības ir saistītas ar teksta autora komunikatīvo mērķi. Apstākļu un papildinātāju loma verba veida izpausmē gan nav saistāma tikai ar divveidu vārdiem vien. Opozīcija *konkrēts / vispārīgs* var iespaidot teikuma saturu jebkurā gadījumā. Ja teikumā tiek minēta kāda atkārtota darbība vai parādība vispār, tad parasti darbības vārds ir bez priedēkļa un tam ir nepabeigts veids, piemēram, *Es vienmēr esmu salusi ziemā; Milti ir biruši no šiem maisiem arvien; Bērni katru vasaru ir niruši jūrā*. Prefiksāla verba resp. pabeigta veida lietojums saistīts ar vienreizēja fakta konstatāciju un darbības situācijas konkretizāciju – *Es esmu nosalusi; Milti ir izbiruši no maisiem; Bērni ir ieniruši jūrā*.

Blakus divveidu vārdiem cits spilgts veida sintaktiskās realizācijas paraugs latviešu valodā ir konstrukcijas, kurās ietilpst nepabeigta veida bezpriedēkļa verbs verbs un apstākļa vārds. Konstrukcijām **bezpriedēkļa verbs + adverbs** ir konkrētas, uz zināmu mērķi virzītas darbības nozīme³³. Šādas konstrukcijas ir iespējams ietilpināt verba veida opozīcijā, jo tās izsaka ilgstošu darbību pretstatā atbilstošajiem priedēkļvārdiem: *celt pāri – pārceļt, nākt iekšā – ienākt, vērt vaļā – atvērt, iet prom – aiziet* utt. Veida opozīcija šajā sastatījumā tiek izteikta sintaktiski nepabeigtajam veidam (*celt pāri*), morfoloģiski pabeigtajam veidam (*pārceļt*), tā fiksējama gan nenoteiksmē, gan verba laika un izteiksmju formās. Kā jau minēts, konstrukcija **bezpriedēkļa verbs + adverbs** vienmēr saistīta ar ilgstošu darbību, to nav iespējams aizstāt ar priedēkļverbu bez satura izmaiņām, piemēram, VT *Apmetums krīt nost tur stūrī (H. Gulbis)*; VP *Putni to [barību] kāriem knābjiem tiesāja nost (Viks)*; VN *Zirgu vecais komandants tur neliks iekšā, bet tevi gan (M. Zīverts)*; Imp *"Sedz tās zivis vaļā!" Grīntāls iesaucās (R. Blaumanis)*.

Konstrukcijām **priedēkļa verbs + adverbs** latviešu valodniecībā tiek piedāvāti termini *partikulverbi* un *savienojuma verbi*, motivējot ar šādu analoģu lietojumu vācu un igauņu

³³ Endzelīns J. Латышские предлоги, 624; Staltmane V. Verbu veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā, 17–21.

valodniecībā³⁴. Tomēr rodas jautājums – cik šie apzīmējumi ir korekti latviešu valodas verba un citu vārdšķiru sistēmā? Pirmkārt, abi termini orientē uz to, ka verbi, kam noteiktā komunikatīvā situācijā var pievienot adverbis, ir sintaktiski un leksiski nepatstāvīgi resp. tie valodas sistēmā funkcionē tikai noteiktā sintaktiskā savienojumā. Otrkārt, *partikulverbi* latviešu valodā vispār nav iespējami, jo partikulas nekad nav tieši saistītas ar kādu teikuma locekli, un konstrukcijām **verbs + adverbs** ar partikulām nav nekāda sakara. Savukārt *savienojuma verbi* latviešu valodā ir *būt, kļūt, tapt, tikt*, kas blakus patstāvīga vārda funkcijām var veikt arī saitiņas vai palīgdarbības vārda funkcijas, savienojot teikumā subjektu ar nominālu izteicēju. Tātad jāatzīst, ka ne termins *partikulverbi*, ne termins *savienojuma verbi* neatspoguļo latviešu valodas konstrukcijas būtību – divu patstāvīgu vārdu (verba un adverba) sintaktisku savienojumu, kas tiek lietots, lokāli precizējot kādu procesuālu darbību. Verbs un adverbs šajā konstrukcijā neveido monolītu leksisku, morfoloģisku un sintaktisku vienību, jo apstākļa vārds nav gramatizējies un teikumā saglabā gan savu apstākļa funkciju, gan patstāvīga vārda uzsvaru un adverba semantiku³⁵. Darbības vārdu un apstākļa vārdu kombinācijas var brīvi variēties atkarībā no izsakāmās informācijas, piemēram, *kāpt iekšā, kāpt ārā, kāpt lejā, kāpt augšā* un *nākt iekšā, iet iekšā, skriet iekšā, tikt iekšā, bērt iekšā*.

Ne vienmēr darbības vārds kopā ar adverbu būs nepabeigta veida izteicējs, t. i., nepabeigta veida sintaktiska konstrukcija.

³⁴ Liparte E. Par dažiem partikulverbiem un to lietojumu Engures un Mērsraga izloksnē // Baltu filoloģija VI. – Rīga, 1996, 30–36; Liparte E. *La. nost vs. malā vs. zemē* un *lie. zemēn vs. šalin* semantiskās attieksmes literārajā valodā un izloksnēs // Linguistica Lettica 8. – Rīga, 2001, 151–179; Boiko K. Igauņu valodas savienojuma verbi un to atbilstmes latviešu valodā (izpētes stāvoklis) // Linguistica Lettica 8. – Rīga, 2001, 180–193.

³⁵ Tāpēc īsti negribētos pievienoties V. Staltmanes uzskatam, ka verbs kopā ar adverbu būtu *analītiskas konstrukcijas*. Izmantojot šādu formulējumu, tiek atzīta adverba gramatizācija – sintaktiskā un semantiskā nepatstāvība, resp., palīgvārda funkcija.

Salīdzinot teikumos *Māte teica, lai dēls nāk iekšā* un *Dēls pašlaik nāk iekšā pa durvīm*, redzams, ka pirmajā gadījumā nepabeigta veida konstrukcijas nav. Nepabeigtu veidu izsaka bezpriedēkļa verbs *nāk* viens pats, adverbs *iekšā* ir teikuma paplašinātājs, to apstākļa funkcijā var sinonīmiski aizstāt cits vārds – gan adverbs, gan substantīvs – *Māte teica, lai dēls nāk mājās // istabā*. Otrajā gadījumā var runāt par nepabeigta veida sintaktisku konstrukciju *nāk iekšā*, kas palīdz lokalizēt nepabeigtu darbību, adverbam *iekšā* norādot procesa virzienu. S. Grīnbaums (*Greenbaum*), analizējot adverbu semantiku un gramatiskās funkcijas angļu valodā, šķir divējādus apstākļa vārdu lietošanas gadījumus: *adverbs as adverbials* 'adverbi kā apstākļi' un *adverbs as complements* 'adverbi kā papildinājumi'³⁶. Otrajā gadījumā adverbs blakus verbam norāda, ka darbība ir sasniegusi mērķi, resp., tā ir pabeigta, piemēram, *to go in* 'ieiet'; *to come out* 'iznākt'. Arī latviešu valodā līdzīgi varētu grupēt adverbu sintaktisko lietojumu, jo ar verba veidu saistāma tikai angļu valodai analogiskā adverbā kā papildinājuma funkcija konstrukcijā **bezpriedēkļa verbs + adverbs**.

Darbības vārds kopā ar adverbu nepabeigta veida sintaktisku konstrukciju neveido arī tad, ja adverbs pievienojas priedēkļverbam, piemēram, *atraut vaļā, ielikt iekšā, uzkāpt virsū, pārkāpt pāri, apiet apkārt* u. tml. Te apstākļa vārds it kā precizē priedēkļa lokālo nozīmi, tā dubultojojot darbības mērķa norādi³⁷. Ar verba veidu šādiem vārda savienojumiem vairs tieša sakara nav. Tie vienmēr izsaka pabeigtu darbību, taču šo nozīmi piešķir verba priedēklis. Apstākļa vārds teikumā nav obligāti nepieciešams – *Tēvs atrāva logu* un *Tēvs atrāva vaļā logu*.

Tradicionāli tiek uzskatīts, ka konstrukcija **verbs + adverbs** latviešu valodā ir aizguvums no somugru valodām³⁸, ko

³⁶ Greenbaum S. *The Oxford English grammar*. – Oxford University Press, 1996, 146–151.

³⁷ Staltmane V. Verbu veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā, 23; Comrie B. *Aspect*, 91.

³⁸ Endzelīns J. *Latviešu gramatika*. – Rīga, 1951, 961; Kagaine E., Bušs O. *Dažas baltu un Baltijas somu valodu semantiskās paralēles // Baltu valodas senāk un tagad*. – Rīga, 1985, 35–44.

hipotētiski varētu būt stiprinājusi arī vācu valodas ietekme. Taču šis jautājums būtu pelnījis plašākas diskusijas un pētījumus, jo baltu un somugru u. c. valodu tipoloģisko paralēļu analīze varētu piedāvāt arī citus viedokļus. Konstruktijas **verbs + adverbs** sakarā interesants ir somugristu atzinums, ka veids, tā izteiksmes līdzekļi šajā valodu saimē ir aizgūti no indoeiropiešu valodām³⁹. Baltijas jūras somugru valodu veida ietekmes avots ir baltu valodas – iespējams, jau somugru pirmvalodas laikā. Tā kā somugru valodās nav prefiksu resp. prepozīciju⁴⁰, ar kurām verba veidu parasti izsaka baltu (indoeiropiešu) valodās, tad veida morfoloģiskā izpausme ir pārveidojusies par leksiski sintaktisku. Tā ir divējāda:

1) partitīva (**Pa**) / akuzatīva (**Ak**) mija nepabeigta / pabeigta veida izteikšanā, piemēram, somu valodā **Imperf** *Hän auttoi minua kuivaamaan astioita (Pa)* 'Viņš palīdzēja man slaucīt traukus' un **Perf** *Hän auttoi minua kuivaamaan astiat (Ak)*⁴¹ 'Viņš palīdzēja man noslaucīt traukus';

2) dažādu postpozitīvu partikulu un adverbu izmantojums, precizējot pabeigtas darbības mērķi, piemēram, igauņu *lugema – läbi lugema* 'lasīt – izlasīt resp. lasīt cauri', somu *lukea – lukea läpi* 't. p.'⁴².

Tātad Baltijas somu valodu veids funkcionē kā kontekstuāla parādība teikuma vai teksta līmenī, tāpēc to par verba gramatisku

³⁹ Larsson L.-G. The rôle of Baltic influence in the aspectual system of Finnish // Aspect Bound. A Voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology. Groot de C., Tammola H. (Eds.). – Dordrecht – Holland / Cinnaminson, 1984, 97–109; Kangasmaa-Minn E. Tense, aspect and Aktionsarten in Finno-Ugrian // Aspect Bound. A Voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology. Groot de C., Tammola H. (Eds.). – Dordrecht – Holland / Cinnaminson, 1984, 77–96.

⁴⁰ Izņēmums ir, piemēram, vepsu un lībiešu valoda, kur prefiksi aizgūti no krievu resp. latviešu valodas – Larsson L.-G. The rôle of Baltic influence in the aspectual system of Finnish, 102–103.

⁴¹ Piemēri no Tammola H. On Finnish "aspect" in discourse, 359.

⁴² Piemēri no Larsson L.-G. The rôle of Baltic influence in the aspectual system of Finnish, 103.

kategoriju neuzskata. Darbības vārdam somugru valodās trūkst formālu morfoloģisku aspekta pazīmju (arī kārtas, daļēji laika un izteiksmes formantu), jo šī valodu saime atšķirībā no verbāli strukturētām indoeiropiešu valodā ir nomināla⁴³. G. Larsons (*Larsson*) uzskata, ka baltu valodu verba veids, iekļaujoties Baltijas somu valodu nomināli organizētajā sistēmā, transformējies par sintaktiski funkcionējošu semantisku kategoriju. Tam attiecīgi pieskaņojusies daudzu verbu rekcija, kas atkarīga no tā, vai darbība objektu aptver daļēji (partitīva locījums) vai pilnībā (akuzatīva locījums), reizē izsakot nepabeigtu / pabeigtu veidu, piemēram, somu valodā *lukea kirjaa* (**Pa**) 'lasīt grāmatu' – *lukea kirja* (**Ak**) 'izlasīt grāmatu'⁴⁴. Savukārt baltu valodu verbu prepozīcijas kā perfektivitātes rādītājas Baltijas somu valodās aizstātas ar partikulām un adverbiem, kas kopā ar verbu var veidot sintaktiskas konstrukcijas pabeigtas darbības izteikšanai. Tāpēc jautājums par šo konstrukciju varbūtējo avotu latviešu valodā ir dažādi skaidrojams.

Konstrukcijas **verbs + adverbs** ir sastopamas ne tikai latviešu, bet arī lietuviešu, krievu, angļu, vācu u.c. valodās, kur par somugru valodas tiešu ietekmi diez vai var runāt, piemēram, *eat – eat up* 'ēst – apēst' angļu valodā, *eiti – eiti iš* 'iet – iet ārā' lietuviešu valodā, *идму – идму прочь* 'iet – iet prom'. Tas ļauj uzskatīt, ka latviešu valodā te laikam gan nebūs sintaktiskas konstrukcijas aizguvums no somugru valodām un arī ne no vācu valodas⁴⁵. Jebkurā valodā, kur ir verbi un adverbi, teikumā var tādi vārdu savienojumi būt, jo apstākļa vārds visos šādos gadījumos precīzē darbības mērķi. Fakts, ka analizētās konstrukcijas latviešu valodā, it īpaši lībiskā dialekta izloksnēs,

⁴³ Plašāk par šiem jautājumiem skat. Kangasmaa-Minn E. Tense, aspect and Aktionsarten in Finno-Ugrian.

⁴⁴ Larsson L.-G. The rôle of Baltic influence in the aspectual system of Finnish, 103., 105–106.

⁴⁵ Skat. Liparte E. Par dažiem partikulverbiem un to lietojumu Engures un Mērsraža izloksnē, 34, kā arī šo uzskatu komentārus Boiko K. Igaņu valodas savienojuma verbi un to atbilstmes latviešu valodā, 186–187.

formu veidošanu⁴⁸. Iesaistot noteikta veida darbības vārdu teikumā kā finītu laika formu, verbā ietvertais darbības nojēgums iegūst savu konkretizāciju – darbības lokalizāciju laikā⁴⁹. Tāpēc, no otras puses, veidisko un temporālo nozīmju mijiedarbība vērojama gan laika formu paradigmas ietvaros, gan laika formu kontekstuālajā lietojumā. Mijiedarbe ir atšķirīga vienkāršajiem un saliktajiem laikiem.

Vienkāršo laika formu sistēmā svarīga loma ir pabeigta / nepabeigta veida opozīcijas formālajai un kontekstuālajai izpaušmei. Veida opozīcijas formālā jeb morfoloģiskā izpaušme (priedēkļa esamība / neesamība) vērojama verba laika formu primārajās jeb pamatnozīmēs, dominējot vienkāršajā tagadnē. Opozīcija neutralizējas sekundārajās nozīmēs, kas izpaužas tikai sintaktiski un neatkarīgi no verba veida.

Piemēram, vienkāršās tagadnes primārā nozīme – izteikt darbību, kas noris vienlaicīgi ar runas momentu: *Es te sēžu un laižu dūmus gaisā, bet jūs strādājat* (K. Zariņš). Šajā nozīmē parasti nelieto priedēkļverbus, jo tiem nav tagadnes nozīmes – nevar būt reizē ilgstoša un pabeigta darbība. Izņēmumi sastopami šādos gadījumos:

- 1) priedēkļverba un bezpriedēkļverba leksisko nozīmju atšķirība – *prast : saprast, traukt : uztraukt*;
- 2) verba priedēkļa nozīmes zudums – *atpūsties, izskatīties*;
- 3) verba lietojums tikai priedēkļa formā – *pazīt, atzīt, aizmirst, atgādināt*.

Šādi priedēkļverbi faktiski ir divveidu verbi, jo tiem veida opozīcija nosakāma sintaktiski, piemēram, **Imperf** *Es viņu pazīnu jau gadiem ilgi*; **Perf** *Es viņu pazīnu uzreiz, tikko viņš ienāca*. Tādēļ minētos darbības vārdus aktuālajā tagadnē lieto ar priedēkļiem, kaut gan tiem ir nepabeigts veids, piemēram, *Esmu slims un palieku gultā* (A. Eglītis).

⁴⁸ Зализняк А. А., Шмелев А. Д. Введение в русскую аспектологию, 14

⁴⁹ Par laika lokalizāciju tuvāk skat. Kalnača A. Darbības vārda laika formu funkcionālās sistēmas lokalizācijas / nelokalizācijas aspekts.

Priedēkļverbus, kur prefīksam ir lokāla nozīme, vienkāršās tagadnes primārajā nozīmē var aizstāt jau rakstā iepriekš analizētās nepabeigta veida verba un adverbā konstrukcijas – *Aiz vārtiem Kurbads atkal skatās atpakaļ (Dzūkstes pasakas).*

Vienkāršās tagadnes sekundārajās nozīmēs verba veids nav svarīgs, tādēļ veida opozīcija neitralizējas. Verba priedēkļa vai bezpriedēkļa formai sekundāras laika nozīmes realizācijā nav īpašas nozīmes, piemēram,

1) vienkāršā tagadne ar vienkāršās nākotnes nozīmi – *Uz rudeni divējas kāzas. Abas meitas aiziet (=aizies) tautās (A. Niedra);*

2) vienkāršā tagadne kā vispārināts laiks – *Kas citam bedri rok, pats iekrīt (Latviešu sakāmvārdi un parunas); Māte joprojām ik pa laikam sakrāj sausiņus nebaltaim dienām (Diena);*

3) vienkāršā tagadne ar saliktās tagadnes nozīmi – *Tu raksti tūlīt, līdz nonāc (=esi nonācis) Pēterburgā (A. Austriņš);*

4) vienkāršā tagadne kā vēstījuma laiks – *Papurina galvu kaziņa, nošķind zvārgulīši, bet Pieneņite skrien skatīties, vai tas nav Cīrulis .. Iesvilpjās liepas zarā strazds, Pieneņite sarausta lakatiņa stūrus un steidzas pretī viņam – Cīrulim (A. Sakse).*

Salikto jeb perfekta laiku sistēmā vērojama laika formu paradigmas un veida saikne. Visas salikto laiku formas (salikto tagadni, salikto pagātņi, salikto nākotņi) vieno kopīga pazīme – rezultativitāte. Rezultativitāte ir iepriekš notikušas, pabeigtas darbības vērtējums tagadnē, pagātnē, nākotnē. Perfekta laiku sistēma tādējādi ataino divu laika nojēgumu apvienojumu vienā gramatiskā formā⁵⁰. Perfekta sistēma ir simetriska ar vienkāršo laiku triādi, jo iepriekš notikušas darbības sekas var vērtēt tagadnē, pagātnē un nākotnē. Tātad saliktās laika formas, lietotas primārajās nozīmēs, vienmēr izsaka pabeigtu darbību, turklāt neatkarīgi no darbības vārda priedēkļa esamības vai neesamības – **ST** *Šo grāmatu es esmu lasījusi; SP Par to mēs bijām runājuši; SN Rīt viss būs beidzies; ST Tu esi atvēris durvis; SP Mežs bija piesnidzis; SN Drīz mēs būsim paēduši. Priedēklis saliktajām*

⁵⁰ Comrie B. Aspect, 53–54; Маслов Ю. С. Перфектность // Теория функциональной грамматики. – Ленинград, 1987, 195

laika formām var piešķirt kādu ar verba leksēmu saistītu semantisku niansi, bet tas neiespaido šo formu veidisko dabu – rezultativitāti⁵¹. Darbības pabeigtības nozīme perfekta formās tiek panākta, sastatot divus secīgus laika plānus, bet ne ar kādas morfēmas pievienojumu verba celmam, kā tas ir vienkāršo laika formu sistēmā. Rezultativitāte tādējādi ir plašāks jēdziens gan par veidu, gan par laiku, jo ietver abus nojēgumus reizē.

Var uzskatīt, ka latviešu valodā ir divas iespējas pabeigta veida izteikšanai – verba priedēklis (*lasīt – izlasīt*) un saliktās laika formas (*lasu – esmu lasījusi*). Katrai ir savas funkcijas un lietojuma sfēra. Taču abas pabeigta veida izteikšanas iespējas arī savstarpēji konkurē, jo kā sinonīmus ir iespējams lietot vienkāršās un saliktās laika formas – vienkāršo tagadni un salikto tagadni, vienkāršo pagātni un salikto tagadni, vienkāršo pagātni un salikto pagātni, vienkāršo nākotni un salikto nākotni. Visbiežāk vienkāršās un saliktās laika formas latviešu valodā paralēli tiek lietotas tad, ja tiek attēlota darbība, kas beigusies pirms kādas citas darbības tagadnē, pagātnē, nākotnē. Tas vērojams saliktā teikumā, kur finitajam verba laika formām veidojas savstarpēja pakārtojuma attieksmes – saliktā laika forma vienmēr izsaka darbību, kas notikusi pirms vienkāršās laika formas ietvertās darbības. Tā veidojas vienkāršo un salikto laika formu paralēla lietojuma iespējas, piemēram, **VT=ST** *Jūs aizmirstat (=esat aizmirsis), kur atrodaties (M. Zīverts)*; **VP=ST** *Gribu zināt, vai ir kas vēl ļaunāks par to, ko pie dzīvoju (=esmu piedzīvojis) es (I. Grebзде)*; **VP=SP** *..kad vīri novilkā (=bija novilkusi) kažokus un sievietes noņēma (=bija noņēmušas) lakatus, nāca redzamas vecas un jaunas sejas (E. Virza)*; **VN=SN** *Bet tās vēstules, ko rakstīs (=būs rakstījusi) viņa, tu tomēr nogādāsi tālāk (M. Zīverts)*. Piemēros visas atzīmētās vienkāršo laiku formas var aizstāt ar saliktajām bez nozīmes atšķirībām. Tāpat iespējams pretējs process – salikto laika formu vietā var lietot vienkāršās, piemēram, **ST=VT** *Kad mute ir galīgi izkaltusi (=izkalst), lielā kafijas kannā iepeld, sudrabainus*

⁵¹ Plašāk skat. Kalnača A. Darbības vārda veida un laika nozīmju mijiedarbība vienkāršās un saliktās tagadnes formās, 63–64

garaiņus istabā ielaizdama (J. Liepiņš); **ST=VP** Taču šodien launadzis ir putinājis (=putināja) smiltis pa liedagu, un aļģes vairs tikko samanāmas (O. Gūtmanis); **SP=VP** Telefona stabu rinda, gar kuru visu laiku biju turējusies (=turējos), veda mani tieši sētšvidū (R. Ezera); **SN=VN** Parunāsimies par to drusku vēlāk, kad es būšu drusku atkopies (A. Eglītis). Visos piemēros iepriekš notikusi darbība būtu jāattēlo ar salikto laika formu – tekstā nepieciešamās rezultativitātes nozīmes dēļ. Šādas vienkāršo un salikto laika formu sinonīmijas cēlonis latviešu valodā ir verba veids. Vienkāršās un saliktās laika formas izsaka vienu un to pašu informāciju – iepriekš notikušu, pabeigtu darbību. Paralēli lietojuma iespējas nodrošina teksta sintaktiskā struktūra – salikts teikums, starp kura daļām ir secīgas laika attieksmes. Tomēr latviešu valodā nevar uzskatīt, ka vienkāršās laika formas kā īsākas un ērtākas tiekto pilnībā izkonkurēt saliktās formas.

Vienkāršo un salikto laika formu sinonīmija pabeigtas darbības izteikšanā norāda uz iespējamību postulēt arī veida opozīciju šo formu starpā. Taču vienkāršo un salikto laiku veida pretstatījums jāsaista ar rezultativāti. Pabeigta / nepabeigta veida opozīcija vien nav pietiekams pamats pretstatījumam, jo vienkāršās laika formas var izteikt gan pabeigtu, gan nepabeigtu veidu, taču saliktās – tikai pabeigtu veidu. Turklāt abām laika formu grupām nav vienota pamata veida formālajā izpausmē. Vienkāršajām laika formām veids galvenokārt tiek izteikts morfoloģiski – ar piedēkļa esamību vai neesamību, bet saliktajiem laikiem pabeigta veida nozīmi ietver gramatiskās formas semantika. Ņemot vērā to, ka būtiska salikto laiku pazīme jeb nozīmes dominante, kā trūkst vienkāršajiem laikiem, ir rezultativāte, tad imperfekta / perfekta laiku veidiskā opozīcija varētu būt:

ne-rezultativāte

(-)

vienkāršie laiki

rezultativāte

(+)

saliktie laiki

Vienkāršie laiki ir opozīcijas nemarkētais loceklis, jo tos noteiktā sintaktiskā kontekstā var lietot salikto laika formu vietā,

bet pretējs process latviešu valodā nav vērojams. Perfekta laiki atšķirībā no vācu vai franču valodas nekad netiek lietoti vienkāršo laika formu vietā.

Vienkāršo laiku grupā savukārt var postulēt nepabeigta / pabeigta veida opozīciju:

nepabeigtais veids

(-)

verbs bez priedēkļa

pabeigtais veids

(+)

verbs ar priedēkli

Jautājums – kurš ir marķētais, kurš nemarkētais loceklis šajā privātīvajā opozīcijā. Verba priedēklis ir pietiekama marķētājpazīme, taču latviešu valodā mēdz lietot priedēkļverbus nepabeigta veida izteikšanā, īpaši aktuālajā tagadnē. Iespējamie šāda lietojuma gadījumi analizēti šajā rakstā iepriekš. Tas liek domāt, ka tieši pabeigtais veids varētu būt opozīcijas nemarkētais loceklis. Acīmredzot tādēļ A. Zaļizņaka un A. Šmeļovs noraida privātīvo opozīciju izmantošanu veida kategorijas analīzē⁵². Tomēr liekas, ka no šāda veida apraksta paņēmienu nevajadzētu vairīties, jo dažādas veidiskās nozīmes un to gramatiskā izpausme objektīvi ir strukturētas pa pāriem. Kā uzskata, piemēram, Dž. Forsaits (*Forsyth*), tieši veida kategorija binārās struktūras dēļ ir vispiemērotākā privātīvu opozīciju metodei⁵³. Citām gramatiskajām kategorijām – laikam, izteiksmei, personai, locījumam u. c. – paradigmu uzbūve ir sarežģītāka.

Nepabeigta / pabeigta veida opozīcijā par nemarkēto loekli ir uzskatāms nepabeigtais veids. Imperfektīvais veids attēlo darbību kā procesu, bet perfektīvais veids – kā notikumu. Procesuāla darbība nekad nav viendabīga, tā var izteikt ilgstamību, vispārinājumu, iterativitāti u. tml. Tādējādi nepabeigtajam veidam valodā ir daudz plašāks un daudzveidīgāks lietojums. Taču dažādu reālās īstenības procesu dalījumu atsevišķos notikumos valodā palīdz attēlot perfektīvais veids. Tāpēc tas var

⁵² Зализняк А. А., Шмелев А. Д. Введение в русскую аспектологию, 16–17.

⁵³ Forsyth J. A Grammar of Aspect. – Cambridge, 1970, 7–8.

uzslāņoties arī iteratīvajam veidam, jo daudzkārtējas darbības situācija nav bezgalīga, tai tāpat ir savas robežas.

Secinājumi

Izmantojot plašu gramatiskās kategorijas definīciju, verba veidu latviešu valodā var ietilpināt darbības vārda gramatiskajās kategorijās. Veida kategorija ir leksiski gramatiska, tajā iespējams apvienot nepabeigtas / pabeigtas darbības un vienreizējas / daudzkārtējas darbības opozīciju. Abas opozīcijas latviešu valodā tiek izteiktas ar vārddarināšanas morfēmām – prefiksiem un sufiksiem:

imperfektīvs veids

semelfaktīvs veids

primārs verbs →

nest, plēst

↓

iteratīvs veids

imperfektīvs veids

sufiksāls derivāts →

nēsāt, plosīt

perfektīvs veids

semelfaktīvs veids

prefiksāls derivāts

panest, saplēst

iteratīvs veids

perfektīvs veids

prefiksāls derivāts

panēsāt, saplosīt

Latviešu valodā nav perfektivējošu sufiksu, ar kuriem varētu darināt pabeigta veida verbus – kā krievu valodā *махать* : *махнуть* 'māt – pamāt'; *свистеть* : *свистнуть* 'svilpt – uzsvilpt'⁵⁴. Tāpat latviešu valodā trūkst imperfektivējošu sufiksu, ar kuriem iespējams atvasināt nepabeigta veida (iteratīvus) verbus no pabeigta veida verbiem, kā to dara, piemēram, krievu valodā *съест* : *съедать* 'apēst – apēst iter.'; *разбит* : *разбивать* 'sasist – sasist iter.'; lietuviešu valodā *aprašyti* : *aprašinėti* 'aprašīt – aprašīt iter.'; *atsakyti* : *atsakinėti* 'atbildēt

⁵⁴ Piemēri no Зализняк А. А., Шмелев А. Д. Введение в русскую аспектологию, 77–78

– atbildēt *iter.*⁵⁵. Šādu ar verba veidu saistītu vārddarināšanas tipu trūkums latviešu valodā liecina par deverbālu sekundāru verbu leksiski gramatisku specializāciju. Prefiksāli atvasinājumi ietilpst imperfektīva / perfektīva veida opozīcijā, savukārt sufiksāli derivāti ir saistāmi ar iterativitāti. Tāpat vārddarināšanas afiksiem ir atšķirīgs veidiskais lietojums.

Derivatīvu prefiksu vai sufiksu izmantojums tomēr nav vienīgā veida realizācijas iespēja latviešu valodā. Veida kategorijas realizācija lielā mērā ir saistīta ar dažādiem kontekstuāliem faktoriem – teikuma palīglocekļu semantiku, kā arī laika attieksmēm starp salikta teikuma daļām. Konteksta līmenī jeb sintaktiski funkcionē arī divveidu verbi, jo to priedēkļa vai bezpriedēkļa formai ar morfoloģisku veida opozīciju nav tieša sakara. Kā imperfektīvējošu sufiksu kompensācija latviešu valodā tiek lietota konstrukcija **bezpriedēkļa verbs + adverbs**, kas lokāli vai temporāli precizē kādu procesuālu darbību.

Svarīga loma verba veida nozīmju izpausmē ir laika kategorijai un katras laika formas lietojumam noteiktā kontekstā. Jāatzīst, ka veids ir atkarīgs no laika formu paradigmas latviešu valodā. Uz to norāda vienkāršo un salikto laika formu veidiskā opozīcija rezultatīvas / nerezultatīvas darbības izteikšanā. Tāpēc var uzskatīt, ka verba laika formas reizē ir arī veida formas, sinkrētiski izsakot laiku un veidu.

Kopumā veida kategorija latviešu valodā reprezentē tipisku funkcionāli semantisku kategoriju.

Apzīmējumi

- Ak** – akuzatīvs
- Imp** – imperatīvs
- Imperf** – imperfektīvs
- Iter** – iteratīvs
- N** – nākotne
- P** – pagātne
- Pa** – partitīvs

⁵⁵ Piemēri no Зализняк А. А., Шмелев А. Д. Введение в русскую аспектологию, 15; Paulauskienė A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmožodžio kategorijos, 82

Perf – perfektīvs

S – salikts

T – tagadne

V – vienkāršs

Avoti

Austriņš A. Kopoti raksti. V sēj. – Rīga, 1927.

Blaumanis R. Kopoti raksti. III sēj. – Rīga, 1958.

Diena (laikraksts).

Džūkstes pasakas. – Rīga, 1980.

Eglītis A. Misturs Sorrijs. – Rīga, 1993.

Grebzde I. Ēnas dzeltenā stiklā. – Grāmatu Draugs, 1967.

Gulbis H. Sarunas ar skopām remarkām. – Rīga, 1974.

Gūtmanis O. Jūrmalciems. – Liepāja, 2001.

Latviešu sakāmvārdi un parunas. – Rīga, 1955.

Liepiņš J. Smalki ļaudis. – Rīga, 1990.

Niedra A. Sieva. – Rīga, 1938.

Sakse A. Pasakas par ziediem. – Rīga, 1966.

Viks. Sarežģītais Zvirbulēns. – Rīga, 1982.

Virza E. Straumēni. – Rīga, 1989.

Zariņš K. Cirka mākslinieks. – Rīga, 1990.

Zīverts M. Kamerlugas. – Rīga, 1989.

Realization of verbal aspect category in Latvian

Summary

The analysis of the verbal aspect is closely connected with the interpretation of action in language. Aspect is one of the possibilities to represent different real situations linguistically. Inasmuch as the situations can be different, their manifestation tends to be varied. The most familiar kinds of this manifestation are the oppositions of imperfective / perfective, semelfactive / iterative aspects as well as durative, ingressive, inchoative kinds of action. The opposition of imperfective / perfective aspect functions as a grammatical category in several languages, especially in Slavonic. There is a tradition to denote other kinds of verbal aspect about *aktionsart*, because they are closely connected with the derivative or lexical peculiarities of the verb. Such division of terms lets to us distinguish more clearly grammatical and lexical manifestations of the verbal aspect.

There is nevertheless a tendency to deviate from this division in aspectology during the last decades. It is due to the fact that expression of aspect is not purely grammaticalized in any language. Aspect is simultaneously a derivational and a grammatical feature of the verb. For this reason the term *aspect* is used to denote all possible kinds of action. In reverse case it is not possible to postulate a category of aspect in non Slavonic languages. It concerns particularly to the Baltic languages where the manifestation of aspect is partly similar to the Slavonic languages.

The opposition of imperfective / perfective aspect in Latvian is usually morphologic and it is linked with prefix of the verb. If the verb has a prefix, it expresses perfective action, if the verb does not have a prefix, it expresses imperfective action. In Latvian this opposition is syntactic as well. The manifestation of it is closely connected with the context and depends on the communicative aim of the author of the text. The analysis of context shows that not only the predicate but the also the object, attribute and adverbial modifiers are involved in this opposition.

There is a mutual dependence of the meanings of aspect and tense forms in Latvian. Primary and secondary meanings of the tense forms are closely linked with both morphologic and syntactic manifestation of verbal aspect opposition.

The opposition between semelfactive and iterative verbs must be included in the category of aspect in Latvian, too. This contradistinction is formalized derivationally. All primary verbs express sole action whereas secondary suffixed verbs – multifold action. So the iterativity is signified with different suffixes. Inclusion of the semelfactive / iterative opposition in the category of aspect broadens the understanding of verbal aspect in Latvian.

Valentīna SKUJIŅA**Nozīme un jēdziens, konkrētais un būtiskais vārdā**

Semantika ir valodniecības joma, kas aktuāla visos valodas līmeņos – no fonētikas līdz leksikai un sintaksei. Leksikoloģijas līmenī vārda leksiskā nozīme tiek uzskatīta par svarīgāko vārda daļu (Laua 1969: 18). Semantiskajam aspektam īpaša loma ir terminoloģijā, jo tas skar termina jēdzienisko pusi un tam ir noteicoša loma termina formas izvēlē, lai pēc iespējas uzskatāmāk terminu sistēmā atspoguļotu jēdzienu sistēmu (Skujiņa 2002: 44–62).

Vārda nozīme savā mainīgumā ir visai sarežģīta valodas parādība, jo katrs vārda lietotājs vienā un tai pašā vārdā var ielikt atšķirīgu saturu vai vismaz nozīmes niansi. Piemēram, darbības vārds *vingrot* visiem pazīstams ar nozīmi 'izpildīt īpašu kustību kompleksu organisma fizisko īpašību un spēju attīstīšanai, veselības stiprināšanai, ķermeņa vingruma izkopšanai' (LVV; LLVV). Bet kopš 2002. gada Latvijas radio ir raidījums, kurā vārds *vingrot* un tā atvasinājumi (*vingrošana*, *vingrotājs*, *izvingrināt* u. c.) ieguvuši pavisam citu nozīmi. *Vingrot* no nepārejoša kļuvis par pārejošu darbības vārdu, ieguvis jaunus atvasinājumus (*apvingrot*) un, saglabājot savu nozīmi fiziskajā sfērā, pacēlies tai pāri, aptverot arī garīgo sfēru. Izmantojot šo vārdu, ar ironisku skatu tiek "izvingrināts prāts" un "apvingrotas" negācijas. Objektīvais pamats šādam nozīmes pārnesei acīmredzot rodams atvasinājumā *vingrināties*, kura pamatnozīme aptver ne tikai fizisko, bet arī psihisko īpašību, spēju attīstīšanu.

Šajā rakstā uzmanības centrā ir vārda nozīmes izpratne saistījumā ar jēdzienu kā loģikas kategoriju, kas īpaši svarīga terminoloģijā.

Vārda nozīmi veido īstenības atspoguļojums vārda struktūrā kā vārda iekšējais saturs. Vārda nozīmes izpratni sarežģī tas, ka viens vārds var ietvert vairākas savstarpēji saistītas, tomēr zināmā mērā patstāvīgas nozīmes, kas ir pamatā vārdu daudznozīmīgumam. Bez tam vārdi savā nozīmē ietver arī noteiktu stilistisku ekspresiju. Šo ekspresiju dažādi cilvēki uztver

atšķirīgi, līdz ar to atšķirīgi vērtē arī vārda piemērotību konkrētajam lietojumam – vispār un arī termina funkcijā.

Vārdu un citu valodas izteiksmes līdzekļu nozīmes saistās ar valodas vispārīgo loģiku, ar cilvēka dzīves laikā uzkrātās pieredzes, uz tās pamata attīstītā intelekta un psihiskās pasaules izpausmi valodā. Līdz ar to semasioloģija kā nozare, kas pēti valodas vienību semantiku, lielā mērā ir zinātne par cilvēces attīstības vēsturi, par tautu sakariem pagātnē un tagadnē, par cilvēka garīgās pasaules un kultūras veidošanos, ciktāl šī veidošanās un attīstība atspoguļojas valodā (LKV 38079).

Kaut arī semantikas pētījumiem pievērsušies daudzi, joprojām spēkā ir valodnieces Alises Lauas savulaik paustā doma par to, ka nav vienotu uzskatu par vārda nozīmes un jēdziena attieksmēm, īpaši valodniecības jomā (Laua 1981: 18). Joprojām aktuāls ir jautājums, kāda ir atšķirība starp vārda nozīmi un termina funkcijā lietotajā vārdā izteikto jēdzienu.

Meklējot atbildi uz šo jautājumu, vispirms ir būtiski definēt terminus *nozīme* (resp. *vārda nozīme*) un *jēdziens*.

Jēdzieni, kas ietverami šajos terminos, attiecas uz divām robežzinātnēm – valodniecību un loģiku. Tam savukārt pamatā ir valodas un domāšanas dialektiskā vienība.

Apkopojot dažādos vārda nozīmes izpratnes formulējumus, manā skatījumā **vārda nozīmi** var definēt kā **cilvēka apziņas vispārinātu īstenības atspoguļojumu vārdā kā noteiktā skaņu sakopojumā gramatiski noformētā vienībā**. Tikai kopā ar nozīmi, kā ir vispārzināms, skaņa (burts) vai skaņu (burtu) sakopojums kļūst par vārdu.

Katrs konkrētais vārds ir konkrētas valodas leksiskās sistēmas elements, un šī vārda nozīme veidojas vēsturiskās attīstības gaitā noteiktā attiecīgās valodas lietotāju kopumā – tautā.

Tātad: **vārda nozīme ir nacionāla parādība**.

Tautas apziņā vārds dzīvo neatkarīgi no atsevišķa indivīda uztveres, turklāt nevis kā atsevišķs **vienums**, bet kā valodas sistēmas **vienība**.

Valodas sistēma ir daudzaspēktāla, daudzdimensiāla. Sava vieta šajā sistēmā ir arī vārda nozīmei, kas cieši, sistēmiski saistīta ar vairāku citu attiecīgās valodas vārdu nozīmēm,

iekļaujoties kopīgajā attiecīgās valodas vārdu nozīmju sistēmā kā tās sastāvdaļa.

Valodas daudzdimensiālās sistēmas sastāvdaļa ir arī vārddarināšanas sistēma. Tā dod iespēju darināt arvien jaunus vārdus pēc valodā jau lietoto vārdu parauga. Valodas vārdu krātuves ir vārdnīcas, taču vārdnīcās nav iespējams ietvert visus valodā lietotos vārdus. Patiesībā vārdu krājums ir bagātāks par vārdnīcās uzrādīto. Tāpēc tas, ka kāds vārds (piem., *runājums*, *izsviesotājs* vai *apvingrot*) nav atrodams nevienā vārdnīcā, nebūt nenozīmē, ka šāda vārda valodā nav. Valodas vārddarināšanas sistēma ir valodas leksikas sistēmas elastīguma garants. Vārddarinājumu modeļi paredz daudzus potenciālus jaundarinājumus, ko vajadzības gadījumā izmanto rakstnieki, tulkotāji, terminologi, jebkurš valodas lietotājs, kurš pārzina šo valodas sistēmas daļu.

Vārda nozīmi veido ne tikai tā jēdzieniskais saturs, bet arī vārda lietojums konkrētā kontekstā, noteiktā sociālā vidē u. tml.

Izziņas process ir bezgalīgs, vārdu krājums – ierobežots. Tas ir objektīvs pamats tam, lai vārdiem rastos papildnozīmes (pārnestās nozīmes). Konkrēto vārda nozīmi precizē konteksts. Jo daudznozīmīgāks vārds, jo vairāk tā nozīme atkarīga no konteksta. Konteksts ne tikai konkretizē, precizē vārda nozīmi. Tas var arī to mainīt, izceļot kādu vārda niansi vai piešķirot jaunas nozīmes nianses. Tomēr **pamatnozīme** parasti saglabājas, to situācija vai konteksts nemaina. Ja pamatnozīme tiek tīši mainīta, zūd viena no vārda kā saziņas elementa pamatfunkcijām. Saziņas procesā tas var radīt nopietnus pārpratumus.

Piemēram, ja juridiskajā terminoloģijā (likuma tekstā vai citā normatīvā aktā) terminu *atsavināšana* attiecina uz 'valsts (pašvaldību) mantas pārdošanu, mainīšanu un nodošanu bez atlīdzības .. likumā noteiktajā kārtībā' (LTV), bet vispārlietojamās valodas izpratnē *atsavināt* nozīmē 'atņemt likuma noteiktā kārtībā (īpašumu) par labu valstij vai sabiedriskai organizācijai' (LVV), tad agri vai vēlu tas var radīt nopietnus pārpratumus.

Lai arī kādas atvasinātās nozīmes vārdam rastos, nav vēlams ignorēt vārda pamatnozīmi, piem., termins *bilingvisms* nav

attiecināms uz daudzvalodību (jo *bi-* nozīmē 'divi'); termina *dekāde* pamatnozīme saistās ar 10 vienību laikposmu, latviešu valodā to attiecina uz '10 dienām', angļu valodā – uz 'desmitu' vispār un uz 'desmitgadi'. Starptautiskajā saziņā un neprasmīgajos tulkojumos tas var radīt pārpratumus. Tā kā vārds ir internacionālisms, nepārprotamai starptautiskajai saziņai uz vārda pamatnozīmes bāzes var meklēt nozīmes kompromisa variantus.

Jēdziens skaidrojošajās vārdnīcās (LVV, LLVV) definēts kā 'abstrakcija, kas atspoguļo priekšmetu vai parādību vispārīgās pazīmes'. Tātad – kā jēdziena pamatnozīme (virsjēdziena pazīme) minēta 'abstrakcija'. Skaidrojums principā ir pieņemams, tomēr iespējams konkretizēt pamatnozīmi, 'abstrakcijas' vietā izmantojot vārdu *vispārinājums* un precizējot to ar apzīmētāju *loģisks*. Nedaudz pamainot un papildinot skaidrojumu, iegūstam šādu definīciju: **jēdziens ir priekšmetu, parādību un to savstarpējo sakaru būtisko pazīmju loģisks vispārinājums**. Šajā definīcijā iekļauta jauna pakārtotā pazīme 'priekšmetu un parādību savstarpējie sakari', jo tiem ir būtiska loma jēdziena kā jēdzienu sistēmas sastāvdaļas izpratnē.

Jēdzienu sistēmas pamatā ir izzinātā īstenība, izzinātā apkārtējā pasaule. Pasaules izziņas procesā un loģisko vispārinājumu iegūšanā piedalās dažādu tautu zinātnieki. Tāpēc kā universāla loģikas kategorija **jēdziens** sniedzas pāri nacionālās valodas ietvariem, tas ir **pārnacionāls**. Jēdziena izpratne atkarīga no konkrētās nozares izpētes pakāpes, speciālistu zināšanām (Pichs, Draskau 1985: 36–44; Dzens 2002: 24–31, 51–54).

Vārda nozīme nav jauicama ar jēdzienu. Katram vārdam ir nozīme, bet ne katrs vārds izsaka jēdzienu. Vārda leksiskā nozīme sakrīt ar jēdzienu terminos, resp., tad, kad vārds tiek izmantots kādas nozares speciālā jēdziena izteikšanai. Jēdziena saturu atklāj definīcija.

Visai tautai kopīgās vārdu nozīmes ir "standartizētas", bet vārdu asociatīvais loks atsevišķām personām var būt ļoti atšķirīgs. Individīdi var lietot vārdus ar dažādu nozīmes pārnēsumu. Ja nozīmes pārnēsums izplatās plašākā lietojumā,

vārdam veidojas jauna, pārnestā nozīme. Pārnestās nozīmes lietojums daiļliteratūrā, sarunvalodā, vienkāršrunā, – tie visi ir valodas fakti, kurus var fiksēt un līdz ar to nostiprināt vārdnīcās – neatkarīgi no tā, kā katru no tiem vērtē individuāls lietotājs. Ja pārnestā nozīme attiecas uz speciālo, terminoloģisko lietojumu, tad vērtējuma kritēriji ir stingrāki, vairāk balstīti uz zinātnisku pamatojumu, objektīviem kritērijiem, nozares jēdzienu sistēmu.

Raksturīgi, ka vārda *nozīme* skaidrošanai vārdnīcās izmantoti vārdi *saturs* un *jēga*. *Jēga*, nevis *jēdziens*! Jēdzieni ir attiecīgo vārdu (vai vārdkopu, izteicienu) **jēgas** pamatā, tie "veido attiecīgo valodas izteicienu jēgu. Jēdzieni saista vārdus ar noteiktiem priekšmetiem, tas ļauj noskaidrot vārdu precīzo nozīmi un operēt ar tiem domāšanas procesā" (FV 1974: 214).

Kā jau teikts, vārda nozīmi var mainīt konteksts, tā rodas pārnestās nozīmes. Jēdzienu kā jēdzienu sistēmas sastāvdaļu nevar pārnest. Pamatojoties uz objektu un jēdzienu analogiju, ar vārda nozīmes pārnese var veidot jaunus terminus, piem., datorikā ir termini *atmiņa*, *ielāps*, *pele*, *logs*, *tārps* u. c.

Valodniekiem ir dažāda attieksme pret vārdā iekļautā satura analīzi. Daļa to ietver valodniecības pētījumu lokā valodniecības apakšnozarē – semasioloģijā (F. de Sosīrs, L. Jeltslevs), citi saturu uzskata par ekstralingvistisku parādību (L. Blūmfilds).

Terminoloģijā tradicionāli ir atšķirīga pieeja: priekšroka tiek dota saturam. Terminoloģiskās analīzes sākumpunkts ir jēdziens (Visters 1974). Diemžēl šī pieeja nav pietiekami izvērsta, jo tai vienlīdz nepieciešamas gan dziļas zināšanas speciālo jēdzienu izpratnē, kā pietrūkst valodniekiem, gan pietiekamas zināšanas valodniecībā, kā savukārt parasti pietrūkst nozaru speciālistiem (Pichs, Draskau 1985: 10).

Kā uzsvēris J. Endzelīns (Endzelīns 1980: 9–45), vērtējot termina piemērotību noteikta jēdziena izteikšanai, galvenā uzmanība pievēršama vārda nozīmei, lai termins nebūtu ar to pretrunā.

Gan jēdzienā, gan vārda nozīmē ietverts vispārinājums. Kā šis vispārinājums veidojas?

Atkarībā no katra cilvēka pieredzes **konkrētais** viena un tā paša vārda radītais tēls dažādiem cilvēkiem būs atšķirīgs, "citādi

konkrēts". Tas ietekmē arī vārdu skaidrojumu. Skaidrojumu 'no miltiem cepts pārtikas produkts' (LVV) ne katrs saistīs ar *maizi*, jo to var attiecināt arī uz *pankūkām*.

Ikdienā mums ir saskare ar konkrētiem objektiem, situācijām, procesiem u. c. vienumiem. Ja sakām: "Noliec grāmatu uz galda!", – vārdi tiek attiecināti uz konkrētu situāciju, konkrētu grāmatu, konkrētu galdu.

Bērns, pakāpeniski iepazīstot pasauli, ātri apgūst attiecīgo vispārīgumu, kas ietverts vārdos. Vispārīgais nevar pastāvēt bez konkrētā, atsevišķā. Arī vispārinot priekšstatu par grāmatu vai galdu, mēs nezaudējam piesaisti konkrētajiem objektiem.

Lai veidotos jēdziens, ar konkrētā vispārīgumu vien ir par maz. Ir detalizēti jāklasificē īstenības objekti un jānosaka noteiktas objektu grupas **būtiskās** pazīmes un sistēmiskās saites ar citiem objektiem (Drezens 2002: 34–42). Šis process saistīts ar abstrahēšanos no konkrētā. To vispārinot un izziņot būtiskās pazīmes, veidojas jēdziens kā jēdzienu sistēmas sastāvdaļa.

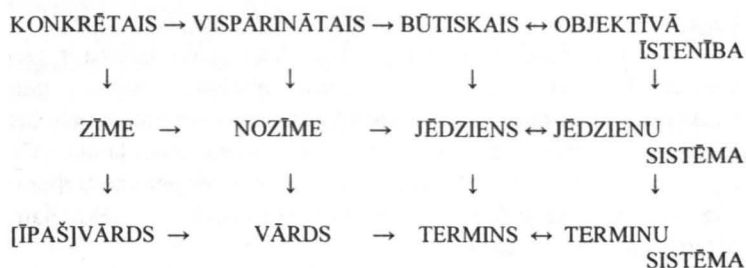
Lai izziņātos jēdzienus nepazaudētu, tos izsaka vārdos, kuriem ir īpaša funkcija: ne tikai nosaukt, bet arī ietvert izziņātās būtiskās jēdziena pazīmes. Tā rodas termini, kas tiek piesaistīti noteiktam jēdzienam, ko izsaka definīcijā.

Objektu izpētes un terminu izvēles izziņošo lomu zaudēsim, ja šajā procesā nebalstīsimies uz objektīvo īstenību. Subjektīvi emocionālā vai politiskā pieeja šajā procesā nav pieņemama. Kā mūsdienu politisko spēļu terminus var minēt *cilvēktiesības*, *rase*, *integrācija*, *mazākumtautība*. Korekti definējot šos terminus, tiktu zaudēts pamats to izmantošanai politiskajās spēlēs.

Jēdzienu precizētāji ir zinātnieki ar dažādu nacionālo piederību un dzimto valodu. Lai izvēlētos attiecīgā jēdziena izteikšanai savā valodā piemērotāko vārdu (vārdus), kas visprecīzāk atspoguļotu jēdziena būtību un noderētu tālākā īstenības izziņā par pamatu jauniem atklājumiem uz fiksētā bāzes, no pārnacionālajiem jēdzieniem atgriežamies nacionālās valodas ietvaros. Tādējādi var apgalvot, ka terminoloģijas darbs aktuāls gan nacionālā, gan starptautiskā mērogā (Drezens 2002: 34).

Ieskicēto izpratni par vārda nozīmes veidošanos no konkrētā uztveres līdz vispārinājumam, par vārda un termina, nozīmes un jēdziena attieksmēm un visa tā sakaru ar objektīvo īstenību ir iespējams attēlot shēmā:

No konkrētā līdz terminam

Shēmā pirmais līmenis attiecas uz izziņas objektu, vidējais – uz izpratnes pakāpi, trešais – uz izprastā izteiksmi vārdos. Bultiņu virziens rāda, ka visa pamatā ir konkrētais, t. i., īstenības objekts kā noteikts vienums. Mūsu apziņā tas saistās ar kādu zīmi (tēlu, priekšstatu), ko varam nosaukt ar kādu vārdu. Izziņas gaitā konstatēsim vispārīgo, tad būtisko. Ar vispārinājumu iegūstam nozīmi, ko iekļauj vārdā. Izzinot būtisko, nonākam pie jēdziena, ko izsakām ar terminu. Vienlaikus no vārda kā individuāla nosaukuma nonākam pie vārda ar vispārinātu nozīmi un, pievienojot izzinātās būtiskās pazīmes, nonākam līdz terminam.

Citiem vārdiem: līdz ar izziņas gaitu mainās izpratnes pakāpe apziņas līmenī un izpratnes izpausme valodā. Rezultāts ir arvien attīstīgā tuvošanās objektīvās īstenības kompleksai izziņai, kas apziņā atspoguļojas jēdzienu sistēmā, bet valodā – terminu sistēmā.

Secinājumi

1. Vārda nozīme nav identificējama ar jēdzienu: vārda nozīmei pietiek ar vispārinātu izpratni, jēdzienam papildus nepieciešama būtisko pazīmju izpratne.

2. Vārds, kas atspoguļo kāda jēdziena būtiskās pazīmes, var kļūt par terminu noteiktā nozarē. Šādos gadījumos vārda leksiskā

nozīme var lielā mērā tuvināties un pat sakrist ar terminā ietverto jēdzienu.

3. Vārda nozīmi atklāj skaidrojums, terminā ietverto jēdzienu izsaka definīcijā. Definīcijā ir svarīgi ietvert jēdziena būtiskās (nepieciešamās un pietiekamās) pazīmes, t. i., virsjēdziena pazīmi un pakārtoto pazīmi (pakārtotās pazīmes), kas raksturo konkrētā jēdziena specifiku un atšķir to no blakusjēdzieniem.

4. Valodas daudzdimensiālajā sistēmā kā apakšsistēma ir gan valodas leksikas sistēma, gan vārdu nozīmju sistēma, gan vārddarināšanas sistēma u. c. Vārddarināšanas sistēma ir valodas leksikas sistēmas elastīguma un attīstības garants, ļaujot pēc vajadzības darināt arvien jaunus vārdus pēc esošajiem modeļiem. Uzturot vārddarināšanas sistēmas dzīvīgumu, sekmējam ilgspējīgu valodas pastāvēšanu.

Atsauces

Dzens, E. 2002 – Zinātniskās un tehniskās terminoloģijas internacionalizācija. R., LU Latviešu valodas institūts.

Endzelīns, J. 1980 – Jānis Endzelīns. Darbu izlase, III/2 d. R., "Zinātne".

FV 1974 – Filozofijas vārdnīca. R., "Liesma".

Lau, A. 1981 – Latviešu leksikoloģija. R., "Zvaigzne".

LKV – Latvijas Konversācijas vārdnīca, XIX sēj. R., A. Gulbja GA, 1939.

LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca. 8 sēj. R., "Zinātne", 1972–1996.

LTV – Likumu terminu vārdnīca. R., B/K, 1999.

LVV – Latviešu valodas vārdnīca. R., "Avots", 1987 (atkārtots izdevums 1998).

Picht, H.; Draskau, J. 1985 – Terminology: An Introduction. Copenhagen School of Economics.

Skujiņa, V. 2002 – Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. II izd. R., "Zinātne" – 224 lpp.

Wüster, E. 1974 – Die allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften. In: Linguistics 119: 61–106.

**Meaning and concept,
the particular and the substantial in a word**

Summary

The meaning of a word is developed in the course of centuries by users of a particular language, i.e. a nation. This means that the meaning of a word is a national phenomenon.

Language is closely connected with the process of thinking, while linguistics has a close relationship with logic. Logic is a skill to form and transform concepts. A term is an item in close relationship with the concepts of a given subject-field. This concept is a logical generalisation of the main characteristics of tangible things, phenomena and their relationships.

The explored reality is based on concepts. The process of cognition is advanced by scholars and scientists of different nations. Therefore a concept is a transnational phenomenon.

The process of cognition runs in horizontals: from the particular through generalisation and choice of essentials to depiction of reality, from imagination through the meaning of a word and concept to the concept system, from designation by a word and term to the term system. These horizontals are also connected with transition processes in verticals, reaching from the particular to the understanding of the substantial and its expression in term systems.

 Larisa ILJINSKA, Daina NĪTIŅA

Vārdu izvēle: aktualizācija un mode

Ko tieši noteiktā situācijā vai kontekstā mēs gribam pateikt, ko uzsvērt, kādus konkrētus vai abstraktus nojēgumus nosaukt, kādu paust attieksmi un vērtējumu, tādus vārdus arī izvēlamies – tas vienlaicīgi ir gan pareizs, gan nepareizs, nepilnīgs atzinums. Vārdu taču ir tik daudz, un tie var izteikt daudzas un dažādas nozīmes un to nianses, jo daudzveidīgas ir valodas piedāvātās izteiksmes iespējas. Tātad ir no kā izvēlēties.

Dažādi ir iemesli tam, tieši kuram vārdam dodam priekšroku, piemēram:

- tradīcija, ieradums vai gluži pretēji – vēlēšanās būt oriģinālam, lietot kādus neparastus vārdus, jaunvārdus, svešvārdus;

- laikmeta vai vides prasības, centieni izmantot aktuālus un populārus vārdus, modes vārdus, lietot prestižas, ietekmīgas valodas vārdus, kas mūsdienās saistās ar anglicismu izplatību;

- izteiksmes piederība pie paaugstināta vai pazemināta stila. Tā, īpaša pozitīva vērtējuma konotācija piemīt, piemēram, vārdam *ekselence* 'excellency': *Ir izveidoti vairāki Eiropas Savienības finansēti ekselences centri* (LZA 2004, 8).

Vienmēr pa rokai un līdz ar to noderīgi ir vārdi, kas izteic kaut ko vispārīgu, grūti definējamu. Kontekstā šie vispārīgie vārdi it kā konkretizējas. Tie ir ļoti palīgi teksta izveidē, lai arī neaplicina valodas jaunradi un bagātību, piemēram:

- *plāksnē* 'in aspect' – *zinātniski organizatoriskajā plāksnē LZA piedalās Latvijas zinātnes virzienu izvērtēšanā* (LZA 2004, 6);

- *spektrs* 'range' – *objektīvo un subjektīvo faktoru spektrs, kas šo attīstību ietekmē* (Vīzijas 2004, 10);

- *konteksts* 'context' – *manipulēšana ar informāciju dažādos kontekstos nereti tiek dēvēta par informācijas karu; Irākas krīzes kontekstā; pasaules notikumu kontekstā; Latvijas konteksts* (Vīzijas 2004, 18, 52, 163); *Latgales kultūras pieminekļi novada attīstības kontekstā* (Tēzes 2001, 514);

– **ietvaros** 'within / in the framework' – *Eiropas integrācijas ietvaros; rīcības plāna "Baltic 21" ietvaros; tautsaimniecība jaunās realitātes diktētajos ietvaros* (Vīzijas 2004, 52, 75, 206).

Izplatīti mūsdienu tekstos ir tādi vārdi kā **sistēma** 'system' (*vēlēšanu sistēma* 'electoral system', *saules sistēma* 'solar system', *tiesību sistēma* 'legal system' – Vārdnīca 2000, 675; *visa starptautiskā sistēma* – Vīzijas 2004, 16); **faktors** 'factor' (*Latvijas Zinātņu akadēmija.. ir kļuvusi par nozīmīgu faktoru mūsu valsts un kultūras dzīvē* – LZA 2004, 5; *cilvēkfaktora loma informācijas sistēmās* – Vīzijas 2004, 23); **aspekts** 'aspect' (*dažādi nākotnes studiju aspekti* – Vīzijas 2004, 7; *tika noteiktas galvenās attīstības vadlīnijas iepriekš minētajiem sabiedrības aspektiem* – Tēzes 2001, 584); **diskurss** (*Korupcija mūsdienu Latvijas ikdienas diskursā* – Tēzes 2001, 198); integrācija 'integration', integrēšanās (*Latvijas zinātnē pamazām sāk iezīmēties pētniecības, augstākās izglītības, kultūras un jauno tehnoloģiju integrēšanās principi* – LZA 2004, 8); **globāls** 'global' (*globāla problēma, globāla stratēģija, globāla parādība* – Vīzijas 2004, 14, 30, 86), *globalizētā pasaule* – Vīzijas 2004, 8), **globalizācija** (*globalizācijas apstākļos; globalizācijas laikmetā; globalizācijas procesi; pasaules ekonomikas globalizāciju pavadīs korupcijas globalizācija; konfliktu globalizācija; iespējams, tas ir globāla kara aizsākums pret globalizāciju, kuras līderis un simbols ir ASV* – Vīzijas 2004, 10, 11, 13, 16, 26, 29) u. c.

Ļoti iecienīts rakstu valodā ir vārds **dimensija** 'dimension', piemēram: *tiesiskā dimensija, Ziemeļu dimensija, Baltijas dimensija, Baltijas dimensija nākotnes Eiropā, bibliskā dimensija, intuitīvā dimensija, Latvijas kriminālo dimensiju nākotnes tendences* (Vīzijas 2004, 56, 73, 80–81, 82, 104, 132, 285).

Paralēli populārajam apzīmējumam **vīzija** 'vision' (*Pagaidām nākotnes scenārijus varam veidot lielākoties vīziju līmenī; no vīzijas uz darbību; nākotnes vīzijas* – Vīzijas 2004, 6, 7, 268) tiek lietots latviskas izcelsmes vārds **redzējums** (*nākotnes redzējums* – Vīzijas 2004, 295). Tomēr liekas, ka svešvārds **vīzija** salīdzinājumā ar latvisko darinājumu **redzējums** diezgan

daudziem autoriem šķiet kaut kas smalkāks, netveramāks un līdz ar to saistošāks, burvīgāks un interesantāks.

Citvalodu, pēdējā laikā it īpaši angļu valodas, iespaidā latviešu valodā ne tikai ienāk jauni vārdi, bet arī mainās jau esošo vārdu nozīmju sistēma, bieži vien paplašinās to lietošana. Piemēram, adjektīvs **draudzīgs** 'friendly, amicable, amiable' tradicionāli latviešu valodā tika saistīts ar attieksmēm un izpausmēm starp cilvēkiem (Vārdnīca 1987, 193): *draudzīgs cilvēks, draudzīgs atbalsts, draudzīgs skatiens, draudzīgs smaids, draudzīgs rokas spiediens* u. tml. Tagad šo latviešu vārdu angļu valodas iespaidā sastop kontekstos, kuros izteikta pozitīva, labvēlīga attieksme pret jebko, ne tikai cilvēku vien: *dabai draudzīgs – environmentally friendly* (Vārdnīca 2000, 154); *nākotnei draudzīgas informācijas izplatīšana pasaulē* (Vīzijas 2004, 118).

Paplašinājusies ne vien atsevišķu vārdu, bet arī to formu lietošana, piemēram, vārds **risks** 'risk, venture, exposure, gamble', kas pirms gadiem 10 latviešu valodā parasti tika lietots vienskaitlī (*liels risks, darījumi, kas saistīti ar risku* – Vārdnīca 1987, 678), tagad sastopams it bieži arī daudzskaitļa formās: *drošības apdraudējumi un riski nākotnē; nākotnes riski; drošības riski; mazo valstu specifiskie riski; risku prognozēšana; starptautiskās sistēmas attīstības riski* (Vīzijas 2004, 9, 10, 11, 12, 27).

Reizē ar vārdu **risks, riski** izplatījies nozīmē tuvais latviešu valodas atvasinājums **apdraudējums** 'peril, threat, danger; jeopardy; risk', kuru jaunākajā laikā samērā bieži lieto tieši daudzskaitlī: *apkārtējās vides apdraudējumi; dažas šodienas problēmas pēc 10–15 gadiem varētu kļūt par nopietniem drošības apdraudējumiem; jau tuvā nākotnē nabadzība varētu kļūt par vienu no būtiskākajiem drošības apdraudējumiem; ekoloģiska rakstura apdraudējumi* (Vīzijas 2004, 11, 12, 13, 28).

Analizējot vārdu izmantošanu un to lietošanas sfēras paplašināšanos, nākas konstatēt, ka tas bieži vien saistīts it kā ar vārda pārceļšanu no dabaszinātņu, fizikas un tehnisko zinātņu nozares uz sociālo un humanitāro jomu. Šāda tipa semantiskās

sistēmas pārmaiņas pēdējā laikā vērojamas vairāku vārdu lietošanā, piemēram:

- **resursi** 'resources, funds': *dabas resursi – natural resources, naudas resursi – cash resources, finanšu resursi – financial resources* (Vārdnīca 2000, 616); *interneta resursi, elektroniskie resursi, e-resursi; cilvēku resursi* (Svešvārdi 2004, 474), *izaugsmes resursi* (Vārdnīca 2004, 219);

- **produkts** 'product, production': *darba produkts, sviests ir piena produkts* (Vārdnīca 1987, 650), *dabas produkti; garīgā darba produkts, augstvērtīgs mediju produkts* (Vīzijas 2004, 296);

- **mehānisms** 'mechanism': *pulksteņa mehānisms; domāšanas mehānisms, pārvaldes mehānisms* (Vārdnīca 1987, 471); *juridiskie mehānismi, lēmumu pieņemšanas mehānisms* (Vīzijas 2004, 27);

- **instruments** 'instrument; tool, gear': *ķirurga instrumenti, atslēdznieka instrumenti, mūzikas instrumenti* (Vārdnīca 1987, 296); *finanšu instrumenti; prognozēšanas instrumenti; vadošie latviešu laikraksti "Diena" un "Latvijas Avīze", privātā televīzija LNT (ziņu dienestā) jau lieto diferencētus kvalitātes nodrošināšanas instrumentus* (Vīzijas 2004, 131, 309).

Vārdu aktualizēšanos nosaka atbilstošu apzīmējumu lietošana starptautiskā komunikācijā, īpaši attiecīga vārda vai nojēguma esamība angļu valodā. Zīmīgi, ka, piemēram, vārda **inovācija** nav pirms 29 gadiem publicētāja latviešu valodas skaidrojošajā vārdnīcā (LLVV 1975). Angļu *innovation* šajā laikā latviešu valodā mēdz tulkot ar vārdiem *jauninājums, jaunievedums* (Vārdnīca 1985, 361).

Pašreiz vārds *inovācija* latviešu valodā pieder pie neapšaubāmi populāriem jeb tā saucamajiem modes vārdiem, kurus sastop dažādos kontekstos, piemēram: *Latvijas inovāciju politikas veidošana; 2003. gadā valdības līmenī akceptēta nacionālā inovāciju programma; inovāciju ieviešana attīstītākajās valstīs; inovāciju attīstība* (Vīzijas 2004, 80, 82). Savu vietu latviešu valodas modernajā izteiksmē ieguvis arī adjektīvs **inovatīvs**, piemēram: *Latvija Eiropas Savienības ietvaros var iet vai nu Somijas un Īrijas inovatīvo ceļu, vai arī*

sekot dažas Vidusjūras valsts ne gluži veiksmīgam scenārijam (Vīzijas 2004, 7).

Populāri var kļūt gan svešvārdi, gan latviski darinājumi, ja tie apzīmē noteiktā periodā vai situācijā aktuālus jēdzienus. Par modes vārdiem pašreiz latviešu valodā var uzskatīt apzīmējumus *ilgtspējīgs*, *ilgtspēja* vai *ilgspējīgs* (*sustainable: ilgspējīga lauksaimniecība – sustainable agriculture, ilgspējīga ekonomika – sustainable economy, ilgspējīga sabiedrība – sustainable society – Vārdnīca 2000, 252*), *ilgspēja* 'sustainability'. Piemēram: *ilgtspējīgas attīstības aspekti; nodrošināt ilgtspējīgu attīstību; ilgspējīga attīstība nozīmē sociālo, ekonomisko un vides mērķu harmonizēšanu; ilgspējīgas attīstības problēmas jāattiecina uz daudziem telpas līmeņiem – globālo, reģionālo, nacionālo un vietējo; iegūt ilgspējas kvalitāti; ilgspējīga attīstība Latvijā* (Vīzijas 2004, 14, 74, 75. 160).

Ar minētajiem vārdiem asociējas apzīmējumi *ilglaicīgs* 'lasting; permanent, enduring, long-term', *ilgizturība* 'durability' (Vārdnīca 2000, 251), *ilgtermiņa* 'long-term' (tāds, kas paredzēts ilgākam laikam: *ilgtermiņa aizdevums, kredīts; ilgtermiņa saistības, atdot ilgtermiņa lietošanā – Vārdnīca 1987, 292*), *īstermiņa* 'short-term': *īstermiņa ieguldījumi – short-term /temporary investments, īstermiņa saistības – current liabilities, īstermiņa kredīts – short-term loan* (Vārdnīca 2000, 259); *īstermiņa aizņēmums* (Vārdnīca 1987, 300) u. tml. Piemēram: *mazo valstu ilglaicīgās interesēs būtu uzsvērt ne tik politisku mehānismu, bet objektīvāku, piemēram, juridisku noteikumu un procedūru nozīmi; Vidējā termiņā attiecībās ar jaunajām dalībvalstīm būs jāievēro communitaire (Eiropas Kopienas) finansiālā solidaritāte; ilgtermiņa konkurētspēja* (Vīzijas 2004, 53, 56, 310).

Valodas pārmaiņas apliecina fakts, ka latviešu literārās valodas vārdnīcā vārdi *ilgtspējīgs*, *ilgtspēja* vai *ilgspējīgs*, *ilgspēja* nav atrodamī, toties definēti tādi šodien jau nepopulāri vai speciāli apzīmējumi kā *ilglaika – ilglaika prognoze, ilgperioda – ilgperioda komēta* (LLVV 1975, 448).

Pārmaiņu laiks, nonākšana iepriekš nezināmās situācijās un nepieciešamība risināt jaunas, agrāk praktiski nepazīstamas

problēmas, domājams, izraisījusi latviešu valodas vārda *izaicinājums* lietošanas paplašināšanos. Atšķirībā no tradicionālajām šā vārda nozīmēm (LLVV 1975, 482–483) vai pat tā semantikas sašaurināšanas, kas konstatējama dažās vārdnīcās (*izaicinājums* v. Nekaunīga, tīši apvainojoša izturēšanās, rīcība ar nolūku radīt atklātu sadursmi, cīņu. *Mest acīs izaicinājumu. Pieņemt izaicinājumu. Viņa vārdi skan kā i.* – Vārdnīca 1987, 300), pēdējā desmitgadē apzīmējums *izaicinājums* ieguvis īpašas sabiedriskās aktivitātes nokrāsu (*challenge; defiance* – Vārdnīca 2000, 260), turklāt nav retums daudzskaitļa forma *izaicinājumi*. Piemēram: *izvērtējot izaicinājumus un riskus; Ķīna kā plaša mēroga militārs izaicinājums pasaulei; militārajā jomā sagaidāmi jauni netradicionāli izaicinājumi; 21. gadsimta tuvākajās desmitgadēs atsevišķām valstīm un starptautiskajai sistēmai kopumā nāksies sastapties ar daudziem izaicinājumiem; pievienošanās Eiropas Savienībai: Baltijas valstu izaicinājumi; sociālie izaicinājumi Latvijā; valodas un tulkošanas izaicinājumi; ilgtspējīgas attīstības izaicinājumi; nākas sadurties ar ļoti daudziem sarežģītiem izaicinājumiem* (Vīzijas 2004, 9, 11, 12, 62, 118, 129, 132, 140).

Lai cīnītos ar angļu valodas ietekmes paplašināšanos, latviešu valodā tiek darināti nacionāli apzīmējumi, kas sadzīvo, veiksmīgi vai mazāk veiksmīgi konkurē ar atbilstošajiem anglicismiem: *mass media – masu mediji, mediji un plašsaziņas līdzekļi* (Jaunumi 2003, 30; Vārdnīca, 2004, 355), *masu saziņas līdzekļi* vai padomju laikā lietotais vārdu savienojums *masu informācijas līdzekļi* (Vārdnīca 1985, 427), salīdzināsim, piemēram: *izmantot plašsaziņas līdzekļu sniegtās iespējas; Latvijas masu mediji jeb plašsaziņas līdzekļi atrodas attīstības procesā uz neatkarību un kvalitāti; mediju ētikas kodeksi; mediju attīstība Latvijā; masu medijiem jātiek galā ar šiem izaicinājumiem; Latvijas plašsaziņas līdzekļu nākotnes redzējums* (Vīzijas 2004, 22, 295, 296).

Jāatzīst gan, ka vārdu *mediji* mūsdienās lieto ļoti dažādos un daudzveidīgos vārdu savienojumos, tādos kā *mediju žurnālistika, mediju pētniecība, mediju būtība un uzdevums, dažādu mediju*

tipi, mediju kvalitāte, mediju attīstība, mediju sistēma, mediju ekonomika, mediju tirgus, mediju likumdošana u. c.

Par angļu valodas ietekmi vārdu izvēlē, runājot vai rakstot latviešu valodā, liecina, piemēram, tāda tipa jaunvārdi kā *forsaits*, angļu *foresight*, kas saistās ar nākotnes studijām, nākotnes redzējumu. Kā liecina LZA TK "Terminoloģijas Jaunumi", angļu terminam *foresight* latviešu valodā par piemērotu ekvivalentu konsultācijās atzīts vārds *paredzējums* (Jaunumi 2003, 28–29). Laikam uzskatot, ka anglicisms precīzāk izsaka attiecīgo nojēgumu un ir atpazīstams starptautiskā komunikācijā, piemēram, Arturs Puga plaši lieto šādus vārdu savienojumus: *forsaita attīstība, forsaita kopiena (indivīdi un organizācijas) 'foresight cooperation', forsaita aktivitātes, forsaita kultūra, forsaita domāšana* u. c. (Vīzijas 2004, 118–141).

Šajā rakstā tika analizēta dažu pašreiz aktuālu vārdu lietošana, to izvēles iemesli latviešu valodā, pievēršot uzmanību tam, kā vārdu izvēli tieši vai netieši iespaido citvalodu prakse, it īpaši atbilstošu vārdu lietošana angļu valodā.

Izmantotie avoti un to saīsinājumi

- Jaunumi (2003). Terminoloģijas Jaunumi 4. – R.: LZA TK, 31 lpp.
- LLVV (1975). Latviešu literārās valodas vārdnīca: G–I. 3. sējums. – R.: Zinātne, 745 lpp.
- LZA (2004). Gadagrāmata 2004. – R: Latvijas Zinātņu akadēmija, 253 lpp.
- Svešvārdi (2004). Svešvārdu vārdnīca. Sast. R. Puriņa. – R.: Avots, 565 lpp.
- Tēzes (2001). II Pasaules latviešu zinātnieku kongresa Tēžu krājums. – R.: LZA, 627 lpp.
- Vārdnīca (1985). Angļu-latviešu vārdnīca. Sast. J. Raškevičs, M. Sosāre, Ļ. Timenčika. – R.: Avots, 819 lpp.
- Vārdnīca (1987). Latviešu valodas vārdnīca: A–Ž. Atb. red. Dainuvīte Guļevska. – R.: Avots, 883 lpp.
- Vārdnīca (2000). Jaunā latviešu-angļu vārdnīca. Red. Andrejs Veisbergs. – R.: SIA Ekonomisko attiecību institūts, 851 lpp.
- Vīzijas (2004). Latvija Eiropā: nākotnes vīzijas: Rakstu krājums. Zin. red. Tālavš Jundzis. – R.: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 312 lpp.

Choice of words: topicality and fashion*Summary*

The paper deals with the use of modern words in the Latvian language and the reasons for their choice, namely, tradition, fashion and demands of the present time. The direct, as well as indirect, influence of the English language has been reflected. Under the influence of many languages, and especially that of English, not only do new words enter the Latvian language, but the system of meanings of the already existing words changes as well, very often their application widening. The paper discusses coinage of national denotations in Latvian, their coexistence and correlation with assimilated foreign words.

Dace STRELĒVICA**Par gramatiskajām dzimtēm un politikorektumu
latviešu valodas kontekstā**

Ne viens vien latviešu preses lasītājs būs ievērojis, ka tajā reizēm parādās mēģinājumi sekot anglofonajā pasaulē valdošajam politikorektumam attiecībā uz gramatisko dzimšu lietojumu – t. i., abu dzimšu formu paralēls lietojums. Tāpat kā angļu valodā bieži lieto formu *he/she* ('viņš/viņa'), arī latviešu tekstos gadās redzēt tādas formas kā *latvietis/-te* – palaikam tas vērojams filozofiskas, socioloģiskas vai līdzīgas ievirzes rakstos, kuru autori savulaik izglītojušies kādā angļiski runājošā zemē. Arī darba sludinājumos bieži mēdz būt paralēli lietotas abu dzimšu galotnes meklētā darbinieka nosaukumā (piemēram, *menedžeris/-e*), taču iespējams, ka šajā jomā šāds dzimšu lietojums pastāvējis jau agrāk un nav saistāms ar anglofonās kultūras ietekmi.

Cenšoties aplūkot šo pagaidām vēl nepierasto parādību no sociolingvistiska viedokļa, ar ieskatu arī morfoloģiskajā, sintaktiskajā un citos aspektos, tapa šis pētījums. Drīzāk gan to varētu saukt tikai par pētījuma iestrādi, jo šī ir ļoti plaša tēma un iesniedzas daudzās valodniecības nozarēs. Pagaidām autore mērķis ir, lai šim jautājumam vispār tiktu pievērsta lielāka uzmanība un varbūt izraisītos plašāka diskusija. (Šajā rakstā, nedaudz izvēršot un papildinot, ir izmantots autore 2004. gada pavasarī nolasītais referāts Artura Ozola dienai veltītajā konferencē.)

Daudzi būs dzirdējuši par Rietumu feministu vēlmi reformēt valodu (parasti runa ir par angļu valodu, jo šī kustība ir visspēcīgākā tieši anglofonajā pasaulē), padarīt to politikorektu un izskaust no tās seksismu, t. i., cilvēku diskrimināciju viņu dzimuma (angliski *sex*) dēļ. Termins "seksisms", kas veidots pēc vārda 'rasisms' parauga, pēdējā laikā aizgūts arī latviešu valodā. Profesors A. Veisbergs kādā rakstā lietojis arī latvisku ekvivalentu 'dzimumaizspriedumainība' [1]. Feministu galvenais iebildums ir pret tā dēvēto *generic masculine* – vīriešu dzimtes formu lietojumu vispārīgā nozīmē, iekļaujot (jeb, feministuprāt,

tādējādi tieši izslēdzot) sieviešu dzimti. Angļu valodā politikoriģēšana notiek jau labu laiku; vārda *man* ('vīrietis', 'cilvēks') vietā lieto *person* ('persona'); vietniekvārdu *he* ('viņš') vispārīgos kontekstos, kā jau iepriekš minēts, lieto kopā ar vārdu *she* ('viņa') vai pat aizstāj ar to (tā sauktā pozitīvā vai apgrieztā diskriminācija). Vietniekvārdus *his* un *hers* ('viņa-', 'viņas-', 'savs') bieži aizstāj ar daudzskaitļa formu *their* ('viņu-'), kurā dzimšu atšķirības neparādās. Jāpiebilst gan, ka šis vietniekvārda *they*, *their*, *them* lietojums vienskaitļa nozīmē nav ieviests mūsdienās, bet pastāvējis jau Šekspīra laikos.

Interesanti, ka savā laikā Lielbritānijā vīriešu dzimtes vispārīgais lietojums (lai gan tas, protams, jau sen pastāvēja, kā jau vairumā indoeiropiešu valodu) ticis īpaši apstiprināts ar parlamenta lēmumu 1850. gadā – nosakot, ka "vārdi, kas izsaka vīriešu dzimti, iekļauj arī sieviešu kārtas būtnes" [2]. (Šeit un turpmāk citāti autores tulkojumā.)

Internetā var atrast papildam dažādu autoru rakstītu vadlīniju dzimumneitrālas valodas (*gender-neutral language*) lietošanā un daudz padomu, kā izvairīties no seksisma un ievērot politikorektumu. Taču jāatzīst, ka vairums politikorektuma popularizētāju ir valodniecības nespeciālisti. Tā, piemēram, kāda Pensilvānijas universitātes literatūras pasniedzēja savā mājaslapā apgalvo, ka "paradums piešķirt neitrāliem terminiem vīriešu dzimti radies tādēļ, ka katra valoda atspoguļo tās sabiedrības aizspriedumus, kurā tā attīstījusies, un angļu valoda (..) ir attīstījusies patriarhālā sabiedrībā" [3] – kas, protams, no valodnieciskā viedokļa nav īsti pareizs apgalvojums. Arī amerikāņu filozofs un politiķis K. Ross (*Ross*) uzsver, ka "teorija par "seksistu valodu" feminismam nedara nekādu godu, jo tā stipri kļūdās savā izpratnē par valodas dabu" [4]. Interesanti, ka 1990. gadā Eiropas Padomē pat pieņemta rekomendācija Nr. R (90) 4 par seksisma izskaušanu no valodas, kur cita starpā teikts: "(..) Pārliecībā, ka vairumam Eiropas Padomes dalībvalstu valodu raksturīgais seksisms valodas lietojumā – kas izpaužas kā vīriešu dzimtes dominance pār sieviešu dzimti – kavē sieviešu un vīriešu vienlīdzības iedibināšanu (..), (..) dalībvalstu valdībām tiek ieteikts veicināt tādu valodas lietojumu, kas atspoguļo

sieviešu un vīriešu vienlīdzību" [5]. Diemžēl šī raksta autorei nav zināms, vai šī pirms 14 gadiem pieņemtā un internetā joprojām atrodamā rekomendācija vēl ir spēkā. Britu sociolingvists R. Hadsons (*Hudson*) tomēr atzīst, ka dzimumneitrāla valoda vien uzreiz nenodrošina sieviešu vienlīdzību sabiedrībā – piemērs tam ir dažas Āzijā runātas valodas, kur gramatisko dzimšu nav [6].

Taču politikorektuma ideoloģija jau ir dzinusi tik dziļas saknes, ka ne viens vien rietumvalstu valodnieks, lai arī neatbalstot nezinātniskos lingvistiskā seksisma skaidrojumus, tomēr atzīst, ka pašreizējā situācija prasa šos viedokļus ņemt vērā. Tā, piemēram, P. Tradžils (*Trudgill*) savā "Sociolingvistikas vārdnīcā", skaidrojot terminu *generic pronoun* (vispārīgais vietniekvārds, vispārīgā nozīmē lietotais vietniekvārds), uzsver, ka angļu vietniekvārda *he* lietojums "tiek uzskatīts par netaisnīgu un nevēlamu tajās sabiedrībās, kas iestājas par sieviešu vienlīdzību" [7]. R. Hadsons, runājot par *man* un *he* vispārīgo lietojumu, saka: "Ir tik neparasti, ka pat sociolingvisti vēl nesen bija tik nejutīgi (*insensitive*) pret šādām lietām" [8]. Šīs nejutības piemēri esot atrodami arī "paša Labova" darbos (Viljams Labovs, kā zināms, ir viens no sociolingvistikas pamatlicējiem), bet "mūsdienās viņš (Labovs – D. S.) noteikti būtu izvairījies no [šāda izteiksmes veida]" [9]. Taču katrs pieder savam laikmetam, un ietekmējas no tā. Labovs, kā viņa laika angļu valodas vidē bija ierasts, lietoja vārdus *man* un *he* vispārīgā nozīmē. R. Hadsons toties, atkāpjoties no tiem mūsdienu valodniecības principiem, kas noliedz preskriptīvisma izpausmes un ir tikai par objektīvu pētīšanu, padodas sava laikmeta valdošā politikorektuma priekšā un saka: "Šis varētu būt gadījums, kad valodniekiem vajadzētu vienoties (..) valodu mainīt, ne tikai vienkārši aprakstīt" [10]. R. Hadsons šeit runā par to, ka vajadzētu izvairīties lietot vārdu *he* vai vispār izgudrot jaunu patiesi dzimumneitrālu vietniekvārdu *he* un *she* vietā. Angļu valodā šādi mēģinājumi ir bijuši – piemēram, *hesh*, *co*, *thon* u. c. Tomēr, kā atzīst S. Pinkers (*Pinker*), valodā ir viegli ieviest jaunus "satura vārdus" (*content words*; ar tiem viņš apzīmē lietvārdus, darbības vārdus un īpašības vārdus), bet

praktiski neiespējami – jaunus "funkciju vārdus" (*function words* – vietniekvārdus, saikļus, prievārdus u. c.) [11]

Pēc šī pagārā ievada aplūkosim politkorektā dzimšu lietojuma piemērus latviešu valodā, lai pēc tam pievērstos dzimtes kategorijai kā tādai, kā arī tās politkorektā lietojuma pamatotībai.

Var izšķirt vairākus tekstu tipus, kuros parādās politkorektuma un dzimumneitrālas izteiksmes piemēri.

1) Pirmkārt jāpiemin vārdnīcas, kur jau sen bieži mēdz lietot paralēli abu dzimšu formas, vai arī pilno vīriešu dzimtes formu un tai līdzās – sieviešu dzimtes formas izskaņu vai galotni. (Dzimšu lietojumu vārdnīcās ir pētījis A. Veisbergs, aplūkojot dažādas Latvijā izdotas vārdnīcas.) Liekas gan, ka vārdnīcā dzimšu paralēlformas iekļaujas visdabiskāk; turklāt šķiet, ka tās lietotas ne tik daudz politkorektuma, cik detalizētākas informācijas dēļ. Tādēļ vārdnīcās sastopamos piemērus šeit neaplūkosim.

2) Otrkārt, jāmin lietišķa rakstura teksti – tādi kā, piemēram, darba sludinājumi. Lai arī, ņemot vērā šo tekstu specifiku, centieni tajos lietot abas dzimtes paralēli varbūt nav mūsdienās ieviesusies novitāte un politkorektuma izpausme, šie piemēri mūs var interesēt ar to, ka tur vērojams diezgan daudz nekonsekvences dzimšu lietojumā – kas, iespējams, apstiprina, ka konsekvents dzimšu politkorektums latviešu valodā diez vai ir iespējams. Parasti abas formas parādās tikai sludinājuma teksta izceltajā daļā, kur nosaukts vajadzīgais speciālists vai piedāvātais amats, un tālāk tekstā lietota tikai vīriešu dzimte, piemēram:

"Mūsu Mango veikalam Rīgā ir vajadzīgs(a) VEIKALA VADĪTĀJS(A).

Tu esi līderis. Tu zini, kā vadīt un iedvesmot darbiniekus (..). Kā vadītājam, Tev būs jā rūpējas (..)" [12]. (Šeit un turpmāk piemēros raksta autore izcēlumi.)

Vai, piemēram: "MEKLĒJAM REKLĀMAS KONSULTANTUS/-ES

- Ja tu esi komunikabls,
- mērķtiecīgs,
- ja esi gatavs (..) labi pelnīt (..)" [13]

Cits sludinājums: "Rimi Hipermärkets (..) aicina pastāvīgā darbā

MAIZES CEPĒJUS/-AS

KONDITORUS/-ES (..)

IZCIRTĒJUS/-AS"

Šis sludinājums varētu būt viens no vispolitkorektākajiem, jo sieviešu dzimtes galotni pievieno pat gaļas izcirtēja profesijas nosaukumam, lai gan maz ticams, ka uz to pieteiktos sievietes! Bet tālāk seko tas pats, kas vairumā sludinājumu: "Prasības kandidātiem (..) [14]

Bieži trūkst konsekvences saliktos profesiju nosaukumos, piemēram:

"Hipotēku banka izsludina konkursu uz EKONOMISTA-ANALĪTIKA/ES amatu", kaut gan loģiski būtu "ekonomista/es-analītiķa/es". [15]

3) Trešā grupa ir raksti, kuru autori ir, kā jau minēts iepriekš, kādā anglofonā zemē izglītojušies un augstu vērtējami savas nozares (bet **ne** valodniecības) eksperti, kas apzināti tiecas arī Latvijā ieviest politkorektu un dzimumneitrālu valodu. Taču tas nekad nav izdarīts konsekventi līdz galam viena teksta, reizēm pat viena teikuma ietvaros.

Piemēram, sociālās antropoloģijas profesors R. Ķīlis kādā rakstā saka:

"(..) respektēju to cilvēku viedokli, kuri/as uzskata, ka latvieši/tes tā arī nav kļuvuši/as par nāciju" [16].

Bet citviet tai pašā rakstā: "(..) stimulēt Latvijas iedzīvotāju, lai viņi vairāk pirktu Latvijā ražotu precī (..) [17]

un: "(..) šie cilvēki, (..) tāpat kā latvieši/tes, vēlē arī pārstāvējus parlamentā (..) [18]

R. Ķīļa rakstā minēta arī "amerikāņu firma" – nevis "amerikāņu/niešu firma", kā būtu bijis konsekventi. Acīmredzot zemapziņā šo formu uztver tikai kā apzīmētāju – kurš daudzās citās valodās šādā gadījumā būtu no lietvārda atvasināts īpašības vārds (un saskaņots, ja vispār, tad ar apzīmējamo vārdu), nevis lietvārda daudzskaitlis ģenitīvā. Varam minēt, vai tādā vārdkopā kā *latviešu valoda* politkorektuma aizstāvji vārdā *latviešu* saskata abas dzimtes, kas, pateicoties gramatisko formu homonīmijai jeb

sinkrētismam, ērti sakritušas (jo daudzskaitļa ģenitīvs vārdiem *latvietis* un *latviete* ir vienāds), vai varbūt to uztver vispār kā sastingušu formu, kur dzimtei pat nav jāpievērš uzmanība.

Citā R. Kļīļa rakstā savukārt atrodami šādi piemēri:

"Cilvēka (..) saprātīgums bieži vien tiek (..) mērīts ar viņa/s kredītvēsturi" [19],

"Antropologi/ģes (..) var piegādāt eksotiskus stāstus (..) [20],

"(..) kāds/a var būt bagāts tikai tad, ja cits/a tāds nav. Visi nevar būt bagāti un vareni (..) [21], utt.

Līdzīgi piemēri atrodami kādā reliģiju zinātnieces A. Mīsānes rakstā:

"(..) minētās brīvības valsts nevar nevienam ne piešķirt, ne arī atņemt. Tās pieder indivīdam tāpēc, ka viņš/-a ir cilvēks" [22],

"(..) vajāti, izsūtīti, trimdā devušies garīdznieki un draudžu locekļi" [23],

"(..) jābūt aklam/-ai, lai šo nekoncekvenci neredzētu, un liekulim/-ei, lai to noliegtu" [24], utt.

Kāds ir nekoncekvences iemesls? Kā varam nojaust, autoru labā griba saduras, pirmkārt, ar gramatikas īpatnībām (par tām runāsim vēlāk) un, otrkārt, ar pašu autoru valodas izjūtu, kas tomēr neļauj radīt pārāk nedabisku, ar paralēli lietotām abu dzimšu formām pārblīvētu tekstu. Iztēlosimies kādu no nupat minētajiem piemēriem ar pilnīgi konsekventi ievērotu dzimumneitralitāti: "(..) vajāti/-as, izsūtīti/-as, trimdā devušies/-ās garīdznieki/-ces un draudžu locekļi/-les"... Šādi tiktu gan apgrūtināta teksta uztvere, gan izjaukta emocionālā noskaņa.

4) Ceturtajā grupā varētu ieskaitīt rakstus, kuru autori, domājams, nepretendē uz apzinātu politikorektuma ideoloģijas ieviešanu, bet dažreiz semantiski svarīgāko elementu teikumā vai teksta daļā papildina ar pretējās dzimtes formas galotni, lai īpaši uzsvērtu, ka runa ir par abu dzimumu personām.

Piemēram, citāts no kāda raksta "Universitātes Avīzē": "Ir piektdienas vakars (..) un (..) Studentu padomes jaunā priekšsēdētāja vēlēšanas. (..) Esmu spiesta Tev atstāt vēl pēdējo iespēju saviem minējumiem: "Kurš/-a būs nākamais/-ā?" " [25]

Piemērs no kāda raksta žurnālā "Mans Mazais": "Lai saprastu, (..) pietiek sev uzdot vienkāršu jautājumu: "Vai es esmu laimīgs

=====

(-a)? Vai mūsu ģimenē visi jūtas labi? Nez, ko vēlētos pārējie (..)?" " [26]

Kā ļauj secināt šie piemēri, valodniecības nespeciālistiem gramatiskās dzimtes jautājums šķiet svarīgs, un ir vēlēšanās ieviest kādas korekcijas tās tradicionālajā lietojumā, bet palaikam nav īsta priekšstata, kā to darīt.

Savā ziņā tā ir likteņa ironija, ka par dzimtes jautājumiem visvairāk diskutē anglofonajā pasaulē, lai gan mūsdienu angļu valodā dzimte kā gramatiskā kategorija praktiski ir izzudusi. Vai viens no iemesliem būtu tas, ka angļu vārds *gender* ('dzimte') šodien ir ieguvis plašāku sociālu nozīmi? Jāatgādina, ka mūsdienu feminisma teorijā, faktiski jau kopš 20. gs. 80. gadiem, šis termins izsaka ne vien dzimti, bet arī dzimumu – turklāt galvenokārt kā sociālu, nevis bioloģisku parādību. R. Tonga (*Tong*) savā pētījumā par feminisma teorijām un to attīstību uzsver, ka *sex* ('dzimums') attiecas uz anatomiskajām dzimumatšķirībām, bet *gender* – uz rakstura īpašībām un uzvedības modeļiem, kuri tiek saistīti ar "vīrišķības" vai "sievišķības" jēdzienu [27]. Taču angļu vārda *gender* etimons – latīņu vārds *genus* – sākotnēji vispār bija maz saistīts ar dzimuma jēdzienu un nozīmēja 'veids', 'izcelsme', arī 'dzimums'. Gan ne konkrēti kā sievišķais/vīrišķais dzimums, kas latīniski ir *sexus*, bet plašākā nozīmē, izsakot piederību kādai grupai – kā, piemēram, latviešu vārdkopā "odžu dzimums". Arī kā valodniecisks termins *gender* attiecas uz grupu ar noteiktām kopīgām iezīmēm. Kā raksta D. Kristāls (*Crystal*), dzimte ir "gramatiskā kategorija, kuru lieto, analizējot lietvārdu grupas (*classes*), kurās izpaužas tādas opozīcijas kā vīrišķs/sievišķs/nekats, dzīvs/nedzīvs u. c." [28]. Mūsdienu indoeiropiešu valodās lietvārda dzimte parasti ir saistīta ar dzimumu, bet citās valodu saimēs, piemēram, dažādās Ziemeļamerikas un Āfrikas valodās, tas tā nav. F. R. Palmers (*Palmer*) min, ka, piemēram, svahili valodā pastāv "dzimtes", kas apzīmē dzīvas būtnes, lielus priekšmetus un mazus priekšmetus. "Varētu gan iebilst, ka vajadzētu atrast citu terminu, kas neliek domāt par saistību ar dzimumu", raksta F. R. Palmers, "taču

jāatgādina, ka etimoloģiski *gender* nav saistīts ar dzimumu, bet nozīmē vienkārši 'veids' " [29].

Tādā gadījumā latviešu valodā faktiski precīzāks varētu būt senāk lietotais termins *kārta*, kura vietā vēlāk, lai nejauktu ar darāmo un ciešamo kārtu, ieviesa terminu *dzimte*. Mūsdienās, sekojot angļu valodas paraugam, arī latviešu valodā *dzimte* tiek lietota arī dzimuma (it īpaši kā sociālas parādības) nozīmē.

Taču dzimtes jēdziens cilvēku apziņā tomēr cieši saistās ar dzimuma jēdzienu, palaikam izraisot neizpratni par valodas šķietamo nelōģiskumu. Cilvēki nereti izsaka izbrīnu par savas vai citas valodas lietvārdu dzimšu motivācijas trūkumu: "Ar ko gan gulta ir "sievšķīgāka" par galdu un karote par nazi?" A. Kurzana (*Curzan*) savā plašajā pētījumā par gramatiskajām dzimtēm uzsver, ka "20. gs. sākumā vispopulārākais gramatisko dzimšu skaidrojums bija tāds, ka tās atspoguļo to, kā pirmatnējais cilvēks personificēja priekšmetus" [30]. Un nav nekāds brīnums, ja valodniecības nespeciālisti cenšas izprast un izskaidrot priekšmetu "sievšķību" vai "vīrišķību", ja reiz termini ir tieši šādi – "vīriešu dzimte" un "sieviešu dzimte". A. Kurzana atgādina, ka šos terminus pirmo reizi lietoja sengrieķu zinātnieks Protagors 5. gs. p. m. ē., un "kopš tā laika valodnieki ir centušies pārējai pasaulei izskaidrot dzimtes kategoriju", jo "valodās, kur ir divas vai trīs dzimtes un maldinošie apzīmējumi *vīriešu*, *sieviešu* un *nekatrā dzimte*, var likties loģiski saistīt gramatisko dzimti ar bioloģisko dzimumu" [31]. N. Maksvīnija (*MacSweeney*) uzsver, ka šie termini ir izvēlēti gluži arbitrāri un tikpat labi varētu runāt par pirmo, otro un trešo (nevis vīriešu, sievieti un nekatro) dzimti. Tāpēc "akadēmiskais viedoklis ir tāds, ka gramatiskā dzimte nekādi nav saistāma ar bioloģisko dzimumu un nevar izpaust nekādus dzimumu aizspriedumus" [32].

Iespējams, ka angļu valodā tieši dzimtes reto izpausmju dēļ tām tiek pievērsta īpaša uzmanība. Jāpiemin arī šāds aspekts – angļu valodā *he* un *she* ir atsevišķi, dažādu sakņu vārdi. Varbūt tāpēc satura šķietamā neatbilstība formai (t. i., sievieti dzimuma personu apzīmēšana ar vīriešu dzimtes vietniekvārdu *he*) liekas uzkrītošāka un izraisa feministu neapmierinātību? Latviešu

valodā *viņš* un *viņa* ir vienas saknes vārdi; faktiski viena vārda divas formas. "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā" (MLLVG) uzsvērts: gandrīz visās vārdsķirās (izņemot lietvārdu lielāko daļu, kur katram vārdam iespējama tikai vienas dzimtes forma) dzimtes diferencēšanās "parādās viena vārda robežās", mainoties tikai galotnei [33]. Tādējādi latviešu valodā kontrasts starp viena un tā paša vārda divām formām varbūt tīri subjektīvi neliekas tik liels. Iespējams, tāpēc mēģinājumi reformēt latviešu valodu feministiski politikorektā veidā vēl ir samērā reti. Turklāt viena vārda divu formu (*viņš/viņa*, *kurš/kura*, *latvieši/-tes*, *pilsoņi/-nes*) lietojums līdzās, kā jau redzējām piemēros, rada nevajadzīgas liekvārdības iespaidu.

A.Kalnača ir izteikusi viedokli, ka latviešu valodā dzimte ir tīri gramatiskā kategorija, jo tikai nelielam lietvārdu skaitam dzimte ir marķēta leksiski (*māte*, *tēvs*) vai derivatīvi (*lācis*, *lācene*), un ir uzskatāma par leksiski gramatisku kategoriju [34]. Turklāt, kā uzsvērts MLLVG, "lietvārda dzimte nosaka sintaktiskās saskaņojuma attieksmes lietvārdam ar citām vārdu šķirām (..) [35]. Saskaņojums ir svarīgs gramatiskās dzimtes aspekts, jo tas "atklāj" to latviešu valodas vārdu dzimti, kuriem tā neizpaužas morfoloģiskajā formā – piemēram, vietniekvārdiem *es*, *tu*, *mēs*, *jūs*, *kas* (*es esmu bijusi: kas to izdarījis?*); aizgūtiem nelokāmiem vārdiem (*eiro tiks ieviests*) u. c.

Un tieši saskaņojums arī rada galvenās problēmas ikvienam, kas mēģina latviešu valodā ieviest politikorekto dzimumu/dzimšu vienlīdzību. Angļu valodā tādā teikumā kā "*Every student knows that he must study hard*" pietiek tikai nomainīt *he* pret *he or she*, *he/she* vai *s/he*. Taču šī teikuma latviskajā variantā *Katrs students zina, ka viņam čakli jāmācās* nepietiek ar to, ka formai *viņam* blakus novietotu *viņai*; "jāpolitikoriģē" būtu arī *students* un *katrs* – bet, kā jau iepriekš minējām, tāda konstrukcija šķistu neveikla un liekvārdīga.

Interesants ir kopdzimtes jēdziens latviešu valodā. Katrā latviešu gramatikas grāmatā ir uzskaitīti latviešu valodā sastopamie kopdzimtes lietvārdi – *auša*, *badmira*, *nekauna*, *slepkava*, *paziņa* u. c., t. i., vārdi ar galotni **-a** (kā vienīgais

piemērs ar **-e** parasti minēts *bende*; tāds varētu būt arī vārds [*kino*]*zvaigzne*), kuri funkcionē gan kā vīriešu, gan sieviešu dzimtes vārdi – atkarībā no tā, kāda dzimuma ir attiecīgā vārda referents. Semantiski par kopdzimtes vārdiem gribas uzskatīt arī vārdus *cilvēks*, *būtne*, *persona*, *bērns* u. c., taču gramatiski tie tādi nav, jo ar īstajiem kopdzimtes vārdiem iespējams abu dzimšu saskaņojums, atkarībā no reālā referenta (*manš paziņa* vs. *manā paziņa*), bet ar minētajiem – tikai tās dzimtes saskaņojums, kāda piemīt attiecīgajam vārdam (*viņa ir gudrs cilvēks*, *viņš ir liela personība*). (Vēl viena atšķirība, protams, ir tā, ka kopdzimtes vārdiem, atkarībā no referenta dzimuma, mainās vienskaitļa datīva galotne – *paziņai* vs. *paziņam*.) Taču tas netraucē politikorektuma aizstāvjiem ar vārdu *cilvēks* saskaņotos vietniekvārdus palaikam gramatiski nepamatoti lietot abu dzimšu formās, kā jau iepriekš citētajos piemēros: "cilvēka (..) saprātīgums (..) tiek mērīts ar viņa/s "kredītvēsturi" un "to cilvēku viedokli, kuri/as uzskata (..)". Lielāks pamats būtu to darīt ar īstajiem kopdzimtes vārdiem – t. i., ja vien vispār pieņemam, ka abu dzimšu formu paralēlā lietošana var būt gramatiski pamatota. Starp citu, interesanti, kā feministi uztver faktu, ka daži no šiem "neīstajiem kopdzimtes vārdiem" latviešu valodā ir sieviešu dzimtē, kaut arī var apzīmēt abu dzimumu cilvēkus, piemēram *būtne* un *persona*?

Iespējams, ka maldīgs, bet interesants ir vēl kāds novērojums. Kā liekas, pastāv atšķirība starp gramatiskās dzimtes jēdziena uztveri latviešu un anglofonajā valodniecībā. Angliski rakstītajos avotos nepārprotami runā par dzimtes piešķiršanu (*gender assignment*), uzsverot to, ka valodās, kurās dzimte pastāv kā gramatiskā kategorija, to vārdiem piešķir, vadoties pēc zināmiem kritērijiem. Tā, piemēram, G. Korbets interneta portālā "*LinguistList*", atbildot kādam interesentam uz jautājumu par vārdu dzimšu motivāciju, cita starpā saka, ka, lai gan bieži varot dzirdēt tādu apgalvojumu kā "X valodā nepastāv nekāds princips, pēc kura tiek piešķirta dzimte", tas neesot tiesa, jo dzimtes piešķiršanas likumi (*assignment rules*) varot būt, piemēram, fonoloģiski, kā kafaru (*Qafar*) valodā, vai morfoloģiski, kā krievu valodā, kur šai gadījumā vadās pēc

lietvārda deklinācijas [36]. Latviešu valodnieciskajā literatūrā savukārt reizēm var atrast pretēju formulējumu, piemēram, MLLVG ir sacīts, ka "morfoloģiskās dzimtes pazīmes ir galvenais kritērijs lietvārdu iedalīšanai deklinācijās" [37] – nevis, ka deklinācijas pazīmes būtu kritērijs iedalīšanai dzimtēs. Nojaušams, ka dzimti uzskata par primāro – un ka it kā, vadoties no tās, vārdiem piešķir attiecīgās deklināciju galotnes un līdz ar to piederību deklinācijām, nevis otrādi. (Sastopama gan arī citāds formulējums – piemēram, J. Endzelīns vispirms grupē lietvārdus pēc "celmu formām, kādas ide. salīdzināmā gramatika piedēvē ide. pirmvalodai" [38] – **-(i)o-** celmi; **-(i)jo-** celmi; **-(i)ā-** celmi u. c. – un tad piemin, kādu dzimšu vārdi var piederēt pie katras grupas.)

Sakarā ar dzimtes piešķiršanu interesanti ir minēt vēl kādu G. Korbeta novērojumu – proti, tomēr "nepastāv tīri morfoloģiska [dzimtes piešķiršanas] sistēma. Tai vispirms ir semantisks pamats. Morfoloģiskie likumi vajadzīgi tur, kur semantiskie nedarbojas, bet konfliktsituācijā semantiskie piešķiršanas likumi ņem virsroku un dzimti piešķir, vadoties pēc semantikas" [39]. Kā ilustrāciju te varētu minēt latviešu vārdu *puika*, taču vienskaitļa datīva galotnes dēļ, kas to atšķir no tās pašas deklinācijas sieviešu dzimtes vārdiem, tas varbūt nav īsti precīzs piemērs; labāk šo teoriju ilustrē krievu valodas vārdi *mužčina* ('vīrietis'), *papa* ('tētis') u. tml., kas pēc saskaņojuma ir vīriešu dzimtes vārdi, lai gan pēc formas visos locījumos atgādina sieviešu dzimti. Taču pretrunā ar šo G. Korbeta formulēto likumu ir, piemēram, latviešu valodas vārdi *skuķis*, *meitēns*, *sievišķis* u. c., kuri gan pēc formas, gan saskaņojuma ir vīriešu dzimtes vārdi. Vai arī, piemēram, tas, ka vācu valodā visi vārdi ar deminutīva izskaņu *-chen* un *-lein* ir nekatrās dzimtes vārdi, līdz ar to šai grupai pieskaitāmi arī *das Mädchen* ('meitene') un *das Fräulein* ('jaunkundze'). Šeit tomēr, piešķirot vārdiem dzimtes, morfoloģija ir guvusi virsroku pār semantiku.

Īsts feminists varētu šai apstākļi saskatīt sieviešu diskrimināciju – jo vīriešu dēļ, lai tos neaizvainotu ar pieskaitīšanu pretējam dzimumam, morfoloģiskais dzimtes

piešķiršanas princips tiek pārkāpts, bet sieviešu dēļ ne... Vai tas saskan ar feministu uzskatu, ka seksisms un sieviešu diskriminācija ir dziļi iesakņojušies valodas sistēmā? Vai varbūt, ja attīstām šo filozofiju tālāk, tas nozīmētu, ka šajās valodās runājošajās sabiedrībās sievietes ir tolerantākas un pašapzinīgākas, un nejūtas aizvainotas par to, ja uz viņām attiecināma vīriešu dzimti? Bet, atgriežoties pie nopietnības – jāpiemin dažādu pētnieku uzskati par to, ka starp sieviešu dzimtes vārdiem un sieviešu dzimuma referentēm bieži ir nesakritība [40], un iemesls varbūt ir tas, ka sieviešu dzimte indoeiropiešu valodās varētu būt salīdzinoši jauna parādība, jo senāk indoeiropiešu pirmvalodā bijusi tikai dzīvā (*animate*) un nēdzīvā (*inanimate*) dzimte, no kurām vēlāk attīstījās vīriešu un nekatrā dzimte. (Šādu hipotēzi izteikuši H. J. Alšers (*Alscher*) [41], F. Švinks (*Schwink*) [42] un citi.)

Kā jau iepriekš sacīts, valodu atšķirīgās uzbūves dēļ visai atšķirīgas ir arī iespējas tajās saskatīt un apkarot seksisma izpausmes. Norvēģu valodnieks T. Nesets (*Neset*) ir veicis plašu pētījumu par krievu valodas deklināciju, kurā ietilpstošie lietvārdi beidzas ar -a. T. Nesets aplūko faktu, ka šāda galotne ir ne vien sieviešu dzimtes lietvārdiem, bet arī dažādiem kopdzimtes lietvārdiem ar negatīvu nozīmi, kā arī personvārdu pamazināmajām formām – tādējādi it kā apstiprinot, ka sieviete tiek asociēta ar kaut ko negatīvu; ar nenopietnību un familiaritāti utt. (T. Neseta pētījuma mērķis gan nav feminisma propaganda, bet vēlme parādīt, ka lietvārda deklināciju iespējams analizēt gan no morfoloģijas un sintakses, gan no kognitīvās lingvistikas, dzimtes studiju u. c. aspektiem.) Nobeigumā viņš saka: "Vārdarināšanā seksistu terminus, tādus kā *chairman* ('priekšsēdētājs', burtiski 'krēsla vīrs') iespējams aizvietot ar neitrālo *chairperson* (burtiski 'krēsla cilvēks/persona'). Sintaksē (..) seksistisko *he* iespējams nomainīt pret neitrālo *s/he*. Kādā veidā likvidēt to seksisma izpausmi, kas aplūkota šajā pētījumā?" [43], viņš retoriski jautā. Atbilde acīmredzot ir – nekādā, un nav arī nepieciešams...

Bez tam jādodomā, ka nevis seksisms ir dziļi iesakņojies valodas sistēmā, un nevis seksisma izpausmes valodā veicina

aizspriedumus cilvēku domāšanā, bet gan drīzāk aizspriedumi (gan seksisms, gan antiseksisms) mēdz tik dziļi iesakņoties cilvēku apziņā, ka tiem piemeklē apstiprinājumu valodas sistēmā. Var tikai piekrist A. Veisbergam – "Feminisms (..) klūp pār tik ierasto jebkuras aktīvas/agresīvas ideoloģijas vēlmi pakļaut valodu un nespēju saskatīt, ka vārda nozīme nav pašā vārdā, bet gan mūsu (..) attieksmē pret to" [44].

Feminisma ideoloģijā, kas vēršas pret seksismu valodā, ir vēl kāda vāja vieta – pieņēmums, it kā cilvēka prāts pēc konteksta nespētu saprast to, kas nav pateikts un nosaukts pilnībā. K. Ross raksta: "Šis lietojums (vīriešu dzimtes attiecinājums uz abiem dzimumiem – D. S.) visiem pēc konteksta bija skaidrs gadsimtiem ilgi, līdz feminisms nolēma, ka "patiesībā" cilvēki tā nemaz nedomā" [45] – t. i., ka patiesībā viņi ar to domā tikai vīriešu dzimuma personas un vēlas diskriminēt sievietes. Bet, ja reiz ir iespējams saprast arī nepilnīgi vai saīsināti izteiktu domu, nav brīnums, ka valodā vienmēr ir bijusi tiecība uz īsumu, ērtumu un ekonomiskumu. Un nav brīnums, ka tajās valodās, kur ir dzimtes, vēsturiski izveidojies paradums zināmos kontekstos lietot vienu dzimti, ar to domājot vairāk nekā vienu. (Arī A. Veisbergs, runājot par dzimšu lietojumu vārdnīcās, uzsver, ka pret vīriešu dzimtes dominēšanu "iebilst nebūtu pamata, jo, pastāvot divām paralēlām un visai regulārām sistēmām, ir racionāli lietot vienu". [46])

Citviet K. Ross uzsver, ka feministu teorija par seksisma izpausmēm valodā cenšas apgalvot, ka vārdiem var būt tikai viena nozīme; ka, ja vārdi *man* un *he* dažos gadījumos attiecas uz vīriešu dzimuma būtnēm, tad citos gadījumos tie nevar attiekties uz abu dzimumu būtnēm [47]. Tik tiešām, šo jautājumu var aplūkot arī no šāda aspekta. Semantikā u. c. tiek runāts par hiponīmiju – saistību starp vispārīgu leksisku vienību un tai pakārtotām specifiskām leksiskām vienībām. F. R. Palmers sniedz šādus piemērus – vārds *auglis* ir vispārīgais termins, virstermins (*superordinate term*), bet *ābols* un *apelsīns* ir tam pakārtotie hiponīmi. Taču mēdz būt arī tā, ka, ja vārds ir polisēmisks, tas funkcionē dažādos hiponīmijas līmeņos. Piemēram, *dzīvnieks* ir virstermins, bet *dzīvnieks*, *putns*, *kukainis*

un *zivs* – tam pakārtotie hiponīmi [48]. Līdzīga hiponīmiska sakarība ir starp vārdiem *vīrietis* un *sieviete*, kas abi ir pakārtoti vārdam *cilvēks*. Valodās, kur viens un tas pats vārds nozīmē 'vīrietis' un 'cilvēks', kā vārds *man* angļu valodā, polisēmiskais vārds *man* ar vienu nozīmi 'vīrietis' kā hiponīms ir pakārtots pats sev ar otru nozīmi 'cilvēks'. Varētu retoriski jautāt feministiem – ja var pieņemt vārda *dzīvnieks* polisēmiju, kādēļ nepieņemt arī angļu vārda *man* polisēmiju?

Un, visbeidzot – kādu varētu prognozēt politikorektā preskriptīvisma nākotni Latvijā? Jāpiebilst, ka latviešu valodā jau reiz ir notikusi ar dzimumu līdztiesību saistīta reforma – kad 20. gs. 20. gados nostiprinājās tradīcija sieviešu uzvārdus lietot sieviešu dzimtē. Tas tika darīts, lai novērstu pretrunas ar gramatikas likumiem un latviešu valodas morfoloģisko sistēmu, jo sieviešu uzvārdus vīriešu dzimtes formā diemžēl lietoja (un lieto) kā nedabiski sastingušas nelokāmas formas, piemēram, *Anna Kalniņš* – *Annai Kalniņš*; nav dzirdēts **Annai Kalniņam*, kas būtu loģiskāk. Savukārt mūsdienu tendence kopēt anglofonu politikorektumu palaikam tieši veicina pretrunas ar gramatisko sistēmu, kā redzējām piemēros ar abu dzimšu paralēlo lietojumu. Tomēr – kas zina, kādas pārmaiņas valodā notiktu, ja šāda tendence izvērstos plašumā. (Piemēram, netranskribēti un latviešu gramatikas sistēmai nepielāgoti bezgalotņu īpašvārdi mums nesen vēl likās neiedomājami latviešu valodā. Taču vairāku latviešu mūziķu vai realitātes šova "Talantu fabrika" dalībnieku pseidoārzemnieciskos vārdus (tādus kā *Linda Leen*, *Zix*, *Kim*) daži žurnālisti savos rakstos jau lieto gluži brīvi, neuztraucoties par to, ka tiem nav latviešu galotņu, kas norādītu uz dzimti un citām kategorijām.) Varbūt arī politikorektais dzimšu galotņu lietojums, vismaz dažos tekstos un kontekstos, ieņems paliekošu vietu latviešu valodā? To rādīs nākotne.

Bibliogrāfija un avoti

1. Veisbergs, Andrejs (bez datuma) *Pārdomas par dzimti latviešu valodā*. – <http://www.liis.lv/latval/Darbinieki/Jaunieci/dzimte.htm>

-
2. Dokuments pieminēts un citēts: Jacobson, Carolyn (2002) *Some Notes on Gender-Neutral Language*. – <http://www.english.upenn.edu/~cjacobso/gender.html>
 3. *Ibidem*
 4. Ross, Kelley L. (2003) *Against the Theory of Sexist Language*. – <http://www.friesian.com/language.htm>
 5. *Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language*. Adopted by the Committee of Ministers on 21 February 1990. – <http://cm.coe.int/ta/rec/1990/90r4.htm>
 6. Hudson, R.A. (2001) *Sociolinguistics*. – Cambridge: Cambridge University Press, 104.lpp.
 7. Trudgill, Peter (2003) *A Glossary of Sociolinguistics*. – Edinburgh, Edinburgh University Press, 55. lpp.
 8. Hudson, *op.cit.*, 104. lpp.
 9. *Ibidem*
 10. *Ibidem*
 11. Pinker, Stephen (1994) *The Language Instinct*. – Penguin Books, 118. lpp.
 12. *Diena*, 21.01.2003
 13. *Diena*, bez datuma
 14. *Karjeras Diena*, 20.01.2004
 15. *Karjeras Diena*, 20.01.2004
 16. Ķīlis, Roberts (2000) *Scenārijs latviešu identitātes iztrūkumam. / Karogs*, Nr.2, 203.lpp.
 17. *Ibidem*, 204.lpp.
 18. *Ibidem*, 206.lpp.
 19. Ķīlis, Roberts (2003) *Naudas epidemioloģija. / Rīgas Laiks*, Nr. 11. – www.rigaslaiks.lv
 20. *Ibidem*
 21. *Ibidem*
 22. Misāne, Agita (2003) *Prāts un jūtīgums. / Diena*, 22. novembris
 23. *Ibidem*
 24. *Ibidem*
 25. Liepiņa, Gita (2004) *11.numurā. / Universitātes Avīze*, Nr. 10, 17. februāris, 12. lpp.
 26. Ramma, Zita (2004) *Ķimene: gribam justies labi. / Mans Mazais*, Nr.2, 46. lpp.
 27. Tong, Rosemarie (1989) *Feminist Thought: a Comprehensive Introduction*. – Boulder & San Francisco: Westview Press, 28. lpp.

-
28. Crystal, David (1997) *Dictionary of Linguistics*. – Blackwell Publishers, 164. lpp.
29. Palmer, F.R. (1997) *Semantics*. – Cambridge: Cambridge University Press, 125. lpp.
30. Curzan, Anne (2003) *Gender Shifts in the History of English*. – Cambridge: Cambridge University Press; <http://assets.cambridge.org/0521820073/sample/0521820073WS.pdf>
31. *Ibidem*
32. MacSweeney, Naoise (2002) *What's Sex Got to Do with That? Grammatical Gender and Sex: Can a Language be Fundamentally Sexist? / Gender Agenda*. Issue 2 – http://www.srcf.ucam.org/wu/genderagenda/michaelmas_2002_2/sex.html
33. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* (1959) – Rīga, LPSR Zinātņu Akadēmijas izdevniecība, 13. lpp.
34. Kalnača, Andra (2000) *Opozīcija dzīvs/nedzīvs mūsdienu latviešu valodā. / Linguistica Lettica 6*. – Rīga, LU Latviešu valodas institūts, 179.–180. lpp.
35. *MLLVG*, 378. lpp.
36. Corbett, Greville (2003) – <http://www.linguistlist.org/issues/14/14-3169.html>
37. *MLLVG*, 378. lpp.
38. Endzelīns, Jānis (1951) *Latviešu valodas gramatika*. – Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 395. lpp.
39. Corbett, Greville (1991) – <http://ling.uni-konstanz.de:591/Universals/>
40. Toyota, Junichi (bez datuma) *Disagreement of Feminine Gender: Historical Perspective*. – www.nord.helsinki.fi/clpg/CLPG/Junichi%20Toyota.pdf
41. Alscher, Hans-Joachim (bez datuma) *The Original Nominal System of Proto-Indo-European – Case and Gender*. – <http://www.dabis.at/Anwender.htm/Alscher/gender.htm>
42. Anotācija grāmatai: Scwink, Frederick (2004) *The Third Gender. Studies in the Origin and History of Germanic Grammatical Gender* – http://www.winter-verlag-hd.de/English/E_Programs/E_UCW/E_Indo-European/body_e_indo-european.html
43. Nessel, Tore (bez datuma) *Ideology in Inflection? Sexism in a Russian Declensional Class*. – <http://www.tulane.edu/~howard/LangIdeo/Nessel/Nessel.html>
44. Veisbergs, *op.cit.*
45. Ross, *op.cit.*

-
46. Veisbergs, Andrejs (1999) *Dzimtes kategorija latviešu vārdnīcās. / Linguistica Lettica 5.* – Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 51. lpp.
47. Ross, *op. cit.*
48. Palmer, *op. cit.*, 86. lpp.

Grammatical gender and political correctness in the context of the Latvian language

Summary

The contemporary Western world, especially its anglophone part, is not imaginable without the idea of political correctness, including gender equality – and the attempts to observe it in language, too. A well-known example is the avoidance of the so-called generic masculine, presuming that it expresses male dominance. The parallel use of masculine and feminine gender forms (*he or she, he/she, etc.*) is quite common in English texts, and, lately, readers of Latvian press can also see occasional instances of such use. However, taking into account the structure of Latvian, and the important place which the grammatical category of gender has in this language (being expressed morphologically in most of the word classes, and affecting the agreement of words in sentence), it is practically impossible to be consistent in a supposedly politically correct parallel use of masculine and feminine gender in Latvian. The paper discusses the awkward attempts of feministic political correctness in Latvian texts, and, referring to the views of various linguists and other experts, looks into the issues of gender in the Latvian language and on a broader scale, eventually questioning the necessity to change the structure of language in the name of an ideology.

Laura TIDRIĶE**Jauniešu valoda(s) kontrastīvā aspektā**

Jauniešu valoda kā lingvistisks fenomens valodnieku uzmanību ir saistījusi daudzviet pasaulē. Plašāki pētījumi ir veikti Vācijā, Francijā, Norvēģijā, Amerikā u. c. Ceturtajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Jauniešu valoda – laikmeta spogulis" 2001. gadā¹ galvenokārt tika aplūkoti kontrastīvo pētījumu rezultāti, norādot uz pieaugošu jauniešu valodas internacionalizāciju un globalizāciju [Neuland 2003a: 15, 16]. Plašsaziņas līdzekļi un modernās tehnoloģijas veicina vienotas jauniešu kultūras un jauniešu dzīves uztveres veidošanos visā pasaulē. Ir pamats uzskatīt, ka līdzīgs dzīvesveids tiek arī līdzīgi izpausts – tas atspoguļojas jauniešu valodā, kas ir nozīmīgs šīs sabiedrības daļas pašapliecināšanās līdzeklis [Baltaiskalna 2001: 71]. Ne tikai jēdzieni "jaunieši", "jauniešu mode" un "jauniešu kultūra", bet arī sarunas par jauniešiem ļauj spriest, ka jauniešu domāšanas veidā, t. i., tajā, kas viņiem ir būtisks, viņu attieksmē citam pret citu un pret pieaugušajiem pastāv kopīgas vai līdzīgas iezīmes, kas pārsniedz viena valodas kolektīva robežas. Vācu jauniešu valodas pētnieks K. Cimmermanis (*Zimmermann*) uzsver dažādu zemju jauniešu valodas atšķirīgo un kopīgo iezīmju analīzes nozīmību, norādot uz identitāti ietekmējošo faktoru saistību ar valodas lietojumu: valoda, vēsture, dzīvesvieta, kultūra, konkrētas zināšanas par apkārtējo realitāti utt. stiprina saikni starp vienas valsts jauniešiem un pieaugušajiem, turpretim brīvā laika intereses, ikdienas problēmas un paaudžu kultūra vieno dažādu valstu jauniešu vecuma indivīdus [Zimmermann 2002: 244, 245].

Ar terminu *jauniešu valoda* šajā rakstā tiek saprasta lingvistiskās identifikācijas forma, kas visspilgtāk izpaužas mutvārdu un rakstveida runā jauniešu savstarpējā komunikācijā

¹ Konference norisinājās Vupertālēs (*Wuppertal*) Universitātē, Vācijā 31.05.–2.06.2001. Konferences dalībnieki pārstāvēja Somiju, Franciju, Luksemburgu, Šveici, Ungāriju, Latviju, Krieviju, Ēģipti, Austrāliju, Ķīnu, Japānu, Taizemi, ASV u. c. Tuvāk par konferences norisi sk. Heinemann 2003.

neformālās situācijās un variē atkarā socioloģiskajiem faktoriem (runātāja dzimuma, vecuma, izglītības un piederības dažādām sociālajām grupām u. c.). Attiecībā uz jauniešiem raksturīgo (specifisko) leksiku tiek lietoti termini "jauniešu žargons" vai "jauniešu slengs".

Kontrastīvo pētījumu par jauniešu valodu līdz šim ir veikts salīdzinoši maz,² taču tieši pēdējo gadu laikā tie gūst arvien lielāku ievēriību [sk. Bernhard 1999; Zimmermann, Müller-Schlomka 2000; Zimmermann 1993; 2002; 2003; Zhu 2003; Watanabe 2003; Fomina 2003; Freimane 2003; Lazarescu 2003].

Kontrastīvo lingvistiku var aplūkot kā salīdzināmās valodniecības nozari, kā jomu, kura var sniegt nozīmīgus rezultātus valodas aprakstīšanā un valodas teorijā [König 1990: 119]. Kontrastīvie jauniešu valodas pētījumi ir nepieciešami galvenokārt jau tāpēc, ka "jauniešu valodas īpatnības vislabāk var raksturot *salīdzinot*. [...] Jautājums, ko mēs varam salīdzināt, paver daudzpusīgas iespējas: citādāk nekā jaunākie, citādāk nekā vecākie, citādāk nekā standartvaloda un rakstu valoda, ziemeļos citādāk nekā dienvidos, rietumos citādāk nekā austrumos, salīdzinājumā ar citiem laikiem, salīdzinājumā ar citām kultūrām" [Neuland 1998: 71,72].

Ar pirmo kontrastīvo pētījumu rezultātiem plašāka publika tika iepazīstināta 1. starptautiskajā zinātniskajā konferencē par jauniešu valodu "Jauniešu valoda – teorētiskās nostādnes un metodiskie paņēmieni" (tā norisinājās Leipcīgā (Vācijā) 1992. gadā). Kontrastīvā aspektā te tika aplūkotas vācu un somu, kā arī vācu un poļu jauniešu valodas.³ 1993. gadā kontrastīvai jauniešu valodas izpētei pievērsās vācu valodnieks K. Cimmermanis, salīdzinot jauniešu valodas veidošanās paņēmienus (vācu val. *Konstitutionsverfahren*) spāņu, franču un vācu 20. gs. 80. gadu jauniešu valodā [Zimmermann 1993]. Šādu pieeju izmanto arī G. Bernhards (*Bernhard*) 1999. gadā, aplūkojot franču, spāņu un itāļu 20. gs. 90. gadu jauniešu valodu [Bernhard 1999]. 2000. gadā

² Šādu secinājumu izdara arī K. Cimmermanis [Zimmermann 2002: 243, 2003: 174].

³ Šie darbi nav publicēti. Sk. Heinemann 1993.

K. Cimmermanis un U. Millere-Šlomka (*Müller-Schlomka*) un 2002. gadā K. Cimmermanis veic kontrastīvo analīzi vienas valodas robežās: vispirms salīdzinot leksiku un jauniešu valodas veidošanās paņēmienus, tad pētot jauniešu pasaules lingvistisko sistematizāciju (pamattēms – narkotiku sfēra). Jau iepriekš minētajā 4. starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Jauniešu valoda – laikmeta spogulis" tās dalībnieki tika iepazīstināti ar vairākiem jauniešu valodas kontrastīvajiem pētījumiem Eiropā un Āzijā. Tie apkopoti konferences zinātnisko rakstu krājumā [sk. Neuland 2003b]. Jānorāda, ka lielākajā daļā kontrastīvo jauniešu valodas pētījumu par vienu no salīdzinājām valodām tiek izvēlēta vācu valoda. Šo faktu varētu skaidrot ar to, ka jauniešu valodas izpētei Vācijā tiek pievērsta liela uzmanība: divdesmit gadu laikā šī izpēte ir izveidojusies par patstāvīgu valodniecības apakšnozari. Tā kā jauniešu valoda Vācijā tiek pētīta no dažādiem aspektiem, salīdzinājums ar kādu citu valodu ir iespējams arī tad, ja šajā otrajā valodā pētījumu ir maz.

K. Cimmermanis norāda, ka jauniešu valodas izpausmes formas ir tik daudzpusīgas, ka katru no tām būtu nepieciešams salīdzināt atsevišķi, un kopējais salīdzinājums veidotos no atsevišķo salīdzinājumu kompleksa (tāpat kā tiek veikts divu dažādu valodu salīdzinājums). Salīdzināšanas objekts var būt ne tikai leksika, bet arī sfēras, kurās tiek lietota jauniešu valoda; intonācija un paralingvālie aspekti; jauniešu valodas funkcijas konkrētā valodas kolektīvā; jauniešu un ne jauniešu (pieaugušo, preses pārstāvju u. c.) lingvistiskā attieksme pret jauniešu valodu utt. [Zimmermann 2003: 171].

Salīdzinot jauniešu valodu dažādās valstīs vai dažādu nāciju jauniešu valodu, jāņem vērā vairāki faktori.

1. Jauniešu valoda nesaraucami ir saistīta ar jauniešu dzimto valodu: sakņojas tajā pašā morfoloģiskajā sistēmā un sintaktiskajās struktūrās [sk. Baldunčiks 1988: 188]. Šis fakts nosaka un daļēji arī ierobežo kontrastīvās analīzes iespējas, jo jānoskaidro, vai valodas pašas par sevi ļauj salīdzināt morfoloģiskās struktūras, piem., vārdu uzbūvi, vārddarināšanu utt., vai iespējams tikai noteikt jauniešu valodas eksistences sfēras, funkcijas un veidošanās paņēmienus u. c. raksturlielumus.

2. Jauniešu valodā atspoguļojas sabiedrībā valdošās attiecības, normas, politiskie un kultūras notikumi. Tātad, veicot kontrastīvo analīzi, nepieciešams noskaidrot, kā vēsturiskā situācija ir ietekmējusi jauniešu valodas ģenēzi, kāds ir jauniešu sociālais stāvoklis sabiedrībā un kā tas atspoguļojas jauniešu valodā [sk. Neuland 2003a: 12.]. Piem., salīdzinot vācu un ķīniešu jauniešu valodu, J. Džu (*Zhu*) konstatē atšķirības jauniešu domāšanas veidā, audzināšanā un sabiedriskajā stāvoklī, kas savukārt atklājas jauniešu valodā [Zhu 2003: 181].

Ņemot vērā minētos faktoros (valodu radniecību, valsts sabiedriski politisko un ekonomisko iekārtu, vēsturisko situāciju), līdzšinējos jauniešu valodas kontrastīvos pētījumus var iedalīt trijās grupās:

1) salīdzināmie pētījumi vienas valodas ietvaros zemēs ar atšķirīgu sabiedriski politisko, ekonomisko vai vēsturisko situāciju, piem., jauniešu valoda spāniski runājošajās zemēs Spānijā un Meksikā [Zimmermann, Müller-Schlomka 2000];

2) salīdzināmie pētījumi vienai valodas saimei piederošu valodu ietvaros:

a) vienai valodas grupai piederošas valodas zemēs ar līdzīgu sabiedriski politisko, ekonomisko vai vēsturisko situāciju, piem., franču, spāņu un itāliešu jauniešu valodas salīdzinājums [Bernhard 1999],

b) dažādām valodu grupām piederošas valodas zemēs ar līdzīgu sabiedriski politisko, ekonomisko vai vēsturisko situāciju, piem., spāņu un vācu jauniešu valodas salīdzinājums [Zimmermann 1993],

c) dažādām valodu grupām piederošas valodas zemēs ar atšķirīgu sabiedriski politisko, ekonomisko vai vēsturisko situāciju, piem., latviešu un vācu [Freimane 2003], krievu un vācu [Fomina 2003], rumāņu un vācu [Lazarescu 2003] jauniešu valodas salīdzinājums;

3) salīdzināmie pētījumi dažādām valodu saimēm piederošu valodu ietvaros zemēs ar atšķirīgu sabiedriski politisko, ekonomisko vai vēsturisko situāciju, piem., vācu un japāņu [Watanabe 2003], vācu un ķīniešu [Zhu 2003] jauniešu valodas salīdzinājums.

Balstoties uz salīdzināmo valodu radniecību, tiek izvēlētas atbilstošas kontrastīvās analīzes metodes.

K. Cimmermanis jauniešu valodas kontrastīvajā analīzē izmanto divas pieejas: semasioloģisko [Zimmermann 1993; Zimmermann, Müller-Schlomka 2000] un onomasioloģisko [Zimmermann 2002].

Semasioloģiskajos pētījumos tiek noskaidrotas jauniešu valodai raksturīgās iezīmes (piem., vārddarināšana ar sufiksu palīdzību, vārdu īsināšana u. c.) un pārbaudīts, vai abās (resp. visās) salīdzināmajās valodās šīs pazīmes ir sastopamas. Vārdu krājuma semasioloģiskā salīdzināšana iespējama tikai vienas valodas ietvaros dažādās valstīs, piem., spāņu valodā runājošo spāņu un meksikāņu jauniešu leksikas izpētē. Šādā gadījumā leksēmas signifikants (valodas zīmes izteiksme) tiek salīdzināts ar signifikātu (valodas zīmes nozīmi). K. Cimmermanis izdala četrus atbilstmju veidus:

1) vārdu izteiksmes forma un vārda nozīme pilnībā sakrīt abās jauniešu valodās,

2) vārda izteiksmes forma sakrīt, nozīme ir līdzīga,

3) vārda izteiksmes forma sakrīt, daļēji sakrīt arī nozīme,

4) vārda izteiksmes forma sakrīt, taču vārda nozīme atšķiras [Zimmermann, Müller-Schlomka 2000: 44].

Veicot leksikas krājuma semasioloģisko salīdzinājumu Spānijas un Meksikas jauniešu valodā, K. Cimmermanis secina, ka 99 % jauniešu valodas leksikas atšķiras: jaunieši abās spāniski runājošajās valstīs izvēlas vārdus no spāņu valodas vārdu krājuma, taču tās nav vienas un tās pašas leksēmas. Tātad jauniešu kultūra šajās zemēs ir veidojusies patstāvīgi un ievērojami atšķiras [Zimmermann, Müller-Schlomka 2000: 47].

Semasioloģiski salīdzinot divas jauniešu valodas, var pētīt ne tikai leksiku, bet arī jauniešu valodas veidošanās paņēmienus [Zimmermann 2003: 171]. Pirmo reizi šim jautājumam pievērsās K. Cimmermanis 1993. gadā, salīdzinot, vai tādas iezīmes kā 1) aizguvumi no citām valodām; 2) narkotiku sfēras leksikas, argo, arhaismu izmantošana jaunu vārdu darināšanā; 3) saīsinājumi; 4) vārdšķiras maiņa; 5) metaforiski frazeoloģismi u. c. ir atrodami spāņu, franču un vācu jauniešu valodā. Pētījuma

gaitā valodnieks konstatēja lielu līdzību visās šajās valodās un izvirzīja hipotēzi, ka mūsdienu jauniešu valoda (vismaz šeit analizētajās Rietumeiropas valodās) neatkarīgi no piederības valodas saimei ar vienādiem valodas līdzekļiem veic vienādas funkcijas [Zimmermann 1993: 128]. 2003. gadā, aplūkojot jauniešu valodas veidošanās paņēmienus, K. Cimmermanis piedāvā pārskatāmu veidu, kā salīdzināt vairākas, arī pie dažādām valodu grupām piederošas, valodas (sk. 1. tabulu).

1. tabula

**Jauniešu valodas veidošanās formālie un semantiskie paņēmieni:
pārskats**

		Valoda 1	Valoda 2
Fonētika; fonoloģija			
Morfoloģija	sufiksācija		
	prefiksācija		
	salikteni		
	apokope		
	sinkope		
	vārda paplašināšana		
	zilbju maiņa		
	reduplikācija		
abreviatūras			
Sintakse	transitīvi darbības vārdi >		
	gramatisko formu ignorance		
	substantivācija		
	lietvārds > īpašības vārds		
	īpašības vārds > lietvārds		
apstākļa vārds > īpašības vārds			
Leksiski semantiskais aspekts	metafora		
	metonīmija		
	aizguvumi no substandarta		
	aizguvumi no angļu valodas		
	kalki		
	aizguvumi no citām valodām		
	arhaismi		
hiperboliski izteicieni			
Diskursīvi pragmatiskais aspekts			
Sasveicināšanās formulas			
Pateicības frāzes			
Frazeoloģiski izteicieni			
Rakstība			
Onomastikas īpatnības			

Avots: Zimmermann 2003: 176.

Mūsdienās "būt jaunam" nozīmē arī piederēt noteiktai jauniešu kultūrai ar dzīves uztveri, kas atšķiras no citiem. Komunikācijas vajadzībām šajā vidē tiek radīti jauni reāliju apzīmējumi vai pārveidoti standartvalodā esošie nosaukumi [Zimmermann 2002: 244]. Lai veiktu **onomasioloģisko** jauniešu valodas izpēti, vispirms ir nepieciešams veikt socioloģisku pētījumu par jauniešu kultūrai raksturīgām ētiski estētiskām sfērām un to apliecinošām pazīmēm, piem., ārējo izskatu, izturēšanos, brīvā laika nodarbēm, vērtību sistēmu, grupu nosaukumiem, narkotikām, noziedzību utt. Pieņemot, ka šīs sfēras ir aktuālas arī jauniešiem citās zemēs, no valodas viedokļa tiek pētīts, kā minētās parādības tiek apzīmētas jauniešu valodā [Zimmermann 1993: 122; Zimmermann, Müller-Schlomka 2000: 43].

Rakstā "Spāņu un meksikāņu jauniešu pasaules lingvistiskā sistematizācija" [Zimmermann 2002] K. Cimmermanis, izmantojot onomasioloģisko pieeju, salīdzina spāņu un meksikāņu jauniešu vārdu krājumu, kas tiek izmantots, apzīmējot dažādas ar narkotiku lietošanu saistītas parādības. Viņš izdala šādas nosaukumu tematiskās apakšgrupas: 1) personu nosaukumi, 2) narkotiku nosaukumi, 3) narkotiku iedarbība, 4) izmantotie instrumenti, 5) narkotiku lietošana, 6) narkotiku pirkšana un pārdošana. Katras apakšgrupas leksēmas tiek iedalītas vēl sīkāk, piem., runājot par personām, tiek aplūkoti vārdi, kas apzīmē dažādu narkotisko vielu (heroīna, kokaīna, tablešu u. c.) lietotājus (sk. 2. tabulu).

2. tabula

**Narkotiku sfēras vārdu krājuma izpēte spāņu un meksikāņu
jauniešu valodā**

Apakšgrupa	Nozīme	Spānija	Meksika
Personu apzīmējumi	Narkotiku lietotājs		
	Heroīna lietotājs		
	Kokaīna lietotājs		
	Hašiša lietotājs		
	Narkotiku lietotājs + sekss		
	Tablešu lietotājs		

Avots: Zimmermann 2002: 248.

Analīzes gaitā K. Cimmermanis konstatē, ka tikai 7 % vārdu, kas apzīmē ar narkotiku lietošanu saistītas reālijas, spāņu un

meksikāņu jauniešu valodā ir identiski, un secina, ka pat tādā darbības sfērā kā narkotikas vienas vēsturiskās – spāņu – valodas robežās atšķiras ne vien konkrētu reāliju nosaukumi, bet arī pasaules uztvere [Zimmermann 2002: 251].

Ķīniešu jauniešu valodas pētnieka J. Džu darbs "Jauniešu valodas lietojums kontrastīvā aspektā: vācu un ķīniešu valoda" [Zhu 2003] un japāņu jauniešu valodas pētnieka M. Vatanabes (*Watanabe*) darbs "Vācu un japāņu jauniešu valoda – pārdomas par kontrastīvo analīzi" [Watanabe 2003] ir pirmie mēģinājumi salīdzināt divas neradniecīgas, dažādām valodas saimēm piederošas valodas. Pētījumu pamatā ir teorētiskās literatūras analīze. J. Džu salīdzina jauniešu valodas leksiku (jauniešu modes vārdus, īpašus izteicienus, uzrunas formas) un analizē, kā jauniešu sabiedriskais stāvoklis ietekmē valodas lietojumu. M. Vatanabe iepazīstina ar japāņu jauniešu valodu un tās izpēti, kontrastīvam aspektam veltot tikai dažus ieteikumus.

Iepazīstoties ar nevācu autoru jauniešu valodas kontrastīvajiem pētījumiem, varam secināt, ka lielas grūtības rada neskaidrā, bieži dažādi interpretētā terminoloģija. Ir valstis, kurās tā vēl nav izstrādāta, piem., Ķīnā [Zhu 2003: 178]. Nereti termini tiek lietoti sinonīmi, piem. "jauniešu valoda", "jauniešu žargons", "jauniešu slengs" [sk. Fomina 2003]. Daudzu valstu (piem., Latvijas, Krievijas, Ķīnas, Japānas u. c.) valodnieku darbos vērojams nepietiekams teorētiskais pamatojums, kas varētu būt saistīts ar ierobežotajām iespējām iepazīt citās valstīs veikto pētījumu rezultātus, lasīt zinātnisko literatūru par jauniešu valodu, līdz ar to šis lingvistiskais fenomēns reizēm tiek interpretēts nepareizi.

Kontrastīvie pētījumi gan papildina katras atsevišķās valodas ietvaros veikto pētījumu atziņas par mūsdienu jauniešu valodas un jauniešu kultūras attīstības tendencēm, gan dod lielu ieguldījumu jauniešu valodas kā starptautiska fenomena izpētē un veicina universāla jauniešu valodas izpētes modeļa izveidi, jo "kā kontrastīvie, tā arī nacionālās [jauniešu – L. T.] valodas pētījumi daudzkārt norāda uz kopīgo jauniešu runas uzvedībā. Tas ļauj secināt, ka jauniešu socializācijas procesā no bērna līdz

pieaugušam cilvēkam pastāv kultūras aptveroši modeļi, kas ietver arī kopīgas valodas iezīmes." [Heinemann 2003: 22]

Literatūra

Baldunčiks, J. 1988 – Aizguvumi jaunatnes žargonā (slengā). Grām.: *Valodas aktualitātes 1987*. Rīga: Zinātne, 186–191.

Baltaiskalna, D. 2001 – *Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai*. Rīga, 199 lpp.

Bernhard, G. Formale Verfremdungstechniken in der französischen, spanischen und italienischen Jugendsprache der achtziger Jahre. Ein Vergleich. In: *Romanische Forschungen*, 1999. 111: 567–586.

Fomina, S. 2003 – Gemeinsamkeiten und Unterschiede in der Sprache der deutschen und russischen Jugendlichen. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal*. (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 199–211. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Freimane, L. 2003 – Vergleich der deutschen und lettischen Jugendsprache der Gegenwart. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal*. (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 211–220. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Heinemann, M. 1993 – Jugendsprache. Theoretische Standpunkte und methodische Zugriffe. *Der Deutschunterricht*. 3: 84–86.

Heinemann, M. 2003 – Vier internationale Fachkonferenzen zur Jugendsprachforschung – Rückblick und Ausblick. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal*. (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 19–26. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

König, E. 1990 – Kontrastive Linguistik als Komplement zur Typologie. In: *Kontrastive Linguistik*. (Gnutzmann, C.) Frankfurt/M., Bern: Peter Lang, 117–131.

Lazarescu, I. 2003 – Schwierigkeiten bei der Erstellung eines deutsch-rumänischen Wörterbuchs der Jugendsprache. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal*. (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 239–244. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Neuland, E. 1998 – Vergleichende Beobachtungen zum Sprachgebrauch Jugendlicher verschiedener regionaler Herkunft. In: *Jugendsprache – langue des jeunes – youth language. Linguistische und soziolinguistische Perspektiven.* (Androtsopoulos, J./ Scholz, A.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 71–90.

Neuland, E. 2003a – Entwicklungen und Perspektiven der Jugendsprachforschung. Zur Einführung. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal.* (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 9–18. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Neuland, E. (Hrsg.) 2003b – *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal.* Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Watanabe, M. 2003 – Deutsche und japanische Jugendsprachen – Überlegungen für eine kontrastive Analyse. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal.* (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 189–198. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Zhu, J. 2003 – Jugendlischer Sprachgebrauch in kontrastiver Sicht: Deutsch – Chinesisch. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal.* (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 177–188. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Zimmermann, K. 1993 – Einige Gemeinsamkeiten und Differenzen der spanischen, französischen und deutschen jugendsprachlichen Varietäten. In: *Studien zum romanisch-deutschen Sprachvergleich.* (Rovere, G./Wojtak, G.) Tübingen: Max Niemeyer, 121–130.

Zimmermann, K. 2002 – Die sprachliche Kategorisierung der Lebenswelt spanischer und mexikanischer Jugendlicher (ein Vergleich am Beispiel des Drogenwortschatzes). In: *Sprachgeschichte als Varietätengeschichte. Beiträge zur diachronischen Varietätenlinguistik des Spanischen und anderer romanischer Sprachen. Anlässlich des 60. Geburtstages von Jens Lüdke.* (Wesch, A. u.a.) Tübingen: Stauffenburg, 243–252.

Zimmermann, K. 2003 – Kontrastive Analyse der spanischen, französischen, portugiesischen und deutschen Jugendsprache. In: *Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur. Interdisziplinäre*

Beiträge zu sprachkulturellen Ausdrucksformen Jugendlicher. (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 169–182. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 1)

Zimmermann, K., Müller-Schlomka, U. 2000 – Die spanische und mexikanische Jugendsprache: Ein Vergleich der Lexik und der Verfahren der Varietätenkonstitution. *Iberoamericana*. 1: 39–72.

Jugendsprachen in kontrastiver Sicht

Zusammenfassung

Jugendsprache – ein überwiegend mündlich konstituiertes, von Jugendlichen in informellen Kommunikationssituationen gesprochenes linguistisches Phänomen – hat die Aufmerksamkeit seitens der Sprachforscher in der ganzen Welt gewonnen. Die zunehmende Internationalisation und Globalisation der Jugendsprache hat in den letzten Jahren den kontrastiven Aspekt des Kommunikationsmediums Jugendlicher in den Mittelpunkt der Forschungen vieler Linguisten gerückt. Die kontrastiven Forschungen verweisen auf Gemeinsamkeiten im Sprachverhalten Jugendlicher und weisen darauf hin, dass es in der Sozialisation Jugendlicher vom Kind zum Erwachsenen kulturübergreifende Standards gibt, die zu sprachlichen Gemeinsamkeiten führen.

Beim Vergleich zweier Jugendsprachen ist darauf achtzugeben, dass in ihnen die bestehenden Normen einer Gesellschaft, die vor sich gehenden politischen und kulturellen Geschehnisse gespiegelt und entgegengespiegelt werden, deshalb müssen die kulturspezifischen und historischen Besonderheiten eines Landes bei der kontrastiven Analyse von Jugendsprachen mit einbezogen werden.

Die Dimensionen der Jugendsprache sind so vielseitig, dass jede dieser Dimensionen getrennt verglichen werden müsste und der Gesamtkontrast ein Komplex von Vergleichen verschiedener Einzeldimensionen wäre. Bisher liegen Vergleiche der Konstitutionsverfahren der Jugendsprache und der jugendtypischen Lexik vor.

Jugendsprachen können auf der semasiologischen oder onomasiologischen Ebene verglichen werden. Bei dem semasiologischen Vergleich werden die typischen Merkmale der Jugendsprache bestimmt (z.B. Wortbildung, Abkürzungen, Komposita, Entlehnungen u. a.) und überprüft, ob in beiden (allen) zu vergleichenden Jugendsprachen diese Merkmale vorhanden sind. Der

onomasiologische Vergleich geht davon aus, dass die Lexik der Jugendsprachen ein gemeinsames Weltsegment betrifft, und versucht, diese Sachbereiche wie Drogen, Polizei, Kleidung usw. zu erfassen und zu bestimmen, wie diese identisch postulierten Inhalte in den verschiedenen Sprachen ausgedrückt werden.

Робертас КУДИРКА**Акустические характеристики слоговых акцентов современного латышского языка**

Ключевые слова: интонация, основной тон, интенсивность, длительность, форманты.

В современном латышском языке существуют две системы слоговых интонаций, состоящие или из двух, или из трех компонентов (Grīšle 1970, 155–161; LVPPV 1995; 24–25). В трехкомпонентной системе выделяются: нисходящая (лат. krītošā), длительная или постепенно усиливающаяся (лат. stieptā) и прерывистая (лат. lauztā); в двухкомпонентной – длительная и недлительная (длительная и нисходящая, длительная и прерывистая) (MLLVG I 1959, 26; Ceplītis, Katlape 1968, 98; Kabelka 1987, 56; Endzelīns 1951, 34–35; 1979, 160–172; 1971, 117–132; Raģe 1975, 99–103; Grīšle 1972, 73–77).¹ В настоящее время прослеживается достаточно четкая тенденция к распространению и закреплению в современном языке системы, состоящей из двух слоговых интонаций и постепенному исчезновению системы из трех компонентов – система, состоящая из двух слоговых интонаций постепенно становится основой литературного языка (Dambe 1974, 198; Liepa 1979, 47; Laua 1997, 25–61; Laua 1980, 87; Grabis 1954, 91).² Существует мнение, что система из трех слоговых интонаций для литературного языка является слишком сложной (Ozols 1967, 128); это через несколько десятилетий после публикации статьи подтвердилось употреблением слоговых

¹ В орфоэпических словарях по традиции слоговые интонации транскрибируются в соответствии с трехкомпонентной системой. Такая транскрипция содержит информацию и о двухкомпонентной системе слоговых интонаций, в соответствии с которой недлительная слоговая интонация обозначается знаком нисходящей или прерывистой слоговой интонации (LVPPV 1995, 11).

² В школьных учебниках латышского языка обычно представлена система из двух слоговых интонаций.

интонаций в речи. Слоговые интонации современного литературного языка склонны нивелироваться, что наглядно показывают гипернормализмы и неразличение и смешение слоговых интонаций (Freimane 1993, 151; Markusa 1993, 29; Endzelīns 1971a, 514–520, 17–30; Grīsele 1972, 80). Несомненно, это связано с неразличением слоговых интонаций и утратой дистинктивной функции: слоговая интонация перестает дифференцировать лексические или грамматические значения (Sarkanis 1993, 32). Многие исследователи экспериментальными методами доказывают неразличение и вариативность (Stelle 1968, 56–60) слоговых интонаций даже в произношении того же информанта (Ābele 1923, 41–42). Чаще всего вместо других слоговых акцентов реализуется длительная слоговая интонация (Bendiks 1965, 11–17). На эти процессы влияет и русский язык – еще в 1923 году А. Абеле писала, что вследствие такого влияния длительная слоговая интонация переходит в нисходящую (Ābele 1923, 42).

Единая система слоговых интонаций литературного латышского языка не выкристаллизовалась потому, что в латышских диалектах существуют семь типов употребления слоговых интонаций (для каждого диалекта характерен свой тип), в которых варьируют четыре слоговые интонации: длительная (лат. *stieptā*), прерывистая (лат. *lauztā*), нисходящая (лат. *krietošā*) и восходящая (лат. *kārjošā*) (Laua 1980, 84). Наиболее распространенными являются системы из двух слоговых интонаций: в средних и ливонских говорах – из длительной и нисходящей или прерывистой, в селонских говорах – нисходящей и восходящей, в латгальских – прерывистой и нисходящей (Muižniece 2002, 30). Для среднего диалекта (на его основе формировался литературный латышский язык) характерна система из трех слоговых интонаций, но она сохранилась лишь на небольшой территории диалекта.³ В говорах также

³ Система их трех слоговых интонаций сохранилась только в некоторых регионах Видземе (Цесис, Валмиера, Валка).

наблюдается тенденция к нивеляции, которая проявляется как совпадение двух слоговых интонаций; например, в средних и ливонских говорах склонны к совпадению прерывистая и нисходящая слоговые интонации (Laua 1980, 85). Поскольку в крупные города съехались представители разных диалектов, проблемы, связанные с нормативной реализацией слоговых акцентов литературного языка, вполне объяснимы – ведь каждый диалект имеет своеобразную систему слоговых интонаций (IRV 1921, 16; Rudzīte 1964; Muižniece 2002, 30).

Прерывистая слоговая интонация характеризуется "ровным" тоном (иногда несколько повышающимся), неизменяющейся силой, но несколько большей в начале и уменьшающейся к концу интенсивностью голоса. Начало слогов с прерывистой интонацией произносятся с большей силой, интенсивность голоса возрастает, а к концу слога уменьшается, с одновременным понижением ("падением") тона. В реализации прерывистой слоговой интонации выделяются три отрезка: начало характеризуется повышением основного тона, который резко прерывается (обрывается), а затем снова возвращается на ту же высоту; до обрыва (перелома) тон всегда повышается, после – может быть разным: повышающимся, ровным или понижающимся. Интенсивность сначала возрастает, в момент перелома резко падает, затем снова увеличивается. Перелом (перерыв в артикуляции) происходит при сильном напряжении голосовых связок или их расслаблении (Ceplītis, Katlape 1968, 99; Dambe 1974, 201–203; Kabelka 1987, 56; Plāķis 1923, 10–11). В потоке речи для длительной слоговой интонации характерны ровный основной тон и равномерная интенсивность, для нисходящей – резкое ступенчатое понижение высоты основного тона и уменьшение интенсивности, а прерывистая отличается разрывом основного тона в середине слога (Muižniece 2002, 27; LVPPV 1995; 24–25). Недлительная слоговая интонация может быть реализована и как нисходящая, и как прерывистая. Чаще всего реализуется промежуточный между нисходящей и

прерывистой слоговой интонацией вариант. В связи с этим возникают определенные трудности при идентификации слоговых интонаций такого типа.

Инструментальные исследования слоговых интонаций латышского языка

Три слоговые интонации и их акустические признаки выделяли уже самые первые исследователи латышской фонетики (Абель 1915, 4; Ābele 1923; 1932, 95; 1932a; 1933, 59; 1935, 199; Plāķis 1923, 2–22; Ekblom 1933, 8; Schmidt-Wartenberg 1899, 118–134; Шмидт 1899, 2–5). Первые инструментальные исследования слоговых интонаций были выполнены с помощью кимографа: в результате измерения силы выдоха установлено, что этот признак слоговых интонаций не различает (Schmidt-Wartenberg 1899, 118; Poirot 1915). Больше всего исследований посвящено длительности латышских гласных. Профессор А. Абеле (Абель, 1915) в своей лаборатории по кимограммам выявила количественные различия слоговых интонаций латышского языка: средняя абсолютная длительность кратких гласных – 0,12 сек., гласных с прерывистой слоговой интонацией – 0,30 сек., с нисходящей – 0,28 сек., с прерывистой – 0,25 сек. Слоговые интонации и другие артикуляционные характеристики при помощи несколько усовершенствованного кимографа с дополнительными приспособлениями изучали Ю. [Г.] Плакис и В. Богородицкий (Plāķis 1922, 1–15; Плакис 1914, 203–225; Богородицкий 1914, 171–173).⁴ Р. Экблом, исследуя балтийские языки, определил различия в длительности латышских гласных: наибольшей длительностью обладают гласные с длительной, затем следуют гласные с нисходящей и с прерывистой слоговой интонацией (Ekblom 1933, 9; см. табл. 1).

⁴ Оценивая результаты этих исследований, следует иметь в виду технические возможности аппаратуры того времени и то, что исследовался не один говор, а разные диалекты.

Таблица 1. Средняя абсолютная длительность гласных

Позиция	Слоговая интонация		
	длительная	нисходящая	прерывистая
не перед звонким согласным	271	254	243
перед звонким согласным	312	299	272

А. Стелле установила различия в длительности гласных, произнесенных с различной слоговой интонацией (см. табл. 2) (Stelle 1970, 10).

Таблица 2. Относительная длительность гласных

Гласный	Относительная длительность		
	длительная	нисходящая	прерывистая
[i:]	1,03	0,91	0,86
[e:]	1,36	0,76	0,82
[u:]	1,51	0,75	0,86
[a:]	1,40	1,14	1,11

А. Стелле также утверждает (см. данные в таблице 2), что гласные с нисходящей слоговой интонацией очень незначительно отличаются от гласных с прерывистой слоговой интонацией. Такого же мнения придерживаются и Р. Экблом и А. Абеле (Ekbloms 1933, 9; Ābele 1930, 88).

Подробными и надежными являются результаты исследования длительности гласных латышского языка Э. Лиепы: согласно его данным, гласные с длительной слоговой интонацией в 1,1–1,9 раза превышают по длительности гласные с нисходящей и прерывистой интонацией (Liera 1979, 21–22, 67). Однако здесь же утверждается, что это не означает, что длительность является основным различительным признаком слоговой интонации (Liera 1979, 123; см. табл. 3):

Таблица 3. Абсолютная длительность гласных (мс)

Гласный	Слоговая интонация	
	длительная	недлительная
[i:]	419	313
[u:]	422	362
[e:]	447	450
[a:]	460	403
[o:]	473	–
[ɛ:]	513	407

Длительность гласных латышского литературного языка исследовалась многими учеными, чего нельзя сказать о других просодических характеристиках. О повышающемся тоне длительной слоговой интонации писал Ж. Пуаро (Poirot 1915), А. Абеде подтвердила это предположение (Ābele 1915, 15). В результате экспериментального исследования основного тона слоговых интонаций латышских гласных А. Стелле определила характеристики тона каждой тонемы.⁵ Согласно полученным данным она выделяет три типа длительной слоговой интонации: (1) ровный контур тона, не повышается и не понижается; (2) повышающийся контур тона; (3) понижающийся контур тона. Важно отметить, что в ходе аудиторского эксперимента все гласные, характеризующиеся изменением тона первого и второго типа, аудиторы опознали как гласные с длительной слоговой интонацией, а с изменением тона третьего типа (с понижающимся тоном) – чаще опознавали как гласные с нисходящей слоговой интонацией. Основной тон гласных с нисходящей интонацией описывается как понижающийся. Основной тон гласных с прерывистой слоговой интонацией может быть нескольких типов: (1) с перерывом в середине гласного и (2) с понижением без перерыва. Гласные, характеризующиеся тоном второго типа (их зафиксировано

⁵ Эксперимент заслуживает внимания, так как обработан обширный материал – 881 слово в произношении 14 дикторов.

наибольшее количество), аудиторы опознавали как гласные с нисходящей слоговой интонацией (Stelle 1968, 56–60).

В новейшем исследовании вокализма латышского литературного языка слоговые интонации не учитываются (Grigorjevs 2001, 1995).

Экспериментальные исследования слоговых акцентов в диалектах латышского языка немногочисленны. Наиболее изучены с применением инструментальных методов говоры верхнелатышского диалекта.

А. Сарканис, исследовавший селонские говоры, установил, что в отличие от литературного языка, в этом говоре длительность не всегда различает тонемы, интенсивность их не дифференцирует, а основной тон существенно различает тонемы: для гласных с нисходящей слоговой интонацией характерно резкое изменение тона во второй части гласного, для гласных с восходящей слоговой интонацией характерен равномерный тон, который во второй части гласного понижается не так резко (Sarkanis 1993, 62–85).

В латгальских говорах верхнелатышского диалекта длительность и основной тон различает тонемы (Markusa 1993, 76–77, 82; 1992, 21–22), а интенсивность по существу их не дифференцирует (Маркус 1983, 71–79 Markusa 1993, 65, 67). Д. Маркус установила также (Маркус 1979, 114–119) различия в значениях частот формант, но различия системного характера не были обнаружены.

С целью исследования акустических характеристик слоговых акцентов был проведен эксперимент, представляющий собой попытку определить фонетические характеристики и различительные признаки нисходящей, длительной и прерывистой слоговых интонаций с привлечением большого объема данных и проведением их статистической обработки.

Методика эксперимента

Исследовались следующие акустические характеристики ударных монофтонгов: основной тон, интенсивность,

длительность, основные форманты. В качестве исходного материала для анализа послужили двусложные (в порядке исключения – трехсложные) слова латышского литературного языка с ударным монофтонгом в начальном слоге типа CV. Слова, включающие сочетания всех согласных со всеми гласными выбирались из орфоэпических и толковых словарей современного латышского литературного языка (LVPPV 1995; LLVV 1972–1996; LLV 1995; LLKŽ 1977; LKV 1996; LVV 1998). 336 слов с начальными ударными слогами типа CV были начитаны с назывной интонацией. В качестве дикторов были приглашены рижане, профессиональные актеры: Вилис Даудзиньш (Vilis Daudziņš), и Артис Робежниекс (Artis Robežnieks), 1970 г. рожд. Экспериментальный материал записан в декабре 2002 г. в лаборатории Акустической фонетики и компьютерной лингвистики филологического факультета Латвийского университета при любезной помощи руководителя лаборатории Ю. Григорьевса. Запись произведена с использованием следующей аппаратуры: компьютер Pentium II 400 МГц / 64 Мб RAM, звуковая карта Delta 44 (Midiman), динамический микрофон Shure SM 48, усилитель Audio Buddy и программы Multi-Speech 3700, дискретизация 22 000 Гц, модуляция амплитуды 16 бит. Сегментация и спектральный анализ записанных 672 слов (336 слов в произношении двух дикторов) проведен в Лаборатории экспериментальной фонетики Каунасского гуманитарного факультета Вильнюсского университета при помощи программы PRAAT 4.0.47.

При описании экспериментальных данных употребляются более нейтральные термины: вместо "длительная слоговая интонация" употребляется "циркумфлексная слоговая интонация" (или "циркумфлексный слоговой акцент"), сокращенно – "ц"; вместо "нисходящая слоговая интонация" – "акутовая слоговая интонация" (или "акутовый слоговой акцент"), сокращенно – "а". Прерывистая слоговая интонация (или

прерывистый слоговой акцент) сокращенно обозначается буквой "п".

Длительность

В изолированно произнесенных словах измерялась абсолютная (в мс) длительность ударного монофтонга, входящего в состав начального ударного слога типа CV. Измерялась также абсолютная (в мс) длительность слова. Относительная длительность (x) гласного вычислялась по формуле: $x = X_r : X_c$, где X_r – абсолютная длительность гласного, X_c – абсолютная длительность слова. Полученные данные обработаны статистически (см. табл. 4).

Таблица 4. Абсолютная длительность аллофонов гласных и статистическая оценка данных⁶

Гласные	n	X (мс)	S (мс)	v (%)	95 % доверит. инт. (мс)	$t_p > < t_\alpha$
[i:] ц	41	285	50,71	17,8	269 + 301	0,84 < $t_{0,05} = 2,00$
[i:] а	24	305	138,95	45,6	246 + 363	
[i:] ц	41	285	50,71	17,8	269 + 301	2,90 > $t_{0,01} = 2,66$
[i:] п	24	247	51,26	20,8	225 + 268	
[i:] а	24	305	138,95	45,6	246 + 363	1,92 < $t_{0,05} = 2,01$
[i:] п	24	247	51,26	20,8	225 + 268	
[e:] ц	46	301	56,00	18,6	285 + 318	1,71 < $t_{0,05} = 2,00$
[e:] а	12	272	39,14	14,4	247 + 297	
[e:] ц	46	301	56,00	18,6	285 + 318	1,52 < $t_{0,05} = 2,00$
[e:] п	20	326	71,59	21,9	293 + 360	
[e:] а	12	272	39,14	14,4	247 + 297	2,41 > $t_{0,05} = 2,04$
[e:] п	20	326	71,59	21,9	293 + 360	
[ɛ:] ц	30	317	57,06	18,0	296 + 338	

⁶ Значения символов, употребляемых в таблицах: n – количество измерений, X – среднее арифметическое, s – стандартное отклонение, v – коэффициент вариации, доверит. инт. – доверительный интервал, t_p – вычисленное значение критерия Стьюдента, t_α – критическое значение критерия Стьюдента, α – уровень значимости результатов.

[ɛ:] а	22	310	54,10	17,5	286 ÷ 334	0,44 < $t_{0,05} = 2,01$
[ɛ:] и	30	317	57,06	18,0	296 ÷ 338	
[ɛ:] п	28	298	48,98	16,4	279 ÷ 317	1,32 < $t_{0,05} = 2,00$
[ɛ:] а	22	310	54,10	17,5	286 ÷ 334	
[ɛ:] п	28	298	48,98	16,4	279 ÷ 317	0,79 < $t_{0,05} = 2,01$
[а:] и	44	325	49,62	15,3	310 ÷ 340	
[а:] а	28	302	65,20	21,6	277 ÷ 328	1,64 < $t_{0,05} = 1,99$
[а:] и	44	325	49,62	15,3	310 ÷ 340	
[а:] п	32	278	59,01	21,2	257 ÷ 300	3,71 > $t_{0,001} = 3,43$
[а:] а	28	302	65,20	21,6	277 ÷ 328	
[а:] п	32	278	59,01	21,2	257 ÷ 300	1,51 < $t_{0,05} = 2,00$
[u:] и	40	296	56,26	19,0	278 ÷ 314	
[u:] а	24	281	45,29	16,1	262 ÷ 300	1,08 < $t_{0,05} = 2,00$
[u:] и	40	296	56,26	19,0	278 ÷ 314	
[u:] п	24	275	53,78	19,6	252 ÷ 298	1,46 < $t_{0,05} = 2,00$
[u:] а	24	281	45,29	16,1	262 ÷ 300	
[u:] п	24	275	53,78	19,6	252 ÷ 298	0,44 < $t_{0,05} = 2,01$

Представленные в таблице 4 соотношения абсолютной длительности гласных с циркумфлексным, акутовым и прерывистым слоговым акцентом округлены с точностью до 1 мс. Данные, представленные в таблице 4, свидетельствуют о том, что со статистической значимостью по длительности различаются только 3 гласных. [i:] с прерывистым слоговым акцентом короче, чем циркумфлексный [i:], их доверительные интервалы: 269 ÷ 301 мс и 225 ÷ 268 мс соответственно. Не пересекаются также и доверительные интервалы акутового [e:] и прерывистого [e]: 247 ÷ 297 мс и 293 ÷ 360 мс. [а:] с прерывистым слоговым акцентом (доверит. инт. 257 ÷ 300 мс) короче циркумфлексного [а:] (доверит. инт. 310 ÷ 340 мс). Доверительные интервалы длительности аллонов всех остальных гласных пересекаются и их значения Стьюдента не показывают статистически достоверных различий, однако сопоставление доверительных интервалов и средних значений длительности свидетельствует о большей длительности

циркумфлексных гласных. Средние значения относительной длительности являются более точными.

Таблица 5. Относительная длительность аллонов гласных и статистическая оценка данных

Гласные	n	X (мс)	S (мс)	v (%)	95 % доверит. инт. (мс)	$t_p >= < t_\alpha$
[i:] ц	41	0,37	0,08	21,0	0,34 + 0,39	0,08 < $t_{0,05} = 2,00$
[i:] а	24	0,37	0,16	43,9	0,30 + 0,44	
[i:] ц	41	0,37	0,08	21,0	0,34 + 0,39	3,47 > $t_{0,001} = 3,45$
[i:] п	24	0,29	0,10	34,7	0,25 + 0,33	
[i:] а	24	0,37	0,16	44,0	0,30 + 0,44	2,04 > $t_{0,05} = 2,01$
[i:] п	24	0,29	0,10	34,6	0,25 + 0,33	
[e:] ц	46	0,36	0,10	26,8	0,33 + 0,39	2,94 > $t_{0,005} = 2,92$
[e:] а	12	0,28	0,03	12,5	0,25 + 0,30	
[e:] ц	46	0,36	0,10	26,8	0,33 + 0,39	0,51 < $t_{0,05} = 2,00$
[e:] п	20	0,37	0,11	29,4	0,32 + 0,43	
[e:] а	12	0,28	0,03	12,4	0,26 + 0,30	2,93 > $t_{0,01} = 2,75$
[e:] п	20	0,37	0,11	29,6	0,32 + 0,43	
[ɛ:] ц	30	0,38	0,10	27,1	0,34 + 0,42	0,00 < $t_{0,05} = 2,01$
[ɛ:] а	22	0,38	0,12	30,6	0,33 + 0,43	
[ɛ:] ц	30	0,38	0,10	27,1	0,34 + 0,42	2,40 > $t_{0,05} = 2,00$
[ɛ:] п	28	0,33	0,07	22,0	0,30 + 0,35	
[ɛ:] а	22	0,38	0,12	30,6	0,33 + 0,43	2,13 > $t_{0,05} = 2,01$
[ɛ:] п	28	0,33	0,07	21,9	0,30 + 0,35	
[a:] ц	44	0,41	0,11	25,6	0,38 + 0,45	2,37 > $t_{0,05} = 1,99$
[a:] а	28	0,35	0,11	30,1	0,31 + 0,40	
[a:] ц	44	0,41	0,11	25,6	0,38 + 0,45	3,45 > $t_{0,001} = 3,43$
[a:] п	32	0,33	0,11	33,7	0,29 + 0,37	
[a:] а	28	0,35	0,11	30,3	0,31 + 0,40	0,91 < $t_{0,05} = 2,00$
[a:] п	32	0,33	0,11	33,6	0,29 + 0,37	
[u:] ц	40	0,40	0,12	31,4	0,36 + 0,44	2,24 > $t_{0,05} = 2,00$
[u:] а	24	0,34	0,06	18,3	0,31 + 0,36	
[u:] ц	40	0,40	0,12	31,4	0,36 + 0,44	1,98 < $t_{0,05} = 2,00$
[u:] п	24	0,34	0,10	30,4	0,29 + 0,38	
[u:] а	24	0,34	0,06	17,9	0,31 + 0,36	0,00 < $t_{0,05} = 2,01$
[u:] п	24	0,34	0,10	30,6	0,29 + 0,38	

Статистическая значимость относительной длительности гласных с разными слоговыми акцентами сильно различается и результаты достаточны противоречивы (см. табл. 5). Из сопоставления доверительных интервалов и значений критерия Стьюдента следует, что акутовые [i:], [e:] и циркумфлексные [i:], [e:] обладают практически одинаковой длительностью: доверительные интервалы совпадают, значение критерия Стюдента исключительно невелико. Однако длительность циркумфлексных [e:], [a:] и [u:] со статистической достоверностью превышает длительность акутовых [e:], [a:] и [u:]. Сопоставление циркумфлексных гласных с прерывистыми приводит к подобным результатам: длительность [i:], [e:] и [a:] со статистической значимостью превышает длительность прерывистых [i:], [e:], [u:] и [a:], а длительность циркумфлексных [e:] и прерывистых [e:] статистически не различаются. Результаты сравнения длительности акутовых и прерывистых гласных также неоднозначны: акутовые [i:] и [e:] со статистической значимостью превышают по длительности прерывистые [i:] и [e:], однако прерывистый [e:] характеризуется большей длительностью, чем акутовый [e:]. Длительность акутовых и прерывистых [a:], [u:] статистически не различается. Анализ доверительных интервалов относительной длительности всех анализируемых гласных выявляет общую закономерность системного характера: интервалы циркумфлексных гласных свидетельствуют о том, что гласные с этим слоговым акцентом обладают наибольшей длительностью. Такая закономерность выявляется при сравнении семи пар гласных. Данной закономерности не подчиняются 3 пары, у которых границы доверительных интервалов совпадают или различаются незначительно: циркумфлексный [i:] и акутовый [i:], циркумфлексный [e:] и прерывистый [e:], циркумфлексный [e:] и акутовый [e:]. Этого нельзя утверждать относительно длительности интервалов акутовых и прерывистых гласных, ибо общей

закономерности они не подчиняются: иногда большей длительностью характеризуются акутовые, иногда – прерывистые гласные.

Основной тон

Основной тон измерялся в пяти точках контура основного тона. Длительность гласного делилась на пять равных частей и измерялась сперва в начале звучания гласного, в конце и в середине, а затем отрезки от начала до середины и от середины до конца делились пополам, и в данных точках тоже проводилось измерение. На основании этих данных был определен диапазон основного тона: интервал между самой верхней и самой низкой точками. Также измерялись мелодические пики. Время появления пика (расстояние между началом произнесения гласного и высшей точкой) фиксировалось в миллисекундах. Результаты представлены в таблице 6:

Таблица 6. Признаки основного тона аллотонов гласных и статистическая оценка данных

Исследуемый признак	Гласные	n	X	s	v (%)	95% доверит. инт.	$t_p >= < t_{\alpha}$
Диапазон (Гц)	[i:] ц	41	9,2	6,74	73,3	7,1 + 11,3	$5,38 > t_{0,001} = 3,45$
	[i:] а	24	20,1	9,53	47,5	16,1 + 24,1	
	[i:] ц	41	9,2	6,74	73,3	7,1 + 11,3	$4,75 > t_{0,001} = 3,45$
	[i:] п	24	19,4	10,55	54,4	14,9 + 23,8	
	[i:] а	24	20,1	9,53	47,5	16,1 + 24,1	$0,24 < t_{0,05} = 2,01$
	[i:] п	24	19,4	10,55	54,4	14,9 + 23,8	
Пик основного тона (Гц)	[i:] ц	41	106,4	16,64	15,6	101,1 + 111,6	$0,77 < t_{0,05} = 2,00$
	[i:] а	24	109,7	16,41	15,0	102,7 + 116,6	
	[i:] ц	41	106,4	16,64	15,6	101,1 + 111,6	$1,52 < t_{0,05} = 2,00$
	[i:] п	24	113,3	19,12	16,9	105,2 + 121,3	
	[i:] а	24	109,7	16,41	15,0	102,7 + 116,6	$0,70 < t_{0,05} = 2,01$
	[i:] п	24	113,3	19,12	16,9	105,2 + 121,3	
Пиковое время основного тона (мс)	[i:] ц	41	32,8	55,22	168,2	15,4 + 50,3	$0,03 < t_{0,05} = 2,00$
	[i:] а	24	33,3	52,46	157,8	11,1 + 55,4	
	[i:] ц	41	32,8	55,22	168,2	15,4 + 50,3	$0,31 < t_{0,05} = 2,00$
	[i:] п	24	36,8	39,84	108,2	20,0 + 53,7	
	[i:] а	24	33,3	52,46	157,8	11,1 + 55,4	

	[i:] п	24	36,8	39,84	108,2	20,0 + 53,7	0,27 < $t_{0,05} = 2,01$
Диапазон (Гц)	[e:] у	46	10,0	6,97	69,9	7,9 + 12,1	
	[e:] а	12	15,5	10,30	66,5	9,0 + 22,0	2,20 > $t_{0,05} = 2,00$
	[e:] у	46	10,0	6,97	69,9	7,9 + 12,1	
	[e:] п	20	19,0	11,43	60,2	13,7 + 24,4	3,94 > $t_{0,001} = 3,45$
	[e:] а	12	15,5	10,30	66,5	9,0 + 22,0	
	[e:] п	20	19,0	11,43	60,2	13,7 + 24,4	0,87 < $t_{0,05} = 2,04$
Пик основного тона (Гц)	[e:] у	46	106,8	13,64	12,8	102,8 + 110,9	
	[e:] а	12	109,1	16,08	14,7	98,9 + 119,3	0,50 < $t_{0,05} = 2,00$
	[e:] у	46	106,8	13,64	12,8	102,8 + 110,9	
	[e:] п	20	109,0	17,67	16,2	100,7 + 117,3	0,55 < $t_{0,05} = 2,00$
	[e:] а	12	109,1	16,08	14,7	98,9 + 119,3	
	[e:] п	20	109,0	17,67	16,2	100,7 + 117,3	0,01 < $t_{0,05} = 2,04$
Пиковое время основного тона (мс)	[e:] у	46	44,7	76,35	170,9	22,0 + 67,4	
	[e:] а	12	26,6	59,03	222,0	-10,9 + 64,1	0,76 < $t_{0,05} = 2,00$
	[e:] у	46	44,7	76,35	170,9	22,0 + 67,4	
	[e:] п	20	35,8	40,74	113,9	16,7 + 54,8	0,49 < $t_{0,05} = 2,00$
	[e:] а	12	26,6	59,03	222,0	-10,9 + 64,1	
	[e:] п	20	35,8	40,74	113,9	16,7 + 54,8	0,52 < $t_{0,05} = 2,04$
Диапазон (Гц)	[e:] у	30	10,4	9,41	90,5	6,9 + 13,9	
	[e:] а	22	19,1	10,96	57,4	14,2 + 24,0	3,07 > $t_{0,005} = 2,94$
	[e:] у	30	10,4	9,41	90,5	6,9 + 13,9	
	[e:] п	28	18,4	12,11	66,0	13,7 + 23,1	2,80 > $t_{0,01} = 2,67$
	[e:] а	22	19,1	10,96	57,4	14,2 + 24,0	
	[e:] п	28	18,4	12,11	66,0	13,7 + 23,1	0,22 < $t_{0,05} = 2,01$
Пик основного тона (Гц)	[e:] у	30	106,7	13,57	12,7	101,6 + 111,7	
	[e:] а	22	108,0	16,67	15,4	100,6 + 115,4	0,31 < $t_{0,05} = 2,01$
	[e:] у	30	106,7	13,57	12,7	101,6 + 111,7	
	[e:] п	28	106,5	17,59	16,5	99,6 + 113,3	0,05 < $t_{0,05} = 2,00$
	[e:] а	22	108,0	16,67	15,4	100,6 + 115,4	
	[e:] п	28	106,5	17,59	16,5	99,6 + 113,3	0,30 < $t_{0,05} = 2,01$
Пиковое время основного тона (мс)	[e:] у	30	56,4	83,94	148,7	25,1 + 87,8	
	[e:] а	22	26,7	45,86	171,6	6,4 + 47,1	1,50 < $t_{0,05} = 2,01$
	[e:] у	30	56,4	83,94	148,7	25,1 + 87,8	
	[e:] п	28	27,4	43,86	159,9	10,2 + 44,4	1,63 < $t_{0,05} = 2,00$
	[e:] а	22	26,7	45,86	171,6	6,4 + 47,1	
	[e:] п	28	27,4	43,86	159,9	10,4 + 44,4	0,06 < $t_{0,05} = 2,01$
диапазон	[a:] у	44	12,2	10,20	83,4	9,1 + 15,3	

	[a:] а	28	21,0	12,56	59,7	16,6 + 25,9	3,26 > $t_{0,005} = 2,90$
	[a:] и	44	12,2	10,20	83,4	9,1 + 15,3	
	[a:] п	32	24,5	13,7	53,8	19,7 + 29,2	4,57 > $t_{0,001} = 3,43$
	[a:] а	28	21,0	12,56	59,7	16,6 + 25,9	
Пик основного тона (Гц)	[a:] п	32	24,5	13,7	53,8	19,7 + 29,2	1,03 < $t_{0,05} = 2,00$
	[a:] и	44	103,5	12,90	12,5	99,6 + 107,4	
	[a:] а	28	108,8	19,00	17,5	101,4 + 116,2	1,41 < $t_{0,05} = 1,99$
	[a:] и	44	103,5	12,90	12,5	99,6 + 107,4	
	[a:] п	32	110,3	17,86	16,2	103,8 + 116,7	1,92 < $t_{0,05} = 1,99$
	[a:] а	28	108,8	19,00	17,5	101,4 + 116,2	
	[a:] п	32	110,3	17,86	16,2	103,8 + 116,7	0,31 < $t_{0,05} = 2,00$
	[a:] и	44	103,5	12,90	12,5	99,6 + 107,4	
Пиковое время основного тона (мс)	[a:] а	28	31,7	61,66	194,6	7,8 + 55,6	1,18 < $t_{0,05} = 1,99$
	[a:] и	44	57,5	104,15	181,1	25,8 + 89,2	
	[a:] п	32	28,0	34,95	124,8	15,4 + 40,6	1,54 < $t_{0,05} = 1,99$
	[a:] а	28	31,7	61,66	194,6	7,8 + 55,6	
	[a:] п	32	28,0	34,95	124,8	15,4 + 40,6	0,29 < $t_{0,05} = 2,00$
	[a:] и	44	57,5	104,15	181,1	25,8 + 89,2	
	[a:] а	28	31,7	61,66	194,6	7,8 + 55,6	
	[a:] п	32	28,0	34,95	124,8	15,4 + 40,6	
Диапазон (Гц)	[u:] и	40	11,8	8,97	75,9	9,0 + 14,7	
	[u:] а	24	19,0	10,82	56,8	14,5 + 23,6	2,88 > $t_{0,01} = 2,66$
	[u:] и	40	11,8	8,97	75,9	9,0 + 14,7	
	[u:] п	24	23,3	11,30	48,4	18,6 + 28,1	4,50 > $t_{0,001} = 3,46$
	[u:] а	24	19,0	10,82	56,8	14,5 + 23,6	
	[u:] п	24	23,3	11,30	48,4	18,6 + 28,1	1,43 < $t_{0,05} = 2,01$
Пик основного тона (Гц)	[u:] и	40	108,4	17,63	16,3	102,8 + 114,1	
	[u:] а	24	107,4	18,44	17,2	99,6 + 115,2	0,23 < $t_{0,05} = 2,00$
	[u:] и	40	108,4	17,63	16,3	102,8 + 114,1	
	[u:] п	24	113,2	20,44	18,1	104,5 + 121,8	0,98 < $t_{0,05} = 2,00$
	[u:] а	24	107,4	18,44	17,2	99,6 + 115,2	
	[u:] п	24	113,2	20,44	18,1	104,5 + 121,8	1,03 < $t_{0,05} = 2,01$
	[u:] и	40	45,0	73,60	163,5	21,5 + 68,5	
	[u:] а	24	23,0	33,47	145,8	8,8 + 37,1	1,38 < $t_{0,05} = 2,00$
Пиковое время основного тона (мс)	[u:] и	40	45,0	73,60	163,5	21,5 + 68,5	
	[u:] п	24	30,2	41,58	137,8	12,6 + 47,7	0,90 < $t_{0,05} = 2,00$
	[u:] а	24	23,0	33,47	145,8	8,8 + 37,1	
	[u:] п	24	30,2	41,58	137,8	12,6 + 47,7	0,66 < $t_{0,05} = 2,01$
	[u:] и	40	45,0	73,60	163,5	21,5 + 68,5	
	[u:] а	24	23,0	33,47	145,8	8,8 + 37,1	

Уже при измерении параметров основного тона на спектрограммах была замечена следующая тенденция: кривая циркумфлексного тона начинается ниже и изменяется плавно, а акутового – начинается выше и резко падает.

Статистическая обработка данных подтверждает это наблюдение: диапазон циркумфлексных гласных значительно уже, чем у акутовых, доверительные интервалы не пересекаются, за исключением циркумфлексного [e:] и акутового [e:], интервалы которых частично совпадают: $7,9 + 12,1$ Гц и $9,0 + 22,0$ Гц, и циркумфлексного [u:] и акутового [u:], интервалы которых лишь соприкасаются: $9,0 + 14,7$ Гц и $14,5 + 23,6$ Гц. Уровень значимости часто достаточно высокий: $-0,001$ и $0,005$. Как и следовало ожидать, точно так же со статистической достоверностью отличаются диапазоны циркумфлексных и прерывистых гласных: диапазон прерывистых значительно шире, чем диапазон циркумфлексных гласных, доверительные интервалы не пересекаются (за исключением сближения интервалов циркумфлексного [ɛ:] и прерывистого [ɛ:]: $6,9 + 13,9$ Гц и $13,7 + 23,1$ Гц), уровень значимости почти всегда высокий – $0,001$. Диапазоны акутовых и прерывистых аллотов не отличаются значительно, различия всегда статистически незначимы, можно утверждать, что доверительные интервалы совпадают.

Статистическая оценка результатов значений мелодического пика основного тона показала, что этот признак не дифференцирует различные аллотоны, критическое значение критерия Стьюдента нигде не превышает. Однако сравнение доверительных интервалов и средних значений мелодического пика основного тона различных аллотов выявляет четкую тенденцию: пиковое значение верхней границы доверительного интервала основного тона циркумфлексных гласных всегда на 2-10 Гц меньше, чем у акутовых и прерывистых, точно так же всегда меньше на 2-7 Гц среднее значение мелодического пика. По пиковому значению акутовые и прерывистые почти не различаются. Эти признаки подтверждают значимость различий в диапазонах основного тона.

Третьим исследуемым признаком основного тона является пиковое время основного тона. В результате статистической оценки результатов установлено, что

значительных отличий не наблюдается: время появления вершины тона очень варьирует, доверительные интервалы всюду пересекаются. Несмотря на их пересечение, сравнение доверительных интервалов циркумфлексных гласных с акутовыми и прерывистыми позволяет выявить следующую тенденцию: вершина основного тона циркумфлексных гласных может появиться позже, чем вершины акутовых и прерывистых, нижняя и верхняя границы интервала циркумфлексных гласных везде удалены от нижней и верхней границ интервала акутовых и прерывистых гласных. Иногда различия интервалов особенно велики, например: циркумфлексный [ɛ:] 25,1 ÷ 87,8 мс и акутовый [ɛ:] 6,4 ÷ 47,1 мс; циркумфлексный [ɛ:] 25,1 ÷ 87,8 мс и прерывистый [ɛ:] 10,2 ÷ 44,4 мс; циркумфлексный [a:] 25,8 ÷ 89,2 мс и акутовый [a:] 7,8 ÷ 55,6 мс; циркумфлексный [a:] 25,8 ÷ 89,2 мс и прерывистый [a:] 15,4 ÷ 40,6 мс. При сравнении доверительных интервалов времени пиковых значений акутовых и прерывистых гласных значительные различия не установлены.

На первой и второй схемах изображены кривые, полученные в результате усреднения данных основного тона гласных [i:] и [u:], измерения в пяти точках контура. Можно сравнить, каким образом изменяются кривые основного тона циркумфлексного, акутового и прерывистого слогового акцента:

Схема 1. Кривые основного тона гласного [i:]

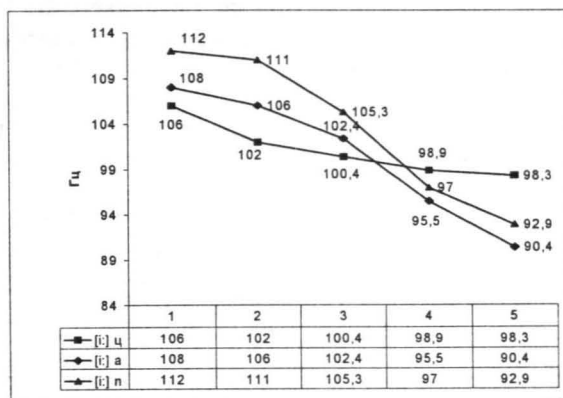
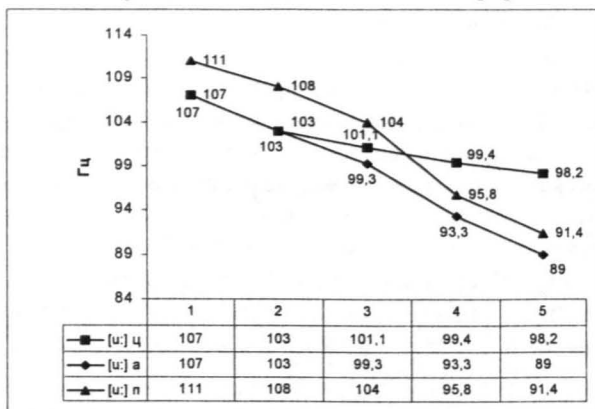

Схема 2. Кривые основного тона гласного [u:]

Видно, что все признаки подтверждают наличие общей тенденции системного характера: диапазон циркумфлексных гласных значительно уже диапазона акутовых или прерывистых, вершина тона циркумфлексного гласного появляется несколько позже, пиковое значение меньше, а акутовые и прерывистые гласные обнаруживают сходства по этим параметрам. Обобщив параметры основного тона, циркумфлексный слоговой акцент можно охарактеризовать как изменяющийся плавно, не резко, а акутовый и прерывистый – резко.

Интенсивность

Интенсивность измерялась по той же методике, что и основной тон. Статистическая оценка результатов представлена в таблице 7:

Таблица 7. Признаки интенсивности аллотовнов гласных и их статистическая оценка

Исследуемый признак	Гласные	n	X	s	v (%)	95 % доверит. инт.	$t_p > < t_{\alpha}$
Диапазон (дБ)	[i:] ц	41	3,3	2,23	67,7	2,6 + 4,0	$3,06 > t_{0,005} = 2,91$
	[i:] а	24	4,9	1,74	35,4	4,2 + 5,7	
	[i:] ц	41	3,3	2,23	67,7	2,6 + 4,0	$4,63 > t_{0,001} = 3,45$
	[i:] п	24	6,5	3,44	52,6	5,1 + 8,0	
	[i:] а	24	4,9	1,74	35,4	4,2 + 5,7	
[i:] п	24	6,5	3,44	52,6	5,1 + 8,0	$2,07 > t_{0,05} = 2,01$	
Пик интенсивности и (дБ)	[i:] ц	41	75,7	1,86	2,5	75,2 + 76,3	$1,35 < t_{0,05} = 2,00$
	[i:] а	24	76,4	2,17	2,8	75,5 + 77,3	
	[i:] ц	41	75,7	1,86	2,5	75,2 + 76,3	$3,26 > t_{0,005} = 2,91$
	[i:] п	24	77,4	2,12	2,7	76,5 + 78,3	
	[i:] а	24	76,4	2,17	2,8	75,5 + 77,3	
[i:] п	24	77,4	2,12	2,7	76,5 + 78,3	$1,55 < t_{0,05} = 2,01$	
Пиковое время интенсивности и (мс)	[i:] ц	41	77,2	54,38	70,5	60,0 + 94,3	$1,53 < t_{0,05} = 2,00$
	[i:] а	24	58,7	29,48	50,3	46,2 + 71,1	
	[i:] ц	41	77,2	54,38	70,5	60,0 + 94,3	$2,00 < t_{0,05} = 2,00$
	[i:] п	24	54,0	20,68	38,3	45,3 + 62,7	
	[i:] а	24	58,7	29,48	50,3	46,2 + 71,1	
[i:] п	24	54,0	20,68	38,3	45,3 + 62,7	$0,63 < t_{0,05} = 2,01$	
Диапазон (дБ)	[e:] ц	46	3,9	2,47	63,5	3,2 + 4,6	$1,66 < t_{0,05} = 2,00$
	[e:] а	12	5,4	3,99	73,6	2,9 + 8,0	
	[e:] ц	46	3,9	2,47	63,5	3,2 + 4,6	$1,59 < t_{0,05} = 2,00$
	[e:] п	20	4,9	2,10	42,9	3,9 + 5,9	
	[e:] а	12	5,4	3,99	73,6	2,9 + 8,0	
[e:] п	20	4,9	2,10	42,9	3,9 + 5,9	$0,48 < t_{0,05} = 2,04$	
Пик интенсивности и (дБ)	[e:] ц	46	77,8	1,91	2,5	77,3 + 78,4	$1,55 < t_{0,05} = 2,00$
	[e:] а	12	78,9	3,03	3,8	77,0 + 80,8	
	[e:] ц	46	77,8	1,91	2,5	77,3 + 78,4	$1,46 < t_{0,05} = 2,00$
	[e:] п	20	77,0	2,53	3,3	75,8 + 78,2	
	[e:] а	12	78,9	3,03	3,8	77,0 + 80,8	
[e:] п	20	77,0	2,53	3,3	75,8 + 78,2	$1,93 < t_{0,05} = 2,04$	
Пиковое время интенсивности и (мс)	[e:] ц	46	84,1	63,09	75,0	65,3 + 102,8	$1,04 < t_{0,05} = 2,00$
	[e:] а	12	64,3	34,15	53,1	42,6 + 86,0	
	[e:] ц	46	84,1	63,09	75,0	65,3 + 102,8	$0,12 < t_{0,05} = 2,00$
	[e:] п	20	82,3	38,92	47,3	64,1 + 100,5	
	[e:] а	12	64,3	34,15	53,1	42,6 + 86,0	
[e:] п	20	82,3	38,92	47,3	64,1 + 100,5	$1,32 < t_{0,05} = 2,04$	

Диапазон (дБ)	[e:] ц	30	3,7	3,23	86,4	2,5 + 4,9	1,24 < t _{0,05} = 2,01
	[e:] а	22	4,7	2,25	47,6	3,7 + 5,7	
	[e:] ц	30	3,7	3,23	86,4	2,5 + 4,9	0,88 < t _{0,05} = 2,00
	[e:] п	28	4,4	2,35	53,4	3,5 + 5,3	
	[e:] а	22	4,7	2,25	47,6	3,7 + 5,7	
[e:] п	28	4,4	2,35	53,4	3,5 + 5,3	0,51 < t _{0,05} = 2,01	
Пик интенсивности (дБ)	[e:] ц	30	77,0	2,25	2,9	76,2 + 77,9	0,62 < t _{0,05} = 2,01
	[e:] а	22	76,6	2,28	3,0	75,6 + 77,7	
	[e:] ц	30	77,0	2,25	2,9	76,2 + 77,9	0,48 < t _{0,05} = 2,00
	[e:] п	28	77,3	2,31	3,0	76,4 + 78,2	
	[e:] а	22	76,6	2,28	3,0	75,6 + 77,7	
[e:] п	28	77,3	2,31	3,0	76,4 + 78,2	1,05 < t _{0,05} = 2,01	
Пиковое время интенсивности (мс)	[e:] ц	30	91,2	65,35	71,7	66,8 + 115,6	1,92 < t _{0,05} = 2,01
	[e:] а	22	62,6	29,35	46,9	49,5 + 75,6	
	[e:] ц	30	91,2	65,35	71,7	66,8 + 115,6	1,11 < t _{0,05} = 2,00
	[e:] п	28	75,1	42,37	56,4	58,6 + 91,5	
	[e:] а	22	62,6	29,35	46,9	49,5 + 75,6	
[e:] п	28	75,1	42,37	56,4	58,6 + 91,5	1,18 < t _{0,05} = 2,01	
Диапазон (дБ)	[a:] ц	44	4,2	3,23	77,6	3,2 + 5,1	1,24 < t _{0,05} = 1,99
	[a:] а	28	5,1	2,75	54,2	4,0 + 6,1	
	[a:] ц	44	4,2	3,23	77,6	3,2 + 5,1	1,78 < t _{0,05} = 1,99
	[a:] п	32	5,4	2,67	49,5	4,4 + 6,4	
	[a:] а	28	5,1	2,75	54,2	4,0 + 6,1	
[a:] п	32	5,4	2,67	49,5	4,4 + 6,4	0,48 < t _{0,05} = 2,00	
Пик интенсивност и (дБ)	[a:] ц	44	77,0	2,36	3,1	76,3 + 77,7	1,94 < t _{0,05} = 1,99
	[a:] а	28	78,1	2,56	3,3	77,2 + 79,1	
	[a:] ц	44	77,0	2,36	3,1	76,3 + 77,7	1,96 < t _{0,05} = 1,99
	[a:] п	32	78,1	2,30	2,9	77,2 + 78,9	
	[a:] а	28	78,1	2,56	3,3	77,2 + 79,1	
[a:] п	32	78,1	2,30	2,9	77,2 + 78,9	0,13 < t _{0,05} = 2,00	
Пиковое время интенсивност и (мс)	[a:] ц	44	90,9	71,42	78,6	69,2 + 112,6	1,46 < t _{0,05} = 1,99
	[a:] а	28	69,7	36,04	51,7	55,7 + 83,7	
	[a:] ц	44	90,9	71,42	78,6	69,2 + 112,6	1,87 < t _{0,05} = 1,99
	[a:] п	32	66,2	31,38	47,4	54,9 + 77,5	
	[a:] а	28	69,7	36,04	51,7	55,7 + 83,7	
[a:] п	32	66,2	31,38	47,4	54,9 + 77,5	0,40 < t _{0,05} = 2,00	
Диапазон и (дБ)	[u:] ц	40	4,2	2,88	69,4	3,2 + 5,1	1,43 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] а	24	5,2	2,55	49,3	4,1 + 6,2	
	[u:] ц	40	4,2	2,88	69,4	3,2 + 5,1	

Пик интенсивност и (дБ)	[u:] п	24	6,4	2,08	32,5	5,5 + 7,3	3,36 > t_{0,05} = 2,91
	[u:] а	24	5,2	2,55	49,3	4,1 + 6,2	
	[u:] п	24	6,4	2,08	32,5	5,5 + 7,3	1,86 < t _{0,05} = 2,01
	[u:] ц	40	76,9	2,55	3,3	76,1 + 77,7	
	[u:] а	24	75,9	2,12	2,8	75,0 + 76,8	1,59 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] п	24	77,6	2,62	3,4	76,5 + 78,7	1,03 < t _{0,05} = 2,00
Пиковое время интенсивност и (мс)	[u:] ц	40	68,4	57,82	84,6	49,9 + 86,9	
	[u:] а	24	53,3	26,07	48,9	42,3 + 64,3	1,20 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] ц	40	68,4	57,82	84,6	49,9 + 86,9	
	[u:] п	24	49,0	24,83	50,7	38,5 + 59,5	1,55 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] а	24	53,3	26,07	48,9	42,3 + 64,3	
	[u:] п	24	49,0	24,83	50,7	38,5 + 59,5	0,58 < t _{0,05} = 2,01

Диапазоны интенсивности не различают слоговые акценты в такой степени, как диапазоны основного тона. Со статистической достоверностью различаются лишь некоторые пары гласных. Диапазон интенсивности циркумфлексного [i:] (довер. интерв. 2,6 ÷ 4,0 дБ) уже, чем диапазоны акутового [i:] (довер. интерв. 4,2 ÷ 5,7 дБ) и прерывистого [i:] (довер. интерв. 5,1 ÷ 8,0 дБ). Точно так же диапазон интенсивности циркумфлексного [u:] (довер. интерв. 3,2 ÷ 5,1 дБ) уже, чем диапазон прерывистого [u:] (довер. интерв. 5,5 ÷ 7,3 дБ). Хотя все остальные результаты не превышают критического значения критерия Стьюдента, по данным, приведенным в таблице видно, что при сравнении циркумфлексных гласных акутовыми или прерывистыми вычисленный критерий Стьюдента часто значительно выше и доверительные интервалы меньше пересекаются, чем при сравнении акутовых с прерывистыми. При сравнении диапазонов интенсивности циркумфлексных гласных с диапазонами акутовых и прерывистых выявляется такая особенность: диапазоны циркумфлексных гласных уже, кривая интенсивности не достигает такой высоты и не понижается так резко, как у акутовых и прерывистых.

Статистическая оценка значений пиковой интенсивности выявляет существенные различия в значениях верхней точки

интенсивности только у акутового [a:] (довер. интерв. 75,0 ÷ 76,8 дБ) и прерывистого [a:] (довер. интерв. 76,5 ÷ 78,7 дБ). Доверительные интервалы всех остальных аллофонов пересекаются, однако можно заметить, что пиковое значение интенсивности циркумфлексных гласных чаще всего на несколько децибелов меньше, чем у акутовых и прерывистых.

После статистической оценки времени появления высшей точки интенсивности надежные результаты получены не были. Но при сравнении даже пересекающихся доверительных интервалов становится очевидным, что вершины интенсивности циркумфлексных аллофонов могут появиться позже, чем вершины акутовых и прерывистых, нижняя и верхняя границы интервала циркумфлексного гласного везде удалены от нижней и верхней границ интервала акутовых и прерывистых гласных. Различия интервалов значимы во всех позициях, например: циркумфлексный [i:] 60,0 ÷ 94,3 мс и акутовый [i:] 46,2 ÷ 71,1 мс; циркумфлексный [i:] 60,0 ÷ 94,3 мс и прерывистый [i:] 45,3 ÷ 62,7 мс; циркумфлексный [a:] 69,2 ÷ 112,6 мс и акутовый [a:] 55,7 ÷ 83,7 мс; циркумфлексный [a:] 69,2 ÷ 112,6 мс и прерывистый [a:] 54,9 ÷ 77,5 мс. При сравнении доверительных интервалов времени интенсивности пикового значения акутовых и прерывистых гласных существенные различия не установлены.

На третьей и четвертой схемах изображены кривые, полученные в результате усреднения данных интенсивности гласных [i:] и [u:], измеренных в пяти точках кривой. Можем сравнить, каким образом изменяются кривые интенсивности циркумфлексного, акутового и прерывистого слоговый акцентов:

Схема 3. Кривые интенсивности гласного [i:]

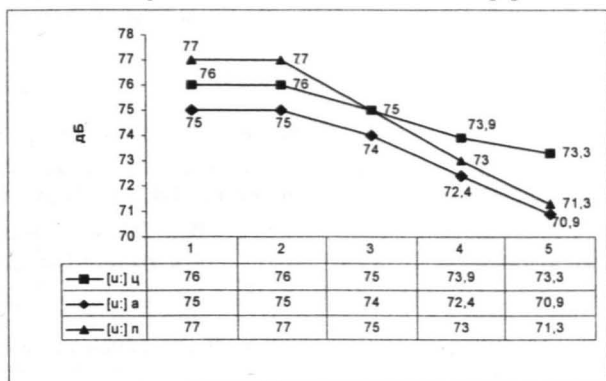
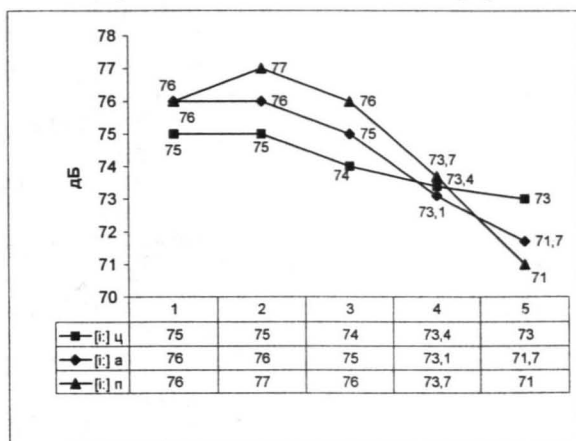

Схема 4. Кривые интенсивности гласного [u:]

Обобщив все акустические параметры интенсивности, можно сделать вывод о том, что у циркумфлексных гласных диапазон изменения интенсивности уже, пиковое значение меньше и время появления вершины более позднее, что в наибольшей степени отличает их от акутовых и прерывистых гласных: циркумфлексные изменяются не так резко, вершины интенсивности в них фиксируется позже. Очевиден и тот факт, что параметры интенсивности

коррелируют с параметрами основного тона, особенно это касается диапазона и времени появления вершины.

Формантная структура

На спектрограммах были измерены частоты первой, второй и третьей форманты стационарных участков циркумфлексных, акутовых и прерывистых гласных. Данные о частотных значениях формант обработаны статистически, доверительные интервалы были округлены с точностью до 10 Гц. Результаты представлены в таблице 8:

Таблица 8. Частотные значения F1 и F2 аллотовнов гласных и их статистическая оценка

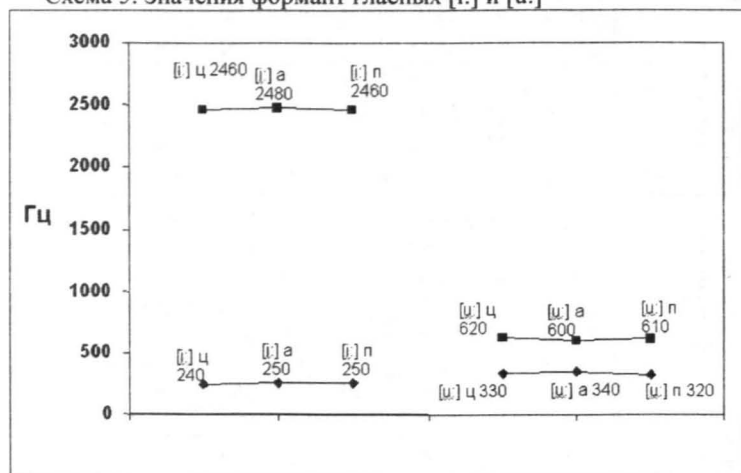
Исследуемый признак	Гласные	n	X (Гц)	s (Гц)	v (%)	95% доверит. инт. (Гц)		$t_p >= < t_{\alpha}$
						доверит. инт. (Гц)		
Первый формант, F ₁	[i:] ц	41	240	28,48	11,8	230 + 250		0,42 < t _{0,05} = 2,00
	[i:] а	24	250	34,64	14,2	230 + 260		
	[i:] ц	41	240	28,48	11,8	230 + 250		1,33 < t _{0,05} = 2,00
	[i:] п	24	250	34,09	13,5	240 + 270		
	[i:] а	24	250	34,64	14,2	230 + 260		
[i:] п	24	250	34,09	13,5	240 + 270		0,71 < t _{0,05} = 2,01	
Второй формант, F ₂	[i:] ц	41	2460	76,58	3,1	2440 + 2490		1,08 < t _{0,05} = 2,00
	[i:] а	24	2480	73,14	2,9	2450 + 2510		
	[i:] ц	41	2460	76,58	3,1	2440 + 2490		0,04 < t _{0,05} = 2,00
	[i:] п	24	2460	70,21	2,9	2430 + 2490		
	[i:] а	24	2480	73,14	2,9	2450 + 2510		
[i:] п	24	2460	70,21	2,9	2430 + 2490		1,05 < t _{0,05} = 2,01	
Первый формант, F ₁	[e:] ц	46	410	26,60	6,5	400 + 420		0,76 < t _{0,05} = 2,00
	[e:] а	12	400	33,15	8,2	380 + 430		
	[e:] ц	46	410	26,60	6,5	400 + 420		0,55 < t _{0,05} = 2,00
	[e:] п	20	410	39,77	9,8	390 + 430		
	[e:] а	12	400	33,15	8,2	380 + 430		
[e:] п	20	410	39,77	9,8	390 + 430		0,17 < t _{0,05} = 2,04	
Второй формант, F ₂	[e:] ц	46	2050	112,44	5,5	2020 + 2090		0,86 < t _{0,05} = 2,00
	[e:] а	12	2080	76,05	3,7	2030 + 2130		
	[e:] ц	46	2050	112,44	5,5	2020 + 2090		0,16 < t _{0,05} = 2,00
	[e:] п	20	2050	116,83	5,7	1990 + 2100		
	[e:] а	12	2080	76,05	3,7	2030 + 2130		
[e:] п	20	2050	116,83	5,7	1990 + 2100		0,91 < t _{0,05} = 2,04	

Первый формант, F ₁	[ɛ:] и	30	630	79,22	12,5	600 + 660	0,28 < t _{0,05} = 2,01
	[ɛ:] а	22	630	92,05	14,7	580 + 670	
	[ɛ:] и	30	630	79,22	12,5	600 + 660	0,48 < t _{0,05} = 2,00
	[ɛ:] п	28	640	55,28	8,6	620 + 660	
	[ɛ:] а	22	630	92,05	14,7	580 + 670	
Второй формант, F ₂	[ɛ:] и	30	1530	80,56	5,3	1500 + 1560	0,42 < t _{0,05} = 2,01
	[ɛ:] а	22	1520	77,17	5,1	1490 + 1560	
	[ɛ:] и	30	1530	80,56	5,3	1500 + 1560	0,41 < t _{0,05} = 2,00
	[ɛ:] п	28	1540	85,83	5,6	1510 + 1570	
	[ɛ:] а	22	1520	77,17	5,1	1490 + 1560	
[ɛ:] п	28	1540	85,83	5,6	1510 + 1570	0,78 < t _{0,05} = 2,01	
Первый формант, F ₁	[а:] и	44	630	93,62	14,9	600 + 660	0,23 < t _{0,05} = 1,99
	[а:] а	28	630	66,80	10,5	610 + 660	
	[а:] и	44	630	93,62	14,9	600 + 660	0,27 < t _{0,05} = 1,99
	[а:] п	32	620	70,29	11,3	600 + 650	
	[а:] а	28	630	66,80	10,5	610 + 660	
Второй формант, F ₂	[а:] и	44	1080	74,68	6,9	1050 + 1100	1,08 < t _{0,05} = 1,99
	[а:] а	28	1100	75,18	6,9	1070 + 1130	
	[а:] и	44	1080	74,68	6,9	1050 + 1100	1,84 < t _{0,05} = 1,99
	[а:] п	32	1110	84,66	7,6	1080 + 1140	
	[а:] а	28	1100	75,18	6,9	1070 + 1130	
[а:] п	32	1110	84,66	7,6	1080 + 1140	0,69 < t _{0,05} = 2,00	
Первый формант, F ₁	[u:] и	40	330	32,15	9,8	320 + 340	1,43 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] а	24	340	29,49	8,7	330 + 350	
	[u:] и	40	330	32,15	9,8	320 + 340	0,56 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] п	24	320	33,60	10,4	310 + 340	
	[u:] а	24	340	29,49	8,7	330 + 350	
Второй формант, F ₂	[u:] и	40	620	80,76	13,1	590 + 640	0,86 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] а	24	600	100,47	16,9	550 + 640	
	[u:] и	40	620	80,76	13,1	590 + 640	0,36 < t _{0,05} = 2,00
	[u:] п	24	610	96,74	15,9	570 + 650	
	[u:] а	24	600	100,47	16,9	550 + 640	
[u:] п	24	610	96,74	15,9	570 + 650	0,41 < t _{0,05} = 2,01	

При сопоставлении средних значений частот первой и второй форманты гласных с различным слоговым акцентом

статистически значимые различия не установлены: доверительные интервалы сильно пересекаются или даже совпадают, вычисленное значение критерия Стьюдента чаще всего очень мало, вероятность различия в основном ниже 70 %, ни одна позиция критического значения не превышает.

Схема 5. Значения формант гласных [i:] и [u:]

Выводы

Обобщая результаты, следует перечислить следующие акустические признаки гласных с циркумфлексным (длительным), акутовым (нисходящим) и прерывистым слоговым акцентом:

1. Циркумфлексные гласные чаще характеризуются наибольшей относительной длительностью, прерывистые – меньшей, чем акутовые и циркумфлексные гласные.

2. Анализ параметров основного тона свидетельствует о том, что тон циркумфлексных гласных отличается более узким диапазоном, меньшим максимальным значением и более поздним появлением вершины, чем у акутовых и прерывистых гласных. Статистически значимые и системные различия в диапазонах показывают различное изменение контура тона: основной тон циркумфлексных

гласных изменяется равномерно и не резко, а тон акутовых и прерывистых в начале произношения выше, чем у циркумфлексных, однако он понижается тоже более резко, чем у циркумфлексных. Полученные в результате исследования данные об основном тоне и длительности не противоречат результатам других исследователей слогового акцента в литературном латышском языке (ср. Stelle 1968; 1970; Liepa 1979 и др).

3. Слоговые акценты различаются по длительности: кривая интенсивности циркумфлексных гласных изменяется плавно, диапазон изменения узок, вершина интенсивности появляется позже, кривая интенсивности акутовых и прерывистых падает резко, поэтому диапазон изменения акутовых и прерывистых гласных широк.

4. Формантная структура гласных не зависит от типа слоговой интонации.

5. Полученные результаты позволяют сделать вывод о наличии в литературном латышском языке двух слоговых интонаций: циркумфлексной (длительной) и нециркумфлексной (недлительной, акутовой), т. к. никакие акустические признаки системного характера не различают акутовую и прерывистую слоговые интонации.

Литература

Ābele A. 1923 – Par stieptās intonācijas pāreju krītošā. // Filologu biedrības raksti, III sēj. – Rīga.

Ābele A. 1932 – Piezīmes par Vidzemes lībisko izlokšņu intonācijām. // Filologu biedrības raksti, XII sēj. – Rīga. – 94.–99. lpp.

Ābele A. 1932a – Par neuzsvērto zilbju intonācijām. // Filologu biedrības raksti, XII sēj. – Rīga. – 149.–163. lpp.

Ābele A. 1933 – Daži sīkumi izlokšņu vokālismā. // Filoloģijas materiāli. – Rīga. – 58.–62. lpp.

Ābele A. 1935 – Fonētikas sīkumi, VII–X. // Filologu biedrības raksti, XV sēj. – Rīga. – 199.–200. lpp.

Ābele A. 1930 – Alūksnes izlokšnes intonācijas. // Filologu biedrības raksti, X sēj. – Rīga. – 75.–90. lpp.

Bendiks H. 1965 – Latviešu valodas intonācijas // Latviešu valodas kultūras jautājumi, 1. laid. – Rīga. – 15.–21. lpp.

Ceplītis, Katlape 1968 – Ceplītis L., Katlape N. Izteiksmīgas runas pamati. – Rīga: Zinātne.

Dambe V. 1974 – Intonācijas. // Latviešu valodas kultūras jautājumi, 10. laid. – Rīga. – 122.–199. lpp.

Ekblom R. 1933 – Die lettischen Akzentarten. – Uppsala: Almqvist.

Endzelīns J. 1951 – Latviešu valodas gramatika. – Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.

Endzelīns J. 1971 – Weiteres zu den lettischen Intonationen. // Darbu izlase. – T. 1. – Rīga: Zinātne.

Endzelīns J. 1979 – Les intonations lettonnes. // Darbu izlase. – T. 3. – Rīga: Zinātne.

Endzelīns J. 1971a – Über den lettischen Silbenakzent. // Darbu izlase. – T. 1. – Rīga: Zinātne.

Freimane I. 1993 – Valodas kultūra teorētiskā skatījumā. – Rīga: Zvaigzne.

Grabis R. 1954 – Piezīmes par latviešu valodas mācību grāmatu pieaugušajiem. // Padomju Latvijas Skola, 1954, Nr. 5, 91.–97. lpp.

Grigorjevs J. 1995 – Latviešu literārās valodas patskaņu akustisks raksturojums. // Baltu filoloģija. 5. sēj. – Rīga. – 81.–83. lpp.

Grigorjevs J. 2001 – Latviešu valodas patskaņu sistēmas akustisks raksturojums. // Acta Baltica. – Rīga. – 15.–40. lpp.

Grīšle R. 1972 – Latviešu zilbes intonāciju semantiskais svars. // Baltistica. 1 priedas. – P. 73–81.

Grīšle R. 1970 – Latviešu heterotoni. // Donum Balticum: To Professor chr. S. Stang. – Stockholm: Almqvist & Wiksell. – 155.–161. lpp.

IRV 1921 – Izrunas un rakstības vadonis. / Sast. J. Endzelīns un P. Šmits. – Rīga.

Kabelka J. 1987 – Latvių kalba. – Vilnius: Mokslas.

Laua A. 1997 – Latviešu literārās valodas fonētika. – Rīga: Zvaigzne.

Laua A. 1980 – Latviešu literārās valodas fonētika. – Rīga: Zvaigzne.

Liepa E. 1979 – Vokālisma un zilbju kvantitāte latviešu literārajā valodā. – Rīga: Zinātne.

LLKŽ 1977 – Balkevičius J., Kabelka J. Latvių-lietuvių kalbų žodynas. – Vilnius: Mokslas.

LLV 1995 – Balkevičius J., Balode L., Bojāte A., Subatnieks V. Lietuviešu-latviešu vārdnīca. – Rīga: Zinātne.

LLVV 1972–1996 – Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.–8. sēj. – Rīga: Zinātne.

- LVPPV 1995 – Cepītis L., Miķelsons A., Porīte T., Raģe T. Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrūnas vārdnīca. – Rīga: Avots.
- LVV 1998 – Latviešu valodas vārdnīca. – Rīga: Avots.
- Markusa D. 1993 – Zilbes intonācija. // Zilbes intonācija latviešu valodas skaņu mācībā. – Rīga: Latvijas Universitāte.
- Markusa D. 1992 – Vokālisma kvantitātes atkarība no tonēmas veida augšzemnieku dialekta izloksnēs. // LZA Vēstis, Nr. 3 (536). – 20.–23. lpp.
- MLLVG I 1959 – Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika I. Fonētika un morfoloģija. – Rīga: Latvijas PSR ZA.
- Muižniece L. 2002 – Latviešu valodas praktiskā fonoloģija. – Rīga: Rasa ABC.
- Ozols A. 1967 – Par latviešu literārās valodas pareizrūnas normām. // Raksti valodniecībā. – Rīga: Zinātne.
- Plāķis J. 1923 – Daži attīstības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē. – Rīga.
- Plāķis J. 1922 – Par latviešu grūstā akcenta dabu. – Rīga.
- Poirot J. 1915 – Contribution à l'étude de la quantité en lette. – Helsingfors.
- Raģe S. 1975 – Par zilbes intonāciju un latviešu literārās valodas normu. // Latviešu valodas kultūras jautājumi, 11. laid. – Rīga. – 99.–107. lpp.
- Rudzīte M. 1964 – Latviešu dialektoloģija. – Rīga: Zvaigzne.
- Schmidt-Wartenberg H. 1899 – Phonetische Untersuchungen zum Lettischen Akzent. // Indogermanische Forschungen.
- Sarkanis A. 1993 – Latviešu valodas Augšzemes sēlisko izlokšņu prosodija un vokālisms: Eksperimentālie pētījumi. Disertācija humanitāro zinātņu doktora grāda iegūšanai. – Viļņa.
- Stelle A. 1970 – Uzsvērto patskaņu un divskaņu ilgums. // Latviešu valodas un literatūras problēmas. – Rīga: Zinātne. – 3.–112. lpp.
- Stelle A. 1968 – Zilbes intonācijas akustiskā analīze // Fonētikas un fonoloģijas aktuālās problēmas. – Rīga: Zinātne.
- Абель А. 1915 – Объ акцентуаціи ударенныхъ простыхъ гласныхъ въ латышскомъ языкѣ. – Петроградъ.
- Богородицкий В. А. 1914 – Еще один способ изследования тембра гласныхъ звуков. // Русскій филологическій вѣстникъ. – TLXXI, 1. – С. 171.–173.
- Маркус Д. 1983 – Вокализм зиерского говора: экспериментальное исследование. // Автореф. дис. канд. филолог. наук. – Вильнюс.

Маркус Д. 1979 – Спектрографический анализ монофтонгов в зимерском говоре. // *Latvijas PRS zinātņu akadēmijas vēstis.* – С. 113.–120.

Плакис Г. 1914 – Опыт экспериментально-фонетического исследования латышского ударения. // *Русский филологический вѣстникъ.* – TLXXII, 3–4. – С. 203.–225.

Шмидтъ П. 1899 – Троякая долгота въ латышскомъ языкѣ. – Санктпетербургъ.

Acoustic characteristics of intonations in modern Latvian language

Summary

The paper describes the results of a study of word intonation. Acoustical characteristics of circumflex, acute and broken intonation are explored: duration, pitch, intensity and the structure of formants.

1. Circumflex vowels are usually characterized by a greater relative duration, broken intonations vowels by a smaller one, than acute and circumflex vowels.

2. The analysis of parameters of the pitch testifies that the circumflex vowels differ by narrower range, smaller maximal meaning and later occurrence of top, than at acute and broken intonations vowels. System distinctions in diapasons show various changes of a contour of pitch: the pitch of circumflex vowels changes in regular intervals and not sharply, and the pitch of acute and broken intonations vowels in the beginning of a pronunciation is higher, than at circumflex, however it is lowered more sharply, than at circumflex vowels.

3. Intonations differ in intensity: the curve of intensity circumflex vowels changes smoothly, the diapason of change is narrow, the top of intensity occurs later, the curve of intensity at acute and broken intonations vowels falls sharply, therefore the range of change of acute and broken intonations vowels is wide.

4. The structure of formants does not depend on a type of intonation.

5. The received results allow making a conclusion about presence in literary Latvian language of two types of intonations: circumflex and non-circumflex, because any acoustic attributes of system character do not distinguish acute and broken intonations.

Ieva ZAUBERGA**Globalizācijas ietekme uz citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā****1. Pamatnostādne**

Ja lūkojamies uz valodu nevis kā simbolu, pieminekli, identitātes apliecinājumu, bet gan kā savstarpējās saziņas līdzekli, tad pieņemam arī, ka tā tiek lietota dažādu komunikatīvo mērķu sasniegšanai. Tātad dažādos kontekstos atsevišķi valodas elementi var tikt lietoti atšķirīgi. Konkrēti runājot par citvalodu īpašvārdiem latviešu valodā, tie var tikt atveidoti dažādi atkarībā no tā, kāda funkcija ir tekstam, kurā tie lietoti. **Latviešu valodā šobrīd nav, lai gan ir bijis un, iespējams, kādreiz nākotnē būs, viena universāla citvalodu īpašvārdu atveides paņēmiena.**

2. Konteksts

Straujās globālās komunikācijas rezultātā notiek līdz šim nepieredzēta ne tikai preču, pakalpojumu, kapitāla un cilvēku, bet arī kultūrfaktu kustība, tiem kļūstot par "kopīgu īpašumu". Desmit brīvas aprites gadi mainījuši ne tikai mūsu dzīves vidi un iespējas, bet arī mūs pašus un līdz ar to mūsu valodu un kultūru. Par raksturīgu mūsu laikmeta iezīmi uzskatāma kultūru mijiedarbība un savstarpēja ja ne kvalitatīva, tad noteikti kvantitatīva bagātināšanās vai papildināšanās, kas rada nepieciešamību nosaukt vārdā agrāk nezināmus jēdzienus, parādības, lietas. Par to esmu runājusi sakarā ar pavārgrāmatām latviešu valodā, kad tulkotājiem un autoriem jāsaskaras ar bezekvivalentās leksikas radītām problēmām (2003). Visizplatītākais risinājums izrādījies transkripcijas vai "nulles tulkojuma" (vārda saglabāšana oriģinālrakstībā) pielietojums. Vai katrā lapā sastopami citvalodu nosaukumu aizguvumi:

minestroae ar pesto, brokoļu zupa, dārzeņu tempura, makaroni ar baklažāniem un piparmētru pesto, lazaņa, sarkano sīpolu un čukīni pica, polenta ar sēnēm, cepts tofu ar nūdelēm, pikantais dārzeņu kuskuss, dārzeņu fajita, čillī pupiņas ar basmati rīsiem, pastinaka ar pekanriekstu pīrādziņiem un ūdenskrešu

mērci, ceptu spargēļu *crepes*, puravu suflē, safrāna *risotto*, viesību *moussaka*, *ratatouille*, spinātu *dhal*, pikantā indiešu *okra*.

Transkribētie vārdi, lai gan vārda nozīmi neatklāj, tomēr ir viegli izlasāmi un izrunājami, bet "nulles tulkojumi" latviešu valodas lietotājam šķiet atsvešināti un grūti izmantojami. Tādēļ grāmatu tulkotājiem vai autoriem nereti jāpalīdz lasītājam "apgūt" doto jaundarinājumu. Piemēram, aprakstot franču ēdienu *Cassoulet*, Mārtiņš Rītiņš spiests sākt ēdiena pagatavošanas aprakstu ar skaidrojumu "šo tradicionālo franču ēdienu nosaukumu pie mums izrunā kas-o-lej" (102). Tomēr globalizācijas jeb paātrinātas kultūrfaktu kustības apstākļos rodas aizvien vairāk gadījumu, kad bez vārdu saglabāšanas oriģinālrastībā neiztikt.

3. Ceļveži kā saturiski un vizuāli atjaunots teksta tips

Šajā referātā gribētu pievērsties ceļvežiem, kas kā vizuāli un saturiski atjaunots žanrs šodien ieņēmis savu vietu latviešu kultūrā. Šeit vispirms gan būtu jārunā par pilnīgi jauna tipa ceļveža parādīšanos. Apgāds "Zvaigzne ABC" latviešu valodā izdevis visā pasaulē pazīstamās *Dorling Kindersley* sērijas grāmatas par Spāniju, Itāliju, Prāgu, Izraēlu, Londonu, Parīzi. Šīs sērijas ceļveži ietver detalizētas kartes, zīmējumus un aprakstus, kuru uzdevums sniegt lasītājiem pēc iespējas pilnīgāku un vienkāršāk izmantojamu informāciju par attiecīgajiem tūrisma objektiem. Nozīmīgu vietu šādās grāmatās ieņem īpašvārdi, īpaši toponīmi. Tuvāk esmu analizējusi ceļvedi pa Spāniju, lai akcentētu grūtības, kādas latviešu lietotājam rodas, saskaroties ar svešāku kultūrvidi.

4. Citvalodu īpašvārdu atveides tradīcijas latviešu valodā

Laiku pa laikam latviešu valodas lietotāju vidū gan uzbango neapmierinātība ar transkripciju kā vienīgo oficiāli atzīto un arī praktiski pielietoto citvalodu īpašvārdu atveides paņēmieni. Piemēram, profesors Ivbulis norādījis, ka latviešu valodniecībā attieksme pret citvalodu īpašvārdu atveidi ar transkripcijas palīdzību nereti atgādina "neaižskaramu svēto govi" (Ivbulis, 2000), izdevniecība "Atēna" mēģinājusi reformēt īpašvārdu

atveidi, piedāvājot sistēmu oriģinālrakstības saglabāšanai. Izdevumā "Forums" 2002. un 2003. gadā izvēsta diskusija par nepieciešamību mainīt citvalodu īpašvārdu atveides principus latviešu valodā (22.11.2002; 21.03.2003; 28.03.2003). Tomēr princips par citvalodu īpašvārdu atveidi pēc oriģinālvalodas izrunas ir latviešu valodā dziļi iesakņojusies. To ieviesis J. Alunāns un nostiprinājis J. Endzelīns (Freimane, 1993:424). Tam ir vairāki iemesli, ko valodnieki skaidrojuši dažādos kontekstos – gan tīri ideālistiski kā vēsturisku tradīciju, kas šobrīd nebūtu maināma sarežģītās latviešu valodas situācijas dēļ, gan ar latviešu valodas morfoloģiskajām īpatnībām, gan ar paralēlo formu pastāvēšanu dažādās valodās, kas apgrūtinātu konsekventu oriģinālvarianta izvēli (Druviete, 2000), gan arī ļoti praktiski – vārds ir arī jāpasaka (Skujiņa, 2000).

5. Transkribēto īpašvārdu radītās grūtības

Tomēr jāsaaka, ka, kaut arī padomju laika slēgtās, mazkustīgās sabiedrības apstākļos šī sistēma funkcionēja samērā labi, mūsdienu vidē tā bieži izrādās neatbilstoša. Minēšu vairākas situācijas, kad transkribētie nosaukumi rada praktiskas grūtības:

- Transkribētais citvalodas personvārds apgrūtina ar šo vārdu saistītās informācijas atrašanu citvalodu avotos, piemēram, internetā, kā arī to tulkošanu;

Oktoobra beigās Eiropas Konventa prezidents Valerī Žiskārs d'Estēns iesniedza nākamās Eiropas konstitūcijas tā dēvēto skeletu. Tomēr zinātnieki, piemēram, Ralfs Dārendorfs un Jozefs Veilers, uzskata, ka Eiropas konstitūcijai neesot nekādas jēgas, jo demokrātiskas konstitūcijas vissvarīgākais priekšnoteikums ir kopīga identitāte, kuras nav Eiropas Savienībā. ("Diena", 2002. gada novembris)

Aizvien biežāk informatīva rakstura tekstos transkribētajam personvārdam tiek pievienots vārds oriģinālrakstībā:

Viņa atsaucas uz zinātniskās fantastikas rakstniekiem – tādiem kā Oktāvija Batlere (Octavia Butler) un Džoanna Rasa (Joanna Russ). ("Mūsdienu feministiskās teorijas", 2001)

- Latviskotie uzvārdi var radīt juridiska rakstura problēmas; piemēram, "The Baltic Times" (November, 2001) aprakstīta tiesas prāva, kad Latvijas pilsoņe Juta Menzen pēc

apprecēšanās ar Vācijas pilsoni vērsās tiesā, protestējot pret uzvārda latviskotā varianta **Mencena** ierakstīšanu pasē. Vācijā šīs uzvārdu atšķirības viņai radījušas vairākas problēmas, piemēram, reģistrējot īpašumu.

- Skaņu neatbilstības gadījumā viens un tas pats personvārds var tikt atveidots dažādi vai arī dažādi personvārdi var tikt latviski atveidoti vienādi; piemēram, angļu *Miller* un vācu *Müller* latviski var tikt atveidots kā *Millers*,

vai arī angļu *Antony* var tikt atveidots kā *Antonijs*, *Entonijs*, *Crosby – Krosbijs*, *Krozbijs*, *Holmes – Houmss*, *Holmss*, *Monroe – Monro*, *Manro*, *Marlene – Mārlina*, *Marlēne*, *Abraham – Ābrahams*, *Eibrahams*, *Abrahams*.

- Latviskotie ģeogrāfiskie nosaukumi apgrūtina tūristiem orientēšanos attiecīgajā kultūrvidē, piemēram, šajā kultūrvidē izdoto karšu izmantošanu vai sekošanu ceļzīmēm.

6. Toponīmu atveide ceļvežos

Par pēdējo gribētu parunāt tuvāk. Jāsaka, ka "Zvaigznes" izdotie ceļveži sagatavoti pārdomāti un konsekventi. Izdevēji acīmredzot ir vienojušies par īpašvārdu atveides sistēmu, rēķinoties ar to, kādam nolūkam paredzēts katrs attiecīgā teksta segments. Atrodamas piecas īpašvārdu atveides metodes:

1. Kartēs visi toponīmi saglabāti **oriģinālrakstībā**, lai kartē atzīmētais nosaukums atbilstu tam, ko ceļotāji redz uzrakstos attiecīgajā zemē.

2. Plaši pazīstami un valodā iesakņojušies personvārdi un vietvārdi tiek **transkribēti**:

Spānija, Andalūzija, Madride, Barselona, Kanāriju salas, Maljorka, Beleāru salas

3. Lielākā daļa toponīmu, izņemot plaši pazīstamos (kā iepriekš minētie) tiek saglabāti **oriģinālrakstībā** virsrakstos, bet tālāk tekstā tiek **transkribēti**.

Guadalajara

Guadalahas bagātās vēstures liecinieki lielā mērā pazūd pilsētas modernajā apbūvē, taču zinātnieki atradīs tajā spožas renesanses laikmeta pēdas. (365)

Atienza

Izvietojusies augstu virs kalnu ielejas, kuru tā kādreiz aizsargāja, Atjensa joprojām glabā savas viduslaiku vēstures pēdas (365)

Trujillo

Naktī viduslaicīgās kalnu pilsētiņas Truhiljo prožektoru izgaismotais laukums šķiet viens no skaistākajiem Spānijā (389)

4. Bieži ģeogrāfiskie nosaukumi virsrakstā saglabāti **oriģinālā**, bet tālāk tekstā **apieti** jeb **izlaisti**.

El Albaicin

Šajā pilsētas rajonā, kas atrodas uzkalnā iepretim Alhambrai, vislabāk var izjust pilsētas arābiskās pagātnes elpu. (465)

5. Daudzos gadījumos tulkojumā saglabāts **oriģināls**, kuram pievienots **kalks**.

Coves de Sant Joseph

Svētā Jāzepa alas, kuras pirmo reizi izpētītas 1902. gadā, ir izveidojusi pazemes upe, kura vēl joprojām plūst pa savu gultni. (238)

La Ljota

Lajoča (tulkojumā preču birža) celta 14. gadsimta 80. gados kā kataloņu tirgotāju ģildes mītne. (148)

Quadrat d'Or

Rajons, kuru veido aptuveni simt namu kvartāli, pazīstams kā Quadrat d'Or ("Zelta kvadrāts"), jo tajā atrodas liela daļa Barselonas izcilāko modernisma stila ēku. (156)

Illa de la Discordia

Kvartāls, kurā tās atrodas, iesaukts par Illa de la Discordia – "Disonanses kvartāls", jo šo ēku vizuālais nesaderīgums ir pārsteidzošs. (160)

6. Nereti izmantots arī puskalks, t. i. viena nosaukuma daļa transkribēta, otra tulkota.

Auglīgā El Pla līdzenuma vidū paceļas 543 metrus augstais Randas kalns (puig de Randa). (492)

Grāmatā atrodamas neskaitāmas lapas, kur vienā teksta fragmentā apvienotas visas vai lielākā daļa no iepriekšminētām metodēm. Piemēram, Montžuikas aprakstā (165) tulkotājs izmantojis nulles tulkojumu, transkripciju, nulles

=====
tulkojumu+kalku. Fragmentā par Kordovu (454) – nulles tulkojums, transkripcija, puskalks.

7. Secinājumi

1. Tulkošanas sakarā: funkcionālas pieejas nepieciešamība

Šie piemēri lieliski nodemonstrē ne tikai pragmatiskas pieejas nepieciešamību darbam ar valodu, bet šīs pieejas reālu eksistenci. Tulkošanas stratēģijas izvēli šeit noteicis mērķis, kādam tulkojums tiks lietots. Jaunās komunikatīvās situācijas rūpīgas analīzes rezultātā tulkotāji izšķīrušies par dažādu īpašvārdu atveides metožu izvēli pat viena teksta ietvaros, kas preskriptīvo tradīciju dēļ ir stipri netipiski latviešu tulkojumos. Netipiski ir arī tas, ka tulkotāji ne tikai šīs grāmatas tulkojumā, bet arī citos šīs sērijas tulkojumos ir spējuši savstarpēji vienoties, kādos gadījumos kura metode izmantojama. Terminoloģijas jomā, piemēram, mūsu nespēja vienoties par vienu optimālu variantu ir bēdīgi slavēta. Rezultātā varam runāt par konsekvenci īpašvārdu atveidē visā ceļvežu ciklā.

Runājot ar apgāda Zvaigzne ABC redaktori Dzintru Stelpi, atklājās, ka grāmatas latviskā varianta veidotāji savas uzmanības centrā likuši nevis oriģināltekstu, kā tas nereti notiek latviešu tulkojumos, bet gan tulkojuma lietotāju, rūpējoties, lai tas svešajā kultūrā var ne tikai atrast attiecīgo objektu, bet arī to nosaukt un aprakstīt dzimtajā valodā. To var nosaukt par funkcionālu pieeju oriģinālteksta atveidei, kas dominē mūsdienu tulkošanas teorijā. Funkcionāla pieeja nozīmē, ka tulkošanas metodi nenosaka nedz oriģinālteksta, nedz arī – vismaz ne tik ļoti kā esam pieraduši – tulkojumvalodas normas un tradīcijas, bet gan tulkojumteksta pragmatiskais pielietojums. Tulkošana ir pakalpojuma sniegšana patērētājam, un patērētāja vajadzības tad arī nosaka, kā teksts tulkojams. Labs ir tas tulkojums, kurš ļauj tulkojuma patērētājam sasniegt to, kā dēļ tas tekstu ir iegādājies. Labs ir tāds tulkojums, kas "sniedz tulkojuma lietotājam pārliecību, ka tulkojums sniedz to informāciju par oriģināltekstu, kāda dotajā situācijā ir nepieciešama; labs ir tāds tulkojums, kas dod tulkojuma lietotājam apziņu, ka tulkojums viņu nekavēs sasniegt vēlamu rezultātu" (Robinson, 1997:8). Ja ceļveža tulkotāji būtu

pieturējušies pie transkripcijas, tulkojuma lietotāji, izmantojot šo tulkojumu, nespētu orientēties dotajā kultūrvidē. Ja savukārt vietvārdi būtu atstāti tikai oriģinālrakstībā, viņi arī zaudētu informāciju, ko nes semantiski motivētie īpašvārdi (piemēram, *Quadrat d'Or*, *Illa de la Discordia*), kā arī nespētu adekvāti dalīties iespaidos par redzētajām vietām toponīmu izrunas dēļ. Kad mēs ieejam mēbeļu veikalā, lai iegādātos krēslu, mēs taču nesakām tikai "man lūdzu krēslu". Mēs izvēlamies krēslu atbilstoši savām vajadzībām (vasaras mājai, virtuvei vai greznai viesistabai) un arī atbilstoši savai rocībai. Bet sabiedrībā nereti vēl dominē naivs uzskats, ka pastāv kaut kāds vispārīgs tulkojums. Čestermens to sauc pat "tautas viedokli" (folk view) (Chesterman, 1999: 59). Ir taču starpība, vai tulkotais teksts tiek izmantots vakara izklaides vai filoloģiskas pētniecības nolūkos, vai arī kā praktiskas informācijas avots.

2. Latviešu valodas sakarā: tulkojumu ietekme uz mērķvalodu un kultūru

Analizējot ceļvežu latviskos tulkojumus, varu izdarīt līdzīgu secinājumu kā pēc pavārgrāmatu latviskojumu izpētes – tulkojumu ietekmē latviešu kultūrā ienākuši jauni tekstu tipi un ievērojami mainījušās jau pastāvošo tekstu tipu stilistika, struktūra un pat funkcijas. Tā pavārgrāmatu neitrāli informatīvā funkcija bagātinājusies ar ekspresīvo funkciju, bet ceļveži no ideoloģizētiem monumentiem (kā nedaudzās grāmatas par Rīgu, Latviju vai Latvijas upēm) pārvērtušies par ļoti pragmatiski lietojamu informatīvu tekstu.

Elastīgāka kļuvusi arī latviešu valoda. Īpašvārdu atveides sakarā līdz šim diskusija pieļāvusi tikai divus savstarpēji izslēdzošus atveides paņēmieni, t. i. vai nu transkripcija vai oriģinālvariants ar vai bez latviskajām galotnēm (izdevniecības "Atēna" izstrādātā sistēma). Ir prieks redzēt, ka valoda iet savu ceļu un izrādās spējīga uz dažādām variācijām un tādēļ nevis zaudē, bet tieši otrādi – tā apliecina savu dzīvotspēju. Gribas piekrist Aijai Priedītei: "Latviešu valoda ir spējīga dzīvot ne tikai tautasdziesmu vidē, bet arī tehnikai un citiem mehānismiem pakļautā modernā sabiedrībā. Tātad mūsu valoda nav mirusi

valoda, nav pagātnes valoda, tā ir valoda, kas dzīvo savu patstāvīgu dzīvi un ņem vērā un sadzīvo ar jaunajiem izaicinājumiem." (1997:81)

3. Globalizācijas sakarā: tulkojumi kā hibrīdteksti

Tā kā tulkojums vienmēr ir vienā kultūrā radīta teksta "pārstādīšana" jaunā kultūrvidē un valodas sistēmā, tie uzskatāmi par hibrīdtekstiem (Zauberga, 1999: 216). Atkarībā no sastopamo svešvalodas/sveškultūras elementu koncentrācijas līmeņa tulkojumā tas iegūst vai nu vairāk, vai mazāk skaidri pamanāmas hibrīdizācijas pazīmes. Runājot par ceļvežiem, jāatzīst, ka šeit svešelementu koncentrācija dabiski ir augsta gan saturiskā, gan formālā aspektā. Oriģinālrakstībā pārceltie toponīmi liecina par nepastarpinātu citas valodas un kultūras klātbūtni. Vai par to jāsatraucas?

Manuprāt, uz to būtu jāraugās kā uz tipisku 21. gadsimta kultūras pazīmi. Šodien uz valodu vairs ne vienmēr raugās kā uz nacionālās identitātes simbolu, tā pakāpeniski kļūst par postnacionālā, globalizētā haosa un hibrīditātes liecību. Globalizācijas procesi veido mūsdienu pasauli par kultūrvidi bez iekšējām robežām, radot pakāpenisku valodu un kultūru sajaukšanos. Visa rietumu civilizācija kļuvusi par milzu kontaktzonu, kur grūti nošķirt nacionālo no internacionālā (Simon, 1996:161). Patiesībā šodien dzīvojam "tulkotā" pasaulē, kur grūti novilkt robežu starp tulkojumu un netulkojumu. Tāpat kā ekonomisko dzīvi, arī kultūrvidi raksturo nemitīgs importa/eksporta process. Tulkošana uzskatāma par vienu no visredzamākajām importa formām. Žozē Lambērs (Lambert, 1995) norāda, ka, īpaši strauju ekonomisko un politisko pārmaiņu gadījumā, tulkošanas procesā tiek aizgūtas likumsakarības un vērtības no ekonomiski un politiski dominējošās vides. Ja diskursīvais imports, t. i. tulkojumi ieņem noteicošo vietu kultūrvidē, tulkotāji sliecas apiet pastāvošos modeļus un gatavi mainīt tradīcijas. Tādā gadījumā diskursīvais imports var mainīt ierastos modeļus pavisam īsā laika periodā, ko mēs vērojam arī latviešu kultūrvidē. Par to laikam nevajadzētu satraukties. Pasaule kļūst aizvien mazāka, dzīvodami "globālajā ciematā",

mēs aizvien biežāk ēdam vienu un to pašu, apmeklējam tos pašus objektus, lasām tās pašas grāmatas, atbalstām "tās pašas vērtības" (piemēram, NATO un ES kontekstā), t. i. attīstām diskursīvās līdzības neatkarīgi no tā, kādā valodā teksts rakstīts. Tādējādi varam uzskatīt hibrizāciju ne vien par valodas, tulkojuma un kultūras, bet pat par savas identitātes attīstības tendenci, pēc būtības kļūstot par tikpat neviendabīgu veidojumu kā tulkojumi.

Bibliogrāfija

Apinis, A. Vēlreiz par īpašvārdiem. "Forums", 2003. gada 28. marts.

Chesterman, A. (1999) Translation Typology. *Proceedings of the Second Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation*. Rīga, 49–63.

Druviete, I. Septiņreiz nomērīsim, ja vien īstais laiks griezt. "Diena", 2000. gada 28. jūlijs.

Karkonens-Svensons, S. Kāda atpakaļrāpuļa vārdi. "Forums", 2003. gada 28. marts.

Ivbulis, V. Vai virzīsimies uz Eiropas pusi? "Diena", 2000. gada 16. oktobris.

Janelsiņa-Priedīte, A. (1997) Vai 2097. gadā vēl runāsim latviski? *Latviešu valoda – esamība, vide, konteksti*. Konfernces materiāli, Rīga, 79–85.

Lambert, J. (1995) Literatures, Translation and (De)Colonization. Hyun, T., Lambert, J. (eds.) *Translation and Modernization. Proceedings of the XIIIth Congress of the International Comparative Literature Association*. Tokyo University Press, 34–46.

Lomholts, K. Cik formu var būt īpašvārdam? "Forums", 2003. gada 21. marts.

Robinson, D. (1997) *Becoming the Translator*. Routledge.

Simon, S. (1996) *Gender in Translation*. Routledge.

Skujiņa, V. Vārds ir arī jāpasaka. "Diena", 2000. gada 16. augusts.

Zauberga, I. (1999) Tulkojumvalodas stilistiski strukturālā neviendabība. *Linguistica Lettica*. 5, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 215–223.

Zauberga, I. (2003) Tulkojumu veicinātās žanrisko un stilistisko stereotipu pārmaiņas latviešu valodā. Grām: *Linguistica Lettica*. 11, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 167–184.

Impact of globalisation on the transfer of foreign proper nouns into Latvian

Summary

The ease and rapidity of global communication accounts for an unprecedented movement not only of goods, services, capital and people but also culture facts, which become "common property". Toponyms rank among most shared items in the globalised world. Under the new circumstances transcription as the only translational operation to transfer foreign proper nouns in the Latvian language proves to be inadequate. The analysis of the Latvian translations of *Dorling Kindersly* travel guides shows that already today there exist a variety of transfer procedures, including non-translation, transcription, calque, semi-calque, deletion and different combination of these operations. Today the language can no longer be viewed as a historical monument, which should be guarded against change; it is above all the means of communication, which has to be developed to be used to attain different communicative goals. Translations serve as a potent vehicle to enable the language to expand in order to meet the numerous challenges the modern age poses. Translations demonstrate that the Latvian language is capable of accommodating the necessary variations and thus shows its viability. Through translations new text types have emerged on the Latvian culture scene changing conventions and cultural stereotypes.

Ilgā MIGLA, Ieva ZUICENA**Kārļa Mīlenbaha****"Latviešu valodas vārdnīcu" pāršķirstot**

2003. gadā atzīmējām izcilā latviešu valodnieka Kārļa Mīlenbaha 150 gadu jubileju un pieminējām viņa devumu latviešu valodniecībā, izglītībā un kultūrā. Liktenis jubilāram nav bijis īpaši labvēlīgs. Viņš mirst 63 gadu vecumā 1. Pasaules kara laikā, nepabeidzis savu mūža darbu – "Latviešu valodas vārdnīcu" – un laikam tāpēc ir nepelnīti palicis sava līdzgaitnieka un darba turpinātāja Jāņa Endzelīna ēnā.

Tomēr "Latviešu valodas vārdnīca", ko pabeidza un sagatavoja izdošanai Jānis Endzelīns, ir kļuvusi par latviešu valodniecības leģendu, tajā labprāt ieskatās ne tikai speciālisti, bet arī citu profesiju pārstāvji un interesenti. Kas tad cilvēkus piesaista pie šīs vārdnīcas, kas sāka veidot XIX gadsimta beigās?

Vēsturiskie apstākļi

19. gadsimta otrā puse Eiropā ir nacionālo vērtību krāšanas, sistematizēšanas un izvērtēšanas laiks. Daudzās valstīs gatavo izdošanai un publicē plašas, tēzaura tipa vārdnīcas. Vācijā brāļi Jākobs un Vilhelms Grimmi veido un izdod pirmos "Vācu valodas vārdnīcas" ("Deutsches Wörterbuch") sējumus (1. sējums iznāk 1854. gadā). 1884. gadā dienasgaismu ierauga Lielās Oksfordas vārdnīcas pirmais sējums, kurā vēsturiskā aspektā atspoguļota angļu valoda kopš tās pirmajiem rakstu pieminekļiem. Krievijā laikā no 1861. līdz 1867. gadam publicē Vladimira Dāla vārdnīcas pirmo izdevumu, dažus gadus vēlāk, 1880.–1882. gadā, iznāk šīs vārdnīcas otrais, labotais un papildinātais izdevums. Kā zināms, Dāla vārdnīca ir slavēta ar tajā ietvertu krievu valodas apvidvārdu krājumu, bagātīgi citētajiem krievu tautas sakāmvārdiem un parunām.

Latvijā jeb, vēsturiski precīzāk sakot, latviešu apdzīvotajās Krievijas impērijas guberņās šajā laikā pilnā sparā rit pārkrievošana. Latviešus mudina pāriet pareizticībā, tiek veicināta latviešu zemnieku izceļošanu uz Krieviju, bet skolās

mācības notiek krievu valodā, pat starpbrīžos bērni nedrīkst sarunāties latviski.

Vārdnīcas tapšanas gaita

Šādos apstākļos latviešu inteligence steidz vākt kopā, sistematizēt un izdot latviešu tautas garamantas, jo pastāv reāli draudī, ka latviešu valoda varētu arī iznīkt. 19. gs. 80. gados Krišjānis Barons vāc latviešu tautasdziesmas, bet Kārlis Mīlenbahs, pēc Tērbatas universitātes beigšanas strādādams par Talsu apriņķa skolas pārzini, sāk krāt latviešu valodas vārdus.

Sākumā Kārlis Mīlenbahs, atsaucoties Ata Kronvalda aicinājumam, gatavoja papildinājumus 1872. gadā iznākušajai K. Ulmaņa Latviešu-vācu vārdnīcai, tolaik plašākajam latviešu valodas vārdu apkopojumam. Šādus papildinājumus K. Ulmaņa vārdnīcai veidoja arī citi skolotāji, piemēram, Āronu Matīss, kura savāktie materiāli vēlāk tika iepludināti K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā". 1900., 1901. un 1902. gadā Kārlis Mīlenbahs kopā ar Jāni Endzelīnu devās vasaras ekspedīcijās vākt izlokšņu materiālus Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē. Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija šim nolūkam bija piešķirusi līdzekļus. Šajos izbraukumos izdevās savākt tik ļoti bagātīgu valodas materiālu, ka abiem valodniekiem vairs nebija šaubu par to, ka jāveido jauna vārdnīca.

Vārdu atlase

1905. gada 26. aprīlī Jānis Endzelīns raksta vēstuli Kārlim Mīlenbaham, kurā izklāsta savas domas par topošās vārdnīcas uzbūvi un vārdu atlases jautājumiem. Viņš raksta par to, ka no aizguvumiem (jeb, J. Endzelīna vārdiem runājot, *patapinājumiem*) vārdnīcā būtu uzņemami tikai tādi, kas jau ieviesušies valodā. Pēc J. Endzelīna domām, vārdnīcā jāuzņem arī novecojušies, bet droši vārdi no XVI un XVII gadsimta tekstiem. Savukārt ļoti kritisks J. Endzelīns bija pret Raiņa jaundarinājumiem, saucot tos par fabrikātiem. Tagad varam tikai minēt, cik daudz no aizgūtās leksikas vārdnīcā būtu iekļauts, ja Kārlim Mīlenbaham būtu bijis iespējams šo darbu pabeigt pašam.

"Latviešu valodas vārdnīcas" priekšvārdā 1923. gadā J. Endzelīns raksta:

"Izmetis esmu no manuskripta maz lietojamus patapinājumus, svešvārdus (piem., *arests*) un tādus jaunvārdus, kas nav vēl pilnīgi ieviesušies dzīvajā tautas valodā. Šādi jaunvārdi un svešvārdi ievietojami kādā tikai prakses vajadzībām nolemtā vārdnīcā. Citādi esmu atstājis manuskriptu negrozītu (lai to tiešām varētu saukt par "K. Mīlenbaha vārdnīcu")."

Autori iekļaujot vārdnīcā tikai vecāko aizguvumu slāni, bet jaunākos aizguvumus vairs ne, mums, diemžēl, ir zudusi iespēja redzēt 19. gs. beigu, 20. gs. sākuma latviešu valodas leksiku visā tās kopumā. Kā vārdnīcas nepilnību šādu vārdu atlasī vērtē arī valodniece S. Raģe savā 1963. gadā sarakstītajā rakstā "K. Mīlenbaha un J. Endzelīna "Latviešu valodas vārdnīca" un latviešu apvidvārdu vārdnīcas". Viņa raksta, ka šajā vārdnīcā vākta galvenokārt ar lauku dzīvi saistītā leksika, atstājot novārtā mājamatnieku un pilsētas strādnieku valodu. Tomēr jāatceras, ka nevienā vārdnīcā nav iespējams iekļaut absolūti visus kādas dzīvās valodas vārdus. "Latviešu valodas vārdnīcas" autoru mērķis bija savākt un leksikogrāfiski apstrādāt pēc iespējas vairāk tieši latviešu valodai raksturīgo leksiku, reģistrēt latviešu izloksnēs atrodamās īpatnējās formas, lai dotu iespēju valodniekiem visā pasaulē iepazīties ar mūsu seno valodu un sagādātu zinātnisku pamatu turpmākiem pētījumiem etimoloģijā, salīdzināmajā valodniecībā u. tml.

To savā recenzijā par "Latviešu valodas vārdnīcu" 1924. gadā atzīmē E. Blese. Viņš raksta, ka viens no šīs vārdnīcas uzdevumiem ir bijis popularizēt latviešu valodu ārzemju zinātnieku vidū, tādēļ latviešu vārdi tulkoti vāciski, vāciski tulkots ilustratīvais materiāls, arī daļa frazeoloģismu.

Tulkojumi un skaidrojumi

"Latviešu valodas vārdnīcā" ir gan skaidrojošās, gan tulkojošās vārdnīcas elementi, par to liecina arī vārdnīcas divi virsraksti: latviski – "Latviešu valodas vārdnīca", vāciski – "Lettisch-deutsches Wörterbuch". Vārdu nozīmju dalījums

pārsvārā ir sīkāks nekā līdz tam izdotajās tulkojošajās vārdnīcas, lai arī vietām nozīmju dalījums ir nepilnīgs.

Skaidrojumi doti, ja latviešu valodas vārda nozīme ir saistīta ar latviešu folkloru, tautas ticējumiem un tradīcijām. Piemēram, vārdam *aizdziedāt* (ME I, 24/25) izdalītas un skaidrotas trīs nozīmes, no kurām pirmās divas ir saistītas ar latviešu tautas ticējumiem par putnu dziedāšanu. Kā pirmā dota latviešu folklorā (teikās un pasakās) sastopamā vārda *aizdziedāt* nozīme: 'krähen, bevor der Teufel seine Absicht ausführt, nach dem Volksglauben', skaidrojumu papildinot ar piemēriem: *velns vēl nesis otru nastu, bet gailis aizdziedājis; te gailis aizdziedājis un velns aizskrējis*.

Sīki izskaidrota verba *aizdziedāt* otrā nozīme: 'von den bösen Folgen des Vogelgeschreies. Wenn im Frühling die Vögel zu singen anfangen, hüteten sich die Letten den Gesang der Vögel zu hören, bevor sie etwas gegessen hatten. Wenn vor dem Essen der Gesang der Vögel gehört wird, so ist das ein schlechtes Omen (Pavasārī, kad putni sāk dziedāt, ļaudis sargājas izdzirdēt putnu dziedāšanu pirms ēšanas. Ja pirms maltītes dzirdēta putnu dziedāšana, tā ir slikta zīme)'. Mūsdienās šī nozīme ir saglabājusies vārdā *aizkūkot*.

Darbības vārda *aizdziedāt* trešā nozīme arī ir saistīta latviešu folkloru, latviešu tautas dziesmām: 'im Gesange übertreffen, mehr Lieder kennen (pārspēt dziedāšanā, zināt vairāk dziesmu)'. Jāpiebilst, ka šī nozīme ir dota arī "Latviešu literārās valodas vārdnīcā", ilustrācijai citējot populārās tautas dziesmas rindas: *Kas var mani aizrunāt? Kas var mani aizdziedāt? Es jau biju to ļautiņu, Dziedātāju, runātāju*. (LLVV I, 61)

Latviskās tradīcijas parāda vairāki vārdkopu skaidrojumi, piemēram, *cimdībās iešana* (ME I, 383). Šī tradīcija pastāvējusi Cēsu apkārtnē: jauniesauktie rekrūši pirms došanās prom no savām meitenēm saņem dāvanas (cimdus, zeķes), tā ir arī kāzu tradīcija (vārdnīcas skaidrojums – 'sei um Wenden die Gewohnheit der einberufenen Rekruten vor dem Antritt des Kriegsdienstes die ihnen bekannten Mädchen aufzusuchen, um von ihnen als Geschenk Handschuhe, Socken u. a. zu

bekommen)'. Detalizēts skaidrojums dots arī vārdkopai *laimes (laimi) liet* (ME II, 408) u. c.

Īpaši atzīmēti ir latviešu svētku nosaukumi, piemēram, *Jāņi* (ME II, 106). Paskaidrots, kas ir *Binduzis* (ME I, 297), *Laima* (ME II, 408), *Lauma* (ME II, 428) u. tml.

K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā" doti skaidrojumi arī tad, ja reālijai nav atbilstoša nosaukuma vācu valodā. Šeit var minēt latviešu ēdienu nosaukumus: *biguze, biguzis* (ME I, 293) – no miltiem, piena, speķa, sīpoliem gatavots ēdiens, ko ēd pie kartupeļiem vai arī dzēriens no maizes, cukura un ūdens; *kamiņi* (ME II, 150) – ēdiens, ko gatavo no zirņiem, kartupeļiem un sagrieztas gaļas.

K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā" reizēm ar skaidrojumu papildināts atbilstošais tulkojums vācu valodā. Piemēram, vārda *dārzs* (ME I, 448) otrā nozīme 'aploks' skaidrots kā iežogota vieta, kur uzturas, atpūšas lopī (ein von einem Zaun umgebener Raum zum Ausruhen der Haustiere) un papildus dots atbilstošais vācu vārds *die Hürde*.

Tulkojumi izmantoti, ja attiecīgajam latviešu vārdam var atrast atbilstošus ekvivalentus vācu valodā. Piemēram, "Latviešu literārās valodas vārdnīcā" lietvārds *ceļš* (ME I, 371) ir iedalīts piecās nozīmēs, bet K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā" šim vārdam ir dota tikai viena nozīme, ko atklāj četri atbilstoši vācu lietvārdi *der Weg, die Strasse, die Bahn, die Reise*.

Vārdnīcas tips

Savdabīgā veidā K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīca" apvieno normatīvās un aprakstošās vārdnīcas elementus. Vācot materiālus vārdnīcai, K. Mīlenbahs vārdu izrunu bija pierakstījis divu intonāciju sistēmā – tā, kā runā vairumā latviešu izlokšņu. Jau pieminētajā 1905. gada 26. aprīļa vēstulē J. Endzelīns aizrāda, ka intonāciju jeb akcenta jautājumiem K. Mīlenbahs nav pievērsis vajadzīgo uzmanību un izklāsta savus argumentus triju intonāciju sistēmas ieviešanai topošajā vārdnīcā:

"..visi latvieši senāk pazinuši Valmieras trejādo akcentu, un tāpēc latviešu valodas kopvārdnīcai par pamatu liekams vecākais

Valm.[ieras] trejādaļs akc.[ents], un nevis rietumu izlokšņu jaunākā 2 akc.[entu] sistēma.."

Ņemot vērā šos J. Endzelīna norādījumus, latviešu leksikogrāfijā rodas pirmā latviešu pareizrūnas vārdnīca, kur vārdu izruna dota pēc J. Endzelīna dzimtā novada parauga, triju intonāciju sistēmā. "Latviešu valodas vārdnīcā" ir arī parādīta platā *e*, *ē* un divskaņa *o* izruna.

Savukārt no leksiskā viedokļa K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā" ir tīrs aprakstošās vārdnīcas paraugs. Tajā ir apkopoti gan izlokšņu vākumi, gan materiāli no folkloras tekstu publicējumiem, ekscerpti no dažādos laika posmos izdotām grāmatām un periodikas. Pie šķirkļa vārdiem doti arī attiecīgā vārda fonētiskie un morfoloģiskie varianti. Bagātīgs ir, piemēram, šķirkļa vārda *brandvīns* variantu klāsts: *brandavīns*, *brand(a)viņš*, *brandevīns*, *brandeviņš*, *brandaviens*, *brandeviens*, *brandesniņš*, *brandīns*, *brandavs* (ME I, 323). Tāpat "Latviešu valodas vārdnīcā" var atrast senus vārdus, neparastas vārdu nozīmes, agrāk lietotas formas (*dairīties* ME I, 432; *dui* ME I, 510; *cikai* ME I, 380), savdabīgus atvasinājumus (*cilīgs* ME I, 381; *aizbīdeklis* ME I, 19; *atslāpt* ME I, 193) u. tml.

K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā" nav lietotas īpašas stilistiskās norādes. Tajā bez ierobežojumiem doti visi izlokšņu leksikā sastopamie vārdi, arī tādi, kurus mēs uzskatītu par rupjiem (piemēram, *dirst*, *dirsa*, *mīzt* u. tml.). Ar zvaigznīti atzīmēti vārdi, kuri vārdnīcas tapšanas laikā bija nesen ieviesušie latviešu valodā, piemēram, *aizbildnis*, *balsot*, *divdomīgs*, *dzimtļaudis* u. c.

Tādā veidā "Latviešu valodas vārdnīcā" atspoguļojas XIX gs. beigū, XX gs. sākumā latviešu zemnieku valoda visā tās krāšņumā, bagātībā un sulīgumā. Vārdnīcā ietvertais ārkārtīgi apjomīgais leksiskais materiāls liek mums pat vēl XXI gadsimtā laiku pa laikam paņemt rokās šīs biežās grāmatas un tajās ieskatīties, lai redzētu savas valodas pagātņi un smeltos ierosmi mūsu valodas nākotnei.

Izmantotā literatūra un avoti

1. K. Mülenbacha *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. 1. sēj. Rīga, 1923–1925, 2. sēj., 1925–1927, 3. sēj. 1927–1929, 4. sēj. 1929–1932. (ME)
2. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 1.–8. sēj. Rīga, 1972.–1996. (LLVV)
3. *Lettisches Wörterbuch*. Lettisch – deutsches Wörterbuch von Dr. K. K. Ulmann. Riga, 1872.
4. E. Blese. K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. – *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1924, nr. 4, 478.–481. lpp.
5. I. Druvieta. *Kārlis Mīlenbahs*. Rīga, 1990.
6. J. Endzelīna vēstules K. Mīlenbaham. VB RN RX/55, 3, 19.
7. A. Laua. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga, 1981.
8. S. Raģe. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna "Latviešu valodas vārdnīca" un latviešu apvidvārdu vārdnīcas. – *Darbu izlase*. Rīga, 2003, 337.–353. lpp..
9. L. Roze. *Pasaule vārdnīcas skatījumā*. Rīga, 1982.

Einblick ins "Lettisch-deutsche Wörterbuch" von Karl Mühlenbach

Zusammenfassung

Das Jahr 2003 wurde von der Akademie der Wissenschaften Lettlands zu Ehren des lettischen Sprachwissenschaftlers Kārlis Mīlenbahs als K.-Mühlenbach-Jahr bezeichnet. Am 18. Januar 2003 wurde der 150. Geburtstag von K. Mīlenbahs gefeiert. Im selben Jahr hatte auch ein anderer berühmter lettischer Sprachwissenschaftler – J. Endzelīns – seinen "rund" 130. Geburtstag. Vor 80 Jahren wurde das erste Heft vom "Lettisch-deutschen Wörterbuch" ("Latviešu valodas vārdnīca"), das Ergebnis der Zusammenarbeit beider Sprachwissenschaftler, veröffentlicht.

Dieser Beitrag verdeutlicht den Werdegang, den Aufbau und die Eigenarten dieses Wörterbuchs. In der 2. Hälfte des 19. Jh. wurden in Europa die nationalen Werte gesammelt und systematisiert, aber das damalige Lettland wurde russifiziert. Die lettische Intelligenz begann Volkslieder, Volksmärchen und auch die Lexik zu sammeln. K. Mīlenbahs un J. Endzelīns hatten das Sammeln und Bearbeiten der typischen Lexik und der eigenartigen Formen zum Ziel. Mit Hilfe dieses Wörterbuchs können die Sprachwissenschaftler in der ganzen Welt die lettische Sprache kennenlernen. Das Wörterbuch dient als

=====

wissenschaftliche Grundlage für weitere Untersuchungen in der Etymologie, in der kontrastiven Sprachwissenschaft usw.

Das "Lettisch-deutsche Wörterbuch" enthält nicht nur Elemente eines erläuternden, sondern auch diejenigen eines übersetzenden Wörterbuchs. Erläutert werden solche Wörter, die keine Äquivalente im Deutschen besitzen.

Das "Lettisch-deutsche Wörterbuch" enthält auch Elemente eines normativen und eines beschreibenden Wörterbuchs. Es gilt zudem als das erste Rechtschreibungswörterbuch des Lettischen.

Stasis KEINIS, Solvita LABANAUSKIENE**Latviešu augu nosaukumi
"Lietuviešu botānikas vārdnīcā"**

Kā zināms, lietuviešu un latviešu valoda ir radu valodas. Šo valodu lietotāji kopš seniem laikiem dzīvo kaimiņos līdzīgos ģeogrāfijas, dabas un nereti arī vēsturiskos apstākļos. Un ne tikai dzīvo blakus, bet ir saistīti ekonomikas, kultūras, zinātnes, politikas saitēm un zināmā mērā – arī ģimenes saitēm. Taču lietuviešu un latviešu zinātnieki (un ne tikai viņi) visbiežāk savstarpēji sarunājas svešās valodās. Tāpēc nav jābrīnās, ka arī terminu vārdnīcās abas mūsu valodas satiekas ļoti reti.

Lietuvā izdotajās tulkojošajās, kā arī tulkojoši skaidrojošajās terminu vārdnīcās visbiežāk ievietoti Eiropas visvairāk izplatīto, kā arī vidusskolās mācāmo valodu – krievu, vācu, angļu un daļēji arī franču valodas – atbilstes. 19. gadsimtā terminu vārdnīcās bija ietverta arī poļu valoda (diemžēl gandrīz vai visas tā gadsimta vārdnīcas ir palikušas manuskriptā). Viena otra terminu vārdnīca ar poļu valodas atbilstēm laistas klajā arī 20. gadsimtā. Un tikai paretam kopā ar citu valodu atbilstēm ievietoti arī latviešu termini. Ir svarīgi uzsvērt (latviešu zinātniekus tas droši vien var ieinteresēt), ka latviešu valodas termini ir atrodamu jau pašās pirmajās lietuviešu terminu vārdnīcās. Tās bija botānikas vārdnīcas.

Lietuviešu botānikas nomenklatūra un visu terminu klāsts plaši tika vākts, zinātniski kārtots un radīts 19. gadsimta sākumā. Pirmais zinātnes vīrs, kurš lietuviski (precīzāk, žemaišu dialektā) gatavoja botānikas vārdnīcas, bija mācītājs mūks Jurgis Ambraziejus Pabrēža (1771–1849) no Latvijas pierobežā esošas Lenkimu draudzes (tagadējā Skodas rajonā). Starp citu, viņš kļuva par slavenu, sabiedrībā augstu vērtētu un cienītu cilvēku. Viņš bija izcils sprediķotājs, cilvēku miesas slimību un dvēseles dakteris. Viņa slava un ietekme piejūras žemaišu apgabalā saglabājusies līdz mūsdienām. Acīmredzot tādēļ pirms Otrā pasaules kara J. A. Pabrēžu mēģināja izvirzīt par kandidātu uz Romas Katoļu Baznīcas svētajiem. S a v ā s b o t ā n i k a s t e r m i n u u n n o m e n k l a t ū r a s n o s a u k u m u

(sistemātisku augu nosaukumu) vārdnīcās viņš ievietoja arī atrastos latviešu augu nosaukumus. Ievērojami nopelni lietuviešu botānikas terminoloģijas attīstībā bija arī slavenajam daudzus gadus Ilūkstē (Latvijā) nostrādājušajam mācītājam Jozapam Fedoravičum (1776–1860), kā arī nedaudz vēlāk dzīvojušajam skolotājam un tautas izglītotājam Laurīnam Ivinskim (1810–1881). Šo triju Žemaitijas novada zinātnes cilvēku darbus vēl arī tagad augstu vērtē botāniķi un valodnieki, uz tiem pamatojas, kārtojot arī mūsdienu lietuviešu augu īpašvārdu krājumu. Šos, kā arī daudzus citus avotus, izmantoja arī "Lietuviško botanikos žodyno" ("Lietuviešu botānikas vārdnīcas") gatavotāji. Par šo vārdnīcu šeit tālāk arī būs runa.

"Lietuviešu botānikas vārdnīca", kas izdota Kauņā 1938. gadā, ir viena no lielākajām (apjoms 598 + XL lpp.) un nozīmīgākajām 20. gadsimta pirmās puses lietuviešu speciālajām vārdnīcām. Tā ir lielāka izplānota darba pirmā daļa, kuru sagatavoja Lietuvas Botānikas vārdnīcas komisija (kopš 1930. g. Vītauta Dižā vārdā nosauktās) universitātes profesora Luda Vaiļoņa (1886–1939) vadībā. Vārdnīcas redaktors bija vēlāk par izcilu botāniķi kļuvušais Jons Dagis (1906–1993). Šī vārdnīca līdztekus citām vērtībām šai gadījumā nozīmīga tāpēc, ka te ir ievietots paliels skaits atbilstošo terminu latviešu valodā.

"Lietuviešu botānikas vārdnīcas" pamatteksu veido divas augu nosaukumu daļas (vispirms latīņu–lietuviešu terminu nodaļa, 1.–380. lpp., un pēc tam lietuviešu–latīņu terminu nodaļa, 381.–532. lpp.), botāniskā farmakognozijas nomenklatūra (533.–554. lpp.), augu sistemātikas tabula (555.–566. lpp.) un latīņu–lietuviešu augu sugu nosaukumos lietojamo adjektīvu vārdnīca (567.–595. lpp.). Bez tam grāmatas sākumā 40 atsevišķi numurētu lappušu aizņem autoru un izdevēja priekšvārdi, plašs izmantotās literatūras saraksts, kā arī saīsinājumu paskaidrojumi. Visplašākā un, protams, vissvarīgākā ir latīņu–lietuviešu vārdnīcas daļa, kurā augu dzimtu (*familia*), ģinšu (*genus*), sugu (*species*) un dažkārt arī augu klašu (*classis*) un pasugu (*subspecies*) nosaukumi ir salikti alfabēta secībā šādā izkārtojumā:

-
- 1) latīņu valodas nosaukums,
 - 2) latīniskā nosaukuma cilmes un nozīmes skaidrojums,
 - 3) latīņu valodas dzimtas nosaukums (liekams pie ģinšu vārdiem),
 - 4) lietuviešu valodas (zinātniskais) pamatvārds (atšķirts ar burtu rakstu – tumšā drukā) un tā sinonīmi no dažādiem avotiem un Lietuvas vietām; avoti un vietas ir minēti iekavās un atzīmēti ar saīsinājumiem,
 - 5) kaimiņvalodu (vācu, krievu, poļu un latviešu) atbildes,
 - 6) augšanas vieta, piemērošana, ziedēšanas un nobriešanas laiks (pēdējais ir atzīmēts ar romiešu cipariem).

Lūk, daži piemēri:

Salicaceae, šm.¹ (pavadinta pagal genti *Salix*) – **Gluosniniai**. V: Weidengewächse. R: Ивовые. Ln: Wierzbowate. Lt: Kārklauģi.

Sālix L.² (lot. *salix* – romēņu duotas gluosnio vardas), *Salicaceae*, – **Gluosnis** (*Mln.*); gluoksnis (*Al*, *Rs*), glunsnis (*Iv*), karklas (*Mln.*). V: Weide. R: Ива. Ln: Wierzba. Lt: Kārklis, vītols.

S. acutifolia Willd. – **smailialapis g.** V: Kaspische W. R: И-красная верба. Ln: W. ostrolistna. Lt: Kaspijas k. Sodinamas lekiojančiam smėliui sutvirtinti. Gluosnių žievė vartojama medicinos reikalams, vaistinėse vad. Cortex Salicis. IV. [307 lpp.]

Rosaceae, šm. (pavadinta pagal genti *Rosa*) – **Erškėtiniai**. V: Rosengewächse. R: Розоцветные. Ln: Różowate. Lt: Rožieži.

<...>

¹ Šajos piemēros vārdnīcā ir lietoti saīsinājumi, kas nozīmē: šm. – dzimta; V – vācu valodā, R – krievu v., Ln – poļu v., Lt – latviešu v.

² L. – autora uzvārda saīsinājums – *Carl de Linné*; lot. – latīņu v.; lietuviskā auga nosaukuma izcelsmi norāda šādi uzvārdu vai vietas saīsinājumi: *Mln* (Matuļonis), *Al* (Alītas apriņķis), *Rs* (Raseiņu apriņķis), *Iv* (Ivinskis); Willd. – *Karl Ludwig Willdenow*; vad. – vadinamas (saucamais); IV – nobriešanas laiks (aprīlī).

Rubus L. (lot. *ruber* – raudonas; daugelio rūšių vaisiai raudoni), *R o s a c e a e*, – **Avietė** (*Iv*, *P*³, *Mln*). V: Brombeere, Himbeere. R: Малина. Ln: Malina. Lt: Kazene, Avene.

R. caesius L. – **a. gervauogė** (*Iv*, *B*); draskės (*S*), drėskės (*Kn*), gervenos (*Bar*), gervinė (*Abr*), krūmuogė (*Klv*), krantuogė (*Klv*). V: Kratzbeere. R: Ежевика. Ln: Jeżyna sinojadodowa, popielica. Lt: Kazenājs, kazenes, cūcenes. Pamiškėse, krūmuose, dažnai. Vaisiai valgomi. Džiovintų vaisių arbata geriamo persišaldžius prakaitavimui sukelti. VI–IX. [301 lpp.] (Lietuviški tā sauktā *aveņu dzērvēne*, patlaban tiek saukta lietuviėšu zinātnes valodā par *parasto dzērvēni*.)

Amanita Fr. (lot. *amanita*, gal būt, yra gavusi vardą nuč *Amanus* – Maž. Azijos kalno), *A g a r i c á c e a e*, – **Musimiris** (*N*, *Al*, *Kn*, *Mr*, *Tr*); musmirė (*B*, *Kėd*, *Pn*), musmiris (*Iv*, *P*, *Pet*, *Kr*, *Rs*). V: Wulstling. R: Мухомор. Ln: Muchomór. Lt: Mušmire. [18 lpp.]

Phytophora infestans (Mont.) De By (gr. *phyton* – augalas ir *phora* – pražūtis, sunaikinimas; gadina augalus, veda juos į pražūtį), *P e r o n o s p o r a c e a e*, – **paprastasis bulviapūdis** (*Mln*). V: Kartoffel-Krautfäule. R: Картофельный грибок. Lt: Kartupeļu lakstu puve. Parazituoja ant bulvių ir pomidorų, ypatingai gausiai pasitaiko šlapiais metais. Jo sukeliama liga vad. bulvių puvinio arba bulvių maru. Grybo užpulti bulvių lapai yra rudai arba juodai dėmėti, o sergančių bulvių gumbai turi švino spalvos dėmes gumbo paviršiuje. [259 lpp.]

Kā minēts, līdztekus latīņu un lietuviėšu valodas augu sistemātikas nosaukumiem vārdnīcā centās ielikt arī vācu, krievu, poļu un, arī latviešu valodas atbilstmes, taču ne visos gadījums vārdnīcas gatavotājiem izdevās tās atrast. Ārzemju valodu secība

³ P – Pabrēža; B – Biržu apriņķis, S – Seinū apriņķis, Kn – Kauņas apriņķis, Bar – Barons, Abr – Abromeits, Klv – Kalvaitis; N – *Nesselmann*, Mr – Marijampoles apriņķis, Tr – Traķu apriņķis, Kėd – Ķedaiņu apriņķis, Pn – Panevežas apriņķis, Pet – Petkevičaitė, Kr – Kretingas apriņķis; Mont – Montvila.

vārdnīcā noteikta pēc atrasto atbilstošo ekvivalentu daudzuma. Visvairāk atbilstmju ir atrasts vācu valodā, tāpēc šīs valodas atbilstmes visos gadījumos vārdnīcā liktas pirmām kārtām. Vismazāk izdevies atrast latviešu valodas augu nosaukumu, tāpēc tie pēc kārtas ir pēdējie. Kopā vārdnīcā ir 3327 lietuviešu (kā arī latīņu) botānikas nosaukumi, neskaitot daudzos sinonīmus. Latviešu atbilstmes aptver tikai 930 nosaukumus, t. i., apmēram 28%, vai nedaudz vairāk nekā ceturtdaļu no visiem vārdnīcā dotajiem augu sistematikas nosaukumiem. Vārdnīcā ievietoti ne tikai koku, krūmu un zāļaugu nosaukumi, bet arī sēņu nosaukumu kopa. No zināmiem taksonu nosaukumiem (rangiem) šajā vārdnīcā tika atrasts (sk. 1. tabulu):

Lietuviešu un latviešu augu nosaukumu skaits

1. tabula

Taksonu nosaukumi	Nosaukumu skaits lietuviešu valodā	Nosaukumu skaits latviešu valodā	Procenti
Augu nodaļas	17	4	23,5%
Augu klases	19	6	31,6%
Augu grupas	1	—	—
Apakšklases	3	1	33,3%
Apakšgrupas	3	1	33,3%
Dzimtas	318	45	14%
Ģintis	423	238	56,3%
Sugas	2543	635	25%

Visvairāk fiksētas šādu dzimtu ģintis un sugas:

Rosaceae – rožzieži (tagad nosaukums ir nedaudz mainījies, tos sauc par rožu dzimtu) – 15 ģinšu – 52 sugas, *Compositae* – kurvjziežu dzimta (jeb asteru dzimta) – 29–31, *Gramineae* – graudzāles (graudzāļu dzimta) – 18–32, *Cruciferae* – krustzieži (tagad tā saucamā krustziežu jeb kāpostu dzimta) – 12–27, *Caryophyllaceae* – nagleņu augi (tagad tos sauc par neļķu dzimtu) – 11–25, *Leguminosae* – pākšu augi (tagad tos sauc par tauriņziežu jeb pupu dzimtu) – 10–27, *Labiatae* – lūpzīeži (arī – panātru dzimta) – 11–20, *Ranunculaceae* – gundegu augi (gundegu dzimta) – 5–24, *Umbelliferae* – čumurzieži (čumurziežu dzimta) – 6–20, *Scrophulariaceae* – ģimzieži (šis nosaukums ir

mainījies – *cūknātru dzimta*) – 8–16, *Salicaceae* – *kārklauģi* (tagad – *vītolu dzimta*) – 2–21, *Cyperaceae* – *grīšļauģi* (*grīšļu dzimta*) – 3–20, *Liliaceae* – *liliju auģi* (tagad – *liliju dzimta*) – 6–14 utt.

Latviešu augu nosaukumus vārdnīcas gatavotāji ņēma no vārdnīcai izmantotās literatūras sarakstā minētajiem tolaik jaunajiem latviešu botānikas darbiem:

Bickis J. Latvijas augu noteicējs. Rīgā, 1935.

Eglīts H., Eglīts M., Ozols E., Pētersons P., Smarods J., Starcs K., Zirnīts J. Kultūraugu kaitēkļu, slimību un nezāļu apkarošana. Rīgā, 1931.

Starcs K. Latvijas pavasaraugu noteicējs. 1.–7. burtn. Cēsīs – Rīgā, 1924–1927.

Starcs K. Koku un krūmu noteicējs. Rīgā, 1925.

Vai šā botānikas darba sastādītājiem bija arī kādi citi avoti latviešu valodā, tas šobrīd nav zināms. Šeit minēto darbu autori, spriežot pēc enciklopēdiskā izdevuma "Latvijas daba" (6 sējumos, 1994–1998), bija autoritatīvi pētnieki, daži no viņiem strādāja Latvijas augstskolās. No tā var secināt, ka "Lietuviešu botānikas vārdnīcā" minētie latviešu augu sistemātikas nosaukumi pietiekami precīzi atspoguļo vismaz daļu latviešu botānikas zinātnē pirms Otrā pasaules kara lietoto nosaukumu.

No lingvistikas viedokļa interesanti palūkoties, kādā mērā atbilst zinātniskie lietuviešu un latviešu valodas augu nosaukumi. Šim nolūkam šeit ņemti ģinšu nosaukumi. Kā jau teikts, "Lietuviešu botānikas vārdnīcā" ir 238 latviešu augu un sēņu ģinšu nosaukumi. Neņemot vērā dabiskās šo divu valodu fonētiskās un morfoloģiskās atšķirības, identisko nosaukumu ir atrasts 51, tas ir vairāk nekā ceturtdaļa visu latviešu ģinšu nosaukumu (2. tabula). Piem.:

Lietuviešu un latviešu valodas augu nosaukumu atbilstes

2. tabula

N. p. k.	Augu nosaukumi latīņu valodā	Augu nosaukumi lietuviešu valodā	Augu nosaukumi latviešu valodā
1.	<i>Acer</i>	<i>klevas</i>	<i>kļava</i>
2.	<i>Aconitum</i>	<i>kurpelė</i>	<i>kurpītes</i>
3.	<i>Agropyrum</i>	<i>varputis</i>	<i>vārpata</i>
4.	<i>Agrostis</i>	<i>smilga</i>	<i>smilģas</i>

5.	<i>Alnus</i>	<i>alksnis</i>	<i>alksnis</i>
6.	<i>Amanita</i>	<i>musiomiris</i>	<i>mušmire</i>
7.	<i>Arenaria</i>	<i>smiltē</i>	<i>smiltēnes</i>
8.	<i>Atriplex</i>	<i>balandūnē</i>	<i>balodenes</i>
9.	<i>Avena</i>	<i>aviža</i>	<i>auza</i>
10.	<i>Chenopodium</i>	<i>balanda</i>	<i>balanda</i>
11.	<i>Dryopteris</i>	<i>papartis</i>	<i>papardes</i>
12.	<i>Euphorbia</i>	<i>karpažolē</i>	<i>kārpuzāle</i>
13.	<i>Galeopsis</i>	<i>aklē</i>	<i>akļi</i>
14.	<i>Gnaphalium</i>	<i>katpēdē</i>	<i>kaķpēdīņas</i>
15.	<i>Hesperis</i>	<i>vakarutē</i>	<i>vakarenes</i>
16.	<i>Impatiens</i>	<i>sprigē</i>	<i>spriganes</i>
17.	<i>Juglans</i>	<i>riešutmedis</i>	<i>riekstkoks</i>
18.	<i>Laserpitium</i>	<i>begalis</i>	<i>bezgales</i>
19.	<i>Lithospermum</i>	<i>kietagrūdis</i>	<i>cietgraudes</i>
20.	<i>Malus</i>	<i>obelis</i>	<i>ābele</i>
21.	<i>Quercus</i>	<i>ažuolas</i>	<i>ozols</i>
22.	<i>Panicum</i>	<i>sora</i>	<i>sāres</i>
23.	<i>Picea</i>	<i>eglē</i>	<i>egle</i>
24.	<i>Rubus</i>	<i>avietē</i>	<i>kazene, avene</i>
25.	<i>Scirpus</i>	<i>meldras</i>	<i>stiebrī, meldri</i>
26.	<i>Sorbus</i>	<i>šermukšnis</i>	<i>sērmūkslis</i>
27.	<i>Tanacetum</i>	<i>bitkrēslē</i>	<i>bišķrēslīņi</i>
28.	<i>Triticum</i>	<i>kvietys</i>	<i>kvieši</i>
29.	<i>Ulmus</i>	<i>guoba; vinkšna</i>	<i>goba, vīksna</i>

No minētajiem lietuviešu un latviešu valodā vienādajiem nosaukumiem vēl 19 ir identiski latīņu vai citu valodu augu nosaukumiem (sk. 3. tabulā). Visbiežāk tie ir acīmredzami aizguvumi no citām valodām.

Aizguvumi no latīņu un citām valodām

3. tabula

N. p. k.	Augu nosaukumi latīņu valodā	Augu nosaukumi lietuviešu valodā	Augu nosaukumi latviešu valodā	Augu nosaukumi citās valodās
1.	<i>Arnica montana</i> ⁴	<i>arnikas</i>	<i>arnika</i>	Wohlfverleih (V); арника, баранник (R); kupalnik górski, pomornik (Ln)

⁴ Sal. *Arnica* – *arnika*/ *Wohlfverleih*, *Arnika*/ *арника* (Botanikos vardu žodynas. Vilnius, 1998).

2.	<i>Aster</i>	<i>astras</i>	<i>astras</i> (tg. asteres)	Sternblume (V); астра (R); aster (Ln)
3.	<i>Cucumis</i>	<i>agurkas</i>	<i>gurķi</i>	
4.	<i>Gentiana</i>	<i>gencijonas</i>	<i>encians, gentiānas</i>	Enzian (V); горечавка (R); goryczka (Ln)
5.	<i>Hydrangea</i>	<i>ortenzija⁵</i>	<i>hortenzija</i>	Hortensie (V); гортензия (R)
6.	<i>Koeleria</i>	<i>kelerija</i>	<i>kelerijas</i> (tg. selerijas)	Ritschgras, Schillergras (V); тонконог, типчак (R); strzyplica (Ln)
7.	<i>Lactuca</i>	<i>salota</i>	<i>salāti</i>	Lattich (V); молокан (R); salata (Ln)
8.	<i>Lilium</i>	<i>lelija</i>	<i>līlija</i> (tg. lilija)	Lilie (V); лилия (R); lilja (Ln)
9.	<i>Medicago</i>	<i>liucerna</i>	<i>lucerna</i>	Luzerne, Schneckenklee (V); медунка (R); lucerna (Ln)
10.	<i>Narcissus</i>	<i>narcizas</i>	<i>narcise</i>	Narzisse (V); нарцисс (R); narcys (Ln)
11.	<i>Nicotiana</i>	<i>tabakas</i>	<i>tabaka</i>	Tabak (V); табак (R); tytoń (Ln)
12.	<i>Oryza sativa⁶</i>	<i>ryžiai</i>	<i>rīss</i>	Reis (V); рис (R); ryż (Ln)
13.	<i>Piper</i>	<i>pipiras</i>	<i>pipars</i>	Pfeffer (V); перечник (R); pieprz (Ln)
14.	<i>Platanus</i>	<i>platanas</i>	<i>platane</i> (tg. platāna)	Platane (V); платан (R); platan (Ln)
15.	<i>Rheum</i>	<i>rabarbaras</i>	<i>rabarberes</i> (tg. rabarberi)	Rhabarber (V); ревенъ (R); rabarber (Ln)
16.	<i>Thuja</i>	<i>tuja</i>	<i>dzīvības koks, tūja</i>	Lebensbaum (V); жизненное дерево (R); życiodrzew, żywotnik (Ln)
17.	<i>Tulipa</i>	<i>tulpē</i>	<i>tulpe</i>	Tulpe (V); тюльпан (R); tulipan (Ln)
18.	<i>Veronica</i>	<i>veronika</i>	<i>veronika</i>	Ehrenpreis (V); вероника (R); przetacznik (Ln)
19.	<i>Vicia</i>	<i>vikis</i>	<i>vīķi</i>	Wicke (V); горошек (R); wyka (Ln)

⁵ Mūsdienās jāsaka un jāraksta tā, kā latviešiem, – ar h: *hortenzija*.

⁶ Sal. *Oryza sativa* – *sėjamasis ryžis/ gemeiner Reis/ puc посевной* (Botanikos vardu žodynas. Vilnius, 1998).

Ceturtajā tabulā minētie augu nosaukumi rāda lietuviešu un latviešu valodu sakritību semantiskā ziņā (sk. 4. tabulu).

Lietuviešu un latviešu valodu identiskums no semantiskā viedokļa
4. tabula

N. p. k.	Augu nosaukumi latīņu valodā	Augu nosaukumi lietuviešu valodā	Augu nosaukumi latviešu valodā
1	<i>Convolvulus</i>	<i>vijoklis</i> (: vyri)	<i>fitenis</i> (: fīt)
2	<i>Epilobium</i>	<i>ožkarožē</i> (: ožka)	<i>kazroze</i> (: kaza)
3	<i>Rumex</i>	<i>rūgštnē</i> (: rūgštus)	<i>skābene</i> (: skābs)

Pēc šīs vārdnīcas parādīšanās aizritējis daudz laika, mainījušās zinātnieku paaudzes. Pa pagājušajiem gadu desmitiem ne Lietuvā, ne Latvijā, ne citās ārvalstīs botānikas nomenklatūras kārtošana nav stāvējusi uz vietas. Tādēļ nevajadzētu brīnīties, ka daļa augu nosaukumu tagad oficiāli aizvietoti ar citiem. Padomju Savienības gados abās valstīs izdoti fundamentālie darbi "Lietuvos TSR flora" ("Lietuvas PSR flora" – Viļņa, 1959–1980, 6 sējumos) un "Latvijas PSR flora" (Rīgā, 1953–1959, 4 sējumos), publicēts diezgan daudz zinātnisku darbu, augu un sēņu pazīšanas rokasgrāmatu un daudz citu grāmatu. Tieši 60 gadu pēc "Lietuviešu botānikas vārdnīcas" parādīšanās Viļņā 1998. gadā tika izdota vārdnīca "Botanikos vardu žodynas" ("Botānikas nosaukumu vārdnīca" – sast. Ramunele Jankevičiene). Diemžēl oficiālajā nomenklatūrā tajā latviešu termini nav iekļuvuši. "Botānikas nosaukumu vārdnīcā" bez latīņu un lietuviešu valodas nosaukumiem ir iekļautas tikai vācu, angļu un krievu valodas atbilsmes. Jādomā, ka 21. gadsimtā Lietuvas un Latvijas botāniķiem (taisnību sakot, ne tikai viņiem) vajadzētu atdzīvināt jau gandrīz 200 gadu senu tradīciju, kuru aizsāka J. A. Pabrēža, proti: dot ne tikai citu valodu atbilsmes, bet noteikti arī vistuvākajās radniecīgajās valodās lietojamus terminus.

Izmantotā literatūra

- Botanikos vardu žodynas*/ Par. R. Jankevičienē. – Vilnius, 1998.
Latvijas daba. – Rīga, 1994–1998, 1.–6. sēj.
Latvijas PSR flora. – Rīga, 1953–1959, 1.–4. sēj.

Lietuviškas botanikos žodynas/ Par. Botanikos žodyno komisija. – Kaunas, 1938.

Lietuvos TSR flora. – Vilnius, 1959–1980. T. 1–6.

Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca.* – Rīga, 1992.

Pabrėža J. A. *Botanika arba taisylius auguminis.* – Shenandoah, 1900.

Latvių augalų vardai "Lietuviškame botanikos žodyne" *Santrauka*

Latvių kalbos terminai pateko į pačius pirmuosius lietuviškus terminų žodynus, kuriuos XIX a. pradžioje rengė kunigas vienuolis J. A. Pabrėža (1771–1849). Tai buvo sistematiniai augalų vardai. Ta sena tradicija buvo pratęsta 1938 m. Kaune išleistame "Lietuviškame botanikos žodyne" (598 + XL), kurį rengė Botanikos žodyno komisija, vadovaujama prof. L. Vailionio (1886–1939), o redagavo botanikas J. Dagys (1906–1993).

Straipsnyje pažvelgiama "Lietuviško botanikos žodyno" sandara, aptariama pagrindinės lotyniškai lietuviškos dalies straipsnių duomenų tvarka (lotyniškas augalo vardas, jo kilmės ar prasmės paaiškinimas, lotyniškas šeimos vardas, mokslinis lietuviškas vardas, jo sinonimai, kaimynų kalbų – vokiečių, rusų, lenkų ir latvių – atitikmenys, augamoji vieta, taikymas, žydėjimo ir priebrendimo laikas), minimi latviškų augalų pavadinimų šaltiniai. Atskirai pagvildinti bendri lietuvių ir latvių kalbų augalų vardai. Jų skiriamos trys grupės – 1) senieji bendri abiejų kalbų žodžiai, 2) bendri skoliniai ir 3) reikšmės bendrybės.

Per prabėgusius 60 su viršum metų šiek tiek pakito ir augalų sistematika, ir patys abiejų kalbų augalų vardai. Tačiau naujuose augalų aprašuose ir sąvaduose latviški augalų vardai nebepateikiami, nors baltų šalių mokslininkų bendravimui tai būtų labai naudinga.

Latvian names of plants in "Lietuviškas botanikos žodynas" **("Lithuanian dictionary of plants")**

Abstract

Latvian terms were included in the very first dictionaries of Lithuanian terms which were compiled by a priest and monk Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849). They contained systematic lists of names of plants. This old tradition was carried on in "Lietuviškas botanikos žodynas" ("The Lithuanian Dictionary of Botany") (598 + XL), published in Kaunas in 1938. It was compiled by the Commission

of the Dictionary of Botany led by prof. L. Vailionis (1886–1939) and edited by the botanist J. Dagys (1906–1993).

This paper gives an overview of the structure of this dictionary, discusses the order of the data in the main Latin-Lithuanian part of the dictionary (Latin name of the plant, its origin or explanation of its meaning, Latin name of the family, scientific Lithuanian name and its synonyms, equivalents in neighbouring languages – German, Russian, Polish and Latvian, habitat, usage, time of blossoming and seed forming). Sources of Latvian names are mentioned. Some common Lithuanian and Latvian names of plants are discussed separately. There are three groups of those names separated: 1) old common words in both languages, 2) common borrowings and 3) words with common meaning.

During the past 60 years the taxonomy of plants and names of plants in both languages has changed. In new descriptions and codes/collections of plants Latvian names are not given, though it would be useful for the communication of scientists from both countries.

Regīna KVAŠĪTE**Internacionālie lietišķie termini
latviešu un lietuviešu vārdnīcās**

Terminu lietošana dažādās darbības sfērās un to iekļaušana speciālajās nozaru vārdnīcās ir terminologu un nozaru speciālistu uzmanības lokā, taču ne mazāk svarīgs ir jautājums par lietišķo terminu vietu vispārlietojamās valodas vārdnīcās: jāatrod optimālais risinājums saistībā ar terminu atlasī, norāžu izvēli, sinonīmu pievienošanu u. tml. Vērtīgs materiāls atrodams arī divvalodu tulkojošajās vārdnīcās. Šajā rakstā sastatāmā aspektā aplūkots lietišķajā saziņā lietojamo latviešu un lietuviešu terminu kopums, kas iekļauts nevienādās pēc apjoma, bet pagaidām jaunākajās vārdnīcās "Latviešu-lietuviešu vārdnīca" (ap 42 000 vārdu) /LaLi/ un "Lietuviešu-latviešu vārdnīca" (ap 60 000 vārdu) /LiLa/, vajadzības gadījumā salīdzinot tos ar attiecīgo nozaru vārdnīcās /latviešu ELDO, ESV; lietuviešu BŽ, EEŽ, ETŽ/¹ un citos avotos fiksētajiem terminiem.

Abās divvalodu vārdnīcās lietišķie termini parasti sastopami ar attiecīgām nozaru norādēm: ekonomika (*ekon.* /LaLi/ vai *ek.* /LiLa/), finanses (*fin.*), grāmatvedība (*buh.* /LaLi/ vai *grāmatv.* /LiLa/) un jurisprudences (*teis.* /LaLi/ vai *jur.* /LiLa/), retāk politika (*polit.* /LaLi/ vai *pol.* /LiLa/) un diplomātija (*diplom.* /LaLi/ vai *dipl.* /LiLa/). Savukārt nereti termini, kas neapšaubāmi pieder lietišķās sfēras terminoloģijai, ir bez jebkādas nozaru norādes, tāpēc atsevišķos gadījumos ilustrācijai izmantoti arī tie. Reizēm termini lietojami vairākās atšķirīgās nozarēs, ko apliecina norādes *iv. reikš.* /LaLi/ vai *daž. noz.* /LiLa/. Ja vismaz viena no dažādajām nozīmēm piederīga lietišķajai sfērai, šādi termini tāpat ņemti vērā. Termini minētajos leksikogrāfijas avotos fiksēti, ievērojot vienotus abām valodām kopīgus principus: kā šķirkļa vārdi vai vārdkopas lietvārda šķirklī, retāk – īpašības vārda vai attiecīgā darbības vārda šķirklī.

Liela daļa latviešu un lietuviešu tulkojošajās vārdnīcās iekļauto lietišķo terminu ir aizgūti, daudzi no tiem –

¹ Saīsinājumus sk. avotu sarakstā.

internacionāli. Kā apgalvo leksikoloģe A. Laua, latviešu valodā par internacionālismu² "uzskatāms katrs aizguvums, kuru lieto vismaz trijās Eiropas lielajās valodās" [Laua 1981:114]. Terminoloģijas teorijā dominē viedoklis, ka internacionālismi ir "internacionāla leksika, kurai raksturīga ne tikai starptautiska izplatība, bet arī fonomorfoloģiska, semantiska un derivatīva internacionalitāte un kuras materiāla pamatbāze eirovalodu areālā ir latīņu un grieķu cilmes vārdi" [Skujiņa 1993:141]. Līdzīgas teorētiskas nostādnes ir arī lietuviešu leksikologiem un terminologiem: par internacionāliem uzskata tikai tādus vārdus, kuru nozīmes dažādās valodās ir vienādas vai vismaz tuvas viena otrai [Jakaitiene 1980:61]. Terminoloģijā tie visbiežāk ir cēlušies no sengrieķu un latīņu valodas, bet noformēti atbilstoši pašu valodas fonētikas, morfoloģijas, pareizrakstības likumbām [Gaivenis 2002:58–59]. To atspoguļo arī vārdnīcas – abās valodās ar aplūkojamo nozaru norādēm konstatēti pilnīgi adaptēti, katras sastatāmās valodas pareizrakstības normām pieskaņoti grieķu un latīņu cilmes termini: *amnestija teis./jur.*³ /LaLi 47; LiLa 28/ (norāde *teis.* LaLi ir pie darbības vārda *amnestēt*, no kura atvasināts attiecīgais termins) (gr. *amnēstia*) /SV 50; TŽŽ 41⁴; *apelācija teis. apeliācija jur.* /LaLi 52; LiLa 34/ (lat. *appellatio*) /SV 64; TŽŽ 57/; *dotācija ekon. dotācija ek.* /LaLi 162; LiLa 106/ (lat. *dotatio*) /SV 168; TŽŽ 180/; *inflācija ekon. infliācija ek.* /LaLi 248; LiLa 166/ (lat. *inflatio*) /SV 305; TŽŽ 320/; *debets – debetas grāmatv.* /LaLi 148; LiLa 95/ (lat.

² Latviešu valodnieciskajā literatūrā izplatīts termins *internacionālisms*, sastopams arī termins *internacionāls vārds* [VTV 1963:55] (retāk *starptautisks vārds*), savukārt lietuviešu valodā plaši lieto derivatīvos sinonīmus *internacionalizmas*, *internacionalybė* vai to atbilstīgu *tarptautinis žodis* [KTŽ 1990:207].

³ Ja latviešu un lietuviešu valodā termina forma neatšķiras, tas minēts tikai vienreiz – ar vārdnīcās konstatētajām norādēm, kā arī avotu saīsinājumu un attiecīgo lappusi. Ja norādes nav, tas atzīmēts grafiski (-). Arī cilme minēta vienreiz, ja kādas atšķirības neatspoguļo svešvārdu vārdnīcas.

⁴ Terminu cilmes skaidrošanai izmantotas jaunākās abu valodu svešvārdu vārdnīcas SV 1999 un TŽŽ 2001.

debet) /SV 132; TŽŽ 145/; *debitors* buh. *debitorius* grāmatv. /LaLi 148; LiLa 95/ (lat. *debitor*) /SV 134; TŽŽ 146/; *depozīts* – *depozītas* fin. /LaLi 151; LiLa 98/ (lat. *depozitum*) /SV 145; TŽŽ 157/; *obligācija* – *obligacija* /LaLi 448; LiLa 329/ (lat. *obligatio*) /SV 527; TŽŽ 521/; *akts* iv. reikš. *aktas* daž. noz. /LaLi 44; LiLa 27/ (lat. *actus*) /SV 37; TŽŽ 27/.

Bieži vien aizguvumi no klasiskajām valodām ienāk nacionālajās valodās nevis tieši no oriģinālvalodas, bet pastarpināti – runājot par cilmi, svarīgs ir jautājums par starpniekvalodām un to lomu. Cēlušies no vienas un tās pašas valodas, latviešu un lietuviešu termini reizēm var būt ienākuši caur atšķirīgām valodām, piem., gan lietvedības vai tiesvedības dokumenta, gan diplomātiskā reglamenta nosaukšanai lietotais grieķu cilmes termins *protokols* – *protokolas* daž. noz. /LaLi 540; LiLa 409/ latviešu valodā tiek uzskatīts par aizguvumu no franču valodas, kurā savukārt šis grieķu cilmes vārds nonācis ar latīņu valodas starpniecību (fr. *protocole* < vidusl. lat. *protocollum* < gr. *prōtokollon*) /SV 63 8/, savukārt lietuviešu valodā – no grieķu valodas /TŽŽ 610/. Abās sastatāmo valodu vārdnīcās ar divām saskarnozaru norādēm fiksēts daudznozīmīgs latīņu cilmes termins *kredīts*. LiLa vārdnīcā pat šķirtas divas leksēmas ar atšķirīgām norādēm: *kredīts* ekon.; buh. *kreditas* (a) ek., fin. un (b) grāmatv. /LaLi 327; LiLa 244/. Saskaņā ar svešvārdu vārdnīcu datiem, arī šī termina aizgūšanas process nav noritējis vienādi, kaut gan abās valodās tam ir viena un tā pati cilme. Latviešu valodā termins aizgūts ar franču un itāļu valodas starpniecību (fr. *crédit* < it. *credito* < lat. *creditum* < *credere*) /SV 404/, savukārt lietuviešu valodā – tieši no latīņu valodas /TŽŽ 408/. Termins *akreditīvs* diplom.; ekon. *akredītyvas* fin.; dipl. /LaLi 44; LiLa 26/ uzskatāms par aizguvumu ar vācu valodas starpniecību no franču valodas, bet lietuviešu valodā – tieši no franču (v. *Akkreditiv* < fr. *accréditif* < lat. *accredere*) /SV 34; TŽŽ 26/. Dažādās nozīmēs lietojamais latīņu cilmes termins *kase* – *kasa* daž. noz. /LaLi 304; LiLa 218/ latviešu valodā aizgūts caur vācu valodu no itāļu, bet lietuviešu valodā to uzskata par aizguvumu no itāļu valodas (v. *Kasse* < it. *cassa* < lat. *capsa*) /SV 345; TŽŽ 359/. Latviešu valodā termina *aktīvs* šķirkli

fiksētais vārdkoptermina *aktīvs un pasīvs buh. aktyvas ir pasyvas grāmatv.* /LaLi 44; LiLa 27/ pirmais komponents *aktīvs* svešvārdu vārdnīcā traktēts kā aizgūvums no vācu valodas (v. *Aktiva, Aktive* < fr. *actif* < lat. *activus*) /SV 37/, bet otrais – *pasīvs* – no itāļu (it. *passivo* < lat. *passivus*) /SV 567/, kaut gan abi ir latīņu cilmes vārdi. Savukārt lietuviešu valodā abos gadījumos norādīta tikai sākotnējā devējvaloda resp. latīņu valoda /TŽŽ 28; 555/. Termins *devalvācija ekon. devalvacija ek.* /LaLi 152; LiLa 99/ latviešu valodā, spriežot pēc svešvārdu vārdnīcas skaidrojumiem, varētu būt gan vācu, gan franču cilmes vārds (v. *Devaluation*, fr. *dévaluation*) /SV 148/, bet lietuviešu valodā – ar franču valodas starpniecību ienācis latīņu cilmes termins (fr. *dévaluation* < de.. + lat. *valeo*) /TŽŽ 161/. Retāk par starpniekvalodu kalpojusi angļu valoda, piem., ar šīs valodas starpniecību ir izplatījušies latīņu cilmes termini *imports – importas ek.* /LaLi 246; LiLa 164/ (a. *import* < lat. *importo*) /SV 299–300; TŽŽ 314/; *eksports – eksportas ek.* /LaLi 179; LiLa 119/ (a. *export* < lat. *exporto*) /SV 185; TŽŽ 195/; *kapitāls – kapitalas daž. noz.* /LaLi 300; LiLa 214/ (v. *Kapital*, a. *capital* < vidusl. lat. *capitale* < lat. *capitalis*) /SV 337/ (a. *capital* < lat. *capitalis*) /TŽŽ 352/. Bez tam latviešu valodā internacionālismu aizgūšanu lielā mērā ietekmējusi viena no pasaules lielajām valodām – krievu valoda [Skujiņa 1993:144]. To, ka latviešu valodā biežāk nekā lietuviešu valodā termini aizgūti caur krievu valodu, apliecina vārdnīcas iekļauto lietišķo terminu cilmes salīdzinājums. Termins *prokuratūra* /LaLi 539; LiLa 408/ latviešu valodā uzskatīts par aizgūvumu no krievu valodas, bet lietuviešu valodā – tieši no latīņu (kr. *прокуратура* < lat. *procuro*) /SV 633; TŽŽ 606/ (kaut gan tās pašas saknes profesijas nosaukums *prokurors – prokuroras* /LaLi 539; LiLa 408/ abās valodās ienācis caur franču valodu (fr. *procureur* < lat. *procurare* /SV 633; TŽŽ 606/); arī *birža – birža ek.* /LaLi 115; LiLa 79/ latviešu valodā aizgūta ar krievu valodas starpniecību (kr. *биржа* < fr. *bourse* < vidusl. lat. *bursa*) /SV 107/, savukārt lietuviešu valodā kā devējvalodas minētas tikai franču un latīņu /TŽŽ 105/.

Lietišķajā sfērā līdzās internacionāliem terminiem, kas cēlušies no klasiskajām valodām, sastopami no dažādām nacionālajām valodām aizgūti internacionālistiski. Eiropas areāla valodās daudz aizguvumu ir no romāņu (franču, itāļu), ģermāņu (angļu, vācu) un slāvu (krievu) valodām [Laua 1981:114]. Dažādos laikposmos īpaši produktīvas reāliju nosaukumu devējvalodas bijušas vācu un angļu valoda, jo šajās valodās runājošo lielvalstu saimniekošanas sistēma jūtami ietekmēja visas pasaules ekonomisko attīstību. Tādēļ attiecīgie aizguvumi ienākuši un nostiprinājušies arī latviešu un lietuviešu terminoloģijā, piem., pilnīgi vienādi abās vārdnīcās fiksēti lietišķajā saziņā izplatītie analogiskas formas un nozīmes angļu cilmes termini *dempings* *ekon.* *dempingas* *ek.* /LaLi 151; LiLa 98/ (a. *dumping*) /SV 143; TŽŽ 155/; *koncerns* *ekon.* *koncernas* *ek.* /LaLi 319; LiLa 239/ (a. *concern*) /SV 379; TŽŽ 389/ u. c. Zināma ietekme angļu valodai bijusi, aizgūstot franču cilmes terminus: *budžets* *fin.* *biudžetas* *fin.* /LaLi 123; LiLa 79/ (a. *budget* < fr. *bougette*) /SV 116; TŽŽ 106/. Šis termins, pēc latviešu valodas anglismu⁵ pētnieka J. Baldunčika vērojumiem, pieder pie vārdiem, kuri "paši ir aizgūti angļu valodā, turklāt ieguvuši tajā jaunu nozīmi un formu (vai tikai nozīmi) un ar šo jauno nozīmi pārņemti citās valodās" [Baldunčiks 1989:7]. Arī jaunākā laikā gan latviešu, gan lietuviešu valodā intensīvi no angļu valodas ienāk lietišķie termini. Principiālais skatījums uz šādiem aizguvumiem abu valodu terminoloģijā ir vienāds – ja iespējams atrast savā valodā piemērotus ekvivalentus vai arī tos darināt, izmantojot pašvalodas vārddarināšanas iespējas, angļismi nav nepieciešami. Tas tiek ievērots normatīvajās terminu vārdnīcās, savukārt divvalodu vārdnīcās šī pieeja ne vienmēr ievērota. Ņemot vērā to, ka latviešu-lietuviešu vārdnīca izdota pirms vairāk nekā 30 gadiem, kad bija cita saimniekošanas sistēma, tajā retāk sastopami mūsdienu valodas praksē plaši

⁵ Latviešu terminoloģijā angļu cilmes aizguvumus sauc gan par *anglicismiem* (sal. J. Baldunčika monogrāfijas nosaukumu), gan *anglismiem*. Jaunākajos avotos kā ieteicamāks proponēts pēdējais [par to sk. Krūmiņa 2002].

izplatītie un aktuālie angļismi. LaLi abās valodās iekļauts angļisms *menedžeris*, tiesa, ar norādi *sport.* /LaLi 377/ (a. *manager*) /SV 472; TŽŽ 470/ (sal. *menedžeris* – *menedžeris* /LiLa 2827). Pētījumā "Angļicismi latviešu valodā" minēts, ka šis termins (vai tā varianti *menedžers*, *menadžeris*, *menidžeris*, *menežers*, *menažers*, *manažers*) pirmo reizi latviešu valodā fiksēts 1911. gada "Svešvārdu vārdnīcā", tāpat arī literārās valodas vārdnīcā /LLVV 5, 156/ ar pirmo nozīmi 'mākslas vai sporta pasākumu organizētājs, arī vadītājs', savukārt ar otro nozīmi, kas dominē mūsdienu terminoloģijā – 'profesionāls administrators; veikala vadītājs' – tas atrodams 1912. gada "Svešvārdu vārdnīcā" [Baldunčiks 1989:296–297]. Ne LaLi, ne LiLa vārdnīcā nav atspoguļots mūsdienu skatījums uz šo terminu kā nenormatīvu – terminu vārdnīcās tā vietā proponēti pašvalodas ekvivalenti: latviešu valodā *vadītājs*, *pārvaldnieks* /ELDO 230/, papildus vēl arī *direktors*, *izpilddirektors* /ESV 299/. Lietuviešu atbilde *vadybininkas* minēta svešvārdu vārdnīcā, bez tam atsevišķos valodas kultūras izdevumos *vadovas*, *valdytojas*, *direktorius* [Rudaitienė 1998:106–107], bet terminu vārdnīcās reizēm atstāts tikai angļisms /BŽ 130/, kaut gan turpat blakus ir tas pašas cilmes termins *menedžmentas* ar norādi uz *vadyba*. LaLi iekļauts termins *klīrings ekon.* *kliringas* /LaLi 312/ (a. *clearing*) /SV 359; TŽŽ 374/, kas pirmo reizi latviešu valodā fiksēts 1933. gada "Konversācijas vārdnīcā" ar nozīmi 'starptautiski norēķini bez skaidras naudas (ar preču apmaiņu, savstarpēju saistību dzēšanu u. tml.)' [Baldunčiks 1989:227–228]. Vēlāk terminu vārdnīcās šis termins jau fiksēts ar attiecīgu latvisku atbildmi *mijieskaita norēķini*, *klīrings* /ELDO 255/ vai tikai latviskā atbilde /ESV 222/ (sal. pārdomām publicēto terminu materiālu [TJ 2003:30]). Lietuviešu terminu vārdnīcās saglabāts angļiskais termins *kliringas* /BŽ 109/, savukārt LiLa vārdnīcā minētā termina nav. Tomēr kopumā šajā vārdnīcā lietišķajā sfērā izplatīto angļismu ir ievērojami vairāk. Pieeja to fiksēšanai LiLa katrā konkrētā gadījumā ir atšķirīga, piem., atspoguļota praksē sastopama sinonīmija – līdzās pašvalodas lietišķajam terminam funkcionē no citām valodām (visbiežāk angļu) aizgūti termini: *lizingas ek.* *līzings*;

ilglaicīga noma /LiLa 270/ (a. *leasing*) /SV 440; TŽŽ 443 anglisms dots ar norādi *ntk.* ('*nevēlams*') un diferencētām atbilstēm: 1. *ilgalaikē nuoma*; 2. *išperkamoji nuoma*. Toties lietuviskās atbilstes ne vienmēr iekļautas terminu vārdnīcās /BŽ 127/. Savukārt latviešu valodā minētajam terminam ir atbilstes nozares terminu vārdnīcās – vārdkopstermins *izpirkuma noma* /ELDO 252/ vai salikterstermins *izpirkumnoma* /ESV 201/ (tā arī /SV 440/; sal. [TJ 2003:29]). Citos gadījumos LiLa saglabāti tikai anglismi: *marketingas ek. mārketings* /LiLa 276/ (a. *marketing*) /SV 460; TŽŽ 459/ – *ntk. rinkodara*; jaunākās attiecīgo valodu svešvārdu vārdnīcās un nozaru terminu vārdnīcās abās valodās proponēti pašvalodas ekvivalenti, ko iesaka šo anglismu vietā: 1. *tirgzinība*; 2. *tirgvedība* /ESV 289/ (vai tikai *tirgzinība* /ELDO 226/). Savukārt no otrās ģermāņu grupas valodas – vācu – latviešu un lietuviešu valodā ir aizgūts, piem., termins *mākleris* – *makleris* /LaLi 366; LiLa 273/ (v. *Makler*) /SV 452; TŽŽ 452/. Citos gadījumos vācu valodai bijusi starpniekvalodas loma: *bankrots* – *bankrotas* /LaLi 105; LiLa 72/ (v. *Bankrott* < it. *banca-rotta*) /SV 93/; lietuviešu valodā to uzskata par nepastarpināti no itāļu valodas aizgūtu terminu /TŽŽ 91/; *investīcija* – *investicija* /LaLi 250; LiLa 168/ (v. *Investition* < lat. *investitio*) /SV 318; TŽŽ 330/.

Salīdzinot LaLi un LiLa vārdnīcās no romāņu valodām aizgūtos terminus, var konstatēt zināmas atšķirības. Bieži vien franču valoda kalpojusi par starpniekvalodu (sk. aizguvumus no klasiskajām valodām), īpaši ievērojama bijusi tās loma lietuviešu terminoloģijas attīstībā. Taču bez jau minētajām cilmes atšķirībām, kaut gan daudz retāk, sastopamas nozīmes neatbilstības. Tās gan ne vienmēr var konstatēt pēc tulkojošo vārdnīcu materiāla – nepieciešams iedziļināties jēdzienu būtībā. Piem., no franču valodas aizgūtais termins *asignācija* – *asignacija* /LaLi 72; LiLa 50/ (fr. *assignation*) 'papīra naudaszīme' /SV 75/ lietuviešu svešvārdu vārdnīcā šajā nozīmē nav fiksēts (minēts tikai historisms *asignacijos* (lat. *assignation*) 'Krievijas papīrnauda, kas bija apgrozībā 1769–1849' /TŽŽ 70/). Tomēr šī nozīme ir viena no divām terminu vārdnīcā sastopamajām /BŽ 27–28/. Gan pēc cilmes, gan nozīmes atšķiras

termins *diskonts* – *diskontas* *fin.* /LaLi 158; LiLa 104/. Latviešu valodā to uzskata par aizguvumu no romāņu grupas (itāļu) valodas (it. *disconto*) '1. bankas operācija, ar kuru banka savā labā ietur zināmu daļu no iepirktā vekseļa summas (jo tuvāk vekseļa samaksas termiņš, jo lielāku); 2. parādzīmes (vekseļa) nominālās vērtības samazināšanās procents, kas atkarīgs no tā, cik maz laika atlicis līdz termiņam (nesamaksātas parādzīmes pirkšanas gadījumā)' /SV 160/. Savukārt lietuviešu valodā terminu *diskonts* traktē kā ģermāņu (angļu) cilmes vārdu (a. *discount*) un viena no tā nozīmēm atšķiras no latviešu termina: 'atlaide, ko piegādātājs piešķir klientam par to, ka bez kavēšanās tiek maksāts skaidrā naudā, iegādāts liels daudzums preču' /TŽŽ 172/ (sal. arī lietuviešu terminu vārdnīcā /BŽ 58/). Samērā reti vērojamas savdabīgas nesakritības, piem., abās valodās vienas un tās pašas reālijas nosaukšanai lietišķie termini ir aizgūti no atšķirīgām romāņu grupas valodām: *balance* *buh. balansas ek.* /LaLi 114; LiLa 69/ latviešu valodā no itāļu (it. *bilancio* < lat. *bi.* < *bis* + *lanx* (*lancis*) /SV 103/, bet lietuviešu valodā no franču (fr. *balance*) /TŽŽ 89/.

Retāk latviešu un lietuviešu lietišķajā terminoloģijā konstatētas sarežģītākas attiecības starp abu valodu ekvivalentiem, piem., *monopolija* – *monopols* /LiLa 291/, bet otrajā sastatāmajā vārdnīcā *monopols* – *monopolis* /LaLi 388/ (v. *Monopol*, fr. *monopols* < gr. *monos* + *pōlein*) /SV 498/. Latviešu valodā šis termins ir daudznozīmīgs – tam ir trīs nozīmes: gan situācija, gan uzņēmumu apvienība, gan izņēmuma tiesības kaut ko darīt. Lietuviešu valodā savukārt šķir terminus *monopolija* (gr. *monopōlia*) cenas diktējošas apvienības nozīmē un *monopolis* (gr. *monopōlion* < *monos* + *pōleo*), runājot par izņēmuma tiesībām kaut ko darīt kādā darbības sfērā, kā arī par bezkonkurences situāciju /TŽŽ 494/. Šādas formas ar atbilstošām nozīmēm fiksētas lietuviešu literārās valodas vārdnīcā /DLKŽ 406/, to atklāj arī LiLa vārdnīcas materiāls: *monopolija* – *monopols* un *monopolis* – *monopols*.

Sastopami gadījumi, kad latviešu un lietuviešu valodā atšķiras gan aizgūto lietišķo terminu rakstījums, gan to gramatiskā forma. Tas ir atkarīgs no katras valodas sistēmas – terminiem abās

valodās mēdz būt dažādas morfoloģiskas kategorijas, piem., dzimte. Biežāk konstatēta likumsakarība: latviešu valodā termins ir sieviešu dzimtes, bet lietuviešu valodā – vīriešu dzimtes: *banknote* – *banknotas* /LaLi 105; LiLa 72/ (a. *banknote*) /SV 93; TŽŽ 91/; *banka* – *bankas daž. noz.* /LaLi 105; LiLa 72/ (fr. *banque*, it. *banca*) /SV 93/ (it. *banco*) /TZZ 91/; *dividende ekon. dividendas ek.* /LaLi 159; LiLa 105/ (a. *dividend*, fr. *dividende* < lat. *dividendum* < *dividere*) /SV 164/ (lietuviešu valodā no latīņu /TZZ 176/). Termins *kvīts* – *kvitas* /LaLi 337; LiLa 254/ ir nacionālas cilmes: latviešu valodā aizgūts no vācu valodas (*Quitting*) /SV 420/, bet lietuviešu valodā caur poļu no franču (*kwit* < fr. *quite (de detes)*) /TŽŽ 423/. Abās valodās pēc dzimtes atšķiras tikai LaLi vārdnīcā fiksētā termina forma: *akcīze ekon. akcizas* /LaLi 43; LiLa nav/ (fr. *accise*) /SV 32/ (fr. *accise* < lat. *accido*) /TŽŽ 25/. Daudz retāk sastāmajās vārdnīcās sastopams internacionāls termins vienā valodā un tam atbilstošs pašvalodas termins otrā, piem., latviešu valodā izplatītā internacionālā termina *konts buh.* tulkojums fiksēts tikai savienojumā *tekošais k. – einamoji saskaita*, savukārt lietuviešu-latviešu vārdnīcā šķiramas divas termina *saskaita* nozīmes (1) *rēķins* un (2) *grāmatv. konts* /LaLi 321; LiLa 436/ (it. *conto*) /SV 394/.

Internacionālismu grupā ietilpst arī nelokāmie termini, kas abās vārdnīcās papildus apzīmēti ar attiecīgām norādēm (*ind.* – *indeclinabile* /LaLi/ vai *nelok.* – *nelokāms* /LiLa/). Bieži vien šie finanšu sfērai piederīgie un no itāļu valodas cēlušies termini latviešu un lietuviešu valodā fiksēti pilnīgi vienādi: *bruto* /LaLi 122; LiLa 83/ (it. *brutto*) /SV 116; TŽŽ 116/; *neto* /LaLi 411; LiLa 307/ (it. *netto*) /SV 517; TŽŽ 510/. Taču arī nelokāmo internacionālismu grupā konstatētas zināmas atšķirības, piem., lietišķā termina *franko ekon.* /LaLi 188/ (it. *franco*) /SV 237; TŽŽ 252/ LiLa vārdnīcā nav, bet lietuviešu svešvārdu vārdnīcā tas vērtēts no valodas kultūras viedokļa – dots ar norādi *nevēlams (ntk.)*. Termina *inkaso fin.; ek. inkaso* /LaLi 248/ (it. *incasso*) /SV 307/ arī nav LiLa vārdnīcā, bet lietuviešu valodas svešvārdu vārdnīcā tas fiksēts ar norādi *ek.*, savukārt pārējais skaidrojums atbilst latviešu svešvārdu vārdnīcai /TŽŽ 321/. Abu valodu

tulkojošajās vārdnīcās iekļauts nelokāmais termins *saldo grāmatv.* / *buh.* /LaLi 579; LiLa 433/ (it. *saldo*) /SV 700/. Savukārt lietuviešu svešvārdu vārdnīcā norādīta ar galotni *-as* veidota lokāma forma *saldas* /TŽŽ 657/.

Latviešu un lietuviešu lietišķo terminu kopumā sastopami sinonīmijas gadījumi, kad līdzās internacionālam aizguvumam vienā no valodām lietots gan internacionālisms, gan pašvalodas termins otrā valodā. Šādi sinonīmiski termini konstatēti arī sastatāmajās vārdnīcās, piem., *justīcija – justīcija, teisingumas* /LaLi 292/ (lat. *iustitia*) /SV 327/, savukārt LiLa vārdnīcā minēts tikai pašvalodas termins lietuviešu valodā ar internacionālu atbilstmi latviešu valodā: *teisingumas jur. justīcija* /LiLa 523/; *deficitas ek. deficīts, iztrūkums* /LaLi 148; LiLa 96/ (fr. *déficit* < lat. *deficit*) /SV 135; TŽŽ 147 – tieši no latīņu valodas/ (sal. *deficīts ekon. deficitas* /LaLi 148/ un daudz plašākas nozīmes vārds *iztrūkums* – 1. *trūkumas; manko ind.*; *svara i. – nuosvoris, svorio trūkumas; i. kasē – [pinīgu] trūkumas kasoje*; 2. *nepakankamumas* /LaLi 283/). Sinonīmiskas attieksmes, kas ir raksturīgas terminoloģijas praksei, atspoguļotas arī citos gadījumos. Līdzās leksiskajiem absolūtajiem sinonīmiem, kas ir īpaši raksturīgi terminoloģijai kopumā abās sastatāmajās valodās, var runāt par derivatīvo sinonīmu izplatīšanās likumsakarībām. Nereti gan LaLi, gan LiLa vārdnīcās sastopami hibrīdtermini – internacionāla sakne ar pašvalodas afiksiem: *investavimas ek. investēšana; investējums* /LaLi nav; LiLa 168/ (v. *Investition* < lat. *investitio* /SV 318; TŽŽ 330/); *inkasacija fin. inkasācija, iekasēšana* /LiLa 96/ (sal. *inkasācija* LaLi nav, bet *iekasēšana* – 1. [pri]ēmimas (pvz., *mokesčiu*), *išreikalavimas* (pvz., *pabaudos*); *biedru naudas ie. – nario mokesčio rinkliava*; 2. *inkasavimas* /LaLi 224/ – atbilstme ar atbilstošu lietuvisko piedēkli *-avimas*) (v. *Inkassant* < it. *incasso* /SV 307; TŽŽ 321/). Minētie piemēri atklāj dažas piedēkļu sinonīmiska lietojuma likumsakarības latviešu un lietuviešu valodas terminos, piem., līdzās internacionāliem piedēkļiem – lietuviešu valodā *-acija* un latviešu *-ācija* – minēti pašvalodas terminu piedēkļi *-imas* (*-ymas*) un *-šana*, runājot par procesiem vai nomināliem darbību nosaukumiem, vai *-ums*, runājot par darbības rezultātu. Attiecīgi

darināti termini un to pāri sastopami sastatāmajās vārdnīcās: *kompensācija* *iv. reikš.* *kompensacija*, *kompensavimas* /LaLi 318/, *kompensacija* *daž. noz.* *kompensācija*, *kompensēšana* un *kompensavimas –kompensēšana*; *kompensējums* /LiLa 238/ (lat. *compensatid*) /SV 373; TŽŽ 385/. Šāds nozīmju – procesa un rezultāta – šķīrums nav raksturīgs lietuviešu valodai. Sinonīmiski tiek lietoti internacionāli piedēkļi, kas nosauc darbojošās personas – latviešu valodā *-ators* (vai *-ents*) un lietuviešu valodā *-(at)orius* un atbilstoši latviešu piedēklis *-tājs* un lietuviešu *-tojas*: *inkasents – inkasuotojas*, *inkasatorius* /LaLi 248/; *inkasatorius – inkasents*, *inkasētājs* /LiLa 166/ (v. *Inkassant* < it. *incasso*) /SV 307; lietuviešu valodā nepastarpināti no itāļu TŽŽ 321/ u. tml.

Materiāla analīze liecina, ka latviešu un lietuviešu lietišķie termini vārdnīcās iekļauti pēc analogiskiem principiem, tomēr vērojamas zināmas atšķirības terminu atlasē un to pasniegšanā. Aplūkotais internacionālo terminu materiāls rāda, ka latviešu terminoloģijā nozīmīga starpniekvaloda bijusi vācu valoda, savukārt lietuviešu valodā vairāk jūtama franču valodas ietekme. Sastatāmajās vārdnīcās konstatētās atšķirības vai atkāpes no zinātniskajā terminoloģijā pieņemtajām normām u. tml. varētu tikt skaidrotas ar šo divvalodu vārdnīcu raksturu. Tās pirmām kārtām ir tulkojošās vārdnīcas, kuru virsuzdevums – iepazīstināt vienas vai otras valodas nepratēju vai to, kurš mācās valodu, ar sastopamajiem lietojuma variantiem. Abās valodās izplatītos internacionālos terminus nebūs grūti atpazīt arī svešas valodas tekstā, tāpēc daudz lielāka nozīme būtu latvisko (lietuvisko) atbilstmju fiksēšanai vārdnīcās, lai šie pašvalodas jaundarinājumi kļūtu plašāk saprotami.

Avoti

BŽ – Buračas A., Svecevičius B. *Lietuvių-anglų-lietuvių biznio, bankų, biržas terminų žodynas-žinynas*. Vilnius: Žodynas, 1994.

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

EEŽ – Auštrevičius P., Pupkevičius D., Treigienė D. *Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas lietuvių-anglų-vokiečių-*

rusų kalbomis. Vilnius: Laisvosios ekonomikos institutas, Lietuvos komersantas, 1991.

ELDO – *Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini (latviešu, krievu, angļu un vācu valodā)*. Sast. V. Skujiņa (aut. kol. vadītāja). Rīga, 1995.

ESV – *Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca latviski, angļiski, vāciski, franciski, krieviski*. Aut. kol. vad. R. Grēviņa. Rīga: Zinātne, 2000.

ETŽ – Pasas K., Louzas B., Deivis L. *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Baltijos Biznis, 1994.

LaLi – Balkevičius J., Kabelka J. *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1977.

LiLa – Balkevičs J., Balode L., Bojāte A., Subatnieks V. *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1995.

LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 1.–8. sēj. Rīga: Zinātne, 1972–1996.

SV – *Svešvārdu vārdnīca*. J. Baldunčika red. Rīga: Jumava, 1999.

TŽ – Vaitkevičiūtē V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001.

TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001.

Literatūra

Baldunčiks 1989 – Baldunčiks J. *Anglicismi latviešu valodā*. Rīga: Zinātne.

Gaivenis 2002 – Gaivenis K. *Lietuvių terminologija: teorijas ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Jakaitienė 1980 – Jakaitienė E. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Mokslas.

Krūmiņa 2002 – Krūmiņa V., Skujiņa V. *Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata*. Rīga: Valsts kanceleja.

KTŽ 1990 – Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.

Laua 1981 – Laua A. *Latviešu leksikologija*. Rīga: Zvaigzne.

Rudaitienė 1998 – Rudaitienė V., Vitkauskas V. *Vakarų kalbų naujieji skoliniai*. Vilnius: Enciklopedija.

Skujiņa 1993 – Skujiņa V. *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Rīga: Zinātne.

TJ 2003 – *Terminoloģijas jaunumi*. LZA Terminoloģijas komisijas izdevums. Nr. 3. Rīga.

VTV 1963 – *Valodniecības terminu vārdnīca*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

International applied terms in Latvian and Lithuanian dictionaries

Summary

The use of terms in several branches of activities and their inclusion in special branch dictionaries is attracting attention of terminologists and branch experts but the matter of location of applied terms in common language dictionaries is not less important: term selection, choice of references, addition of synonyms etc. From this viewpoint, valuable material has been presented in bilingual dictionaries. The totality of Latvian and Lithuanian terms to be used in spheres of social life, especially in applied communication, has been examined under contrastive aspect. It was included in both current dictionaries (although not equally regarding their volume), the "Latvian-Lithuanian Dictionary", and the "Lithuanian-Latvian Dictionary". Terms provided with related branch references and their corresponding words have been compared, in particular in economy, bookkeeping, and law. Terms have been reflected in both dictionaries by use of common lexicographic principles: as separate headwords or specific word combinations under a headword, less frequently – under an adjectival or related verbal headword. Quite often terms undoubtedly belonging to the applied sphere terminology appear without any branch reference. Regarding their origin, many Latvian and Lithuanian applied terms are international, but frequently an international term corresponds to a native term in one of the language. Besides, hybrid terms consisting of an international root and native affixes are spread in both languages.

Material examination proves that Latvian and Lithuanian applied terms have been included in the dictionaries upon analogous principles but nevertheless there are certain differences in term selection and their presentation. The terminological material of the respective bilingual dictionaries may be classified also according to other principles, e. g. term semantics or their derivation patterns.

Jānis ŠTRAUHMĀNIS**Datorterminoloģija kartogrāfijā:
problēmas un risinājumi**

Datortehnoloģija kartogrāfijā intensīvi ieviesās kopš 20. gadsimta 70. gadu sākuma un pašreiz ir vadošā visās pasaules attīstītajās valstīs, kā arī valstīs, kur kartogrāfija ir mūsdienu prasībām atbilstošā līmenī. Un līdz ar tehnoloģiju kartogrāfijas zinātnē un ražošanā aizvien aktuālākas kļūst terminoloģijas problēmas [2]. Pirmkārt, tāpēc, ka kartogrāfisko darbu veidošanā ļoti aktīvi piedalās datorspeciālisti, un tas ir dabiski, jo viņi lieliski pārzina tehnoloģiju (kartogrāfijas speciālistu skaits ir daudz mazāks); otrkārt, kartogrāfijas tradicionālie termini un jēdzieni mainās, bet latviešu valodā publicētajās vārdnīcās modernās kartogrāfijas skaidrojums vēl nav parādījies; treškārt, datorterminoloģijā un kartogrāfijas terminoloģijā ir termini, kuriem ir vienāda forma, bet pilnīgi atšķirīgs saturs; visbeidzot, pašreiz kartogrāfijas pamatterminu skaidrojumu ievieto ne tikai kartogrāfijas, ģeodēzijas un ģeogrāfijas vārdnīcās, bet arī ģeogrāfisko informācijas sistēmu un datorterminu vārdnīcās – pēdējām ir liela nozīme terminu viennozīmīgu un pareizu skaidrojumu izplatīšanā (jo lietotāju skaits ir liels).

Pie kartogrāfijas pamatterminiem var pieskaitīt: KARTE, KARTOGRĀFIJA, KARTĒŠANA, KARTOGRAFĒŠANA.

1989. gadā Starptautiskā kartogrāfijas asociācija ieteica jaunu skaidrojumu terminam "karte": 'karte ir ģeogrāfiskās realitātes holistisks attēlojums un teoretizēta abstrakcija, kas domāta vienam vai vairākiem nolūkiem un kas transformē ģeogrāfiskos datus vizuālā vai skaitliskā formā' (šo rindu autora neoficiāls tulkojums) [1]. Jānorāda, ka šī definīcija joprojām nav vispārpieņemta, lai gan satur vairākus mūsdienu situācijai būtiskus momentus, piem., to, ka karte var būt ne tikai vizuāls attēls, bet arī skaitļu kopums.

Mūsaprāt, karti var definēt kā ĢEOINFORMĀCIJAS (ģeogrāfiskās informācijas) ATTĒLU VIZUĀLI UZTVERAMĀ VAI DIGITĀLĀ (skaitļu) FORMĀ. Lai uzsvērtu atšķirības starp

karti vizuāli uztveramā un digitālā formā, literatūrā (arī kartogrāfijas praksē) visai bieži lieto terminus KARTE un DIGITĀLĀ KARTE, DATORKARTE, ELEKTRONISKĀ KARTE (pēdējo, manuprāt, pilnīgi nepamatoti). Domājams, pieņemamākais termins no šīs grupas būtu DIGITĀLĀ KARTE. Šā termina skaidrojums publikācijā ir: 'digitālas informācijas par Zemes virsmu vai tās elementiem kolekcija' [1]. Manuprāt, neveiksmīgs ir termins BITKARTE, ar to apzīmē datoratmiņas apgabalu, kurā ierakstīts videoattēls [3, 27]. Te labāk būtu termins BITTĒLS vai BITAINA.

KARTOGRĀFIJU var definēt kā 'zinātņi par ģeoinformācijas attēlu plaknē vai digitālā formā projektēšanu, sagatavošanu un pielietošanu praksē un zinātnē'. Te jāpiebilst, ka pašreiz veidojas jauna nozare ĢEOMĀTIKA, tās struktūrā ir arī kartogrāfijas nozare.

Sarežģītāks stāvoklis ir ar terminiem KARTĒŠANA un KARTOGRAFĒŠANA, jo angļu datorterminoloģijā lieto terminu MAPPING, tulkojumā ir iepriekšnosauktie kartogrāfijas pamattermini. Bet, ja kartogrāfijā ar šiem terminiem apzīmē ģeoinformācijas vākšanu un fiksēšanu kartē [4, 319], tad informātikā un datorterminoloģijā – vienā formātā kodētu datu pārveidošanu citā formātā kodētos datos [3, 122]. Domājams, datorspeciālistiem būtu jāmeklē cits termins latviešu valodā, varbūt, piem., PĀRFORMATĒŠANA.

Ir sākts darbs pie ĢEODĒZIJAS un KARTOGRĀFIJAS terminu skaidrojošās vārdnīcas, kas, ievērojot mūsdienu situāciju kartogrāfijā, kad daudzi termini tiek lietoti visās nosauktajās nozarēs, vajadzīga ne tikai speciālistiem un studentiem, bet arī juristiem, kuri mūsu valsts likumdošanu saskaņo ar Eiropas Savienības un citiem starptautiskiem dokumentiem. Starptautisku projektu skaits kartogrāfijā pieaug, un mūsu valsts speciālisti aizvien aktīvāk iesaistās tajos.

Šāds darbs latviešu valodā top pirmoreiz, un iecerēts, ka blakus latviešu terminam būs arī termini angļu, vācu, krievu valodā, mēģināsim pievienot arī terminus lietuviešu un igauņu

valodā. Piemēram, KARTE; MAP, CHART; KAPTA; ŽEMĒLAPIS; KAART.

Literatūra

1. Kartogrāfijas terminu vārdnīca. / Sast. J. Štrauhmanis. – R., 1991.
2. Olson J.M. The Effects of GIS and Digital Mapping on Cartographic Vocabulary. // Mapping the 21st Century. The 20th International Cartographic Conference. Proceedings. – Beijing, 2001. – p. 1427–1435.
3. Personālie datori: angļu-latviešu-krievu skaidrojošā vārdnīca. / Sast. A. Baums, J. Borzovs, A. Gobzemis, u. c. – R., 1998.
4. Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīca. – R., 2001.

Computer terminology in cartography: problems and solutions

Summary

Computer technology has not only changed the process of preparing geographic maps, but it also exerts a great influence on cartographic terminology.

Dictionaries of computer terms contain main cartography terms: MAP, CARTOGRAPHY, MAPPING, but the explanation of their meaning greatly differs from the explanation of these terms in the field of cartography.

The first explanatory dictionary of geodesy and cartography terms that is now being prepared will help to solve the existing problems.

Uldis ŠVINKS**Dažas pārdomas par sporta terminoloģiju**

Vispirms nepieciešams atzīmēt, ka terminu "sports" mēs lietojam Eiropas Sporta hartas izpratnē – visu veidu individuālas vai organizētas (fiziskās) aktivitātes, kuru mērķis ir saglabāt un (vai) uzlabot fizisko un garīgo labsajūtu, veidot sociālās attiecības, kā arī sasniegt rezultātus jebkura līmeņa sacensībās. Vienlaikus nepieciešams atzīmēt, ka Latvijas Zinātnes padome ir apstiprinājusi zinātnes nozari "sporta zinātne" (17.02.1998).

Sporta terminoloģija ir sportā un sporta zinātnē lietotā profesionālā leksika. Sporta zinātnē izmanto arī saskarzinātnēs – pedagoģijā, psiholoģijā, socioloģijā, bioloģijā, medicīnā, vadībzinātnēs u. c. – lietoto terminoloģiju, tai ir jābūt saskaņotai ar sportā lietoto.

Sporta terminoloģiju nepieciešams lietot gan treniņu procesā, gan arī izglītojot topošos un esošos sporta speciālistus – sporta skolu un klubu vadītājus, sporta veidu trenerus un menedžerus, sporta skolotājus. Zinot sporta terminoloģiju, iespējams iegūt nepieciešamo informāciju par sporta zinātnes vispārējām nostādņēm un likumsakarībām, kā arī par konkrētu sporta veidu.

Mūsdienās sports strauji attīstās un mainās, rodas jauni sporta veidi, modernizējas lietotais inventārs, rīki, aprīkojums. Pateicoties plašsaziņas līdzekļu, īpaši TV, arvien plašākai pieejamībai, mēs iepazīstamies ar Latvijā līdz šim nepazītiem sporta veidiem, sākam ar tiem nodarboties.

Minētais liek mainīt arī sporta speciālistu (sporta skolotāju, treneru, menedžeru u. c.) izglītošanu un tālākizglītību. Rodas nepieciešamība izveidot vienotu (vienveidīgu) sporta terminu sistēmu latviešu valodā (līdz 1991. gadam pamatā lietoja sporta terminoloģiju krievu valodā), kas ļautu saprast vienādi dažādus sportā lietotos terminus dažādu sporta profesiju pārstāvjiem, sportistiem, skatītājiem (lasītājiem), ikvienam, kas interesējas par sportu.

Pētījuma mērķis – izpētīt dažādu valodu ietekmi uz sportā lietoto latvisko terminoloģiju un noskaidrot sporta terminoloģijas

lomu sporta speciālistu izglītošanā un tālākizglītībā. Pētījuma uzdevumi:

1. Izanalizēt (izpētīt) pieejamās sporta terminoloģijas un citās vārdnīcās ievietotos terminus un noskaidrot to izcelsmi no citām valodām.

2. Pamatot sistēmiskuma principa ievērošanas nepieciešamību sporta terminu veidošanā.

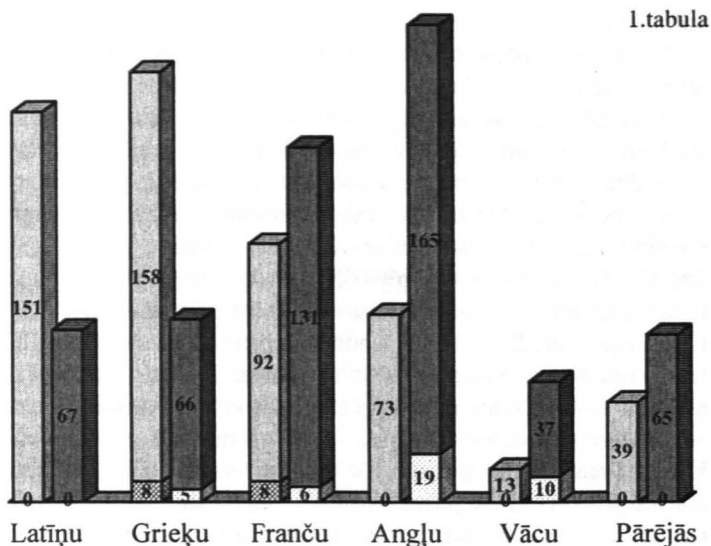
3. Izpētīt (noskaidrot) sporta terminoloģijas lomu LSPA studentu un sporta speciālistu izglītošanā.

4. Analizēt sporta terminu tulkošanas īpatnības.

Lai noskaidrotu latviešu valodā lietoto internacionālo sporta terminu izcelsmi, izanalizējām Lietuvā izdotā (Kaunas, 1996.) sporta terminoloģijas vārdnīcā "Sporto terminų žodynas" lietotos pamatterminus. Pavisam vārdnīcā ietverti vairāk nekā 5000 lietuviešu valodā lietotie sporta termini, kā arī sniegti to tulkojumi angļu, vācu un krievu valodā. No šo terminu klāsta analīzei izvēlējamies vairāk nekā 2000 pamatterminus; no tiem 536 ir norādīta cilmes valoda. Vārdnīcā minētas 17 valodas, no kurām lietuviešu valodā aizgūti sporta termini (skat. 1. tabulu), kā arī dažkārt dots paskaidrojums, ka terminam ir lietuviska cilme. Visbiežāk norādītās valodas ir grieķu (158 jeb 29,5 % no tiem terminiem, kam pievienotas cilmes norādes), latīņu (151 jeb 28,2 %), franču (92 jeb 17,1 %), angļu (73 jeb 13,6 %), vācu (13 jeb 2,4 %). Vēl norādītas citas valodas (9,2 % terminiem): norvēģu, somu, spāņu, itāļu, japāņu, krievu, arābu, ķīniešu, malajiešu, tamilu, persiešu, lietuviešu valoda, kā arī – nediferencēti – tirku jeb turciešu valodu saime. Daļai salikto terminu ir norādītas divas valodas, piem., latīņu un grieķu.

Līdzīgi analizējām vārdnīcā "Большой иллюстрированный словарь иностранных слов" (Москва, 2002) ievietotos terminus. Pavisam vārdnīcā sniegts 17 000 vārdu skaidrojums. Daļai vārdu (terminu) norādīta to izcelsmes valoda. No šā kopējā vārdu skaita izvēlējamies 526 vārdus, kas ir sportā lietotie termini (neietvērām ar jūrniecības sportu saistītus terminus). Šajā vārdnīcā kā terminu izcelsmes valoda visbiežāk norādīta angļu (165 jeb 31,1 % analizēto terminu), franču (131 jeb 24,7 %), latīņu (67 jeb 12,5 %), grieķu (66 jeb 12,5 %), vācu (37 jeb 7 %)

valoda. Vēl minētas: itāļu, norvēģu, japāņu, poļu, krievu, zviedru, persiešu, indonēziešu, tamilu, eskimosu u. c. valodas, kā arī tirkņu valodu saime. Arī šie dati atspoguļoti 1. tabulā.

Terminoloģiju veidojot, jāizmanto gan "augšupejas", gan "lejupejas" metode. Standartizējot pie mums Latvijā jau sen pazīstamu sporta veidu terminoloģiju, jāņem vērā praksē lietotie termini, tie jāsystematizē un jāsaskaņo gan sporta veidu starpā, gan katrā konkrētajā sporta veidā. Šo apkopošanas un systematizēšanas darbu veic sporta terminoloģijas apakškomisija sadarbībā ar atsevišķo sporta veidu pārstāvjiem. Pēc latvisko terminu apstiprināšanas tos lieto Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas akadēmiskais personāls, sporta speciālisti savā praktiskajā darbā, sagatavojot dažādas mācību grāmatas, rakstot bakalaura, maģistra, doktora darbus, tulkojot no svešvalodām dažādas grāmatas u. c.

Pasaulē rodas arvien jauni sporta veidi, un mēs iepazīstam dažādus sporta veidus, kuri pie mums nav bijuši zināmi (ar kuriem nenodarbojās), rodas nepieciešamība to nosaukumus, inventāru, sacensību noteikumus aprakstīt latviski.

Pateicoties atsevišķu jauno sporta veidu atbalstītājiem (entuziastiem), veidojas terminoloģija, ko Latvijā lieto treniņos, sacensībās. Bieži vien šī terminoloģija balstās uz tās valodas terminiem, kurā ir pieejama literatūra par šo sporta veidu, kā arī uz sporta veida izcelsmes valstī lietotajiem terminiem.

Veidojot terminus "jaunajos sporta veidos", vispirms jānoskaidro šai sporta veidā lietotie termini pēc iespējas vairākās valodās un jāsalīdzina ar oriģinālvalodu (valodu, kurā vispirms šie termini radušies). Tikai apzinot šos terminus sistēmā, redzams, cik daudz no tiem jātulko latviski, cik jāatstāj internacionālismu. Piemēram, arvien plašāk mēs iepazīstam sporta veidus, kur kā pamatinventāru lieto dēļveida vai laivveida rīkus (angliski "board"). Pagaidām latviski (runājot, rakstot) bieži vien lieto šo vārdu latviskojumus un vienlaikus arī tulkojumus: "snow board" – 'sniega dēlis' / 'snovbords'; "windboard" – 'vējdēlis' / 'vindbords'; "skateboard" – 'skrituļdēlis' / 'skeitbords'; "vault board" – 'lecamdēlis' / 'vaultbords'; "vaveboard" – 'viļņdēlis' / 'veivbords'; "wakeboard" – 'velkamdēlis' / 'veikbords'; "skyboard" – 'gaisdēlis' / 'skaibords'; "aeroboard" – 'aerodēlis' / 'aerobords' u. c.

Bet kā saukt sportistus, kas nodarbojas ar šiem sporta veidiem, kā latviski sauc šos sporta veidus? Pagaidām uz šo jautājumu nevaram atbildēt, šī problēma prasa dziļāku izpēti. Šiem terminiem jāiekļaujas vispārējā sporta terminoloģijas sistēmā.

Neatbalstām atsevišķu izolētu terminu apstiprināšanu, bet gan skatām tos sistēmā. Piemēram, pašu golfa spēlētāju vidū Latvijā izplatīts termins "golferis" (no franču *golfeur*), bet ieteicams lietot "golfists", līdzīgi kā basketbolists, volejbolists, futbolists u. c.

Tā kā Valsts valodas likums prasa, reģistrējot jauno sporta veidu federācijas, klubus, to nosaukumus rakstīt latviešu valodā, rodas nepieciešamība attiecīgos terminus veidot "steidzami". Rezultātā rodas daudzu svešvārdu latviskojumi (internacionālismi) un, veidojot terminus, nav iespējams ievērot sistēmiskuma, dažreiz arī īsuma principu. Šādos gadījumos nevajag steigties ar terminu apstiprināšanu, bet vispirms

sistematizēt tos, par pamatu ņemot pieejamo terminoloģiju angļu, franču, vācu, grieķu, krievu, spāņu valodā, kā arī valodā, kurā šis sporta veids ir pirmoreiz aprakstīts. Vispirms jāsāk ar sporta veida nosaukuma precizēšanu, tad jāsystematizē bāzes vārdi. Tikai pēc ilgāka laika posma, ņemot vērā praksē (treniņos, sacensībās) lietotos terminus (no piedāvājumiem), terminoloģijas komisija var apstiprināt konkrētus terminus. Tāpat faktiski darbojas "augšupejas" princips.

Attieksme pret aizguvumiem terminoloģijā dažādos laikposmos bijusi atšķirīga. 21. gadsimta sākumā, turpinoties un izvērsoties starptautiskajiem kontaktiem, aizguvumiem ir stabila vieta zinātniskajā terminoloģijā. Arī sportā aizgūtie termini ir daudzveidīgi gan cilmes (oriģinālvalodas), gan izplatības ziņā. Būtiska nozīme ir aizgūstamā termina izplatībai dažādās pasaules valodās, un dažādu valodu terminoloģijā arvien pieaug starptautiski izplatītās terminoloģijas loma.

Mūsu veiktā LSPA I un II kursa studentu aptauja (1992. g.) parādīja, ka, pēc studentu domām, studiju laikā nepieciešams sporta terminoloģiju apgūt dzimtā un krievu, kā arī angļu vai vācu valodā (34,8 %), dzimtā un krievu, angļu, vācu valodā (4,4 %), bet tikai 14,8 % domā, ka pietiek ar dzimto un krievu valodu.

Lielākā daļa studentu uzskata, ka:

- 1) terminoloģija jā māca praktiskajās nodarbībās;
- 2) visās katedrās jā māca vienāda terminoloģija;
- 3) terminoloģija jā māca dzimtajā, krievu un angļu vai vācu valodā;
- 4) jā izdod vairākvalodu tulkojošas sporta terminu vārdnīcas;
- 5) sporta terminoloģija jā māca vairākosursos (visos).

2002. gadā Latvijā strādāja vairāk nekā 4000 sporta speciālistu, Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijā studē vairāk nekā 1000 studentu.

Sporta terminoloģijas zināšana vairākās valodās palielina mācīšanas un mācīšanās procesa intensitāti, rada iespēju mācīties patstāvīgi. Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijā ir izstrādāta sistēma sporta terminoloģijas apguvei trīs valodās. Šī metodika balstīta uz profesionālās leksikas vienlaikus apguvi latviešu,

krievu, kā arī angļu vai vācu valodā. Lai atvieglotu mācību procesu, balstoties uz mūsu 1991.–2001. gadā veiktajiem pētījumiem, izveidotas triju (četru) valodu vārdnīcas pa sporta veidiem, kā arī 2002. gadā pirmo reizi Latvijā izdota latviešu-krievu un krievu-latviešu "Sporta vārdnīca" (Rīga, 2002). Patlaban turpinām pētījumus, lai izveidotu daudzvalodu sporta terminu vārdnīcu.

Īpaša loma sporta terminoloģijai ir sporta speciālistu bilingvālajā un multilingvālajā izglītībā. 2001. gada maijā veiktā anketēšana (aptverti vairāk nekā 1300 Latvijas skolotāju) parādīja, ka Latvijas mazākumtautību skolās visvairāk latviski strādā sporta stundās. Tas liecina, ka mūsu izstrādātā un no 1996. gadā praksē ieviestā terminoloģijas apguve latviski sporta nodarbībās (stundās, treniņos), kura ir bāzēta uz vispārējo sporta leksiku, ļauj ne tikai apgūt sporta speciālistam nepieciešamās zināšanas, bet vienlaikus sekmē arī latviešu valodas kā otrās valodas apguvi.

Vienveidīga sporta terminoloģija atvieglo sporta speciālistu izglītošanu un tālākizglītību, ļauj sistematizēt trenera, tiesneša, sportista daudzveidīgās darbības, sportā lietotā inventāra, t. i., rīku, aprīkojuma, nosaukumus. Bāzējoties uz sistēmiskuma, īsuma, pieejamības principiem, iespējams izstrādāt jaunus terminus latviešu valodā.

Tāpat kā jebkurā studiju procesā, arī terminoloģijas apgūšanā, terminu veidošanā ir nepieciešams ievērot sistēmiskuma principu. Piemēram, veidojot sporta veidu nosaukumus latviski, nepieciešams noskaidrot to nosaukumus citās valodās. Valodnieki iesaka noskaidrot šos terminus ģermāņu valodu grupā (angļu, vācu), romāņu valodu grupā (franču, spāņu), slāvu (krievu). Ja termins šajās valodu grupās ir vienāds (netulkots), to nav nepieciešamības tulkot latviešu valodā. 2. tabulā apkopoti sporta spēļu ar bumbu nosaukumi. Redzam, ka pamatā šie termini netiek tulkoti. Pirms neilga laika "no augšas" tika uzspiests vienam no šiem sporta veidiem nosaukumu tulkot un saukt par "rokasbumbu". Apkopojot sporta veidu ar bumbu nosaukumus, redzam, ka šāds tulkojums nav pamatots, un Sporta terminoloģijas apakškomisija apstiprināja terminu "handbols".

2. tabula

Sporta spēļu ar bumbu nosaukumi

G E R M Ā Ņ U	Angļu	Basketball	Volleyball	Football, arī Soccer	Handball	Baseball	Softball
	Vācu	Basketball	Volleyballspiel	Fussball	Handball	Baseball	Soft ball
	Zviedru	Basketboll	Volleyboll	Fotboll	Handboll	Baseboll	Softboll
R O M Ā Ņ U	Franču	Basketball	Volleyball	Football	Handball	Baseball	Softball
	Spāņu	Balencesto	Balon volea	Futbol	Balonmano	Beisbol	Softbol
S L Ā V U	Krievu	Баскетбол	Волейбол	Футбол	Гандбол	Бейсбол	Софтбол
B A L T U	Latviešu	Basketbols	Volejbols	Futbols	Handbols	Beisbols	Softbols
	Lietuviešu	Krepšinis	Tinklinis	Futbolas	Rankinis Delninis	Beisbolas	Softbolas (Mažasis beisbolas)

Veidojot terminus konkrētā sporta veidā, svarīgi arī ievērot sistēmiskuma principu – tas rada iespēju sistematizēt (klasificēt) daudzveidīgus terminus, tie kļūst vieglāk apgūstami. Piemēram, akrobātikā ir vairāk nekā 1000 dažādu elementu (vingrojumu). Visus akrobātikas elementus iedala individuālo, pāru, grupu vingrojumu elementos (U. Švinks, 2002).

Svarīgi ir vienlaikus arī mācīt sporta terminoloģiju visiem, kam tā nepieciešama profesionālajā darbībā, kā arī visiem, kas interesējas par sportu. 3. tabulā parādīts, kā Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas docētāji strādā, lai šo vienveida terminoloģiju ieviestu dzīvē.

Jauno speciālistu (studentu) izglītošanas un sporta speciālistu tālākizglītības programmās ir ietverta speciāla tēma "Sporta terminoloģija".

3. tabula

Sporta terminoloģijas mācīšana

STUDENTIEM	SPORTA SPECIĀLISTIEM	PEDAGOGIEM	VISIEM
Studiju kursos (visiem)	Sporta skolotājiem	Izgl. iest. vadītājiem (komandai)	Tulkotājiem
Pedag. augstsk.	Treneriem	Pirmsskolas skolot.	Žurnālistiem
Treniņos	Sporta žurnālistiem	Sākumskolas skolot.	Plašsaziņas līdz. lietotājiem
Plašsaziņas līdz.	Sporta tiesnešiem	Pamatskolas skolot.	Politikājiem
LSPA	Sp. izgl. iestāžu vad.	Vidusskolas skolot.	Vecākiem
	Augstsk. docētājiem	Augstskolu docēt.	Jaunkareivjiem
	Vadītājiem	Profes. izgl. iestāžu darbiniekiem	
	Prof. sportistiem	Policijā	
	Sp. ārstiem (rehabilat.)	Aizsardz. spēkos	

Bieži vien problēmas rada tulkotās grāmatās lietotā terminoloģija. Tulkojot sportā lietotos terminus no citām valodām, vispirms ir jānoskaidro termina jēga (būtība). Diemžēl bieži vien dažādu sportam veltītu grāmatu tulkotāji un izdevniecības nesaskaņo šos terminus ar Sporta terminoloģijas komisiju vai sporta ekspertiem. Piemēram, angļu "offside" (krieviski "офсайд") arī latviski tulkojot raksta "ofsajds", kaut gan šis termins latviski jātulko kā "aizmugure"; no vācu valodas "Scheibe" (krieviski "шайба") arī latviski tulko "šaiaba", taču tā ir "ripa"; no franču valodas terminu "pris" (krieviski "приз") arī latviski nosauc par "prīzi", nevis "balvu"; no grieķu valodas

terminu "gymnastikē" (krieviski "гимнастика") latviski nosauc par "ģimnastiku", nevis "vingrošanu"; no angļu valodas "hockey" (krieviski "хоккей") tulko kā "hokejs", bet tas ir "lauka hokejs"; "football" – "futbols", bet bieži vien tas ir "regbijs"; "athletika" ir "atlētika" vai "vieglatlētika" (jāskatās kontekstā); arī no franču valodas "Universitaire Sport" tulko kā "universitāšu sports", bet tas ir "studentu sports" (augstākajās mācību iestādēs studējošo vecumā no 17 līdz 27 gadiem). Arī ar plaši izplatītiem sporta terminiem "bumba", "tīkls", "tilts" tulkojot rodas problēmas, jo bieži vien ir nepieciešams, tulkojot latviski, lietot šos vārdus pamazināmā formā. Piemēram, galda tenisa vai tenisa "bumbiņa"; galda tenisa, basketbola groza "tīkliņš", vingrošanā inventāra piederums – "atpēriena tiltiņš". Angliski visos šajos pieminētajos gadījumos lieto terminus "ball", "net", "board". No angļu valodas tulkojot vārdu "leg", arī var rasties problēmas, jo sporta spēlēs tā var būt "kāja", kā arī "kārtā" ("first leg").

Analizējot angļu-latviešu vārdnīcu (Rīga, 1995), sastopamies ar neprecizitātēm vai pat kļūdām sportā lietoto terminu tulkojumos. Piemēram, rakstīts: "piste" – sp. 'ātrās nolaišanās distance (slēpošanā)', vajag – 'nobrauciena trase (kalnu slēpošanā)'; "handball" – 'rokasbumba', vajag – 'handbols'; "goal post" – 'vārtu stienis', vajag arī – 'vārtu stabs'; "cross bar" – sp. '(futbolā) vārtu šķērskoks', vajag – 'vārtu pārliktnis'; "Dan" – 'džudo sporta meistars', vajag – 'dans (meistarības pakāpe džudo sportā)'; "badminton bird" – 'badmintona bumbiņa', vajag arī – 'volāns'. Īpaši neizprotami ir vingrošanas terminu tulkojumi: "confortonist tumbler" – 'akrobāts', "tumbling" – 'akrobātika, kūleņošana'; "cartwheel" – sp. 'ritenis, apsviediens'; "callesthenics" – 'mākslas vingrošana'.

Secinājumi

– Latviešu valodā publicētajā sporta literatūrā (mācību, zinātniskajā, populārajā), kā arī plašsaziņas līdzekļos nelieto vienveidīgu sporta terminoloģiju. Tulkotā literatūrā netiek ievēroti Sporta terminoloģijas komisijas ieteiktie termini, tulkojumus nesaskaņo ar terminoloģijas ekspertiem.

– Sporta speciālistiem nepieciešams zināt sporta terminu veidošanas principus, pārzināt (pamat)terminus latviešu, angļu, vācu, krievu valodā, kā arī savā sporta specializācijā (sporta veidā) starptautiskās federācijas apstiprinātajās valodās (piem., franču, japāņu, itāļu, grieķu).

– Sporta terminoloģijas (profesionālās leksikas) zināšana atvieglo sporta profesiju apguvi un tālākizglītību, mācību un treniņa darba vadīšanu, rada iespēju sistematizēt sporta vispārējos un konkrēta sporta veida terminus.

– Latvijas tulkošanas un terminoloģijas centrs nepietiekami sadarbojas ar sporta terminoloģijas speciālistiem (ekspertiem).

– Nav pietiekama finansējuma terminoloģijas izstrādei un daudzvalodu vārdnīcu sagatavošanai un izdošanai.

– Nepieciešama sadarbība ar pedagoģiskajām augstskolām vienotas sporta terminoloģijas ieviešanai izglītībā.

– Sporta terminoloģijas apguve svešvalodās rada interesi par svešvalodām un veicina to apgūšanu.

Literatūra

1. Angļu-latviešu vārdnīca. – R.: Jāņasēta, 1995. – 1324 lpp.
2. Baldunčiks J. Anglicismi latviešu valodā. – R.: Zinātne, 1989. – 541 lpp.
3. Dictionary of the sport and exercise sciences / by Mark H/Anshel, editor. Human Kinetics Publishers, 1991. – 163 p.
4. Skujiņa V. Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. – R.: LVI, 2002. – 224 lpp.
5. Sport för Sport. Jonas Dagson och Martin EK, Sportförlagest, 1996, 222 p.
6. Sporta vārdnīca. Latviešu-krievu. / Sast. U. Švinks, R., N.I.M.S., 2002. – 183 lpp.
7. Sporto terminų žodynas. Parengė S. Stonkus. – Kaunas, 1996. – 680 lpp.
8. Švinks U. Bilingvālā izglītība sporta nodarbībās. Starptautiskās konferences "Pedagoģiskās inovācijas skolotāju izglītībā" materiāli. – Liepāja: LPA izd., 2001.
9. Švinks U. Valoda sportā. – R.: N.I.M.S., 1998. – 173 lpp.
10. Švinks U. Akrobātika. – R.: LSPA, 2002. – 118 lpp.

11. Wörterbuch der Sportwissenschaft: Deutch, Englisch, Französisch = Dictionary of sport science / Red. Erich Beyer. – 2., unveränd. Aufl. – Schorndorf: Hofmann, 1992. – 770 p.

12. Большой иллюстрированный словарь иностранных слов. – Москва: Русские словари, 2002. – 960 с.

13. Спортивный словарь. Русско-латышский. Сост. Швинкс У., P. N.I.M.S., 2002. – 183 с.

Some thoughts about sports terminology

Summary

When educating sports experts – the heads of sports schools and sports clubs, different sports coaches and managers, sports teachers as well as future sports experts, it is necessary to use sports terminology both in the training and study process. Knowing sports terminology in different languages it is possible to obtain the necessary information concerning the current approaches in the field of sports science (LSC approved it as a branch of science in February 2, 1998), the current research results, the methodology of particular sports and training in them. So, we can say that the knowledge of terminology makes the teaching and learning processes easier.

In the world today sport develops and changes very fast – new kinds of sports, equipment a.o. appear. There is not a uniform sports terminology in the world. But it is necessary to develop a uniform sports terminology in the Latvian language, which would be based on the principles of systematicity, briefness and suitability.

The aim of the research is to investigate the influence of different languages on the terminology used in sports in Latvian and to find out the role of sports terminology when educating sports specialists.

The tasks of the research:

1. To analyze the terms included in sports and other dictionaries and to find out their original language.

2. To substantiate the necessity to use the principle of systematicity when developing sports terms and using them in the study process.

3. To analyze the peculiarities of sports term translation.

As a result of the research (carried out in 2000–2002) it was concluded that in the Latvian sports terminology most terms come from the English, Greek, French and Latin languages. It has been found out that the language in which the sports rules are made first, has a substantial influence on the international sports terms. For example, the Japanese language has a great influence on judo terminology.

The results of LASE student survey show that sports specialists should know sports terminology in at least 3 languages (usually Latvian, Russian, English or German). It is necessary to compile sports terminology dictionaries in many languages, including Latvian.

Observing of the principle of systematicity when developing and systematizing terms makes acquiring of sports profession easier.

When translating sports terms, the translators should have a close co-operation with sports federations and sports terminology experts.

NO VALODAS ARHĪVA**Milda GRAUDIŅA**

(27.05.1923 – 17.11.1993)

Dzimumsi Talsu apr. Laidzes pag. "Vēveros". 1946. g. iestājās LVPI latviešu valodas un literatūras fakultātes neklātienē, kuru beidza 1951. g. 1949. g. sāka strādāt Kandavas vidusskolā par latviešu valodas un literatūras skolotāju. No 1955. g. aspirante. 1958. g. aizstāvēta kandidāta disertācija par Laidzes un Kandavas izloksni. Valodas un literatūras institūta jaunākā zinātniskā līdzstrādniece (1957–1962), tad vecākā zinātniskā līdzstrādniece. Izveidojusi aptuveni 120 latviešu valodas dialektu atlanta kartes ar komentāriem. Piedalījies arī vietvārdu kartotēkas veidošanā. 26 darba gados publicējusi ap 30 rakstu par novadu valodu.

 Nozīmīgākās publikācijas dialektoloģijā:

 Dažas seklo tāmnieku izlokšņu īpatnības. – Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 1958, Nr. 10.

 Dažas raksturīgākās iezīmes Kandavas un Laidzes izlokšnes leksikā. – Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 1958, Nr. 11.

 Laidzes un Kandavas izlokšne. – Valodas un literatūras institūta raksti. 6. sēj. Rīga, 1958.

 Laidzes un Kandavas izlokšne. Morfoloģija. – Valodas un literatūras institūta raksti. 8. sēj. Rīga, 1964.

 Manuskripts "Dažas Kuršu kāpu iedzīvotāju valodas īpatnības" sagatavots 20. gadsimta 60. gados. Tā darba kartotēka un valodas materiālu pieraksti nav redkolēģijas rīcībā. (Tāpēc manuskriptā varbūtējās neprecizitātes, publikāciju sagatavojot, nav bijis iespējams pārbaudīt.)

Dažas Kuršu kāpu iedzīvotāju valodas īpatnības

Kuršu kāpas ir 97 kilometrus gara un no puskilometra līdz četriem kilometriem plata zemes josla, kas, gar Lietuvas un Kaļiņingradas apgabala pierobežu stiepdamās, atdala no Baltijas jūras Kuršu jomu, ko vietējie iedzīvotāji sauc par mari. Pašas kāpas ir daļēji apaugušas ar mežu, turklāt tikai daļa šā meža līdzinās mūsējiem. Otra daļa ir speciāli stādītas pundurpriedītes, kas 50 gados var sasniegt cilvēka auguma garumu – pusotru līdz divus metrus. No meža brīvajās vietās ir asas jūrmalas smiltis, kas vējā pārvietojas un tāpēc ir bīstamas. Kuršenieks (tā

iedzīvotāji sevi sauc) Janis Piņķis stāsta: "meš bijis lik jūras iēkša. ta tik ir bijis meš. un ni-viēna kal'na. ta viņi pakulu pasalika, ar šķiltavu uz tuō akmini. ta meta fuļķas un tiē pakuli pradija gruzdēt. āzadega meš. tiē nami bi nuōdezenāti pi jūras. jūras vēš žina tuō smil'kti, un ta radās tiē kal'ni. tiē ciēmi prapuōla, piēci ciēmi prapuōla: Pilkupe, Nida, Karviķi, Puŗvina ir Aģiēla. Karviķi ir pi Ŗatēn'urtes. piēci nami daŗ palik^a. še but ar viš kas paputināc. nivarejam nu rītas tikt laūka, visi sāni āzputināti. ta apsēja visus tuōs kal'nus." Kā jau no šā stāstījuma noprotams, kāpu smiltis vairākkārt ir apbērušas ciemus, bet kāpu iedzīvotāji atkal no jauna uzcēluši sev mājas. Lai smilšu uzbrukumus ierobežotu, kāpas nostiprinātas ar stādījumiem, kas sākumā aug speciāli izpītās lizdās.

Šais kāpās iedzīvotāji bijuši jau sen. Izrakumos atrasts cilvēka roku apstrādāts brieža rags, kura vecumu rēķina ap 10 000 gadu.

Mūsu ēras 13. gadsimta vidū Kuršu kāpas ir minētas sakarā ar to, ka pa tām iet krustneši uz Lietuvu un lietuviešu karaspēks savukārt uz Vāciju vai, precīzāk, Prūsiju. Šai laikā kāpas sauc *Neria* (vai *Nergia*) *Curoniensis*, tātad jau nosaukums var saistīties ar kuršiem. No apdzīvotām vietām pirmā ir minēta Rasite, kur 1372. gadā ir bijusi ordeņa pils. Nida pirmoreiz ir minēta 1457. gadā, Sarkava – 1497. gadā, bet Kuncē un Karveite – 1595. gadā.

Kuršu kāpās mūsu gadsimta 20. un 30. gados bijuši šādi zvejnieku ciemi: Krante (Kranz), Sarkava, Kuncē, Rasite, Pilkupe, Nida, Preiļi (arī Preila), Povelka, Šatenurte (Švarcorte) un Smilšu krogs (Sandkrug). Pēc J. Plāķa un P. Šmita sniegtajām ziņām, tikai dažos no šiem ciemiem iedzīvotāji vēl ir runājuši valodu, kas radniecīga latviešu valodai. Tā tas bijis Lietuvai piederošajos ciemos – Nidā, Preiļos (vai Preilā), Povelkā, Šatenurtē –, bet Vācijas daļā esošajos Kuršu kāpu ciemos – Sarkavā, Kuncē, Rasitē un Pilkupē – vācu valoda izspiedusi vietējo valodu.

1955. gada jūnijā divas latviešu dialektoloģes – raksta autore un Elfrīda Šmite –, kā arī divi mūsu lietuviešu kolēģi – Alģirds Sabaļausks un Kazis Morkūns – pavadīja 10 dienas Kuršu kāpās,

lai pierakstītu tur runāto valodu. Iedzīvotāju, kas runātu, kā viņi paši saka, *kursisku*, vairs nebija daudz, tikai daži desmiti cilvēku, savukārt, kad Nidā savus pierakstus izdarīja prof. Plāķis, šai ciemā vien bijis pāri par tūkstoti iedzīvotāju. Kara laikā šie iedzīvotāji bija izklīduši, arī palicēji domāja par dzimtās puses pamešanu. Pēc sešiem gadiem otrreiz biju Kuršu kāpās, un tad ar magnetofonu varējām ierakstīt valodu tikai no pāris kursiski runājošiem cilvēkiem Nidā, no viena Švarcortē (Šatenurtē) un no vienas ģimenes Preiļos (Preilā). Tagad laikam gan arī šo kursenieku vairs nebūs. Citiem vārdiem – mēs esam liecinieki tam, kā iznīkst kāds mūsu valodas zars. Jau 1927. gadā J. Plāķis darbā "Kursenieku valoda" rakstīja, "ka ikkatrs tādas, pārtautošanai lemtas, tautas valodas vārdiņš ir visai svarīgs un sevišķi nesamaksājams tas būs pētniekam tad, kad šīs valodas vairs nebūs". Tagad mēs varam teikt, ka šī kursenieku valoda kā dzīva valoda jau ir beigusī eksistēt.

Ka kursenieku valoda iznīkst, to saprata arī paši kursenieki. Tā, piemēram, jau minētais Janis Piņķis 1955. gadā mums teica, ka senāk kursiski runājuši daudz vairāk cilvēku: "*ne te viēn, tiē az miēsta* (t. i., Klaipēdas) *visi runaja kuřsisku. Kařķēļbek, Niņmeřzat, Boņmeļsbi, Meļnraga – visi runaja kuřsisku. citkař't te runajuři kuřsisku uz visu tuō Nēruņgu. tiē jaūniē visi runaja vācisku. is ta viņa sāna runaja blōs leītisku un tureja leišu kuņgu. viņi bija dikti gařbi, ka vareja vaiķus leītisku iēžeginat.*" Pēdējo teikumu saturs šāds: Otrā pusē (aiz mares) runāja tikai leitiski, un viņiem bija leišu mācītājs. Viņi bija ļoti lepni, ka varēja bērnus leitiski iesvētīt.

No teiktā var spriest, ka kurseniekiem nebija savas tautības apziņas. Viņi centās pielīdzināties lielajiem kaimiņiem – vāciešiem un lietuviešiem –, līdz ar to gribēdami it kā paši savās acīs kļūt par kādas tautas piederīgiem. Lai pievērstu šos kāpu iedzīvotājus sev, gadsimtiem ilgi ļoti rosīgi bija darbojušies vācieši, tāpēc arī kāpenieku lielākā daļa bija aizbraukusi uz Vāciju jau kara laikā.

Minētais Janis Piņķis bija viens no tiem, kas mums deva visvairāk valodas materiālu. Viņš bija zāgētavas sargs un tādēļ *tureja daūg laīka parākuōt*. 1961. gadā viņa vairs Nidā nebija, arī

viņš bija aizbraucis uz Vāciju. Vāciskā orientācija savu bija veikusi.

1933. gadā izdotajā darbā "Kuršu kāpu folklorā" P. Šmits atzīmē, ka par to, ka gribēts uz Kuršu kāpām aizsūtīt latviešu grāmatas, šai laikā uztraukusies gan Vācijas, gan Lietuvas valdība. Skolās mācības notikušas vācu valodā, tāpēc arī mājās ar bērniem runājuši vāciski, lai viņiem skolā būtu vieglāk. Tikai savā starpā, zvejojot ejot, runājuši *kursisku*. Tas ir ļoti maz, un ir pat jābrīnās, ka kursenieku valoda šo pārtautošanu tik ilgi izturējusi.

A. Becenbergers (1888. gadā Getingenā izdotajā darbā "Ueber die Sprache der preußischen Letten") atzīmē, ka šai laikā latviski runā Klaipešas priekšpilsētā Bommelsbitē un no tās uz ziemeļiem esošajos ciemos Melnragā un Karklbekā, tāpat arī Kuršu kāpu ciemos Švarcortē, Pervelkā, Preilā, Nidā, Pilkopē un Sarkavā. Rasītē šai laikā vēl daži latviski saprot, taču runāt vairs neprot. Jau A. Becenbergeram bija skaidrs, ka kursenieku valodai draud bojāeja, jo visi tās runātāji jau prot kādu citu valodu, kurā labprāt sarunājas.

1955. gadā Nidā mēs *kursisku* valodu klausījāmies un pierakstījām no vairākiem kurseniekiem. Tie bija Hans Sakūtis, Engelīns, Pleiķis, Doroteja Kūra, Marta Engelīna, Anna Šekāne, Puģēlis, Dāvids un Janis Piņķi, Johans un Vilems Vīzeļi un Marija Pleiķe. Preilā, kur bijām tikai vienu dienu, par teicējām izmantojām Freidieni un Annu Kāķi. Visvairāk materiālu pierakstījām no Jaņa Piņķa, Vilema Vīzeļa un Marijas Pleiķes.

Kursenieku valodā, blakus latviski skanošiem vārdiem, ir daudz aizguvumu gan no vācu, gan lietuviešu valodas. (Tā, piemēram, no vācu valodas ir aizguvumi *šēpis, šuōle, feršteŕs, eīdekse, šūlmeīsteŕs* u. c., bet lietuviskie aizguvumi brīžam tā iekļāvušies valodā, ka bez tiem nekā nevar izteikties – *daŕ, meņk, daūg, baīme, kuņks, šęft* u. c.) Intonācijas, vismaz, cik to varējām saklausīt, ir divas, tāpat kā Kurzemē. Jau A. Becenbergers ir pamatojis savus vērojumus par to, ka kursenieku valoda ir līdzīga Kurzemes dienvidrietumu daļas izloksnēm. Līdzīgu atziņu jau iepriekš – 1879. gada avīzes "Rigasche Zeitung" 179. nr. pielikumā – bija izteicis A. Bīlenšteins. Šo radniecību

A. Becenbergers it īpaši ir saskatījis starp Nidas, Preilas, Pervelkas un Švarcortes iedzīvotāju valodu no vienas un Rucavas un Nīcas izloksnēm no otras puses. Pilkopē un Sarkavā runātā kursenieku valoda ir bijusi citāda, tāpēc A. Becenbergers domā, ka Kuršu kāpās runātā valoda ir dialektos, varbūt labāk teikt, izloksnēs sadalījusies patstāvīga Rietumkurzemes latviešu valodas daļa. Ka kurseniekiem ir bijušas vairākas izloksnes, to vērojuši jau viņi paši – *katraš ciēms tuī sava valuōdu*. Neapšaubāmi kursenieku valodai ir kopējas iezīmes ar Kurzemes izloksnēm. Par to var pārliecināties pēc kursenieku valodas piemēriem.

1. Kurseniekiem, tāpat kā daudzās Kurzemes izloksnēs, ir prepozīcija un priedēklis *āz*. Kursenieku valodā priedēklis ir garš, bet prepozīcija īsa, piemēram, *visi sāni āzputināti; pavīrst ta ka tāt zir'ks, nivaru ne lik Preīlu āziēt; az gal'da tuī būti; tiē, az kañ tōr; te kuōki āzaūguši; āztveīrs aī zuōbis ir nuōplēsīs*.

2. Kursenieku valodā daudzskaitļa datīvā ir galotne *-ms*, kas vēl sastopama arī dažās Kurzemes dienvidu izloksnēs, vietniekvārdos pat Dundagā, piemēram, *tiēms zvejiūs duī; blōs reñtēniēkamūs; ziēgaīrs piēci, siš jaū darbēniēkiūs. guōves uz laūnagu par'skreī mājas, biñbāli viņamūs duī, kuōž; kādamūs triūs četramūs diēnamūs turu*. Tāda pati galotne ir arī sieviešu dzimtes vārdiem daudzskaitļa instrumentālī, piemēram, *viņi aī iēt uz pleksteūs; pār^a jaūnu štu deñtu atgāja, aī meītamūs ērmuōjas; uñ pa kāžnamūs svētamūs pīragus cept*.

3. Daudzskaitļa instrumentālis vīriešu dzimtē ir ar galotni *-is*, piemēram, *ta viņ isiēt uz gatves, ta ismākst aī citis beī'nis; zemes iī par visis ga'na; Estlañtē viņš biī ar zir'gis; ta pēdis viņš gā aī visis luōpis, aī visis putnis; aī ziīrgis pajāī aī grāblis*. Arī šāda instrumentāļa galotne vēl dzirdama Rucavā.

4. Tāpat kā Kurzemē vārdu *cilvēks* lieto bez *v*, piemēram, *kale cilēks iī vēsēls, ta nereīk ne diēva, ne vēlla; ligāns iī, ka tu, cilēks, seīrg; cilēks turija ke trālika beī'nu, nu palika viens. tiēk daūg viņi laīka turēs, ka trāpisat kādu vēcu cilēku, kas nižiēvuō*.

5. Vārdos *dibēns, sivēns, zivs* saknē ir *u*, piemēram, *dubēnu uz viřsu pařskrēja mā; dař būs is dubēna; es eřu kaļ'nu zuvu sazvejuōjīs; kuō ruņcaņ duōs, zuvu naų, maizes viņš neēd; nu(ō) dubēna tā piřma lēnta; es turu suvēnu pařērt; ka maģus tuř, maģus suvēnus, ta nāk uz cilēku; laičijam suvēnu, guōvi.*

6. Tāpat kā Kurzemē, īpařības vārda *liels* vietā kursenieku valodā ir *dižs*, piemēram, *dižu baīmi turijam; ka pař daųg diř stuřms iř, ta niskreį; ne maģ nereīk daųg vēja, ka iř jaū baņgas dižas; iř iēlēkusi pa luōgu dižā muša; tuō ēd tiē dižiē; uz du jaū iř diža diēna.*

7. Ļoti vietā saka *dikti*, piemēram, *zvejuōti ni-iēt, jūra baņgas dikti; tāt viēzis ir dikti grūc smeřtis; ta iř silta dikti.* Reizēm *dikti* vietā saka arī *diži*, piemēram, *diži tālu iēt jūrā; tiē iř diži skābi ābuōli, ziēmas ābuōli.*

8. Īpařības vārda *mazs* vietā saka *mač*, piemēram, *mač řunelēņs; zviř'gzdi, tādi maģi akmeni; mēs nu brāla gūstaņ kādu maģumu.* Kā redzams, ģ šai vārdā ir arī atvasinājumos.

9. Īpařības vārdiem vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā noteiktā galotne ir *-aiř* tāpat kā Kurzemes dienviddaļas izloksnēs: *maģaiř iēt řuōlē; miēlaiř draūks! tas večaiř Eņģelīns nu(o) Peřŗēļkas; nu(o) mūsu ciēma es eřu tas visu večaiř.*

Pēdējais piemērs – *visu večaiř* – rāda superlatīvu. Komparatīvu kursenieki darina ar *juō*, piemēram, *jūs turat juō skāīdras aces; ta dař juō duř'na palīks; tiē rusi juō viēr'ni, tiē juō labi; pataīsis biřķi juō īsu; te mana gaļ'va bija juō gudra ka Hitlera; ře iř daųg juō lēns; nu vis meč pa meču taīsa juō labu.*

10. Dažās Dienvidkurzemes izloksnēs ir vēl dzirdama anaptikse tautosillabiskos patskaņu savienojumos ar *r* un, kā to atceras veci ļaudis Ezerē, arī ar *l*. Šāda anaptikse, gan vairs ne visai spilgti izteikta, ir arī nidenieku runā, piemēram, *spař'ni; pař'gā mā; veřp, ka vař saveřpt; visi řpil'veņi nuōvil'kti; piē viēna es kaļ'puōju deviņus mečus; tiē kaļ'puōja večā Eņģelīna māsa; nu es pakavaju – ka es miř'řu, ta tuō maņ apvil'ks; ře, kuř*

tuos matus cērp; jaūna gal'va, greīt ismākst. Jāteic, ka visiem runātājiem anaptikse nav vienādi spēcīga, nebija arī īsti saklausāms anaptikses patskanis. Šāds konstatējums ir arī J. Plāķa darbā. Pēc A. Becenbergera pierakstiem spriežot, 19. gadsimta otrajā pusē anaptikse Nidā un ciemos uz ziemeļiem no tās ir bijusi spilgtāk izteikta, bet Kuršu kāpu dienviddaļā, tagadējā Kaļiņingradas apgabalā, anaptikses nav bijis.

11. Verba *strādāt* vietā kuršenieki lieto verbu *dzievuot*, piemēram, *..ka trāpīsat kādu vēcu cilēku, kas nižiēvuō; tiē šuōdiēn ziēvuō; nilaīda ziēvuōt, ar ēsti grib; šuōdiēn es turiju daŗ ziēvuōt paŗ brāli, turiju tās ūdas kabenat.* Šī verba *dzīvuot* nozīme vēl Kurzemē un dažviet arī Zemgalē ir dzīva.

12. Tāpat kā Dienvidkurzemes izloksnēs refleksīvajiem vārdiem *-sa-* iesprauž starp priedēkli un verbu, piemēram, *ēsu sprāndu nuōsagulejis; ziēgaŗš duju pasacēluōs; pasagula, isstiēpa kājas – nu darat ar mani, kuō gribat; es bišku iēšu pasaraūzēt, kuō viņi duōma darēt ar tuō mal'ku; te turat apsajaūtāt, va za voda, va ar tel'; va šiše turat nuōsamēl'dēt? tiē, kuŗ te nau ni viēna nama, tiē viņa nuōsasliēcināja; laps suņš, tas tā uōzdabā, kašā, kašā, pasakašās pa zemi.*

13. Infinitīvos vispārināts platais *ē*, piemēram, *ōpa grib sēdēt; uz aū'gust, ta būs sil'ti, ta nivarēs tvēŗ'tiēs; tureju pac tuōs pīragus cēpt; ta es gāju pasaraūzētiēs; ta vareja rēzēt, ka viņš sapruōt.*

14. Tāpat kā vēl dažās Dienvidkurzemes izloksnēs, arī Kuršu kāpās lieto nelokāmās vietniekvārda formas *mana, tava, sava*, ko šeit balsta lietuviešu valodas prašana, piemēram, *mana brālis ir šiše; tiē ir mana krēkli; ēsam var'guōjuši daūg sava amžu; sava amžu neēsu fēstuņgā bijis; nuō mūsu ciēma daŗ ir mana brālis; mana šunēlēns.*

15. Lietvārdu *i-*celmi ir pārgājuši *ē-*celmos, piemēram, *iēsabāzat is abis duŗ aūšes vati; tās aēš daŗ grib; šešas diēnas caūri uņ šešas naktes; daŗ tuņsa nakte; pīlēš ir zuōšes.*

Jāpiebilst, ka Preilā saka *pīļes*, bet Nidā ir *pranĵkas*, turklāt nidenieki izsmejot preileniekus, teikdami: *pīl, pīl*.

Deminutīvus kursenieki veido divējādi. Daļa deminutīvu ir veidoti tāpat kā lietuviešu valodā ar izskaņu *-elis, -ele*, ko šeit parasti pārveido par *-ilis, -ile*, piemēram, *veŗ'šilis, švēvilis, kur mana knipilis? tâda mazâka guošnilē; puīks namelis*. Vairāk gan sastop atvasinājumus ar *-ēns, -ēna*, piemēram, *mâtēna, va ninâksi ar līzâ? pasukuse gal'vēnâ; bij puīka saūlēna, ir nikūram; tas mūsu briēdēns, ar maģu laīvēnu*. Taču reizēm šais atvasinājumos deminutīvnozīme zūd, piemēram, *tiē asiņi ir saziēvuoti, un viņi neiēt caūr tam [tâ!] žislēnam; peŗkuoņēns bij, žaibuoja; viņš ar ziēvuo, tīkļenis taīsa; pīlls mēnesteņs nuoiēs; jaū mēnesteņs ir vakara; direk tōris pazēra visus tuos tīkļenus*. Šai ziņā līdzīgi šķiet arī Rucavā pierakstītie piemēri: *viņš sasitis ruoĉēnu; kaūlēns sprâzis; zēņēns klibâ; apsaviļķšu baļu kreĵlēnu*. Arī šeit deminutīvus veido ar izskaņu *-ēns, -ēna*.

Vēl dažas kursenieku valodas īpatnības. Negācija parasti ir *ni-*, retāk *ne-*, piemēram, *Jânu vakar^u mucas de žiņ, nu nebelaīž, lai miškas ni-âzde žiņ; kukuks nisaūc, nu jaū par miēra; šuodiēn nitaīsa ir nebegrib; kâ niduôs, katris viēns duod; mūsu acēs tuô nerežes; nuô pražis ni kâc celš nibija, nu taīs, râkuo asfal taīsis*. Reizēm asimilācijas dēļ ir arī *ne-*, piemēram, *sava aņžu neņsu feštuņgâ bijis*. J. Plāķis savā darbā ir atzīmējis tikai negāciju *ni-*.

Adverbos, kas ir sastingušas locījumu formas ar galotni *-âm*, kursenieku valodā ir *-um*, piemēram, *jaūni visi pruojuņ; še kâjuņ atiēt maīzes pasapir'kt, drânu; va jūs kâjuņ nuô Nidas atgājat? tas ūrlaūps ir garuņ; viņš lēĉa aūkšuņ*.

Lai gan kursenieku valodā ir mūsu lokatīvam atbilstoša lokatīva forma, piemēram, *stiģilēš kapat kuōpa; tâ te, uotrâ istubâ*, lokatīvu mēdz veidot īpatnēji – ar prepozīciju *is* vai *iš* un ģenitīvu, piemēram, *is kamuōla turi tīt kuōpa, ka var ziēvuoti; ka tuŗ sâles iēbeŗ is putras; viņš tapa iēraūc is tâ krīģis; iētinis is papīra ir iēbâzis is kuŗ pes špices; grību gūst is meža*. Reizēm

lokativu veido arī ar prepozīciju *iēkš*, piemēram, *nu, iēkš ta stuřma vis kas gā buōja, vis kas gā ka'put; iēkš tā mēs ęsam pro fesōr*. Kursenieku valodas dati, manuprāt, liek pārdomāt parasto pieņēimumu, ka prepozīcijas *iekš* lietojums lokatīva nozīmē ir radies vācu valodas ietekmē. Par šādas ietekmes trūkumu kursenieku valodā gan nevarētu runāt, taču *iekš* lietojums lokatīva nozīmē rets.

Kursenieku valodā, jotējot *t, d*, parasti rodas *č, ž*, piemēram, *briēži paši mekle; tiē ir zaļ'kči; plekšču bijis piř'kt; aviēcu te iř; lašu nau, plekšču iř, ācu iř; kas ta nū nu nakcu iř!* Tomēr, piemēram, vārdā *zutis* šāda *č* nav, daudzskaitlī ir *zuši* tāpat kā latviešu valodā. Jābilst, ka reizēm gaidāmā līdzskaņu jotējuma trūkst, piemēram, *lapsa mum's viēnu vistu pazaga un kaīminam ar viēnu; ezi ar iř, ka uōzlei ūdini, viņš sasaraūnās; mana brālam ar duj vaīkus nuōsāva*.

Izskaņās *i* bieži ir citu patskaņu vietā, piemēram, *nuō ūdiņa jēmam; pārvedisat gaņcas bībiles mā; tu dumaiš veřšili! kāja sāp nu mišina; tas vīrs gāja pi citas meītas uņ tuō sava siēvu turija pař niēku*. Tomēr verbos šāds *i* bija retāks nekā citos vārdos.

Substantīvos, kas atvasināti ar *-nieks, -niece, n* priekšā parasts *ę*, piemēram, *pi manis kal'puōja viēns luōšeniēks, te, mūsu ciēmeņiēki iř is Leīpcig; mana saīmeņiēce ar iř kuřšeniēce*.

Jāpiebilst, ka lietvārdu salikteņu kursenieku valodā nav daudz. Īpatnējie ir *juřmulę* un *mařmulę*, kam mums parastā *-mala* vietā *-mule*, piemēram, *gař mařmuli nuōiēt, tuř ciēc; viēns zvejš iř juřmulē. ka iētām juřmulē, ta tuōpaņ ari brūni*.

Diezgan konsekventi tiek šķirtas prepozīcijas no priedēkļiem. Prepozīcijas, kas teikumā parasti ir bez uzsvara, tiek saīsinātas, reducētas, bet priedēkļi netiek reducēti. Bez jau minētā *āz-* un *az* vēl ļoti stingri šķir priedēkli *uoz-*, kam blakus prepozīcija ir tikai *uz*, piemēram, *guļ uz krāsni; tās kājas saputa uz reīzes; ni maģ uz laba nau; nau uōzrāvuši ziēgaru; te jaū uōzdabā* (aufpassen) *tiē ruņči; ka ruņču nau, ta uōsalaīkās daūg* [pe]u].

Daudz mazāk konsekvences bija priedēkļa *pie-* un no *pie* reducētās prepozīcijas *pi* lietošanā. Lai gan kā prepozīcija *pi* tika lietota daudz biežāk, reizēm, varbūt piemērojoties mūsu izrunai, kursenieki gaidāmā *pi* vietā teica *pie*, piemēram, *nuôgā pie jūras; piē pasiēnis vira ēst*; taču parasti lietoja *pi*: *tas piēklaūsa pi Rīgas; piēsajūzu zir'gu; še pi mūsu aī iī visu mežu isknisuši, apvef'tuši visu kuô riņķe; tas pi muīms ir tas prezī'deñc, tas sāmīnis; tiē nami bi nuôde zenāti pi jūras.*

Gandrīz tas pats sakāms par priedēkli *nuo-* un atbilstošo prepozīciju, kas visbiežāk ir *nu*, piemēram, *iī jaūns nuôvaī'kst; teū āzjēī tuô lufti nu iēkšas, un ta tu sprākst; ta nuôlaīž gruītē; pasalika tuô zoñņēñšīrmi uz akniņis un gā jūra, un nuôsaslīcinājās; es par pāra diki nuôsapiī'kuôs; nu tā laīka tas sviēc iī pagrimis; bet: tēs nuô mana kaīpa; sacija, nuô rīta viēns pagājis; nuô viēnas bukSES viēna lepīle.*

Reti lieto prepozīciju *apakš* vai *apukš*, piemēram, *apakš tās zemes te iī šal'tinis. apukš zemes viñš žiēvuô.* Visparastāk šādā nozīmē lieto *pa*: *iēs mā, līdisiīī pa pēlis; mēs jaū būsāīī greīī pa zemes; mēs papratuši mīksti iī sil'ti gulēt, pēlis pa sānis; duīdsmit duī mētus gul pa duôbis.*

Ar vācu *nach* nozīmi lieto prepozīciju *pic*, piemēram, *es iēšu pic jūras; aī val'ti paīpluķē pic māju; tā gaļa smeķēja tā pic zemes, pic zemes smaku; aūto skrej pic miēsta; atjāj aī šēpi pic Nidas.*

Prepozīcijas *bez* vietā ir *be*, piemēram, *šiē be mātes nivaī iēt; nu rīta nuôgā un be vakara nināks. ruñču be sviēta gala te ir.*

Ar vācu *für* nozīmi lieto prepozīciju *par*, piemēram, *veī'pu žijas paī aīngalaīī; tas iī paī šēpis, kad iēt garuīī, tad ziīī, kuī tas ciēms iī; iēt tuôs krabus zvejuôt paī zušis; paī smeīti ne dakteīrs nelīz.* Šī pati prepozīcija arī vācu *zu* nozīmē, piemēram, *ka paī daūg diš stuīrīms iī, ta neskreī; nē, tas iī paī duīms; tas juīms iī paī slēkc; kas tas paī labuīms iī, ka vaī āzmikt; vāciēc paī daūg prālejas, ka bagāc ēsus.*

Prepozīcija *dēļ*, piemēram, *dēļ tā jūs tuō krīgi pajājat, ka daūg svēdiēnu turat.*

Verbos parastā *-ināt* vietā kurseniekiem ir *-enāt*, piemēram, *dezenat, mācenat diēku sacit; kurena krāsni, ta ir siluma.* Verba *ņemt* vietā lieto *jemt*, piemēram, *nu rīta iēt ūdas jēmt iēkšā; tas ir vēc vėzumš, tuō nijēma; viēnu piējēma tañte.*

Verba *dabūt* vietā lieto tikai *gūt*, piemēram, *laūnagu va guvāt? paŗ ruņča kaiŗ maŗk^u guva; mēs šise nigūstaŗ ni viēnu bri'keču; pēŗn daūg bij nu Latvijas, visi meklē tuō valuōdu gūt.*

Nākotnē daudzskaitļa 1. personā parasta galotne *-sam* un tikai retumis *-sim*, piemēram, *sazvejuōsaŗ maģas žuviles. mēs būsaŗ nuō praģus; mēs veŗpsaŗ; duōmasaŗ pic jūsu; kuō nu mēs teĩsaŗ un: iēs mā, lĩdisiŗ pa pēlis.* 2. personā ir galotne *-at*, piemēram, *nuōskriēsat greĩ; sacĩsat diēku; te jūs turesat daūg laba daŗ'ba.*

Bez latviešu valodā parastajiem divdabjiem kurseniekiem ir arī tādi, kas mūsu izloksnēs vairs gandrīz nav sastopami, piemēram, *mūsu vaĩki te nuōgā un sacija, ka puĩks miēsč ęsus Rĩga; Sa'kūtis sēŗgus, rākuō, ka sēŗ'gus; diviēli samačajus, sašvicajus, bišķi nuōslaūkus; siēvas sēdušas plānā; eņģleņderis un ameri'kānis nebijuōši paŗ tuō; kāda valuōdu mēs te turuōši? viņi nivaruōši saprast; rākuō, ka tiē dikti daūg žuŗku tveruōši.*

Kondicionālis ar galotni *-u* un *-um*, piemēram, *ja jūs uz mani sacītuŗ kaūks, es aŗ pĩktu; tiē, kada varētuŗ, pazaktuŗ cilēku.*

Īsais ieskats kursenieku valodā liecina, ka daudz tajā ir mums radniecīga. Kursenieki ne velti saka: *tiē lēti ka atiēt, tiē runa kuŗ'sisku. mēs runajaŗ kuŗ'sisku, bet tā valuōda tāda kā salāpēta.*

Kad Kuršu kāpās ir sākts runāt *kursisku*? 1883. gadā *Magazīnu* 17. sējumā publicētajā darbā "Die kurische Nerung und die Kuren in Preußen" Viktors Dīderihs norāda, ka 1649. gadā šos kuršus min Pauls Einhorns. Einhorns raksta: "Laba daļa viņu – latviešu – uzturas Prūsijā, pie Kuršu jomas no Mēmeles (Klaipēdas) gandrīz līdz Dancigai, dzīvojot ūdens malā.

Viņi runā latviešu valodu. Es pats to tur ar viņiem runāju, sarunājos ar viņiem. Lai gan viņi visi saprot un runā vāciski, savā starpā tie runā latviski. Vai viņi tur dzīvo no seniem laikiem, vai ir ieceļojuši no Kurzemes, to nezina arī viņi paši." 17. gadsimta beigās Mateus Pretorius raksta, ka Prūsijā bijuši apmetušies kuršu zvejnieki un ka prūši un kurši, dzīvojot pamīšus ar vāciešiem, pratuši visas šīs valodas. Tātad – sākuma posmu mēs tagad nezinām, to grūti būtu arī uzzināt, bet esam liecinieki laikam, kad kursenieku runātā valoda beidz eksistēt.

IN MEMORIAM

Mirdza Vizbulīte Brence
(07.06.1920 – 16.09.2004)

2004. gada 16. septembrī mūžības ceļos devusies valodniece Mirdza Vizbulīte Brence.

Mirdzas Vizbulītes dzīves ceļš sācies 1920. gada 7. jūnijā Valkas apriņķa Palsmanes pagastā, kur viņas vecāki tobrīd bija vietējās skolas pedagogi (tēvs – skolas priekšnieks, māte – skolotāja). Mirdza Vizbulīte Brence gan sevi var uzskatīt gandrīz par rīdzinieci, jo jau 1923. gadā vecāku darba gaitas ģimeni atved uz Rīgu. Šeit 1927. gadā sākušās skolas gaitas 25. pamatskolā. Vēlāk – no 1933. gada līdz 1940. gadam – izglītība turpināta Rīgas 1. (pēc meiteņu ģimnāzijas atdalīšanas – 3.) Valsts ģimnāzijā. Pēc ģimnāzijas beigšanas, kaut arī ir sācies 2. pasaules karš, Mirdza Brence iestājas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu valodu nodaļā. Studijas 3. kursā nākas pamest un jāstrādā dažādi gadījuma darbi gan Rīgā, gan Liepājā, uz kuriem viņa dodas bēgļu gaitās 1944. gada rudenī. Studijas tiek atjaunotas jau 1945. gada rudenī, tomēr pabeigt Latvijas Valsts universitāti Mirdzai Brencei neizdodas. Šoreiz pievil veselība. Studijas un darbs ir pārāk liela slodze viņas organismam. Jāpamet gan studijas, gan arī iesāktais darbs Valodas un literatūras institūtā pie vietvārdu kartotēkas sistematizēšanas. 20. gadsimta 50-to gadu sākums pāriet gadījuma darbos, pa vasarām piedaloties arī Valodas un literatūras institūta zinātniskajās ekspedīcijās Valkas un Rūjienas rajonā. Sākot ar 1953. gadu uz 5 gadiem par Mirdzas Vizbulītes darba vietu atkal kļūst Valodas un literatūras institūta Vietvārdu daļa. Šai laikā viņa spiestuves vajadzībām ar roku pārraksta J. Endzelīna "Latvijas PSR vietvārdu" I daļas 1. sēj., papildina materiālus, ir šī sējuma korektore. Tomēr nepabeigtās studijas ir par iemeslu tam, ka Mirdza Vizbulīte 1958. gadā mēro tālo ceļu uz Viļņu, kur iestājas Viļņas Valsts V. Kapsuka universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes Lietuviešu valodas un literatūras specialitātes II kursā. Pēc četriem gadiem tiek aizstāvēts diplomdarbs "Latvių kalbos leksikos lituanizmai" (Leksiskie

lituānismi latviešu valodā) un saņemts ilgi gaidītais diploms. Seko norīkojums darbā uz ZA Valodas un literatūras institūtu, kur turpmākie 8 gadi tiek nostrādāti, gan kārtojot un rediģējot Jāņa Endzelīna "Darbu izlasi", gan palīdzot "Latviešu literārās valodas vārdnīcas" veidotājiem kartīšu rakstīšanā. Šai laikā rodas vēlme turpināt Viļņā iesākto lituānismu apzināšanas darbu, un 1964. gadā tiek apstiprināta disertācijas tēma "Leksiskie lituānismi latviešu valodā"; vadītāja pienākumus uzņemas lietuviešu kolēģis, toreizējais filoloģijas zinātņu kandidāts Vincs Urbutis. Īsā laikā tiek nokārtoti visi kandidāta eksāmeni, taču disertācija diemžēl paliek nepabeigta. 1970. gadā Mirdza Vizbulīte Brence tiek atbrīvota no pastāvīgā darba institūtā, taču no 1978. gada līdz 1987. gadam, jau būdama pensijā, viņa palīdz sistematizēt un kārtot vietvārdus.

Mirdzas Vizbulītes (pelnu) urna ir guldīta dzimtas kapos Alūksnē.

Pārlūkojot Mirdzas Vizbulītes Brences atstāto valodniecisko devumu, iezīmējas vismaz trīs virzieni. Turpinot Brenču dzimtai raksturīgo interesi par dzimtajām latviešu valodas izloksnēm (izloksnes pētījis arī Mirdzas tēvabrālis Eduards Brenčis), Mirdza Brence jau 1948. gadā ir sākusi vākt "Latviešu valodas dialektu atlanta" leksikas materiālus Mālpupē. (Jāpiebilst, ka Brenču dzimtas saknes arī ir meklējamas Alūksnes pusē.) Nākamajā gadā informanti jau ir meklēti Lietuvas pierobežā – Bruknā un Bārbelē. Varbūt šeit saklausītais ir veicinājis arī tālāko interesi par āizguvumiem no lietuviešu valodas. 20. gs. 50-tajos gados materiāli ir vākti gan Lietuvas pierobežā – Augstkalnē un Vilcē, gan tuvu pie Igaunijas robežas – Kārķos. Augstkalnes izloksnē saklausītais ir kļuvis par pamatu arī pirmajai zinātniskajai publikācijai par piedēkļu un gala zilbju vokālismu šai izloksnē. Mirdzas Brences vārds lasāms arī Jāņa Endzelīna "Latvijas PSR vietvārdu" 1. sējuma un Jāņa Endzelīna "Darbu izlases" priekšvārdā. Šajos darbos ir ieguldīta liela daļa neredzamā darba – pārrakstīšana, salīdzināšana, precizēšana, korektūru lāsīšana. Tomēr lituānismu izpēte ir radusi atspoguļojumu vislielākajā skaitā rakstu gan Lietuvā, gan Latvijā. Rakstīts ir gan par latviešu un lietuviešu kopīgo leksiku, gan par aizguvumiem no lietuviešu

valodas gan latviešu literārajā valodā, gan izloksnēs. Pirmajā šai problemātikai veltītajā rakstā "Par dažām leišu un latviešu kopīgās leksikas īpatnībām", kas 1963. gadā iespiests rakstu krājumā "Latviešu valodas jautājumi", sniegts ieskats kopīgajā mantotajā baltu leksikā, bet turpmākā uzmanība veltīta galvenokārt aizguvumiem no lietuviešu valodas. "Latviešu valodas kultūras jautājumos" 1965. gadā publicētajā rakstā analizēti latviešu literārajā valodā lietotie aizguvumi, piemēram, *ģimene*, *ķekars*, *snuķis*; turpmākajos rakstos "LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstu" 1967. gada 9. numurā un valodnieciskā izdevuma "Baltistica" 1970. gada 1. numurā lielāku autorei ievēribu ir izpelnījušies aizguvumi no lietuviešu valodas visā latviešu valodas sistēmā, iekļaujot arī izlokšņu leksiku, piemēram, *ramule* 'margrietiņa', *ķirbis* 'ķirmgrauzis'.

Ar savu darbu un publikācijām Mirdza Vizbulīte Brencē ir ierakstījusi ne īpaši apjomīgu, taču paliecamu lappusi latviešu valodniecībā.

Ilga Jansone

ATCERAMIES

Maija Poiša – jubilāre

Pašā vasaras izskaņā – 2004. gada 19. augustā – pārdomu pilnus un apcerīgus gadu griežus aizvadīja pazīstamā sēlisko izlokšņu pētniece, divu nozīmīgu izlokšņu tekstu krājumu autore, sēļu folkloras un kultūrvēstures tradīciju kopēja Maija Poiša (Medene). Interese par Madonas apkārtnes izloksnēm Maijai radās jau studiju gados, kad viņa Madonas pusē piedalījās dialektoloģijas materiālu vākšanas ekspedīcijās un uz savākto materiālu pamata izstrādāja diplomdarbu par nominālo un verbālo pārvaldījumu Lazdonas un Praulienas izloksnē (1962). Runājot par Maijas Poišas sēlisko izlokšņu pētījumiem, būtisks ir fakts, ka viņa pati ir dzimta sēlisko izlokšņu pārstāve, kas nav mazsvarīgi izlokšņu parādību, it īpaši fonētisko īpatnību apzināšanā un pētīšanā. Arī Maijas vecāki (un vecvecāki) – tēvs dzejnieks Jānis Medenis un māte Alma Medene (Varkale) nāk no šī paša novada – Madonas rajona Praulienas pagasta, kur dzimtās jau kopš seniem laikiem cieņā un godā bijušas senču tradīcijas un vietējā valoda, kurā tad Maija ieklausījusies jau kopš agras bērnības.

Nonākot saskarē ar izlokšņu materiālu vākšanu un zinātnisko izpēti, Maijai radās vēlēšanās un iecere tūlīt pēc LVU Vēstures un filoloģijas fakultātes beigšanas turpināt pētniecisko darbu, vienlaikus mācoties ZA Valodas un literatūras institūta aspirantūrā, taču toreizējos apstākļos viņai kā represētā dzejnieka meitai šāda iespēja tika liegta, un daudzus gadus nācās nostrādāt par skolotāju vairākās skolās. Taču interese par dialektoloģiju un tautas garamantu krāšanu nebija zudusi, un pie šī darba viņa atgriezās 1980. gadā, kad atsāka strādāt Valodas un literatūras institūtā dialektoloģijas un valodas vēstures nozarē un paralēli darbojās folkloras grupās "Skandinieki" Rīgā un Madonā. Maija Poiša ir pārstaigājusi daudzus Madonas un Ērgļu apkārtnes pagastus, ierakstījusi magnetofona lentēs sēlisko izlokšņu runātāju tekstus, papildinājusi un precizējusi agrāk pierakstītos materiālus "Latviešu valodas dialektu atlanta" (Leksika. Rīga,

1999) vajadzībām un vākusi atbildes "Eiropas valodu atlanta" aptaujai.

Maijas Poišas nozīmīgākie pētījumi ir divi apjomīgi krājumi "Vidzemes sēliskās izloksnes" (1985. un 1999. gadā), kas saistīti ar vēsturiskajā valodniecībā ļoti būtisku tēmu – baltu etniskās vēstures izpēti, kurā svarīga sastāvdaļa ir arī lingvistiskie, it īpaši dialektoloģijas un toponīmijas fakti. Pirmajā krājumā ievietotie teksti pārstāv 13 Vidzemes dienvidu izloksnes (Aizkraukles, Bebru, Iršu, Kalsnavas, Kokneses, Liepkalnes, Ļaudonas, Mētrienas, Odzienas, Pļaviņu, Sausnējas, Sāvienas un Vietalvas), bet otrajā rodams Vidzemes dienvidaustrumu sēlisko izlokšņu apskats (Adulienas, Cesvaines, Dzelzavas, Grašu, Kraukļu, Lubānas, Meirānu u. c. izloksnes). Teksti ir atšifrēti no dažādu paaudžu runas ierakstiem, pievēršot uzmanību vissīkākajām skaņu modifikācijām. Izlokšņu fonētiskās parādības nav fonoloģizētas. Šāda pieeja Maijai Poišai ir devusi iespēju aprakstīt arī tādas fonētiskās īpatnības, kādas līdz šim sēliskajās izloksnēs nebija pamanītas un uzrādītas (zilbiski troksneņi, pozicionāli nosacīta līdzskaņu kvalitāte, dažādi pārskauņas un epentēzes gadījumi u. c.). Maijas Poišas darbi latviešu dialektoloģijā ir pirmreizīgi tieši ar šo fonētisko parādību atspoguļojuma detalizāciju un dod bagātu materiālu tālākajiem pētījumiem vēsturiskajā un eksperimentālajā fonētikā. Viņa ir viena no viskompetentākajām sēlisko izlokšņu pārzinātājām, tāpēc viņas darbi ir respektējami arī, veidojot nākotnē plašākus kopdarbus latviešu dialektoloģijā (izlokšņu vārdnīcas, dialektu atlantus u. c. publikācijas).

Pētnieces atvilktnēs atrodas vēl daudzās Vidzemes un Augšzemes izloksnēs skaņu lentēs ierakstīti teksti, kas gaida savu atšifrējumu, pamatos ir uzrakstīts Skrīveru izloksnes apraksts, aizsākta sēlisko izlokšņu leksikas kartotēkas veidošana un citu darbu veikšana, tāpēc institūta kolēģi vēl Maijai Poišai veselību un darbaprieku turpmākajās gaitās, pētot sēļu novada valodu un kultūrvēsturi.

Elga Kagaine

Zelmai Birznieci – 100

2004. gada 5. jūlijā apritēja 100 gadu, kopš Džūkstē kārts šūpulis filoloģei Zelmai Birznieci (1904.5.VII–1983.14.XII). Dzimtā Džūkstes izloksne ir bijusi galvenais viņas zinātniskās izpētes avots.

Zelmas Birznieces skolas gaitas ir aizsākušās Džūkstes pagastskolā (1912–1915). Bēgļu gaitās Petrogradā viņa mācījās N. Krotovas ģimnāzijā (1915–1918), bet pēc atgriešanās dzimtenē – Jelgavas 1. valsts vidusskolā (1921–1925).

1925. gadā Zelma Birzniece iestājās Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes baltu filoloģijas nodaļā, ko beidza 1934. gadā, iegūstot filoloģijas kandidāta grādu (kas aptuveni atbilst mūsdienu maģistra grādam) par darbu "Džūkstes un apkārtējo pagastu izloksnes". Jau studiju laikā (1928–1933) viņa strādāja Latviešu folkloras krātuvē. Z. Birzniece ir vākusi Džūkstē folkloru, kā arī pierakstījusi izloksnes tekstus, kuros vispusīgi un detalizēti atklātas daudzas galvenokārt ar lauku dzīvi un darbiem saistītas tēmas. No pierakstītā teksta tika izveidota izloksnes leksikas kartotēka ar apmēram 6000 vienībām. Z. Birznieces vākums ir iekļauts K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā" un tās papildinājumos, viņas vārds (citu aktīvo Rīgas Latviešu biedrības valodniecības sēžu dalībnieku vidū) ir minēts J. Endzelīna gala vārdos minētās vārdnīcas 4. sējumā (859. lpp.).

Studiju gados, profesores A. Ābeles rosināta, Z. Birzniece Latvijas Universitātes eksperimentālās fonētikas kabinetā ir pētījusi Džūkstes, Šķibes un Sesavas izloksnes intonācijas. Pētījuma rezultāti ir izklāstīti rakstā "Džūkstes, Šķibes un Sesevas pagasta intonācijas" (FBR XI 141–180), kas ir vienīgais uz eksperimentāli gūtiem faktiem balstītais apcerējums par zemgalisko izlokšņu intonācijām 20. gadsimtā. Tajā iezīmētas dažas parādības, kas 20. gs. otrajā pusē konstatētas arī vairākās citās izloksnēs, piemēram, piedēkļu un garajās gala zilbēs stieptā un lauztā intonācija ir zaudējusi savu noteiktību, tuvojoties krītošās intonācijas tipam.

Pēc universitātes beigšanas (1934–1942) Z. Birzniece ir bijusi skolotāja Rēzeknes valsts ģimnāzijā. Profesora K. Strauberga aicināta, viņa 1942. gadā atgriezusies Latviešu folkloras krātuvē,

kur strādājusi par arhivāri un kara gados palīdzējusi glābt krātuves materiālus.

Pēc Otrā pasaules kara kopš 1945. gada Z. Birzniece vairākus gadus Latvijas Valsts universitātes Medicīnas fakultātē mācījusi krievu plūsmas studentiem latviešu valodu, kā arī vēlāk Rīgas Medicīnas institūtā (1951–1960) bijusi lektore, arī Valodu katedras vadītāja aizstājēja.

Paralēli darbam augstskolā Z. Birzniece ir strādājusi arī Latvijas PSR Valsts vēsturiskajā bibliotēkā (1945–1947) un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures un materiālās kultūras institūtā (1947–1951; kopš 1951. gada pēc tā reorganizācijas – Etnogrāfijas un folkloras institūtā).

50.–70. gados Z. Birzniece ir publicējusi divus pētījumus dialektoloģijā. Rakstā "Džūkstes un dažu apkārtējo izlokšņu fonētika" ("Rakstu krājums. Veltījums akadēmiķim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerai". R., 1959. 305.–330. lpp.), balstoties uz materiāliem, kas vākti 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā, kā arī 1954.–1956. gadā, Z. Birzniece plašāk ir aplūkojusi Džūkstes izlokšnes fonētiskās parādības, salīdzinot tās ar kaimiņizlokšnēs (Sīpelē, Bērsmuižā, Slampē, Lestenē un Līvberzē) reģistrētajām iezīmēm. Viņa ir secinājusi, ka "Džūkstes izlokšne uzskatāma par pēdējo tīro vidus dialekta izlokšni agrākās Zemgales teritorijas ziemeļu daļā; aiz Džūkstes izlokšnes valodā jau ieskaņš seklo tāmnieku izlokšņu īpatnības" (330. lpp.).

Z. Birzniece, izmantojot visai bagāto Džūkstes leksikas kartotēku, ir pievērsusies arī latviešu dialektoloģijā maz pētītai parādībai – onomatopoēzei, kas bagātina valodu, izsaka darbības emocionālu raksturu, ātrumu, piešķir spraigumu valodas izteiksmei ("Onomatopoēzes izmantošana Džūkstes izlokšnē" Krājumā "Aktuāli dialektoloģijas jautājumi. 9. Artūra Ozola diena. Zinātniskās konferences materiāli. R., 1973. 12.–15. lpp.). Semantiskā skatījumā viņa ir izdalījusi 4 izsaukmes vārdu grupas (vārdi, kas atdarina dabā dzirdamus trokšņus, dzīvnieku

* Plašāk par Z. Birznieces dzīves un darba gaitām sk. J. Loja "Zelmas Birznieces piemiņai" ("Latvijas Ārstu Žurnāls", 1999. 12. nr. 56.–57. lpp.).

un putnu balsis, darbības rezultātā radušās skaņas, kā arī izpauž darbības spraigumu, ātrumu, asumu) un aplūkojusi onomatopētišķos darbības vārdus un lietvārdus.

70. gadu beigās Z. Birzniece atsaucās uz ZA Valodas un literatūras institūta dialektologu aicinājumu turpināt vākt Džūkstes izloksnes leksiku. 70., 80. gados viņa ir papildinājusi Džūkstes leksikas kartotēku (līdz apmēram 14 000 vienībām) un sniegusi izvērstas un izsmeļošas atbildes uz "Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas" (1954) jautājumiem par fonētikas, morfoloģijas, sintakses un leksikas parādībām Džūkstē. Z. Birzniece devusi atbildes arī uz "Eiropas valodas atlanta" leksikas daļas jautājumiem ("Atlas Linguarum Europae." I... Assen; Roma, 1983-.).

Z. Birznieces norādījumi valodniecisku jautājumu risināšanā lieti ir noderējuši, sagatavojot publicēšanai A. Lerha-Puškaiša pierakstītās Džūkstes pasakas. Grāmatas "Džūkstes pasakas" (1980) pēcvārdā ir minētas arī izloksnes raksturīgākās parādības.

Džūkstes izloksnes pētnieces plašākā publikācija "Zemgalisko izlokšņu teksti. Džūkste" (75 lpp.) bija aizsākums ZA Valodas un literatūras institūtā iecerētajai izloksnēm veltīto krājumu sērijai. Tās ievadā sniegta īsas norādes, kas liecina par izloksnes dinamiku aptuveni 50 gados. To atklāj arī tematiski saistītais izloksnes teksts (fonētiskajā transkripcijā) – atmiņas par zirgu, kas ietver bagātu valodniecisko informāciju. Tam ir arī kultūrvēsturiska nozīme, jo stāstījums, kas attiecas uz 19. gs. otro pusi un 20. gs. sākumu (teicēji dzimuši 19. gs. 50. gados) un ko papildina vairāki attēli, sniedz izsmeļošas ziņas par zirgu, par aizjūgu, par darbiem, kuros izmantots zirgs, utt.

Kā liecina Z. Birznieces dzīves gājums, izlokšņu materiālu vākšana un pētīšana kā maizes darbs viņai ir bijis tikai īsu brīdi, kad viņa, vēl studente būdama, profesora J. Endzelīna rosināta, pierakstīja bagātu Džūkstes izloksnes materiālu un Latviešu folkloras krātuvē izveidoja izloksnes kartotēku. Džūkstes izloksnes izpēte Zelmai Birzniecei ir bijis sirds darbs, ko viņa veikusi ar lielu atbildības un pienākuma sajūtu, skrupulozi fiksējama un analizējama jebkuru izloksnes parādību. Tāpēc likās, ka mūža pēdējā cēlienā – jau slimības gultā – tikko

saņemtā monogrāfija viņai bija ne tikai priecīgs notikums, kas uzjundīja patīkamas atmiņas, bet arī labas zāles.

Ir pagājis vairāk nekā 20 gadu kopš Zelmas Birznieces aiziešanas mūžībā, bet viņas pētījumi par Džūkstes izlokšni un tās kaimiņizlokšnēm joprojām ir plašākais un nozīmīgākais devums zemgalisko izlokšņu izpētē.

Brigita Bušmane

Atceroties romānisti un baltisti A. Bojāti

2004. gada 25. februārī apritēja simts gadu kopš Rīgā piedzima Apolonija Klingo (kopš 1936. gada Bojāte), ilggadēja Latvijas Universitātes valodniece, poliglote. Pēdējo laiku uzziņu literatūrā gan [piemēram, 1, 100] viņu raksturo tikai kā baltisti, kuras galvenais panākums valodniecībā bijis līdzautorība *Lietuviešu-latviešu vārdnīcai*, piemirstot, ka visa A. Bojātes darbīgā mūža laikā viņas sirdslieta bija romāņu valodas.

1922. gadā viņa iestājās Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes romānistikas nodaļā tūlīt pēc 3. Rīgas pilsētas vidusskolas beigšanas, skolas, kur humanitārās disciplīnas bija lielā godā. Apolonija Bojāte bija Latvijā viena no pirmajām studentēm – romānistēm, jo LU romāņu filoloģijas nodaļā sāka uzņemt studentus, tikai sākot no 1920. gada. Jau studiju gados viņa izrādīja padziļinātu interesi par filoloģiju, it īpaši par romāņu valodām. Šo interesi veicināja arī toreizējā studiju programma, kurā liela vieta bija veltīta tieši valodu vēsturiskajam aspektam. Kā liecina tā laika studiju programmas [2, 250], romāņu filoloģijas studentiem bija jāapgūst tādi vispārīgie valodniecības priekšmeti kā *Ievads valodniecībā, ievads fonētikā, grieķu valodas elementi, latviešu valodas propedeutiskais kurss, viena jaunā ģermāņu un viena jaunā romāņu valoda*, bet speciālo priekšmetu vidū bija *Ievads romāņu un ģermāņu filoloģijā*, pēc izvēles kāda no vecajām romāņu valodām (*vecfranču, vecspāniešu vai itāļu valoda*). Studentu profesionālo izaugsmi veicināja augsti kvalificētie mācību spēki. Kā viens no viņiem minams Arnolds SPEKKE (1887–1972), Maskavas universitātes absolvents (1915), LU Romāņu valodu nodaļas dibinātājs un LU profesors (1922), speciālists romāņu

filoloģijā, kurš pagājušā gadsimta divdesmitajos gados romānistiem lasīja daudzus akadēmiskos kursus: *Ievads romāņu filoloģijā* (1920–34); *spāņu valodas vēsturiskā gramatika* (1920–21), *senprovansāliešu valoda* (1922–23), *vulgārā latīņu valoda* (1921–22; 1927–28), kā arī *spāņu, itāļu, provansāļu, franču literatūras kursus* utt. Savukārt Ernests BLESE (1892–1964), beidzis Pēterburgas Universitātes ģermāņu-romāņu filoloģijas nodaļu (1914), atgriezās 1918. gadā Rīgā un 1919. gada septembrī uzsāka darbu divdesmit piecu gadu garumā jaundibinātajā Latvijas Augstskolas Filoloģijas un filozofijas fakultātē par docentu. Viņa spalvai pieder daudzi zinātniskie raksti, mācību grāmatas un monogrāfijas par valodniecības jautājumiem. Daudzi bijušie studenti atceras viņu kā erudītu, zinošu speciālistu, pedagogu, kurš centies saviem studentiem sniegt bagātas zināšanas un ieaudzināt paliekošu cieņu pret dzimto valodu. Viņa lekcijas bijušas pārdomātas un interesantas [3].

Apolonija Bojāte ļoti sekmīgi pabeidza romāņu filoloģijas nodaļu 1931. gada jūlijā. Viena no īpatnībām šajā nodaļā bija tās mazskaitliskums. Kaut gan studentu – romānistu kopskaits bija relatīvi liels (vidēji 40–50), absolventu skaits bija minimāls. No 1922. līdz 1931. gadam Romāņu nodaļu bija absolvējuši tikai 19 studenti [2], to starpā arī A. Bojāte, iegūdamā filoloģijas kandidāta (resp. maģistra) nosaukumu.

Pēc Universitātes absolvēšanas Apolonija Bojāte uzsāk pedagoga gaitas. Vispirms viņa 6 gadus nostrādā par latīņu valodas skolotāju Lubānas valsts vidusskolā, bet pēc šīs skolas likvidēšanas viņa turpmākos 6 gadus strādā Bauskas valsts vidusskolā – arī par latīņu valodas skolotāju. 1944. gada oktobrī viņa atgriežas savā 3. Rīgas pilsētas vidusskolā, kur nostrādā vienu gadu, pasniedzama latīņu un franču valodu.

No 1945. gada novembra sākas A. Bojātes darba gaitas LVU Filoloģijas fakultātē, kur viņa pieņemta darbā par itāļu valodas un literatūras lektori Romāņu filoloģijas katedrā (katedras vad. St. Kolbuševskis, tad I. Zandreitere). No 1950. gada viņa sāk docēt latviešu valodu krievu grupām, un nedaudz vēlāk – pēc pāriešanas darbā Latviešu valodas katedrā (vad. A. Ozols) – arī

lietuviešu valodu. Interesanti bija salīdzināt A. Bojātes aizpildītās kadru uzskaites lapas jautājumā par viņas valodu prasmi [4]. Stājoties darbā Universitātē, viņa min, ka pārvalda franču, itāliešu, latviešu valodas, bet vāji – vācu, spāņu un krievu valodas, ko, atsaucoties uz LPSR AP deputāta prof. T. Galenika rekomendāciju, apliecina arī toreizējais fakultātes dekāns Roberts Pelše savā pamatojumā A. Bojātes pieņemšanai darbā, kurā minēts, ka viņai paredzēts docēt itāliešu valodu un literatūru, kā arī vadīt speckursu franču valodā, gatavot itāliešu valodas hrestomātiju iesācējiem un vākt materiālus kandidāta disertācijai par vecfranču dzejnieka Kretjēna de Truā (*Chrétien de Troyes*, ~1135 – ~1183) dzejas stilu un metriku. Savukārt 1951. gada 28. maijā parakstītajā kadru anketā A. Bojāte apgalvo, ka viņa vāji zina franču un itāliešu valodas. Ar ko varētu izskaidrot šādas krasas izmaiņas? Liekas, ka te varētu minēt vairākus momentus, piemēram, viņas brāļa Alfonsa Klingo izsūtīšanu uz Mordviju 1947. gada septembrī, nedaudz vēlāk t. s. franču grupas politiskās lietas safabricēšanas sākumu utt., kas radīja baiļu sindromu nelielajai franču intelektuāļu saimei Rīgā. Tādēļ drošāk bija ne tikai mainīt disertācijas tēmu, bet arī pamatspecialitāti, paliekot darboties filoloģijas nozarē. Jau 1951. gadā A. Bojāte nokārto kandidāta minimuma eksāmenu pie Tartu universitātes prof. P. Aristes un latviešu valodas katedras vadītāja A. Ozola un uzsāk darbu pie disertācijas *Atkarīgo locījumu nozīme un lietošana jaunstrāvnīeku publicistiskajos rakstos "Dienas lapa"* (vad. A. Ozols), kuru viņa sekmīgi aizstāv, un viņai 1961. gada 26. aprīlī PSRS Augstākā Atestācijas komisija apstiprina filoloģijas zinātņu kandidāta zinātnisko grādu. Paralēli zinātniskai darbībai A. Bojāte turpina pasniegt lietuviešu valodu. Lai pilnveidotu savas zināšanas lietuviešu valodā, viņa vairākkārt brauc īslaicīgos komandējumos uz Viļņu, kur tiekas ar Universitātes mācību spēkiem, klausās lekcijas un saņem vērtīgas konsultācijas. Šajā laikā top arī Apolonijas Bojātes un Valtera Subatnieka ap 50 000 vārdu bagātā *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*, kura iznāca Rīgā 1964. gadā. Pirmā izdevuma bagātais leksikogrāfiskais materiāls tika iestrādāts vārdnīcas 2. izdevumā,

kurš iznāca 30 gadus vēlāk un kuru papildināja ar apmēram 10 000 leksēmām J. Balkevičs un L. Balode.

Neskatoties uz specialitātes maiņu, A. Bojāte klusi turpināja savu romānista sūtību. No aktīva pedagoģiskā darba viņa pārgāja uz leksikogrāfiskām aktivitātēm, kaut gan centās arī fakultatīvi vadīt Universitātes bibliotēkas darbiniekiem franču valodas nodarbības vai, pirms aiziešanas pensijā, itāļu valodas nodarbības (1963–64).

Latvijas romānisti var būt pateicīgi A. Bojātes devumam latviešu romānistiskajā divvalodu leksikogrāfijā. Kaut gan pirmā *Franču-latviešu vārdnīca* iznāca 1931. gadā, tā bija neliela un pēckara periodā tā jau bija kļuvusi par bibliogrāfisku retumu, un jaunas divvalodu vārdnīcas izveide palika aizvien aktuālāks jautājums. Pirmās pēckara *Franču-latviešu vārdnīcas* autore valodniece Ilga Zandreitere un tulkotāja Jausma Ābrama uzņēmās grūto sastādītāja darbu, bet A. Bojāte savukārt rediģēja vārdnīcas tekstu. Tā iznāca Rīgā 1957. gadā 5000 eksemplāru lielā metienā.

Ar to darbs pie divvalodu vārdnīcu veidošanas neapstājās un *Franču-latviešu vārdnīcas* otro izdevumu, kas iznāca Rīgā 1973. gadā, A. Bojāte papildināja ar apm. 2000 leksiskām vienībām. Lai gan abus izdevumus šķīra 15 gadi, papildinājums skāra galvenokārt literāro, atsevišķos gadījumos pat arhaisko leksiku (piem.: *attelage à la Daumont* 'četrjūgs'), pretēji redakcijas apgalvojumam, ka jaunajā izdevumā iekļauta aktuālāka sabiedriski politiskā leksika. Kā rāda abu vārdnīcas izdevumu salīdzinājums, otrajā izdevumā normalizēta latviešu valodas vārdu rakstība atbilstoši spēkā esošiem noteikumiem (*ch*, *-acija*, *-ade*, *-ans*), papildināta sporta leksika (*demi-aile*; *demi-centre*, *demi-gauche*), precizēts vārdu semantiskais raksturojums (*dofīns*, *troņmantnieks*) utt. Vārdnīcu sastādīšanā plaši izmantota vācu leksikogrāfu pieredze, ņemta vērā arī krievu divvalodu tradicionālie leksikogrāfiskie avoti. Franču leksikogrāfiskie avoti izmantoti minimāli (galvenokārt *Larousse* skaidrojošā vārdnīca). Tomēr jāatzīmē, ka A. Bojātes rediģētā un papildinātā *Franču-latviešu vārdnīca* vismaz ceturtdaļgadsimtu bija vienīgā, plašākā un populārākā vārdnīca tiem, kuri vēlējās apgūt valodu, tulkot no

franču valodas utt. Tās atbalss vērojama vēl arī šobaltdien, jo izdevniecībā 'Avots' izdotā *Franču-latviešu vārdnīca* (2000) faktiski balstās uz docentes A. Bojātes leksikogrāfisko pieredzi un zināšanām. Vēl pilnīgāk šis apgalvojums attiecas uz *Latviešu-franču vārdnīcu*, kura iznāca 1970. gadā un vēl šodien ir visplašākā šī valodu pāra (ar franču valodu kā mērķvalodu) vārdnīca (ar apm. 26 000 vārdiem). A. Bojāte ir šīs vārdnīcas līdzautore, kas izstrādājusi trešdaļu no vārdnīcas pamatdaļas (apm. 260 lpp.) un visus pielikumus (ģeogrāfiskie nosaukumi, abreviatūras, franču valodas gramatikas pārskats, franču valodas ortogrāfijas pamati, kopumā 113 lpp. apjomā). Vēlāk izdotās *Latviešu-franču vārdnīcas* (1998, 2002) faktiski ir tikko minētās vārdnīcas tāls atspulgs, bez lielas leksikogrāfiskas vērtības.

A. Bojātes lielākais devums valodniecībā bija viņas ieguldījums divvalodu praktiskajā leksikogrāfijā, izstrādājot jaunas un oriģinālas vārdnīcas, kuras būtiski iespaidoja tālāko leksikogrāfisko avotu izstrādi.

Teorētiskā aspektā A. Bojāte atstājusi maz rakstu un pētījumu. Pēdējais viņas populārzinātnisks raksts, kurš publicēts krājumā *Latviešu valodas kultūras jautājumi 7*. laidienā 1971. gadā, bija veltīts romāņu valodām, resp., etnonīma *itālietis* un *itālis* lietojumam.

Pēc aiziešanas pensijā 1964. gadā A. Bojāte savā dzīvoklī turpināja čakli strādāt pie franču vārdnīcām, domājot par romānistikas tālāku attīstību. Līdz pēdējam elpas vilcienam. Līdz 1976. gada 8. decembrim.

Andrejs Bankavs

Atsauces

Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidybos institutas, 1999.

Latvijas Universitāte divdesmit gados. 1919–1939. 1. daļa. Latvijas Universitāte, 1939.

Ē. Sārts. Gara vērtību cienītājs. Universitātes Avīze. 2002. gada 17. decembris. 3. lpp.

A. Bojātes personas lieta LU arhīvā nr. 2971.

HRONIKA

Aktuālais romānistiskā

No 2003. gada 4. līdz 6. novembrim Spānijā, Granādas universitātē, notika VI Starptautiskais franču valodniecības kongress.

Kopš 1993. gada, pēc Spānijas franču valodas speciālistu ierosinājuma šo kongresu rīko reizi divos gados dažādās spāņu universitāšu pilsētās, uzaicinot tur piedalīties pasauleslavenus romānistus. Šoreiz kongresā ar savām lekcijām uzstājās trīs ievērojamie franču valodas pētnieki: Bernārs Čerkviljīni (*Bernard Cerquiglini*), Klods Ažežs (*Claude Hagège*), Daniels Blampēns (*Daniel Blampain*). B. Čerkviljīni savu uzstāšanos veltīja Francijas valodas politikas jautājumiem, īpašu uzmanību pievēršot Francijas monolingvisma problēmai. Ar plašu franču valodas nozīmes attīstības analīzi un franču valodas nākotnes redzējumu uzstājās K. Ažežs, bet D. Blampēns kongresa dalībniekus iepazīstināja ar savu jauno vārdnīcu, kura, atbilstoši mūsdienu didaktikas daudzvalodu principam, iekļauj franču valodas reģionālos un internacionālos variantus, kā arī franču valodas normu daudzveidību (Francijā, Kanādā, Beļģijā, Šveicē, Āfrikā).

Kongresā piedalījās pārstāvji no 17 Eiropas valstīm, kā arī franču valodas speciālisti no Āfrikas kontinenta (no Marokas, Madagaskaras un Kongo) un no tādām eksotiskām vietām kā Baleāru un Kanāriju salas. Latvijas romānisti (šo rindu autore) šāda rakstura forumā piedalījās pirmo reizi.

Pavisam tika nolasīts ap 200 referātu. Darbs kongresā notika vienlaicīgi vienpadsmit sekcijās: valodniecības teorija; valodniecības vēsture un epistemoloģija; valodas vēsture; morfoloģija un sintakse; leksikoloģija, leksikogrāfija, semantika; pragmatika un diskursa analīze; tulkošana; dialektoloģija un sociolingvistika; fonētika un fonoloģija; franču valodas pasniegšanas metodoloģija; jaunās tehnoloģijas valodas pētīšanā un apgūšanā. Trīs apalie galdi tika veltīti tulkošanai, sastatījuma pētījumiem un valodas pasniegšanas metodikai.

Valodnieciskās tematikas ziņā dominēja sociolingvistiskie pētījumi, pētījumi par diskursa analīzes un tulkošanas aktuālajiem jautājumiem, kā arī par pasniegšanas metodiku. Liela vērība tika pievērsta arī morfoloģijas, sintakses, leksikoloģijas, leksikogrāfijas un semantikas problēmjautājumiem. Daudzi priekšlasījumi bija veltīti sastatījuma pētījumiem un frankofonijas problemātikai (franču valodai kā tautas identitātes izpausmei franču valodā runājošās valstīs vai arī franču valodas nākotnei Kanādā, vai, piemēram, valodas normai Kvebekas franču valodas variantā u. tml.). Jāatzīmē, ka franču valodas daudzveidībai bija veltīti arī referāti, kuri balstījās uz metodiska rakstura pētījumiem (kāda franču valoda jāapgūst multikulturālā kontekstā Francijā, Kanādā vai, piemēram, Āfrikā; franču valodā runājošo zemju kultūras īpatnību atspoguļojums franču valodas mācību grāmatās u. tml.).

Šo rindu autore, kura šajā kongresā pārstāvēja Latvijas Universitāti, savā referātā aplūkoja franču valodas leksikas veidošanās attīstību no XI līdz XX gadsimtam.

Vēl jāpiebilst, ka valodas vēsturei veltītajos referātos tika akcentēta diahronisko pētījumu lielā nozīme valodas teorijā, kā arī valodas vēstures pasniegšanas loma augstskolu studiju programmās.

Kongresā varēja pārliecināties, ka leksikoloģijas jomā svarīgu vietu ieņem valodas mācīšana, kas savukārt ietekmē vārdnīcu specifiku un ceļ to sociokulturālā, pedagoģiski didaktiskā un psiholoģiskā aspekta nozīmi.

Kongresam bija raksturīga liela pētāmo objektu un jomu izvēles daudzveidība. Te piedalījās daudz jauno romānistu no dažādām valstīm, kas neapšaubāmi liecina par franču valodniecības un franču valodas mācīšanas stabilu vietu visā pasaulē.

Olga Ozoliņa

Ziemeļkrievijas kolokvijs Somijā

Somijas Akadēmijas finansējamā starptautiskā projekta "Ziemeļkrievijas etniskā, lingvistiskā un kultūras izveide" ("The ethnic, linguistic and cultural making of Northern Russia")

ietvaros Somijā (Lammi) 25. un 26. septembrī notika kolokvijs "Ziemeļu Krievija". Tajā savās domās un jaunatklājumos dalījās valodnieki, vēsturnieki, arheologi, etnogrāfi no Somijas, Krievijas, Igaunijas un Latvijas. Projekta vadītājs Juhani Nuorluoto sapulcinājis starptautisku zinātnieku grupu, lai vēlreiz, no cita skatu punkta, paraudzītos uz senajiem Novgorodas tekstiem (skat. akademiķa A. Zalezņaka publikācijas un monogrāfijas). Papildu informāciju par šo projektu var atrast interneta adresē: www.helsinki.fi/hum/slav/nwruussia/eng/.

Par dialektu iedalījumu un izlokšņu īpatnībām runāja jaunie dialektologi Jouni Vähtera (*Vaahtera*), Janne Särkivi (*Saarikivi*), izmantodami jaunas datorizētas metodes gan materiālu vākšanā, gan analizē (piemēram, par Vologdas dialekta sociālajiem slāņiem un to valodas īpatnībām). Senajos Novgorodas tekstos pieminētajiem personvārdiem pievērsusies Vīnē strādājošā somugriste valodniece Johanna Lākso (*Laakso*). Kā zināms, Ziemeļu Krievijā ir daudzi somugru un baltu cilmes onīmi. Tieši vēl nepamanītos baltiskos toponīmus meklēt – Laimutes Balodes turpmākais uzdevums šajā projektā. L. Balode īsi apskatīja potenciāli baltisko toponīmu izplatību Krievijas Ziemeļu teritorijā un pētījumus, kas veltīti šai tēmai.

Valodniece Irma Mulonena no Petrozavodskas universitātes runāja par vietvārdu etimoloģizēšanas problēmām šajā reģionā. Helsinku universitātes doktorante Merja Salo stāstīja par saviem vērojumiem attiecībā uz mordviešu valodas lietošanu Krievijā. Karēļu izcelsmes jauns valodnieks Mihails Kopotevs runāja par sintaktisko frazeoloģiju senkrievu valodā, par arhaiskām idiomām, kas ietekmējušas arī mūsdienu somu valodu.

Sarežģītas arheoloģijas problēmas ieskicēja pieredzējušais somu arheologs Kristians Karpelans (*Christian Carpelan*). Interesantus arheoloģijas zinātnes vispārinājumus stādīja priekšā Tartu universitātes pārstāvis Andress Tvauri. Jauns doktorants no Helsinkiem Andreass Koivisto stāstīja par apbedījumu tipiem un par pagānisma tradīcijām šajā reģionā.

Somu etnogrāfe Arja Älkvista (*Ahlqvist*) iepazīstināja ar ekspedīcijas materiāliem, kas iegūti, meklējot leģendāros zilos akmeņus Krievijas Ziemeļos.

Kolokvija referāti un diskusijas parādīja, ka daudzas problēmas, kas skar senās Novgorodas valodu un teritoriju, vēl nav atrisinātas. Jāapvieno valodnieciskie, vēsturiskie, arheoloģiskie, etnogrāfiskie dati, jāņem vērā stiprais somugru substrāts, vēlākie migrācijas viļņi u. c. Kolokvijā ieskicētajām tēmām būs veltīta 2005. gada novembrī paredzamā konference.

Laimute Balode

Leksikogrāfu kongress Loriānā

2004. gadā, no 4. līdz 10. jūlijam Loriānā, Francijā, Dienvidbretaņas universitātē notika Eiropas Leksikogrāfu asociācijas kārtējais, 11. kongress – EURALEX 2004 – uz kuru bija ieradušies ap 300 dalībnieku un viesu no visas pasaules. EURALEX kongresiem jau ir daudzu gadu vēsture un tie tiek rīkoti reizi divos gados, parasti kādā no Eiropas valstu galvaspilsētām vai lielajām pilsētām (skat. www.ims.uni-stuttgart.de/euralex/). Tāpēc nelielās pilsētiņas Loriānas izvēle šoreiz varbūt pārsteidza daudzus, taču tā nebija nejauša. Loriāna ir Francijas rietumu krasta ostas pilsēta un iecienīta kūrvieta, kā arī viens no Bretaņas, šīs senās ķeltu zemes, kultūras un izglītības centriem, kur ar lielu pietāti un aizrautību tiek koptas bretoņu dziesmu un deju tradīcijas un vēl var dzirdēt ļaudis runājam bretoņu valodā, kas ir pēdējā no izdzīvojušām ķeltu grupas valodām kontinentā. Arī EURALEX kongresa atklāšanas ceremonija norisa vienlaicīgi trijās valodās – angļu, franču un bretoņu, turklāt viesus apbūra kādas senas ķeltu balādes (*gwerz*) izpildījums. Piebildīsim, ka Loriāna savā ziņā ir saistīta arī ar Latviju – tā ir Ventpils sadraudzības pilsēta. Kopš desmit gadiem Loriānā ir sava universitāte, kas dinamiski attīstās un kuras paspārnē šogad tika organizēts šīs pasaules mēroga saiets. Nevaru noklusēt, ka viens no kongresa "virzošajiem" spēkiem bija universitātes profesora Džefrija Viljamsa (*Geoffrey Williams*) entuziasms un personības pievilcība.

Tā kā leksikogrāfija ir ne tikai akadēmiska zinātnes nozare, bet arī plaša praktiskās darbības, tai skaitā biznesa, joma, kas skar vārdnīcu un citu līdzīgu izziņas avotu un datu bāzu izveidi, tad arī kongresa viesu un dalībnieku vidū bija ne tikai

leksikogrāfijas un leksikoloģijas speciālisti – valodnieki, bet arī valodu tehnoloģiju speciālisti (matemātiķi un programmētāji), terminogrāfijas speciālisti, kā arī lieli vārdnīcu izdevēji (*Hornby, Larousse, Oxford, Le Robert, Collins, Kernermann*, u. c.), kas prezentēja savu jaunāko produkciju. Akcentējot šo praktiski lietišķo leksikogrāfijas ievirzi, kongresa darbs sākās vēl pirms oficiālās atklāšanas, kad tika rīkotas nodarbības, kuru laikā interesenti varēja apgūt iemaņas vārdnīcas izveidē, izmantojot jaunākās Euralex speciālistu izstrādātās programmatūras.

Kongresa darbs norisa plenārsēdēs un paralēlās sekcijās atbilstoši programmas tēmu iedalījumam, (skat. [http://www-valoria.univ-ubs.fr/euralex2004/programme./](http://www-valoria.univ-ubs.fr/euralex2004/programme/)). Jāsaka, ka darba ritms bija ļoti saspringts – četrās dienās tika nolasīts ap 100 referātu un projektu prezentāciju, no kuriem pieminēsim dažus.

Par plenārsēdes notikumu kļuva Džona Sinklera (*John Sinclair*) priekšlasījums ar nosaukumu "In praise of the Dictionary" – "Godājot vārdnīcu", kurā cienījamais profesors ar viņam piemītošo humora izjūtu un konceptuālo redzējumu uzsvēra vārdnīcas metatekstualo raksturu, īpaši analizējot vārdnīcu definīciju īpatnības, kas, atšķirībā no enciklopēdiju skaidrojumiem, ir pašpietiekamas un nepaģēr iedziļināšanos objektīvajā realitātē (<.ja mums zināms kaut vai viens vārds, mēs varam aprakstīt veselu pasauli...>).

Interesanti un saistoši bija arī pārējie plenārsēžu referāti, tostarp analītisks pārskats par Franču valodas elektronisko vārdnīcu un enciklopēdiju lasāmatmiņas diskos (Dr. *Christine Jacquet Pfau*), "Hornbija mantojums frazeoloģijas jomā" (Dr. *Antony Cowie*) un profesora P. Korbēna (Dr. *Pierre Corbin*) referāts par 13 gadu ilgu pieredzi leksikogrāfijas speciālistu sagatavošanā Lilles universitātē, kas ir lielākais šāda veida speciālistu sagatavošanas centrs ne tikai Francijā, bet arī Eiropā. Zīmīgi, ka šo gadu gaitā profesionālo programmu būtiskākās izmaiņas ir attiecināmas tieši uz mācību priekšmetu īpatsvaru: ja pirms 10 gadiem tajās dominēja valodniecības disciplīnas, tad pašlaik tām atvēlēts tikai ap 25 % laika, dodot priekšroku informātikas, projektu vadības un matemātikas nozarēm. Šādas izmaiņas atspoguļo leksikogrāfijas attīstību kopumā un arī

kongresā visai skaidri izpaudās tas, ka gan tekstu korpusu datorizētā veidošanā un apstrādē, gan vārdnīcu programmatūru un datu bāzu izstrādē, pilnveidē un/vai lietošanā galvenais risināmo problēmu loks koncentrējas ap formālo specifiku standartizācijas jautājumiem.

Kongress pavēra lielisku iespēju dalīties pieredzē ar kolēģiem daudzās valstīs un valodās. Latviju šeit pārstāvēja interesantais profesora A. Veisberga referāts par reversās vārdnīcas izveides problēmām. Profesors arī dzīva vadīja vienu no datorizētās leksikogrāfijas un leksikoloģijas sekcijas sēdēm. Arī šo rindu autore ziņojums bija veltīts mūsu pieredzei, kas uzkrāta, veidojot "Franču-latviešu vārdnīcu". Šī pieredze liecina par to, ka, lai gan gatava elektroniska materiāla izmantošanai ir lielas priekšrocības, tomēr oriģinālas, sākotnēji piesaistītas noteiktai mērķvalodai un noteiktai kultūrai datu bāzes 'pārmantošana' nevar notikt mehāniski: ir pārāk daudz lingvistisku, pragmatisku, kultūras un citu faktoru, kas iespaido šo procesu un galu galā arī tulkojuma valodas versiju kvalitāti.

11. EURALEX kongresa darba materiāli ir apkopoti Dienvidbretāņu Universitātes Zinātnisko rakstu trijos sējumos. Nākamo, 12. kongresu paredzēts rīkot Itālijā, Turīnā, 2006. gadā.

Regīna Beldava

GRĀMATU APSKATS

Е. Е. Королёва. Дialeктный словарь одной семьи (Пыталовский район Псковской области). 1, 2 часть.
Daugavpils: Daugavpils Pedagoģiskā universitāte, 2000. 140,
124 lpp.

Daugavpils Pedagoģiskās universitātes Vispārīgās un krievu valodniecības katedras docentes Jeļenas Koroļovas publikācija *Vienas ģimenes dialektālā vārdnīca (Pleskavas apg. Pitalovas raj.)* pieticīgā metiena dēļ (100 eks.) daudziem var palikt nepamanīta. Bet būtu žēl. Izdevums sagatavots vienkāršotā fonētiskā transkripcijā un adresēts visiem, kas interesējas par tautas kultūru.

Izpētei dažādos aspektos vārdnīcas leksika ir interesanta arī latviešu valodniekiem, īpaši noderīga tā varētu būt augšzemnieku dialekta leksikas sakaru pētīšanai, jo vārdnīcā pārstāvēta Latvijas pierobežas novada – Pleskavas apgabala Pitalovas resp. bijušās Jaunlatgales (no 1920. g. līdz 1938. g.) jeb Abrenes (no 1938. g. līdz 1944. g.) – krievu izloksne. Minētā novada un iedzīvotāju sakari ar Latviju izpaužas gan ģeogrāfiskās un vēsturiskās, gan arī ģimeniskās un lingvistiskās saiknēs: vārdnīcas autore māte Zinaida Koroļova savā laikā beigusi Abrenes latviešu ģimnāziju un Rīgas pedagoģisko institūtu, iegūstot vācu valodas skolotājas specialitāti.

Vārdnīcas ievaddaļā (*priekšvārds* 5.–14. lpp., *vārdnīcas uzbūve* 15.–16. lpp., *literatūras saraksts* 17. lpp.) J. Koroļova lasītājus iepazīstina ar informācijas sniedzējiem, minot teicēju biogrāfiskos datus, īsu viņu dzīves gājumu, radniecības saites; aprakstītas teicēju valodas stilistiskās īpatnības; ievietots arī kāds sens (1927. g.) ģimenes fotoattēls. Tālāk tiek raksturots vārdnīcas tips (*полудифференциальный* 8. lpp.) un pamatoti vārdu atlasē kritēriji. Te iekļauti arī autore vērojumi par dialektālās leksikas saglabāšanos un lietošanu teicēju runā atkarībā no viņu vecuma, dzimuma un izglītības līmeņa.

Autore gan aprakstījusi leksikas materiāla vākšanas veidu – spontānas runas pieraksts veikts tradicionāli, neizmantojot audioierakstus, gan raksturojusi vākuma tematiku un saturu.

J. Koroļova devusi arī sava vākuma izvērtējumu (13. lpp.) un norādījusi, ka vārdnīcā ievērojamā skaitā reģistrēti tādi apvidvārdi, kas līdz šim nav fiksēti citās minētā reģiona vārdnīcās, pat visnotaļ respektējamā Pleskavas izlokšņu vārdnīcā (*Псковский областной словарь с историческими данными*. Вып. 1. Ленинград, 1967).

Atbalsts un padoms darba ievirzei – vienas ģimenes dialektālās vārdnīcas izveidei – meklēts un atrasts arī pie kolēģiem Maskavā: J. Koroļova vārdnīcu ir veltījusi ievērojamai krievu zinātniecei, dialektoloģei un leksikogrāfei Olgaī Gecovai – Arhangeļskas izlokšņu vārdnīcas zinātniskajai redaktorei (*Архангельский областной словарь*. Вып. 1. Под ред. О. Г. Гецовой. Москва, 1980).

Jaušams, ka darbs tapis lielā pietātē un mīlestībā: materiāli vārdnīcai vākti 27 gadu garumā. Savu vākumu autore nosaukusi par *unikālu* (7., 14. lpp.). Protams, šo J. Koroļovas apgalvojumu var nepieņemt un meklēt sīkas nekonsekvences šķirklju izkārtojumā, vārdu skaidrojumos, leksikogrāfiskajās norādēs, bet var arī pieņemt bez iebildumiem un plašākas apceres, tomēr daži pamatojumi, manuprāt, būtu minami.

Vispirms par vākuma īpatnību – vienas ģimenes reprezentēto leksikas kopumu. Jāatzīst, ka ģimene resp. ģimenes valoda par galveno avotu izmantota ne vienam vien leksikogrāfiskam darbam. Piemēram, Vainižu izlokšnes vārdnīcai (E. Ādamsons, E. Kagaine. *Vainižu izlokšnes vārdnīca. A–M, N–Ž*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2000. 543, 567 lpp.), kā priekšvārdā norādījusi E. Kagaine, ziņu sniedzēji bijuši E. Ādamsona ģimenes locekļi: autora tēva māte (dzimusi 19. gs. 40. gados, mirusi 20. gs. 20. gados), tēvs (1878–1969), tēva brālis (1882–1961), no kuriem pierakstītas izlokšnes senākās gramatiskās un izrunas īpatnības (ziņas iegūtas arī vēl no vairākiem citiem Vainižu izlokšnes pārstāvjiem). Taču Pitalovas izlokšnes vārdnīcas būtiska un pozitīva atšķirība ir tā, ka autore ilustratīvos piemērus ir marķējusi, pievienojot tiem teicēju iniciāļus. Te lasītājam paveras iespēja konfrontēt valodu, valodas piemērus ar indivīdu (teicēju) un visos gadījumos izmantot arī papildinformāciju: teicēja vecums, dzimums, izglītība. Tādējādi

vārdnīca kļūst par nozīmīgu avotu pētījumiem citās zinātņu jomās vai aspektos (socioloģiskā, psiholoģiskā u. tml.).

Vārdu atlasē kritēriji un paņēmieni – salīdzinājums ar kodificēto literāro valodu – leksisko, semantisko, gramatisko un fonētisko dialektismu fiksēšana, sistēmiskums utt. lietoti prasmīgi. Vārdu nozīmju skaidrojumiem izmantoti vairāki veidi: semantiski ekvivalenti krievu literārās valodas vārdi vai vairāki literārās valodas sinonīmi, kā arī plašāki aprakstoši skaidrojumi (vienkāršā, skaidrā formā un pietiekamā apjomā).

Leksikas tematiskās grupas ir dažādas. Līdzās sadzīves leksikai plaši pārstāvēti dabas parādību nosaukumi, piem.: *дождина* 'дождь; капля дождя', *майный* 'душный, жаркий', *моросить* 'моросить', *мозглый* 'пасмурный, ненастный', *сиротская зима* 'теплая зима без сильных морозов', *сувал* 'сугроб', *тучить* 'заволакивать тучами', *хвиль*, *хвиля*, *хвиль* 'метель, пурга', *хвилюга*, *хвилюшка* 'сильная метель', *целик* 'глубокий снег, по которому никто не ходил', *шалёна* 'метель, мокрый снег'.

Interesanta un bagāta ir ar krievu pareizticīgo baznīcu saistītā leksika, kas padomju laika leksikogrāfiskos izdevumos nav fiksēta vai arī atspoguļota ļoti skopī. Vārdnīcā iekļauti, piem., svinamo dienu nosaukumi, kam pamatā parasti ir svēto vārdi (sal., piem., *Илья*, *Митровки*, *Михаил*, *Настасья*, *Никольская неделя* un daudzi citi). Patīkami pārsteidz korektie skaidrojumi, norādes par datumiem (pēc jaunā un vecā kalendāra), saturīgie ilustratīvie piemēri, kas atsedz atbilstošo dienu ieražas, saistījumu ar tautas ticējumiem, mitoloģiskos simbolus u. tml. Piemēram: **Егóрий**, -я, м. *Церковный праздник, отмечаемый православной церковью в честь св. Георгия в 6 мая (23 апреля)*. КМ Раньше обычай был. Обязательно корóв в по́ле вы́гонют на Егóрий и обно́сили: яй́ца кладу́т в лукно́, ико́ну, свéчку и обно́сят круго́м всё́ это ста́до. На Егóрий яй́ца кра́сят так, как и на Па́сху, то́лько на Па́сху кра́сные яй́ца, а на Егóрий же́лтые... (I 72).

Ne mazāk bagāta ir ar tautas dziedniecību saistītā leksika. Vārdnīcā ir daudz *stipru* vārdu – buramvārdi aizsargam, lāsti,

slimību un dažādu vainu nosaukumi, tautas dziednieku, vārdotāju apzīmējumi utt. Turklāt šajā jomā var atrast krievu un latviešu valodas (kultūras) paralēles: burvja nosaukumam kr. apv. *кликýша* (I 98) nozīmes ziņā atbilst *kliedzējs* Vidzemē (*Lielos svētkos bija kliedzēji. Katram, kam gadījās rīta agrumā ejot dzirdēt kliedzēja vārdus, bija gaidāma kāda nelaime.* Sk.: P. Šmits. *Latviešu tautas ticējumi*. II. R., 1940, 894. lpp.). Lasot vārda *залом* skaidrojumu 'колдовство в Иванов день с целью отбирания у соседа урожая в свою пользу: колосья ржи на чужом поле связываться в пучок и надламываются..' (I 82), prātā nāk, ka minētais ticējums plaši sastopams arī Vidzemes ziemļaustrumos un Latgalē (sal.: *Burvji lauž rudzus ziedā un noliec vārpas..* Bērzipilī, līdzīgi arī Kalupē, Preiļos, sk. P. Šmits. *LTT* III 1565. lpp.); par rudzu laušanu to ziedēšanas laikā un burvjiem rudzu laužējiem stāstīts pasakās, kas pierakstītas Tilžā, Rugājos, Gulbenē u. c. (sal.: *Seņuok beja daudzi rudzu laužēju..* Sk. *Latviešu pasakas un teikas /* sakopojis un red. P. Šmits. 15. sēj. R., 1940. 145., 171., 172., 228. lpp.).

Dažādu valodu (kultūru) saskares apgabals ir pateicīgs **leksikas cilmes** un **leksisko aizguvumu** pētišanai, jo izloksnēs saglabājušies valodniekiem tik nepieciešamie salīdzinošie dotumi. Piemēram, tikai Vidzemē reģistrēts verbs **tīpt** (*tīpt*) 'apmākties', ko etimoloģiski saista ar liet. *tīmpti* 'stiepties' (latviešu valodā *ī < in < im* ME II 202); no *tīpt* atvasināts apvidvārds *tīpulis* 'plāns, caurspīdīgs mākonis' (ME II 202). Kaut gan latviešu valodā *tīpt* ar nozīmi 'stiept(ies)' nav fiksēts, minēto nozīmi balsta sekundāri verbi ar līdzīgu semantiku Pleskavas krievu pierobežas izloksnēs: sal. J. Koroļovas atzīmēto *вытунаться* 'izstīdzēt' ('неожиданно быстро вырасти' I 49); sal. arī kr. apv. *вытешетать*, *вытешошить* 'padarīt plānu' ('расхлопать, раскатать тесто' Словарь русских говоров Карелии и сопредельных областей. Вып. 1. Санкт-Петербург, 1994, 302).

Līdzās valodnieciskajā literatūrā jau akceptētiem baltismiem kā *пўня*, *пўнька*, *пўтра*, *толокá*, *тўра*, *шашóк* u. c. (sk. arī. Ю. А. Лаучюте. *Словарь балтизмов в славянских языках*. Л., 1982, 210) J. Koroļovas vārdnīcā reģistrēti arī mazāk pazīstami

apvidvārdi – lokāli aizguvumi, kas izplatīti laikam galvenokārt krievu ziemeļrietumu izloksnēs un pārņemti acīmredzot no latviešu valodas, piem., *жуберá* 'приспособление из жердей для просушивания сена' (I 76), sal. *žuburis* 'zārda koks, zarains miets āboliņa, labības žāvēšanai' (ME IV 828); *рýнча* 'жаба' (II 68), sal. *rupucis* 'krupis'.

Leksikas aizgūšana, protams, notikusi abos virzienos: arī mūsu augšzemieņu izloksnēs spilgti saredzamas krievu valodas kaimiņizlokšņu ietekmes. Kā liecina *Latviešu valodas dialektu atlanta* (R., 1999, 404 lpp.) leksikas kartes, vārdi *kaļests* 'stārķis' Šķilbēnos, *kaļusts* Viļakā, *makouka* 'galotne' Rundēnos, *pomals* 'maizes krāsns slotā' Liepnā, Padedzē u. c. ir ienākuši no krievu izloksnēm. Minētie vārdi reģistrēti arī J. Koroļovas vārdnīcā: sal. kr. dial. *калѣст* 'аист' (I 94), *маковка* 'верхняя часть растения' (I 117), *помелó* 'веник из сосновых веток для выметания золы из русской печки' (II 39). Piemēru klāsta papildināšana interesentiem lielas pūles nesagādās.

Vārdu **semantika** veidojas un mainās ilgstošu kontaktu rezultātā, tādēļ semantisko procesu attīstībā ietekmju virziens un avots ne vienmēr ir tik skaidri un viegli nosakāms: sal., piem., *ночнѣца* 'по народному поверью, детская болезнь, во время которой больной ребенок не спит и плачет в течение всей ночи..' (I 139) un *naksnenīcas* 'kāda bērnu slimība' Liepnā (EH II 3). Šajā un līdzīgos gadījumos svarīgi iegūt pēc iespējas plašāku materiālu: sal. *naktene(s)* jeb *miega zāle(s)* 'augš *Solanum nigrum*' (*naktenes ņem nemierīgu bērnu mazgāšanai, lai tie nakti labāki gul* ME IV 690), Latgalē *naksninīca*, *naktenīca* (u. c. varianti) arī 'rudzupuķe' (EH II 3,4), ko plaši lieto tautas medicīnā.

Vārdnīcā bagātīgi pārstāvēts **onomastiskais** materiāls: fiksēti gan antroponīmi (personvārdi, iesaukas, palamas), gan toponīmi: Sevišķi nozīmīga ir toponīmiskā leksika, jo vietvārdi liecina par teritorijas senvēsturi, piederību, iedzīvotāju tautību utt. Ilustrācijai daži latviskas resp. baltu cilmes (latgaļu ?) toponīmi no minētās vārdnīcas.

Баласная, -ой, ж. Топ. *Название места* .. ЗК Баласная или Баласница – называли в сторону Латвии километров пять-шесть: лес и болото .. (I 20).

Šķiet, ka minēto toponīmu pamatā ir latv. apv. *bala(s)* 'purvs; purvainā leja' (liet. *balā* ME I 253, EH I 200; vietvārdi ar *Bal-* bieži reģistrēti Zemgalē; sal., piem., *Bala* pļava Jaunsaulē (arī *Baliņa*), Vecsaulē, Mežotnē, *Garā bala* mežs Panemunē, *Balupe* Ziemeļlatgalē Balvos, Liepnā, Rugājos, sk. J. Endzelīns. *Latvijas PSR vietvārdi*. I d., 1. sēj. R., 1956, 79., 82. lpp.). Arī no vārdarināšanas viedokļa vietvārdam Баласница ir paralēles latviešu valodā: formants *-nīca* ir produktīvs Ziemeļaustrumu Vidzemes mikrotoponīmos. Piemēram, Sinolē un Lejasciemā tie lielāko tiesu ir pļavu nosaukumi: sal. *Apsenīca*, *Grīslenīca*, *Šokumnīca* u. c. (sk. M. Putniņa. *Sinoles izloksnes apraksts*. R., 1983, 76. lpp.), *Ašenīca*, *Baltenīca*, *Eglenīca*, *Miķelnīca*, *Teirumnīca* u. c. (D. Zemzare formantu *-nīca* pļavu nosaukumos saistīja arī ar atbilstošas nozīmes igauņu valodas apelaīvu: „..dažos var slēpties Lejasciema ig. *ņič* 'ieleja, pļava'.” Sk. D. Zemzare. *Valodas liecības par Lejasciema novadu*. R., 1940, 102., 103. lpp.). Mikrotoponīmi ar formantu *-nīca* nav nekāds retums arī Sēlijā un Latgalē: sal., piem., *Biezūmnīca* – klajums meža vidū, kur biezi saauguši krūmi Nautrēnos (sk. A. Stafecka. *Augu, koku un mežu nosaukumi Nautrānu vietvārdos // Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 7. Liepāja, 2003. 93–99), turklāt sastopami arī līdzīgi darināti apelaīvi ar vietas nozīmi: piem., *ābelnīca* 'ābele; augļu dārzs' Biržos, Dignājā (ME I 234), *dundurnīca* 'saulaina vieta' Bērzaunē (ME I 516).

Гáвры, мн. Топ. *Название деревни* (I 51).

Sal. latv. *gaura(s)* 'kāds zosveidīgo kārtas nirējputns', *gauri* 'kādi savvaļas augi (nezāles)' (LLVV III 87) sastopami Kurzemē, Vidzemē u. c. (ME I 611, EH I 387). Vietvārdi ar *Gaur-* izplatīti Zemgalē, Vidzemē, kā arī citur; sal., piem., *Gaura(s)* pļava Bērzē, Glūdā, Svētē, *Gauraks* pļava Jaunlaicē (sk. Lvv I 304).

J. Koroļovas *Vienas ģimenes dialektālā vārdnīca* ir vērā ņemams avots **frazeoloģijas** pētījumiem (īpaši leksiski semantiskā aspektā) – vārdnīcā daudz frazeoloģismu, salīdzinājumu, sakāmvārdu. Lasot vārdnīcu, jāsecina, ka abās

kaimiņvalodās (dialektos, izloksnēs) ir ne mazums adekvātu vai sinonīmu teicienu. Piemēram, frazeoloģismam *спасть с тѣла* (II 85) semantiski un leksiski atbilst *izkristies miesās*; krievu valodā vienaldzību izsaka ar vārdiem *ни холодно ни жарко* (I 74), latviski sakām līdzīgi, tikai mainot vārdu kārtu *ne silts, ne auksts*. Raksturojot nekaunīgu, nelietīgu rīcību, krievu valodā lieto sakāmvārdu *ссы в глаза – скáжет, бóжья росá* (sal. *ссать* 'испускать мочу' II 88); latviešu valodā atbilstošā konstrukcija uzbūves ziņā ir tāda pati, bet leksiski saskan tikai daļēji: sal. *čurā acīs un teic, ka lietus līst* (Matkulē u. c.).

Sīkāk neanalizējot vairākas citas krievu Pleskavas izlokšņu parādības (sal., piem., leksiskos variantus ar balsīgu un nebalsīgu līdzskaņu miju *задербнуть, затерпнуть* 'потерять подвижность, задеревенеть, перестать сгибаться' I 79; *сумѣд, сумѣт* 'сугроб' II 92), kas varētu interesēt latviešu dialektologus, gribu atgādināt vārdnīcas autores J. Koroļovas atziņu par ģimenes būtisko lomu tautas tradīciju un valodas saglabāšanā – arī izloksnes pārmantojamībā, noturībā un dzīvotspējā.

Cerams, ka latviešu valodniecībā, ienākot jaunajai valodnieku paaudzei, dažādu valodu (kultūru) mijiedarbe, īpaši to saskares areālos, kļūs par nozīmīgu izpētes jautājumu. Bet tam nepieciešami jauni valodas (izlokšņu) materiālu vākumi un publicējumi. Par labu paraugu varētu būt arī J. Koroļovas *Vienas ģimenes dialektālā vārdnīca*.

Benita Laumane

VALODNIECĪBAS BIBLIOGRĀFIJA 2003

GRĀMATAS, BROŠŪRAS

Angļu-latviešu Jūrniecības terminu vārdnīca. Zin. redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: Latvijas Jūras akadēmija, 2003, 128.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca. 85 000 vārdi. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga: Avots, 2003, 1088.

Angļu-latviešu necenzētās leksikas skaidrojošā vārdnīca. Ap 12 000 vārdu. Sast. Pēteris Bērziņš. Rīga: Avots, 2003, 431.

Ankalniņš Māris: ES Muitas terminoloģijas vārdnīca angļu, franču, latviešu valodā. Zin. redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: SIA "Zemgales Alianse", 2003, 255.

Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2003, 175.

Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2003, 167.

Bankavs Andrejs: Latviešu valodas saīsinājumu vārdnīca. Red. Indra Andersone. Rīga: Avots, 2003, 224.

Biznesa leksikas skaidrojošā vārdnīca. Angļu-latviešu. Ap 2 500 šķirkļu ar piemēriem. Sast. Arvīds Purviņš. Literārā konsultante Marika Ķirīte. Rīga: Avots, 2003, 528.

Bobule Lidija: Lasām, tulkojam, runājam (latviešu valoda 30 nodarbību laikā). I daļa. Rīga: SIA Ellade-L, 2003, 63.

Bobule Lidija: Lasām, tulkojam, runājam (latviešu valoda 30 nodarbību laikā). I daļa. Atbildes. Rīga: SIA Ellade-L, 2003, 27.

Bušs Ojārs: Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 310.

Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā. Autori: Snorre Karkonens-Svensons (norvēģu), Inga Mežaraupe (dāņu), Ineta Balode (zviedru), Ojārs Bušs, Marja Pajula, Iveta Ozola (somu). Redaktore Ilze Kačevska. Zin. redaktors *Dr. habil. philol.* Ojārs Bušs. Rīga: Norden AB, 2003, 430.

Djačkova Sveilana: Latviešu valodas zināšanas un sabiedrības integrācija. Rīga: Providus, 2003, 102.

Ēdelmane Inese, Ozola Ārija: Latviešu valodas augu nosaukumi. Rīga: SIA Augsburgs institūts, 2003, 494.

El Letón y otros, idiomas en Letonia. Rīga: Tapals, 2003, 15.

4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й

международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Rīga, 28.07.–2.08.2003. Rīga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 268.

☞ *Franču-latviešu sarunvārdnīca*. No angļu valodas tulkojusi un adaptējusi Inta Murāne. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 142.

☞ *Jansone Ilga*: Galvas segas un plecu segas: lingvistiskais aspekts latviešu valodā. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 400.

☞ *Jaunā latviešu-angļu vārdnīca*. Prof. Andreja Veisberga redakcijā. Aptuveni 60 000 pamatšķirkļu un frāžu. Rīga: SIA EKL V, 2003, 853.

☞ *Krauklis Vilis*: Celtniecības terminu vārdnīca. Angļu-latviešu-krievu. Rīga: Telamons, 2003, VII+1327.

☞ *Krievu-latviešu un latviešu-krievu mācību vārdnīca*. Sast. Ieva Zuicena, Marina Žitareva, Oļesja Burkevica, Veronika Pužule. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 688.

☞ *Kursīte Janīna, StafECKa Anna*: Latgale: valoda, literatūra, folklorā. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2003, 381.

☞ *Latvijas vietvārdu vārdnīca*. *Paeglis – Piķu-*. Sastādījusi Valija Dambe. Atbildīgais redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 382.

☞ *Laiveniece Diāna*: Valodas mācība pusaudzīm. Rīga: RaKa, 2003, 395.

☞ *La langue Lettonne, les langues en Lettonie*. Rīga: Tapals, 2003, 15.

☞ *Латышский язык, языки в Латвии*. Rīga: Tapals, 2003, 15.

☞ *Latviešu valoda, valodas Latvijā*. Rīga: Tapals, 2003, 15.

☞ *Latvių-lietuvių kalbų žodynas. Latviešu-lietuviešu vārdnīca*. Apie 43 000 žodžių. 2020 geografinių vardu. Ap 43 000 vārdus. 2020 ģeogrāfisko nosaukumu. Sudarē doc. Dr. Alvydas Butkus. Sast. doc. Dr. Alvīds Butkus. Kaunas: Aesti, 2003, 821.

☞ *Leikuma Lidija*: Latgališu volūda. 1. Intensīvā mācību kursa materiāls. Sanktpēterburga: Sanktpēterburgas universitāte, 2003, 40.

☞ *Lettsche Sprache, Sprachen in Lettland*. Rīga: Tapals, 2003, 15.

☞ *Linguistica Lettica 11*. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 202.

☞ *Linguistica Lettica 12*. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 306.

☞ *Markus Dace*: Bērnu valoda: no pirmā kļiedziena līdz pasakai. Redaktore Anitra Pārupe. Rīga: Rasa ABC, 2003, 143.

☞ *Markus Dace, Grigorjevs Juris*: Fonētikas pētīšanas un vizualizēšanas metodes II. Rīga: Rasa ABC, 2003, 80.

Paegle Dzintra: Latviešu literārās valodas morfoloģija. I daļa. Rīga: Zinātne, 2003, 240.

Paiders Juris: Senlatviešu rakstības noslēpumi. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 80.

5 valodu angļu-franču-vācu-latviešu-krievu vizuālā vārdnīca. Tulkotājas Marika Taube (latv. val.), Irina Treskina (krievu val.). Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 400.

Poriņa Vineta: Individuālā un sociālā bilingvisma korelācija Latvijā. The Correlation of Individual and Social Bilingualism in Latvia. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozarē. Rīga, 2003. 1.–40. lpp., p. 41–71.

Савельева З., Гушина С.: Русский язык для делового общения. Biznesa krievu valoda. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 202.

Schaffert Ingrid, Niedre Laila: Vācu-latviešu, latviešu-vācu juridiskā vārdnīca. Otrais, pārstrādātais un papildinātais izdevums. Rīga: Eiropafakultāte Rīgas centrs, 2003, XVI+522.

Sīlis Jānis: Latviešu-angļu sarunvārdnīca. Rīga: Jumava, 318.

Silvija Raģe: Darbu izlase. Redakcijas kolēģija: *Dr. habil. philol. Brigita Bušmane, Ojārs Bušs, Ilga Jansone, Elga Kagaine*. Atbildīgā redaktore Elga Kagaine. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 433.

Skujiņa Valentīna: Latviešu valoda lietišķajos rakstos. II, labotais izd. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 150.

Tekstas: lingvistika ir poetika 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Sudarē Kazimieras Župerka. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 78.

Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Rīga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 183.

Terminoloģijas jaunumi. 3. Tekstu autore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2003, 32.

The Latvian language, Languages in Latvia. Rīga: Tapals, 2003, 15.

The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Editor Andrejs Veisbergs. Rīga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003.

Valoda – 2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 406.

Valoda un literatūra kultūras apriņķī. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli 15.02.2002. Zinātniskais redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2003, 141.

Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 83.

Vārdnīca 7 valodās. Angļu-latviešu-lietuviešu-vācu-franču-itāļu-spāņu. Rīga: Avots, 2003, 93.

Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 420.

Vecvagars Māris: Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca. Vairāk nekā 11 000 šķirkļu. 1. daļa. Rīga: Filozofijas un socioloģijas institūts, 2003, 159.

RAKSTI

Ābele Kristiāna: Vecmodīgs stāsts par mīlestību. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), Forums Nr. 22 (52), 32.

Āboliņa Anita: Čečenu bērni labprāt mācītos latviešu valodu. – Lauku Avīze, 2003, 3. aprīlis, Nr. 65 (1646), 6.

Ābelīte Anda: Vidutājs. (Interv. ar profesoru A. Veisbergu.) – Mājas Viesis, 2003, 21. marts, Nr. 56 (1637), 27.

Lidija (vēst.): Ne jau skolas asimilē. – Diena, 2003, 30. jūnijs, Nr. 149 (3676), 2.

Ambrazas Saulius: Dēl būdvardziņu su piesaga *-tjo- kilmēs. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 5.–13.

Ананьева Наталия: Лексика польских говоров восточнославянского и балтийского пограничья в лексикографическом и лингвогеографическом аспектах. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 80–81.

Ancītis Valdemārs: Dažas rindkopas par Silvijas Raģes darbu pie Krišjāņa Ancīša grāmatas "Aknīstes izloksne" rediģēšanas. –

Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 216.

Ankrava Sigma: Par baltu piederības zīmēm Kuršu kāpās. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 30. decembris, Nr. 183 (2948), 44.

Antonevičs Māris: "Kaujas lauks" tepat Latvijā. – Lauku Avīze, 2003, 5. marts, Nr. 44 (1625), 3.

Antonevičs Māris: Soli iepakā. – Lauku Avīze, 2003, 5. augusts, Nr. 150 (1731), 3.

Antonevičs Māris: Valodas kursi un politiskā interese. – Lauku Avīze, 2003, 19. jūlijs, Nr. 139 (1720), 3.

Apanavičius Romualdas: Baltu ir šiaurēs Europos švilpynių vardai – pirmykštės kultūros atspindžiai. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 7.–12.

Apbalvo latviešu valodai draudzīgākās vietas. – Diena, 2003, 19. decembris, Nr. 297 (3824), 5.

Apinis Aleksejs: Vēlreiz par īpašvārdiem (atsaucoties uz K. Lomholta apcer. "Cik formu būs īpašvārdam"). – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 28. marts, Nr. 74 (3548), Forums, 28. marts–4. aprīlis, Nr. 13 (43), 8.

Arāja Dita: Neērtais valodas slogs radio un TV. – Diena, 2003, 10. februāris, Nr. 34 (3561), 1.; 3.

Arāja Dita: SIF piešķīris naudu latviešu valodas kursiem. – Diena, 2003, 31. oktobris, Nr. 256 (3783), 5.

Arāja Dita: Svešvalodu ierobežojumu atcelšana neradīšot draudus latviskai mediju videi. – Diena, 2003, 7. jūnijs, Nr. 132 (3659), 4.

Arāja Dita: Valodnieku lielie plāni bez miljona. – Diena, 2003, 20. janvāris, Nr. 16 (3543), 1.; 4.

Arkliņa Ilze: Dzīvā valoda. Žurnālists Gints Grūbe uzņēmis filmu par latviešu valodu. – Diena, 2003, 3. decembris, Nr. 283 (3810), 14.

Arkliņa Ilze: Franču valodai otrā elpa. – Diena (Karjeras Diena), 2003, 14. oktobris, Nr. 241 (3768), 3.

Armane Inta: Unikāla vārdnīca – bez finansējuma. (L. Millers. Latviešu-krievu-vācu-angļu jūrniecības terminu vārdnīca.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 14. jūlijs, Nr. 161 (3635), 5.

Atzīmēs valodnieka Kārļa Mīlenbaha 150 gadu jubileju. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 18. janvāris, Nr. 15 (3489), 10.

Auziņa Ilze: Segmentu izvēle runas sintēzei. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 61.–72.

Avotiņš Viktors: Aizlieguma saldie augļi. (Par skolu reformu.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 9. maijs, Nr. 107 (3581), 2.

Balama Vita: The Language Component in the Intercultural Communication. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 222.–230.

Balčiūnienē Asta: Kupišķeņu intarpinių veiksmazodžių esamojo laiko struktūros ypatumai. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 119.–130.

Baldunčiks Juris: Bridging English and Latvian Business Terminology in Translation Studies Programme. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Rīga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 21–24.

Baldunčiks Juris: Internalisation of Terminology: "Cosmopolitan" Vocabulary revisited. – Vaasan yliopiston julkaisu. Proceedings of the University of Vaasa. Reports. Porta Scientiae II. Vaasa, 2002, 453–460.

Baldunčiks Juris: Kas notiek latviešu valodā? Valodu, tāpat kā valsts lielceļu tīklu, nedrīkst ilgstoši atstāt bez atbilstošas aprūpes. – Diena, 2003, 22. februāris, Nr. 45 (3572), 14.

Baldunčiks Juris: Rakstu avotu licības par aizgūšanas mehānismu: sākmulietojums un adaptācija. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 15.–25.

Balode Ineta: Diminutive in der deutschen Sprache im Baltikum. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 5–14.

Balode Ineta: Regionale Besonderheiten im Sprachgebrauch Garlieb Merckels. Untersucht am Beispiel seiner Streitschrift "Die Letten" (1796). – Triangulum. Germanistisches Jahrbuch für Estland, Lettland und Litauen. Neunte Folge. Hrsg. Silvija Pavīdis, Thomas Taterka. Riga, Bonn, 2002, 215–229.

Balode Laimute: Ielu nosaukumi zem vēstures riteņiem. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 3.–11.

Balode Laimute: In memoriam. Velta-Rūķe-Draviņa (1917.01.25–2003.05.07). – Acta Linguistica Lituanica. T. 48. Vilnius, 2003, 197–199.

Balode Laimutē: Keli baltų etnonimai ir pseudoetnonimai latvių pavardėse ir vietovardžiuose. – Tarptautinė Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika. 2003 m. spalio 24 d. Vilnius, 2003, 8–12.

Balode Laimute: Language Contacts in Toponyms of one Civil-parish of Latvia. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 84–88.

Balode Laimute: Latvian and Lituianian Family Names. – Dictionary of American Family Names. Vol. 1. Oxford: University Press, 2003, xciv–xcv.

Balode Laimute: Toponyms of Latvia – a Mirror of Language Contacts. – The Baltic World as a Multicultural Space. 5th Conference on Baltic Studies in Europe. 5–7 June 2003. Finland: University of Turku, 2003, 25.

Балодэ Лайму́те: Проблемы этимологизации топонимов одной волости Латвии (Лаши). – Материалы XXXII международной филологической конференции. Выпуск 1. Секция баллистики. 5–6 марта 2003 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: издательство Санкт-Петербургского университета, 2003, 7–8.

Balode Laimute, Bušs Ojārs (kongresa hronika): ICOS 21. Iespaidu drumslas. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 186.–193.

Balode Laimute, Bušs Ojārs: Sanktpēterburga, baltistika, 2003. gads. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 222.–224.

Baltiņa Maija: Atrast padomu pie Endzelīna. Vai Endzelīns patiesi ir latviešu valodniecības pilnpakāpe, mūsdienīgs arī savā 130. gadā? – Diena, 2003, 21. februāris, Nr. 44 (3571), 14.

Baltiņa Maija: Atspīdumu vārdi. – Diena, 2003, 8. novembris, Nr. 263 (3790), 14.

Baltiņa Maija: Gaidītie vārdi. – Diena, 2003, 20. decembris, Nr. 298 (3825), 16.

Baltiņa Maija: Īstenības vārdi. – Diena, 2003, 29. novembris, Nr. 280 (3807), 16.

Baltiņa Maija: Spalvu vārdi. – Diena, 2003, 8. februāris, Nr. 33 (3560), 14.

Baltiņa Maija: Vārds laikmeta valodā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 12.

Baltiņa Maija: Virpuļvārdi. – Diena, 2003, 27. septembris, Nr. 227 (3754), 14.

Baltiņa Maija: Zelta griezumts latviešu valodniecībā. – Diena, 2003, 18. janvāris, Nr. 15 (3542), 15.

Baltiņš Māris: J. Endzelīna un H. Budula 1922. gada polemika par zinātniskās terminoloģijas vārdnīcu. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 13.–16.

Bankava Baiba: Itāļu valodas un kultūras nedēļa. – Universitātes Avīze, 2003, 21. oktobris, Nr. 4.

Bankava Baiba: Noslēdzies itāļu valodas tulkojumu konkurss. – Universitātes Avīze, 2003, 10. jūnijs, Nr. 18.

Bankava Rota: Valoda un modernās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 228.–231.

Bankavs Andrejs: Akadēmiķis Pauls Ariste un latviešu valodniecība pēckara periodā. – LU Raksti 653. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība. Rīga: LU, 2003, 113.–118.

Bankavs Andrejs: Frazeoloģijas terminoloģijas attīstība Eiropas kontekstā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 17.–18.

Bankavs Andrejs: Ievads felinoloģijā (valodnieciskais aspekts). – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 26.–30.

Bankavs Andrejs: Ievads onomatopeistikā. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 7–8.

Bankavs Andrejs: Par divvalodu vārdnīcām Parīzes kolokvijā. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 225.–226.

Bankavs Andrejs: Plašs pētījums anglicistikā. (Par L. Oldirevas aizstāvēto doktora disertāciju.) – Linguistica Lettica 11. Latviešu

valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 200.

Bankavs Andrejs: Rīga: Anno 1201. – Rīga: SIA LKC, 2003, 105.–111.

Bankavs Andrejs: Romānisti tiekas Oslo. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 185.–186.

Baņķis Kristaps: Par vai pret Eiropas Savienību? – Lauku Avīze, 2003, 28. maijs, Nr. 102 (1683), 1.

Bans Martins: Nākotnes etimoloģija. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 14. februāris, Nr. 38 (3512), Forums 14.–21. februāris, Nr. 7 (37), 3.

Baņķis Kristaps: Krievu laikraksta kampaņa pret izglītības reformu. – Lauku Avīze, 2003, 1. marts, Nr. 42 (1623), 4.

Baņķis Kristaps: Latviešu valoda Latvijā nepazudīs. – Lauku Avīze, 2003, 15. februāris, Nr. 32 (1613), 4.

Baņķis Kristaps: Skolu pamatvaloda – valsts valoda. (Kopa: "Citās avīzēs".) – Lauku Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (1682), 4.

Baņķis Kristaps: Valstī dzīvojot, jāzina tās valoda. (Kopa: "Citās avīzēs".) – Lauku Avīze, 2003, 24. maijs, Nr. 100 (1681), 4.

Barkāns Elmārs: Pirmo reizi Bībele pilnībā tulkota latviski. – Rīgas Balss, 2003, 21. marts, Nr. 57 (13 441), 2.

Barone Marika: Zum Einfluß des Ausgangstextes auf den Zieltext. Die lettische Fassung der Passionsharmonie von Johannes Bugenhagen (1587). – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 81–94.

Beinerte Vija: Zivju katliņš Nūna kungam. (Saruna ar prof. A. Načisčioni.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 15. augusts, Nr. 189 (3663), 9.

Beitiņa Maigone: Nominālo teikumu sinonīmija G. Manceļa, E. Glika, A. Bīlenšteina tulkotajās Bībeles grāmatās. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 129.–141.

Беляев Олег: Семантика цветообозначения во французском языке. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 231.–238.

Bergs-Ulsens Sturla: Latviešu valodas ģenitīva semantika. – Valoda –2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 9.–14.

Bernsteins Bazils: Sociālais slānis, valoda un socializācija. No angļu val. tulk. Ina Druvieta. – Kentauris, 2003, XXI, Nr. 30, 85.–102.

Bērziņa Gita: Jautājuma/atbildes repliku funkcionālā un stilistiskā noslodze sengrieķu dialogiskajā prozā. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 131.–140.

Bērziņš Valdis: Pliners Krievijā sadzirdēts. – Lauku Avīze, 2003, 16. aprīlis, Nr. 74 (1655), 3.

Bērziņš Valdis: Valodu kopkoris: svarīga katra balss. – Mājas Viesis, 2003, 13. jūnijs, Nr. 114 (1695), 12.

Bitinienē Audronē: Latviņu kalbos publicistinio stiliaus tekstų sakinio ilgis. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 142.–156.

Biuka Agnese: Cittautiešiem jāmācās latviski. – Mājas Viesis, 2003, 10. janvāris, Nr. 6 (1587), 25.

Blinkena Aina: Eiropa ir izvēlējusies valodu līdztiesību. (Runa konferencē "No Atmosas līdz Eiropas Savienībai" RLB 2003. gada 17. septembrī.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 18. septembris, Nr. 128 (2893), 10.

Blinkena Aina: "Profesora Jāņa Endzelīna atbildes" un valodas prakse. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 19.–20.

Blinkena Aina: Sulainais dzīvības koks. Kārlim Mīlenbaham – 150. – Latvijas Luterānis, 2003, Nr. 9 (172), 3. maijs, 13.; 15.

Blinkena Aina: Valodas kultūra un stereotipiskie vērtējumi. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VŠŠ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 10.

Blinkena Aina: Valodu vērtējot arī kā gara izpausmi un vienotāju (atskats par V. Rūķes-Draviņas darbību). – Latvijas Vēstnesis, 2003, 10. jūnijs, Nr. 86 (2851), 8.

Blinkena Aina: Velta Rūķe-Draviņa (25.01.1917. Valmierā – 07.05.2003. Stokholmā). – Karogs, 2003, Nr. 6, 234.–236.

BNS: Atlaiž par valodas nezināšanu. (Igaunijā.) – Latvijas Avīze, 2003, 19. decembris, Nr. 19 (1833), 28.

BNS: Valodas kursi par velti. – Lauku Avīze, 2003, 28. augusts, Nr. 167 (1748), 6.

Bogustova Jolanta: Valsts valoda būs jāzina visiem. – Lauku Avīze, 2003, 7. jūnijs, Nr. 110 (1691), 10.

Borzovs Juris: Labojot nepatiesus apgalvojumus. (Atsaucoties uz I. Liepiņa rakstu "Valodas attīstība – gliemeža gaitā".) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 7. marts, Nr. 56 (3530), 2.

Borzovs Juris, Ilziņa Ilze, Vancāne Ilze: The Main Guidelines of Creating Latvian IT&T Terminology. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 25–32.

Brandt Gisela: Von den "Mitauischen Politischen und Gelehrten Zeitungen" über die "Mitauische Gelehrte u. Politische Zeitung" zur "Mitauischen Politischen Zeitung" (1777–1784). – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 167–189.

Brata-Paulstone Kristīna: Sociālo faktoru loma valodas noturībā un valodas nomaiņā. No angļu val. tulkojusi Ina Druvieta. – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 165.–179.

Brauns Rodžers, Gilmens Alberts: Solidaritātes un varas vietniekvārdi. No angļu val. tulkojusi Ieva Vaiculeviča. – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 124.–147.

Brēde Maija: Culture Aspects in Foreign Language Teaching. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 12–17.

Brēde Maija: How Important is to be Earnest in Translating Discourse Markers? – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Editor Andrejs Veisbergs. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 15–26.

Brēde Maija: Vārda uzsvara struktūra daudzsilbju vārdos. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 21.–22.

Brēde Maija: Vārda uzsvara struktūra daudzsilbju vārdos. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 73.–82.

Brice Silvija: Vārdu arheoloģija. – Latvijas Avīze, 2003, 29. decembris, Nr. 26 (1840), 16.

Briedis Leons, Briede Maija: Stila fenomēns. (Fragm. no grāmatas "Vārdā un Garā iemiesotais ceļš".) – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 180.–188.

Brigzņa Ilga: Funktionale und übersetzungsrelevante Aspekte der Wortfolge im Deutschen und Lettischen. – Vārdu kārtības tulkošanas aspekti vācu un latviešu valodā. (CD ROM ISBN 9984-648-62-1)

Brigzņa Ilga: Probleme der grammatischen Synonymie (am Beispiel des deutschen und lettischen Imperativs). – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore. Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 231.–237.

Brigzņa Ilga: Vācu un latviešu valodas modālo darbības vārdu semantikas salīdzinājums (pēc G. Manceļa darba "Desmit sarunas"). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 141.–147.

Бушмане Бригита: Геолингвистическая характеристика названий молочных продуктов в латышском языке. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 89–91.

Bušmane Brigita: Latviešu izlokšņu leksēma *plestikis* (izplatība, semantika, cilme). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 31.–36.

Bušmane Brigita: Leksēma *sula(s)* latviešu valodā. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 4.–18.

Bušmane Brigita: Names Denoting the Concept 'to visit a new-born child' in Subdialects of Latvian. – Proceedings of the Third International Congress of Dialectologists and Geolinguists. Lublin, 24–29 July, 2000. Vol. I. Lublin: Curie-Skłodowska university press, 2003, 127–139.

Bušmane Brigita: Mildai Graudiņai – 80. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 218.–221.

Bušmane Brigita: Pieminot valodnieci Silviju Raģi (1928–1976). – Izglītība un Kultūra, 2003, 25. oktobris, Nr. 42/43 (2861/2862), 8.

Bušmane Brigita: Piena produktu nosaukumi P. Šmita rediģētajās "Tautas dziesmās". – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 25.–30.

Bušmane Brigita: Sēlisko izlokšņu pētījumi latviešu valodniecībā: problēmas, risinājumi, uzdevumi. – Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis, 2003, A, Nr. 3/4, 82.–103.

Bušmane Brigita: Veltas Rūķes (Draviņas) vēstules Maigai Putniņai. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 213.–216.

Bušmane Brigita: Verbi *kriet* un *kraisīt* latviešu valodas izloksnēs. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 23.–25.

Bušmane Brigita: Verbi *kriet* un *kraisīt* latviešu valodas izloksnēs. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 5.–13.

Bušmane Brigita, Kagaine Elga: Latviešu dialektālā leksikoloģija lingvistiskā, areālā un kultūrvēsturiskā skatījumā. – Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis, 2003, A, Nr. 5/6, 35.–43.

Bušs Ojārs: IV Starptautiskais dialektologu un ģeolingvistu kongress Rīgā. – Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis, 2003, A daļa, Nr. 5/6, 57. sējums, 249.–253.

Bušs Ojārs: Dažas jaunākās tendences latviešu personvārdu dinamikā. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 13–15.

Bušs Ojārs: Komparatīvs ar noteikto galotni vai superlatīvs. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 77.–82.

Bušs Ojārs: Latv. *Ugāle*. – Tarptautinē Kazimiero Būgos konferencija: etimoloģija ir onomastika. 2003 m. spalio 24 d. Vilnius, 2003, 15.–17.

Bušs Ojārs: Latvian Toponyms of Finno-Ugric Origin: about the History of the Research. – The Baltic World as a Multicultural Space. 5th Conference on Baltic Studies in Europe. 5–7 June 2003. Finland: University of Turku, 2003, 33.

Bušs Ojārs: Лтш. *žagars* и *žagata*: некоторые геолингвистические и прочие аспекты этимологических версий. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress

der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Rīga, 28.07.–2.08.2003. Rīga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 232–233.

Bušs Ojārs: Paeglis 'der Wacholder' unter den Ortsnamen von Lettland. – Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik, Jahrgang 33, Heft 129, Litauen und Lettland. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2003, 109–114.

Bušs Ojārs: Par īpašvārdu semantikas nacionālo specifiku. – Filologija. Pasaulio vaizdas kalboje ir tekste. 2003 Nr. 8. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 5.–8.

Bušs Ojārs: Par kursenieku valodu kā lingvistisko fenomenu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 30. decembris, Nr. 183 (2948), 45.

Bušs Ojārs: Par *Ugāles* vārdu. – Ventas Balss, 2003, 6. novembris, Nr. 216, 5.

Bušs Ojārs: Tēzes kā valodnieciskās literatūras žanrs: teorija, prakse un daži vārdi aizstāvībai. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 26.–28.

Bušs Ojārs: Vācu cilmes elementi Latvijas toponīmijā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 37.–41.

Bušs Ojārs: Vietvārdnieki Kihnu salā. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 226.–228.

Буш Оярс: Некоторые латышские этимологии, преимущественно на топонимическом фоне. – Материалы XXXII международной филологической конференции. Выпуск 1. Секция баллистики. 5–6 марта 2003 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: издательство Санкт-Петербургского университета, 2003, 10–11.

Буш Оярс: Termini ir onimi: čo общego между ними? – Terminologia III tūkstantmečio pradžioje. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės. Vilnius, 2003 m. spalio 7–9 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2003, 20–22.

Bušs Ojārs, Balode Laimute: Par dažiem somugru cilmes hidronīmiem Latvijā. – Kazimieras Jaunius (1848–1908). Tarmėtyrininkas ir kalbos istorikas. Kazimiero Jauniaus 155-osioms

gimimo metinēms. Konferencijos pranešimū tezēs. Vilnius, Kvēdarna, 2003, 14–15.

Bušs Rihards: Vācu pēc angļu valodas? Vācu ar angļu valodu! – Skolotājs, 2003, Nr. 6 (42), 36.–39.

Butkienē Violeta: Kai kuriū latviū kalbos būdvardžiu semantikos palyginimas. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 42.–45.

Butkiene Violeta: Latviešu un lietuviešu adjektīvu, kas nozīmē cilvēka stāvokli, semantika un darināšana. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 15.–18.

Butkus Alvīds: Etniskās attiecības lietuviešu iesauku spogulī. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 310.–314.

Butkus Alvīds: Lietuviešu iesaukas: parādība un tradīcijas. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore. Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 19.–24.

Butkus Vigmantas: Pastabos apie kalbinį stilistinį lietuvių ir latvių neoromantinės dramaturgijos skirtumą. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 117.–128.

Butkus Vigmantas, Čepaitienē Giedrē, Kvašytē Regina, Župerka Kazimieras: Istorija kaip kalbos ir raštijos stilistinio savitumo veiksnys (lietuvių ir latvių paralelės). – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 29.–30.

Cālīte Aija: Latviešu valodas vārdplaukums ES atkarīgs no latviešiem. (Saruna ar EK Tulkošanas dienesta pārstāvniecības Latvijā vadītāju Konrādu Fūrmanu.) – Lauku Avīze, 2003, 11. novembris, Nr. 220 (1801), 7.

Catlaks Guntars: Bilingvālā izglītība un mūsu nākotnes izvēle. Nevajag atjaunot divplūsmu skolu, vajag integrētu skolu, kas sašķeltu programmu pamatkursā un mazākumtautību valodām paredzētajā. – Diena, 2003, 10. maijs, Nr. 108 (3635), 17.

Cekula Zane: Generic Elements in the Names of Populated Places in the Eastern Part of Latvia. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des

Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 234–236.

Ceļojoša izstāde atgādina par valodu zināšanu bagātību. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 20. maijs, Nr. 116 (3590), 3.

Cerecka Solvita: Latvietis runā. (Par videofilmu "Latvietis runā".) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 28. novembris, Nr. 278 (3752), Forums Nr. 48 (78), 1.

Cerecka Solvita: Tapusi jauna dokumentāla TV filma "Latvietis runā". – Izglītība un Kultūra, 2003, 4. decembris, Nr. 49 (2868), 14.

Cērmane Ita: Mācības latviešu valodā – barjera vai iespējas. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 23. maijs, Nr. 119 (3593), 6.

Cibuļš Juris: Greizo spoguļu karaļvalstī. (Par izglītību, valodu.) – Lauku Avīze, 2003, 15. jūlijs, Nr. 150 (1716), 20.

Cibuļš Juris: Jenotsuņi, latvāņi un gimalajiešu lāči Latvijā ir labi iedzīvojušies. – Diena, 2003, 9. decembris, Nr. 135 (3815), 2.

Cimermanis Saulvedis: Verwendungsmöglichkeiten von historischen Archiven in der lettischen Dialektologie. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 34–36.

Čaklais Māris: Atsakoties no ilūzijām. – Lauku Avīze, 2003, 18. februāris, Nr. 33 (1614), 3.

Čaklais Māris: Izbrīdusi jūrā līdz krūtīm. Rutai Veidemanei 5. aprīlī – 70. – Karogs, 2003, Nr. 4, 219.

Čaklais Māris: Līdz kārklu angļiem netikām. (Par Eirovīzijas konkursu un valodu.) – Lauku Avīze, 2003, 6. februāris, Nr. 25 (1606), 3.

Čaklais Māris: Mēļu pārstādīšanas speciālisti. – Lauku Avīze, 2003, 3. septembris, Nr. 171 (1752), 3.

Čaklais Māris: "Protestu" riņķadancis turpināsies ? – Lauku Avīze, 2003, 13. augusts, Nr. 156 (1737), 3.

Čaklais Māris: Tumsonībai pie Raiņa nav vietas. – Lauku Avīze, 2003, 6. augusts, Nr. 151 (1732), 1.

Čaklais Māris: Vairāk nekā puse ķīniešu valodā? – Lauku Avīze, 2003, 4. februāris, Nr. 23 (1604), 3.

Čaklais Māris: Valoda patiešām ir liktenis. (Intervija ar prof. Margaritu Gavriļinu.) – Lauku Avīze, 2003, 8. oktobris, Nr. 196 (1777), 3.

Čalenko Ludmila: Stellenwert der Funktionsverbgefüge im modernen Deutsch. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 238.–242.

Činkure Inese: Semantische Besonderheiten in den deutschen Phraseologismen. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 243.–247.

Čirūnaitē Jūratē: Moterų, užrašytų XVI–XVII a. LDK kariuomenės dokumentuose, įvardijimo struktūra. – Baltu filologija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 27.–46.

Darbiņa Gunta: Kā to sauc latviski? (Par konferenci.) – Izglītība un Kultūra, 2003, 4. decembris, Nr. 49 (2868), 2.

Dilāns Gatis: Tu un jūs. "Modernā feodālisma" fenomens latviešu valodā: vai jūs esat (vai gribat būt) kungs? – Diena, 2003, 25. janvāris, Nr. 21 (3548), 12.

Dilāns Gatis: Valodas politika – vai 2004. gada reformas dziļākais pamatojums ir objektīvi analizēts? – Diena, 2003, 31. marts, Nr. 76 (3603), 2.

Dilāns Gatis: Valodas standartizācijas sekas. – Diena, 2003, 4. oktobris, Nr. 233 (3760), 15.

Dimante Irina: Aleksandr Griboedov "Gore ot uma" (Verstand bringt Leiden) in der deutschen Übersetzung von Victor Dobbert. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 103–112.

Диманте Ирина: Особенности языка древнерусских письменных памятников Латвийского исторического госархива (LVVA). – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 37–40.

Dimante Irina: Senkrievu valodas īpatnības Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 5.–16.

Dini Pietro Umberto: On the Renaissance (16th c.) Ideas that Prussian Derives from Greek. – Science, Higher Education, Technologies, Medicine, Humanities in the Baltics – Past and Present. Abstracts of the 21st International Baltic Conference on the History of Science. Riga, 2003, 195–196.

Diskusija par latviešu valodu pēc Latvijas iestāšanās ES. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 26. maijs, Nr. 121 (3595), 14.

Dreijers Guntars: Morphosemantic Equivalence and Dissimilarity in Rendering Concepts and Term of Psychiatry (from English into Latvian). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 239.–245.

Druņģīte Erika: Par valodas ainavu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), Forums Nr. 22 (52), 3.

Druvieta Ina: Bazils Bernsteins un viņa lingvistiskā deficīta hipotēze. – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 80.–84.

Druvieta Ina: Džons Serls un viņa runas aktu teorija. – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 148.–149.

Druvieta Ina: No psiholoģes līdz sociolingvistikas klasiķei. (Par Sūzenu Ervinu-Tripu.) – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 103.–105.

Druvieta Ina: Pirmais sociolingvistiskais biogrāfs. (Par Džonu Gampercu.) – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 4.

Druvieta Ina: Viljams Labovs – valodas pārmaiņu teorijas un variantuma teorijas pamatlicējs. – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 56.–59.

Dzedulis Zigfrīds, Bogustova Jolanta: Politiskie aurotāji lai pulcējas citviet. – Lauku Avīze, 2003, 9. augusts, Nr. 154 (1735), 1.

Dzenis Ilmārs (vēstule): Latvieti, pamosties – runā latviski! – Lauku Avīze, 2003, 7. augusts, Nr. 152 (1733), 8.

Dzintars Raivis: Apvienība "Visu Latvijai!" – Latvijas skolās jāmacās latviešu valodā. – Lauku Avīze, 2003, 23. aprīlis, Nr. 78 (1659), 3.

Dzintars Raivis: Vai Rainis atbalstītu divvalodību? – Lauku Avīze, 2003, 13. augusts, Nr. 156 (1737), 3.

Džons Serls: Kas ir runas akts? No angļu val. tulkojusi Ina Druvieta. – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 150.–164.

Ēdelmane Inese: Latviešu valodas augu nosaukumu nomenklatūras raksturīgākās īpatnības. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 31.–33.

Ēdelmane Inese: Latviešu valodas augu nosaukumu nomenklatūras raksturīgākās īpatnības. – *Linguistica Lettica* 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 190.–198.

Eglīte Selga: Peculiarities of English-Latvian Translation of Standard Marine Communication Phrases. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 246.–251.

Eiro iesaka dēvēt par eira. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 26. februāris, Nr. 48 (3522), 3.

Eiro iesaka saukt par eiru. – *Diena*, 2003, 27. marts, Nr. 49 (3576), 5.

Eiropas valodu dienas konference. – *Skolotājs*, 2003, Nr. 6 (42), 30.–33.

Elksne Ilga (LA vēstule): Novērst valodas nicināšanu. – *Lauku Avīze*, 2003, 21. maijs, Nr. 97 (1678), 1.

Ernstsone Vineta: Biežāk lietotie jauninājumi latviešu skolēnu valodā. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 31.–36.

Ernstsone Vineta: Par dažiem mutvārdu runas izpētes aspektiem: komunikācija pakalpojumu sfērā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 34.–36.

Ervina-Tripa Sūzena: Sociolingvistiskie likumi uzrunas formu izvēlē. No angļu val. tulkojusi Iveta Glužģe. – *Kentaurs*, 2003, XXI, Nr. 30, 106.–123.

Fedjukova Margarita: Cilvēka apziņas un vārda enerģētiskā kvintesence. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 315.–324.

Feists Valters: Valodas kultūra – kopjot vai liberalizējot? – *Diena*, 2003, 28. novembris, Nr. 279 (3806), 2.

Fennel Trevor G.: Baibai Metzālei-Kangerei – 60. – *Baltu filoloģija*. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 139.–140.

Fennel Trevor G.: The Latvian-German Dictionary of Liborius Depkin. – *Baltu filoloģija*. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 47.–54.

Fennel Trevor G.: Theory v. Practice in 17th-Century Latvian Grammars. – *Baltu filoloģija*. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 17.–26.

Freimane Laura: Sarunu temats "jauniešu valoda". – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 37.–39.

Fūrmans Konrāds: ES – drauds nacionālajai identitātei? Valodas Eiropas Savienībā. – Izglītība un Kultūra, 2003, 11. oktobris, Nr. 41 (2860), 7.

Gaida padomu. (Par terminiem, to skaidrojumiem.) – Lauku Avīze, 2003, 7. augusts, Nr. 152 (1733), 8.

Gailītis Viestarts: Fānaroki, Fjērlande un inkotermi. Pateicoties Ilzei Kačevskai, beidzot kļūst salasāmi skandināvu īpašvārdi. – Diena, 2003, 24. aprīlis, Nr. 95 (3622), 20.

Gailītis Viestarts: Latvietis no krievvalodīgās Ķīnas. Edgars Katajs svin 80 gadu jubileju. – Diena, 2003, 3. februāris, Nr. 28 (3555), 16.

Galkina Ilze: Smiltenes skolotāja mācīs latviešu valodu Urālos. – Lauku Avīze, 2003, 23. septembris, Nr. 185 (1766), 6.

Gampercs Džons: Sociolingvistikas attīstība. Tulk. Ina Druviete. – Kentaurs, 2003, XXI, Nr. 30, 5.–27.

Garšva Kazimieras: Latvijos, Gudijos ir Lenkijos lietuvių aukštaičių skirtuminis žodynas. – Leksikografijos ir leksikologijos problemos. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2003, 255–270.

Garšva Kazimieras: Latvijos žemaičių šnektos. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 46.–53.

Giļmans Aleksandrs: Par valodām varmākām un skolu reformu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 9. maijs, Nr. 107 (3581), 2.

Goba Zinta: Allonyms and Selection of the Preferred Names of Geographical Features. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 240–242.

Godina latviešu valodas un literatūras skolotājus. – Izglītība un Kultūra, 2003, 27. novembris, Nr. 48 (2867), 7.

Godiņš Guntars: Mīrusi latviešu literatūras tulkotāja Ita Saksa (1921.03.12.–2003.23.03.). – Neatkarīgā Rīta Avīze (Literatūra un Māksla Latvijā), 2003, 28. marts, Nr. 74 (3548), 9.

Goša Maija: Vārdnīca ne tikai speciālistiem. – Diena, 2003, 9. maijs, Nr. 107 (3634), 15.

Grāmatu grozs. Ilga Jansone. Galvas segas un plecu segas: lingvistiskais aspekts latviešu valodā. LU Latviešu valodas institūts, 2003. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 20. jūnijs, Nr. 143 (3617), 14.

Greizā demokrātija vai visatļautība? (vēst.). – Lauku Avīze, 2003, 13. augusts, Nr. 156 (1737), 1.

Grigorjevs Juris: "Cietais" /l/ augšzemnieku dialektā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 40.–41.

Grigorjevs Juris: Problems Assigning IPA Symbols to Latvian Vowels. – "Man in the Space of Language". Vol. 3. Kaunas: VUHF, 2003.

Grīnbergs Andris: Labākie skolēni pierāda reformas lietderību. – Lauku Avīze, 2003, 21. maijs, Nr. 97 (1678), 7.

Grīnbergs Andris: Par Latvijas naudu Krievijas skolās mācīs latviešu valodu. – Lauku Avīze, 2003, 12. augusts, Nr. 155 (1736), 4.

Grīnuma Ilze: Izglītības reformas pretinieki manifestācijai izmantos Eirovīziju. – Diena, 2003, 30. aprīlis, Nr. 100 (3627), 1.; 5.

Grīnuma Ilze: Ekeuss aizstāv latviešu valodu. Nekādu norādījumu Latvijai par valodas lietojuma sadalījumu R. Ekeusam pagaidām nav. – Diena, 2003, 14. maijs, Nr. 111 (3638), 1.; 5.

Grīnuma Ilze: Kad krievu bērns mācās latviski. 40. vidusskola jau sen likusi pamatu mācīšanai latviski, bet par gatavību reformai šaubās. – Diena, 2003, 10. maijs, Nr. 108 (3635), 4.

Grīnuma Ilze: Krievu skolu rīcības plāni apliecina gatavošanos reformai. – Diena, 2003, 22. oktobris, Nr. 248 (3775), 1.; 4.

Grīnuma Ilze: Minimāls progress skolotāju valsts valodas zināšanās. – Diena, 2003, 9. aprīlis, Nr. 84 (3611), 1.; 5.

Grīnuma Ilze: Stundas gaida pārmaiņas. Jauns latviešu valodas mācīšanas projekts raisa diskusiju par valodas kvalitāti nākotnē. – Diena, 2003, 31. oktobris, Nr. 256 (3783), 5.

Grīnberga Iveta: Error Analysis of Latvian as a Second Language: Transfer Errors. – The Baltic World as a Multicultural Space. 5th Conference on Baltic Studies in Europe. 5–7 June 2003. Finland: University of Turku, 2003, 47.

Grīse Rasma: Ķeizars nav un nedrīkst būt stiprāks par gramatiķiem. (Atsaucoties uz "Brīvo Latviju" 6.09.–12.09.2003. A. Liepiņas rakstu "Apsveicama ierūsme".) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 17. oktobris, Nr. 145 (2910), 15.

Grīse Rasma: Mūžības ceļos – Margarita Bratuška. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. jūlijs, Nr. 108 (2873), 11.

Grīse Rasma: Rasma Grīses bibliogrāfija. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 127.–137.

Grīse Rasma: Un tomēr es palieku ar *ŗ* un *ch*. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 30. decembris, Nr. 183 (2948), 45.

Grīse Rasma: Par cilvēku ar labu latviešu valodu. (Atvadu vārdi prof. I. Lazovskim.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 14. novembris, Nr. 161 (2926), 25.

Grīse Rasma: Par lielo pētnieku un mūsu dzimtās valodas sargu. J. Endzelīnam – 130. jubileja. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 21. februāris, Nr. 29 (2794), 1.; 15.

Grīse Rasma: Par nelāgo "vietas izpildītāju". – Latvijas Vēstnesis, 2003, 5. jūnijs, Nr. 84 (2834), 1.; 17.

Gulēna Māra: *Valodiņas* izaicinājums (Toronto latviešu skolas nodib. 25 gadi). – Diena, 2003, 3. februāris, Nr. 28 (3555), 10.

Gusāns Ingars: Kvantitātes apzīmējumi Kallimaha himnās. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 148.–155.

Gūtmane Margita: "Viņas vārds būtu minams blakus manējam." Jānis Endzelīns. Pielikumā Edītes Hauzenbergas-Šturmas vēstules Jānim Rudzītim. – Karogs, 2003, Nr. 4, 178.–186.

Gērmane [Štrausa] Ilze, Gērmanis Andris: Lietuviskie vietvārdi Dobeles rajonā. – Latvijas Universitātes 61. zinātniskā konference. Ģeogrāfija, ģeoloģija, vides zinātne. Referātu tēzes. Rīga: LU, 2003, 45.–46.

Gibiete Lāsma: Bagātība, kas nekur nezudīs. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 23. septembris, Nr. 222 (3696), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 37 (505), 2.

Gibiete Lāsma: Kā mūzika aizveda pie klasiskajām valodām. (Par LU Filol. fak. studenti Guntu Plataiskalnu.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 8. aprīlis, Nr. 83 (3557), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 14 (482), 2.

Ģingulis Edvīns: Rakstītā vārda lietošanas problēmas matemātikas apgūvē. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 252.–260.

Хабубулина Эльмира: Казанский период Бодуэна де Куртене. – Science, Higher Education, Technologies, Medicine, Humanities in the Baltics – Past and Present. Abstracts of the 21st International Baltistic Conference on the History of Science. Riga, 2003, 201–204.

Haimzs Dells: Komunikatīvā kompetence. No angļu val. tulkojusi Iveta Glužģe. – Kentauris, 2003, XXI, Nr. 30, 31.–55.

Hanovs Deniss: Latvis un latvietība. (Rec. par Z. Frīdes. Latvis. Gothards Frīdrihs Stenders.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 3. jūnijs, Nr. 128 (3602), 10.

Hermanis Voldemārs: Ar Mīlenbahu uz Eiropu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 11. aprīlis, Nr. 86 (3560), 13.

Hermanis Voldemārs: Valodu tirgus un Eiropas telpa. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 12. decembris, Nr. 290 (3764), 2.

Hirša Dzintra: Četri vienā laivā. Grāmata sniedz ne tikai konkrētus problēmu risinājumus, bet arī vielu pārdomām par latviešu valodniecībai būtiskiem jautājumiem. (Rec. par "Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveidi latviešu valodā".) – Diena, 2003, 27. marts, Nr. 73 (3600), 13.

Hirša Dzintra: Četri vienā laivā jeb Deviņkārt pirmoreiz. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 207.–212.

Holvuts Aksels: Sintaktiskās reanalīzes procesi latviešu valodas nenoteiksmes konstrukcijās. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 42.–43.

Храмов Юрий: О роли языковых данных разговорников XV–XVIII вв. в историко-этимологических реконструкциях. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 399.–405.

Ivsiņa Daiga: Frankofonijas dienu pasākumi Ventspils augstskolā. – Izglītība un Kultūra, 2003, 20. marts, Nr. 12 (2831), 5.

Iekšlietu ministrijas Sabiedrisko attiecību departaments: Top Tūrisma terminu skaidrojošā vārdnīca. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 26. novembris, Nr. 166 (2931), 60.

Informācijas tehnoloģijas un telekomunikācijas terminoloģijas apakškomisijā: Par terminoloģijas jaunumiem. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 11. jūlijs, Nr. 104 (2869), 12.

Izsludinās konkursus par latviešu valodas apguvi un mazākumtautību izglītību. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 21. jūlijs, Nr. 167 (3641), 4.

Izsmej valodas aģentūras ideju. – Lauku Avīze, 2003, 8. oktobris, Nr. 196 (1777), 4.

Izstāde veicina apgūt latviešu valodu. – Izglītība un Kultūra, 2003, 22. maijs, Nr. 21/22 (2840/2841), 3.

Ja nav savas vārdadienas. – Lauku Avīze, 2003, 12. februāris, Nr. 29 (1610), LA Ziņnesis, Nr. 296, 9.

Jānis Sīlis – tulku un tulkotāju asociācijas prezidents. – Izglītība un Kultūra, 2003, 21. novembris, Nr. 47 (2866), 5.

Jansone Ilga: Entwicklung der lettischen Lexikographie von G. Mancelius bis zu elektronischen Wörterbüchern. – Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik, Jahrgang 33, Heft 129, Litauen und Lettland. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2003, 64–95.

Jansone Ilga: Leksēmas *lupata* (arī *lupats*) semantika. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 54.–61.

Jansone Ilga: Leksēmas *pastalas* semantika baltu un slāvu valodās; tās cilme. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 18–20.

Яшкин Иван: Общие диалектные особенности в Атласах Беларуси (1993–1998) и Латвии (1999). – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 215–216.

Jautājumi par izglītību. – Lauku Avīze, 2003. 3. jūlijs, Nr. 127 (1708), Tepat Eiropā, Nr. 47, 14.

Jēkabsons Ēriks: Valoda kā sabiedrotais, nevis kā ierocis. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 15. maijs, Nr. 112 (3586), 2.

Jemberga Sanita: Kad trūkst vārdu. Līdz ar valsts iesaistīšanos ES valodā ienāk neveikli "eirovārdi" ar nesaprotamu nozīmi. Vai vērts uztraukties. – Diena, 2003, 18. marts, Nr. 65 (3592), 3.

Jerjomenko Alla: Basku valoda: euskara. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 199.–206.

Евстратова Светлана: О культурологическом компоненте значения на синтаксическом уровне. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 288.–293.

Joma Daiga: Politiskās nostājas un lingvistiskās attieksmes mijiedarbība. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 325.–329.

Judžentis Artūras (rec.): Giedrius Subačius. Kalikstas Kasakauskis: Lietuvių bendrinės kalbos konjunktūra. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2001, 128 p. – Baltu filologija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 111.–114.

Judžentis Artūras (rec.): Jonas Bretkūnas. Giesmes Duchauņas ir kitos 1589 metų liturģinēs knygos: tekstai ir jų šaltiniai. Leidinį parengē habil. dr. Guido Michellini. – Baltu filologija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 101.–105.

Jugla Vija: Runāsim latviski sadzīvē! – Lauku Avīze, 2003, 3. jūnijs, Nr. 106 (1687), 1.

Jundina Natalija: Die sprachlichen Wiederholungen als textkonstituierendes Mittel (in der Erzählung von P. Handke "Lucie im Wald mit den Dingsta". – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijas medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 22.

Jundina Natalja: Die sprachlichen Wiederholungen in P. Handkes "Lucie im Wald mit den Dingsda". – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore. Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 248.–253.

Jundze Arno: Rupjības neslavinājums. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Literatūra un Māksla Latvijā), 2003, 31. janvāris, Nr. 26 (3500), 10.

Young Steven (new.): Jonas Palionis. Mikalojaus Daukšos 1595 metų katekizmas. Vilnius, 1995. Jonas Palionis. Mikalojaus Daukšos 1599 metų Postilē ir jos šaltiniai. Vilnius, 2000. – Baltu filologija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 97.–100.

Young Steven: The Baltic data of Praetorius "Deliciae Prussicae". – Tarptautinē Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika. 2003 m. spalio 24 d. Vilnius, 2003, 54.

Kabanovs Nikolajs: Aizstāvot krievus šodien, aizstāvam latviešus rīt. (Pierakstījis Sandris Točs.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 15. maijs, Nr. 112 (3586), 2.

Kabuce Liene: Karikatūra pievērš uzmanību latviešu valodai. – Lauku Avīze, 2003, 27. augusts, Nr. 166 (1747), 6.

Kadēģis P. (vēstule): Kam vajadzīga jauna sargātāju struktūra? – Diena, 2003, 23. janvāris, Nr. 19 (3546), 2.

Kagaine Elga: Daži varbūtējas somugriskas cilmes vārdi Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs. – Tarptautinē Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika. 2003 m. spalio 24 d. Vilnius, 2003, 22.–24.

Kagaine Elga: Dažu latviešu valodas dialektālo somugrismu areālā specifika un tās cēloņi. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmika

Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 45.–48.

Kagainē Elga (reviews): Maija Putniņa un Agris Timuška. 2001. Sinoles izloknes salīdzinājumu vārdnīca. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. XXVI + 293. – *Dialectologia et Geolinguistica*, 2003, Nr. 11, 125–129.

Kagainē Elga: Par dažiem onomatopēģismu cilmes identificēšanas kritērijiem izloksnēs. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 62.–68.

Kagainē Elga, Timuška Agris: Rolle des geolinguistischen Kriteriums bei der Herkunftsanalyse dialektaler Finnougrismen im Lettischen. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Rīga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 122–124.

Kalnača Andra: Alomorfi, to struktūra un funkcijas latviešu valodā. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 156.–163.

Kalnača Andra: Concurrence of Case Forms – Lapse or Norm in Standard Latvian. – Kalbu studijos. Studies about languages. III. Kaunas: Technologija, 5–9.

Kalnača Andra: Izsauksmes vārdi un semantiskā transpozīcija. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 43.–48.

Kalnača Andra: Morfēmu pielāgošanās latviešu valodā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 49.–50.

Kalnača Andra: Morfēmu pielāgošanās latviešu valodā. – *Linguistica Lettica* 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 14.–29.

Kalniņa Zaida: Ar tiesību un atbildības mērauklu cilvēka priekšā. (Intervija ar Inu Druvieti.) – *Latvijas Vēstnesis*, 2003, 10. jūlijs, Nr. 103 (2868), 1.; 38.

Kalviņš Ivars: Vai latviešiem vajadzīga latviešu valoda? – Diena, 2003, 25. janvāris, Nr. 21 (3548), 2.

Kanča Mārīte: Eirobirokrācija bagātina latviešu valodu? – Lauku Avīze, 2003, 26. jūnijs, Nr. 122 (1703), Tepat Eiropā, Nr. 46, 9.

Kanča Mārīte: Sēdēt un vaimanāt – tas nav darbs. (LA pirmsreformu informēšanas pasākums – piedalās Ina Druvieta, Valdis Lauskis, Aleksandrs Golubevs.) – Lauku Avīze, 2003, 22. jūlijs, Nr. 140 (1721), 7.; 8.

Kanča Mārīte: Sumina dzimtās valodas skolotājus. – Lauku Avīze, 2003, 20. maijs, Nr. 96 (1677), 9.

Kanča Mārīte: Tie ir valodas zagļi. (Lasītāju vēstules par krievvalodīgo aktivitātēm pret latviešu val.) – Lauku Avīze, 2003, 27. augusts, Nr. 166 (1747), 6.

Kangro Ilze: IT svešvalodu apgūvē: pieredze un ieteikumi. – Skolotājs, 2003, Nr. 4 (40), 36.–39.

Kanno Kaiširo: Darbības vārdu klasificēšana. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 164.–176.

Kanno Kaiširo: Priedēkļa darbības vārds un japāņu valodas divkāršais darbības vārds: sastatāmā un tipoloģiskā analīze. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 49.–55.

Караваева Светлана, Акимова Елена: Отражение этнокультурных стереотипов в анекдотах. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 294.–299.

Kārkliņa Džeina: Reformas pretinieki prasa tiesības izvēlēties mācību valodu. – Diena, 2003, 5. septembris, Nr. 207 (3734), 3.

Kārkliņa Inta: Kārli Mīlenbahu godinot. – Karogs, 2003, Nr. 5, 208.–209.

Kārkliņa Inta: Pasaule, kas sākas ar ābeci. (Intervija ar Juri Cibuļu.) – Mājas Viesis, 2003, 21. februāris, Nr. 36 (1617), 1.

Kārkliņa Inta: Vērtīgākā grāmata vēl tikai taps. (Par Jāni Elksni, grāmatu izdevēju.) – Mājas Viesis, 2003, 24. februāris, Nr. (1597), 1.

Kārklis Konrāds: Kā pareizi izrunāt... – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. augusts, Nr. 202 (3676), 9.

Karkonens-Svensons Snorre: Kāda atpakaļrāpuļa vārdi. (Atsaucoties uz K. Lomholta apcerēj. "Cik formu būs īpašvārdam".) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 28. marts, Nr. 74 (3548), Forums, 28. marts–4. aprīlis, Nr. 13 (43), 8.

Karkonens-Svensons Snorre: Latgaliešu rakstu valoda un jaunnorvēģu valoda sociolingvistiskā skatījumā. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 56.–62.

Katra valoda ir vērtība. Katra literatūra ir vērtība. Valsts prezidentes V. Vīķes-Freibergas runa konferencē. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 11. novembris, Nr. 158 (2923), 7.

Kaufmanis Pauls: Šampētera skolas trumpis – valoda. Pirms brīvlaika šajā skolā bērni jautā: kāpēc vajadzīgas brīvdienas? – Diena, 2003, 28. marts, Nr. 74 (3601), 7.

Kaukienē Andronē: Dēmenų derinimas sudurtinēse prūsų kalbos veiksmāžodžio formose. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 177.–183.

Kesnere Rūta: Par latviešu valodas apguvi un integrāciju. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 31. oktobris, Nr. 153 (2918), 15.

Kļaviņa Kristīne: Kontrastive deutsch-lettische Analyse der Textsorte "Bericht". – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 254.–259.

Kļaviņa Sarma: Die Sprachwissenschaftler des 19. Jahrhunderts über den Platz der baltischen Sprachen in der indoeuropäischen Sprachfamilie. – Science, Higher Education, Technologies, Medicine, Humanities in the Baltics – Past and Present. Abstracts of the 21st International Baltic Conference on the History of Science. Rīga, 2003, 196–197.

Kļaviņa Sarma: Dainas Nītiņas devumu zinātnē un izglītībā pārlūkojot. (Dainai Nītiņai – 60) – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2002, 145.–150.

Kļaviņa Sarma: "Un Mīlenbahs nomira, ticis līdz vārdam *patumšs*". – Karogs, 2003, Nr. 12, 183.–192.

Kļaviņa Sarma: Vārdu pie vārda, un valodas pūrs. Par K. Mīlenbaha un J. Endzelīna vārdnīcas talcinieci Rīgas Latviešu biedrības Valodniecības nodaļu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 24. decembris, Nr. 182 (2947), 20.

Kļaviņš Pēteris: Kamēr vien būs interese par latviešu valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 14. novembris, Nr. 161 (2926), 25.

Kokareviča Dace: Aijas Priedītes kredo. – Latvijas Avīze, 2003, 16. decembris, Nr. 16 (1830), 9.

Kokareviča Dace: Biedē ar šausminošām sekām (Par Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācijas mītiņu pret izglītības reformu.). – Lauku Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (1682), 4.

Kokareviča Dace: Deputāta Plinera draudi. – Lauku Avīze, 2003, 3. aprīlis, Nr. 65 (1646), 3.

Kokareviča Dace: Izdevums sešās valodās. (Gr. "Latviešu valoda. Valodas Latvijā".) – Latvijas Avīze, 2003, 11. decembris, Nr. 11 (1825), 4.

Kokareviča Dace: Kad valsts valoda nevienam "netraucē". – Lauku Avīze, 2003, 18. februāris, Nr. 33 (1614), 7.

Kokareviča Dace: Katra jauna valoda kā dāvana. (Saruna ar LR valsts valodas prezidenti V. Vīķi-Freibergu.) – Lauku Avīze, 2003, 3. maijs, Nr. 85 (1666), 1.; 5.

Kokareviča Dace: Ko darīs valodas aģentūra? – Lauku Avīze, 2003, 25. septembris, Nr. 187 (1768), 4.

Kokareviča Dace: Komisārs atturīgs (EDSO komisārs viesojās Rīgas ukraiņu skolā u. c.). – Lauku Avīze, 2003, 15. maijs, Nr. 93 (1674), 6.

Kokareviča Dace: Mēlesrādītāji mēdīšanās konkursā. – Lauku Avīze, 2003, 26. augusts, Nr. 165 (1646), 4.

Kokareviča Dace: Ministrs ies līdz galam. – Lauku Avīze, 2002, 21. marts, Nr. 56 (1637), 27.

Kokareviča Dace: Pimenovu nokaunina. – Lauku Avīze, 2003, 6. septembris, Nr. 174 (1755), 5.

Kokareviča Dace: Plinera argumenti. – Lauku Avīze, 2003, 22. aprīlis, Nr. 77 (1658), 3.

Kokareviča Dace: Rīgas centrā – gluži kā Helsinkos. (Par valodu veikalu izkārtnēs.) – Lauku Avīze, 2003, 18. oktobris, Nr. 204 (1785), 6.

Kokareviča Dace: Svētki valodas skolotājiem. – Lauku Avīze, 2003, 26. novembris, Nr. 230 (1811), 1.

Kokareviča Dace: Šadurskis: – Latvija vairs nekad nerunās Staļina valodā. – Lauku Avīze, 2003, 13. septembris, Nr. 179 (1760), 5.

Kokareviča Dace: Var gan nosaukt latviski. (Alberta koledžā rīkota konference "Kā to sauc latviski".) – Latvijas Avīze, 2003, 6. decembris, Nr. 7 (1821), 22.

Kokareviča Dace, Rāčenis Uldis, Lipska Rūta: Pie sarunu galda, ne tirgus laukumā. (Latvijas krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācijas savāktie paraksti par tiesībām mācīties pašu izvēlētajā valodā.) – Lauku Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (1682), 1.

Kolmane Ieva: Latviešu valoda – nākotnes valoda. – Karogs, 2003, Nr. 7, 212.–214.

Kondrāts Ģirts: Ar latviešu un lietuviešu valodu. (Intervija ar Alviņu Butku.) – Lauku Avīze, 2003, 16. septembris, Nr. 180 (1761), 10.

Kondrāts Ģirts: Maskavas ministrs kritizē Latvijas izglītības reformu. – Lauku Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (1682), 4.

Korņeva Ilze: Kārlis Šadurskis no reformas neatkāpsies. – Rīgas Balss, 2003, 21. maijs, Nr. 97 (13 481), 11.

Korņeva Ilze: Runā skaļāk! (Valsts valodas komisijas rīkotā diskusija "Latviešu valoda – nākotnes valoda".) – Rīgas Balss, 2003, 28. maijs, Nr. 102 (13 486), 2.

Коровацкая Жанна: Сопоставительный анализ функционирования имен родства в художественном тексте. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 300.–305.

Королева Елена: Функция союза как в старообрядческих говорах Латгалии. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 180–183.

Королева Елена: Фразеологизм и наречие (на материале русских говоров Латгалии). – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 306.–311.

Королева Елена: Поэтика русского заговора. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 59–60.

Korsakas Juozas: Lietuvių oficialiosios sakinės kalbos leksika latvių kalbos žodžių dažninio vartojimo atzvilgiu. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 261.–267.

Koškins Igors: Daži leksiskās un gramatiskās nozīmes diahroniskās rekonstrukcijas jautājumi. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 27.–34.

Koškins Igors: Dialektologische Angaben und Rekonstruktion von traditionellen Formeln: die Formel "goroju i vodoju" aus altrussischen Urkundentexten. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et

Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 46–48.

Koškins Igors: Vārds *prāva* kā slāvisms latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 77.–81.

Koschkin Igor: Zur traditionellen Formel *goroju i vodoju* (zu Lande und zu Wasser) in den altrussischen Vertragsurkunden mit der Hanse. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 25–36.

Кошкин Игорь: Особенности стилового типа русской модели плетение словес. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 312.–317.

Koziola Kerola: Atzīmēs Starptautisko dzimtās valodas dienu. (Brīvajā Valdorfa skolā.) – Izglītība un Kultūra, 2003, 20. marts, Nr. 12 (2831), 4.

Kralliša Jana: Arvien vairāk runā latviski. – Latvijas Avīze, 2003, 17. decembris, Nr. 17 (1831), 2.

Kralliša Jana: ES – glābiņš latviešu valodai? – Latvijas Avīze, 2003, 3. decembris, Nr. 3 (1817), 4.

Kramiņa Aiga: Translation Quality: Some Pragmatic Consideration. – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Editor Andrejs Veisbergs. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 15–26.

Kramiņa Ingrīda: Translation as a Means for Developing Language Users' Intercultural Communicative Competence. – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Editor Andrejs Veisbergs. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 71–81.

Kramiņš Edgars: Komunikatīvā kompetence – runas stilu apguvei. – Skolotājs, 2003, Nr. 3 (39), 17.–27.

Krastiņa Mirdza: Senbaltu valodu pēdas Vācijas vietvārdos. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 51.

Krastiņš Oļģerts, Locāne Valentīna: Par dzimto valodu, kas viena, par citām – cik spēj iemācīties. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 2. aprīlis, Nr. 51 (2816), 1.; 12.; Latvijas Vēstnesis, 2003, 8. aprīlis, Nr. 54 (2819), 10.

Krastiņš Oļģerts, Locāne Valentīna: Valodas pie Bābeles. Valodas – Latvijā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 9. aprīlis, Nr. 55 (2820), 1.; 14.

Krauja Vita: Augstajam komisāram jaunu prasību nav. – Lauku Avīze, 2003, 14. maijs, Nr. 92 (1673), 1.

Krauja Vita: Lai valsts sargātu valodu un valoda – valsti. – Lauku Avīze, 2003, 28. maijs, Nr. 102 (1683), 1.; 4.

Krauja Vita: Profesora Sīļa mājā jūras krastā. – Mājas Viesis, 2003, 10. oktobris, Nr. 198 (1779), 2.; 4.–5.

Krauja Vita: Saņem signālu un saiet sviestā. (Filma "Latvietis runā".) – Latvijas Avīze, 2003, 6. decembris, Nr. 7 (1821), 22.

Krēsliņš Jānis: Velta Rūķe-Draviņa (1921–2003). – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 151.–154.

Krūmiņa Linda: Eirovīzijā jāskan arī latviešu valodai. – Lauku Avīze, 2003, 8. marts, Nr. 47 (1628), 1.; 4.

Krūmiņa Linda: Iekārtotie latviešu bērnudārzi. – Lauku Avīze, 2003, 7. jūnijs, Nr. 110 (1691), 4.

Krūmiņa Linda: Ķer "gimalajiešu lāčus". (Par VVC akciju.) – Lauku Avīze, 2003, 1. aprīlis, Nr. 63 (1644), 6.

Krūmiņa Linda: Melīgas dziesmiņas par krievu etnocīdu turpinās. – Lauku Avīze, 2003, 7. jūnijs, Nr. 110 (1691), 4.

Krūmiņa Linda: Rainis saķertu galvu. – Lauku Avīze, 2003, 5. augusts, Nr. 150 (1731), 1.

Krūmiņa Linda: "Solidaritāte" iestājas pret latviešu valodu. – Lauku Avīze, 2003, 15. februāris, Nr. 32 (1613), 6.

Krūmiņa Linda: Valoda Latvijā – tas pats, kas nafta Kuveitā. (Par NATO parlamentārās asamblejas vizīti Latvijā.) – Lauku Avīze, 2003, 24. septembris, Nr. 186 (1767), 1.; 9.

Krūmiņa Linda: Valsts valodai draudzīgākie. – Lauku Avīze, 2003, 18. decembris, Nr. 18 (1832), 1.; 5.

Kruopienē Irena: Lietuvių kalbos veiksmažodžio apofoninių šaknų semantiniai ryšiai (psicholingvistinis tyrimas). – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 83.–89.

Krustiņš Voldemārs: Kas slēpās aiz saukļiem. – Lauku Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (1682), 3.

Кудрявцев Юрий: Этимологические заметки по русскому языку. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu

krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 318.–323.

Kursīte Janīna: Čiulis un čangalis: ikdienas stereotipi. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 6. novembris, Nr. 156 (2921), 16.

Kursīte Janīna: Par Austrumprūsijas un Kurzemes vietvārdu stāstiem. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 30. decembris, Nr. 183 (2948), 45.

Kušķis Jānis: Abi no, daži no, daudzi no, vairāki no. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 28. oktobris, Nr. 252 (3726), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 42 (510), 2.

Kušķis Jānis: Ad. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 23. decembris, Nr. 299 (3773), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 49 (517), 2.

Kušķis Jānis: Ambīcijas. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 18. marts, Nr. 65 (3539), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 11 (479), 2.

Kušķis Jānis: Apavs, baža, debate? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 16. septembris, Nr. 216 (3690), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 36 (504), 2.

Kušķis Jānis: Atdeve. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 10. jūnijs, Nr. 134 (3608), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 23 (491), 2.

Kušķis Jānis: *Bankomāts* jeb *Ēzelis* par dārznieku. – Brīvā Latvija, 2003, 18.–24. janvāris, 6.

Kušķis Jānis: Burvju loks vai apburts loks. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 21. oktobris, Nr. 246 (3720), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 41 (509), 2.

Kušķis Jānis: Cinisks. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 25. novembris, Nr. 275 (3749), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 45 (513), 2.

Kušķis Jānis: *Ch* un *h*. – Skolotājs, 2003, Nr. 6 (42), 102.–103.

Kušķis Jānis: Čūļu valoda? – Latvietis Latvijā, 2003, 9.–15. janvāris, Nr. 1(177), 3.

Kušķis Jānis: *Dave Brubeck*? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 9. septembris, Nr. 210 (3684), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 35 (503), 2.

Kušķis Jānis: *Debija*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 19. augusts, Nr. 192 (3666), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 32 (500), 2.

Kušķis Jānis: *Dienvidāfrikānis*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 14. oktobris, Nr. 240 (3714), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 40 (508), 2.

Kušķis Jānis: Divus gadus atpakaļ. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 11. februāris, Nr. 35 (3509), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 6 (474), 2.

Kušķis Jānis: *Eira*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 15. aprīlis, Nr. 89 (3563), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 15 (483), 2.

Kušķis Jānis: Endzelīna skolas izcila pārstāve. (Rasmai Grīslei – 80.) – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 123.–126.

- Kušķis Jānis*: Fantastika un fascinējoši? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 22. jūlijs, Nr. 168 (3642), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 28 (496), 2.
- Kušķis Jānis*: *Filharmoniķi un simfoniķi?* – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 4. novembris, Nr. 258 (3732), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 43 (511), 2.
- Kušķis Jānis*: Futbola terminoloģija. (Par M. Rubeņa grāmatu "Futbola terminoloģija".) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 2. septembris, Nr. 204 (3678), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 34 (502), 2.
- Kušķis Jānis*: Godīgi sakot. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. septembris, Nr. 228 (3702), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 38 (506), 2.
- Kušķis Jānis*: Iedzīt. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 26. augusts, Nr. 190 (3672), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 33 (501), 2.
- Kušķis Jānis*: Iet izlūkos. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 1. jūlijs, Nr. 150 (3624), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 25 (493), 2.
- Kušķis Jānis*: Ir neiespējami. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 25. marts, Nr. 71 (3545), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 12 (480), 2.
- Kušķis Jānis*: Izdalīt. – Skolotājs, 2003, Nr. 2 (38), 108.
- Kušķis Jānis*: Iziet. – Skolotājs, 2003, Nr. 3 (39), 106.
- Kušķis Jānis*: Izmainīt, izmaiņas. – Skolotājs, 2003, Nr. 4 (40), 104.
- Kušķis Jānis*: Izmērs un lielums. – Skolotājs, 2003, Nr. 5 (41), 103.
- Kušķis Jānis*: Kā būt? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 9. decembris, Nr. 287 (3761), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 47 (515), 2.
- Kušķis Jānis*: Kārļa Mīlenbaha gads. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 15. aprīlis, Nr. 89 (3563), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 15 (483), 1.
- Kušķis Jānis*: Kārļa Mīlenbaha gads. – Universitas, 2003, Nr. 85 (248), 15.
- Kušķis Jānis*: Kopta latviešu valoda un pārcenšanās. – Latvija Amerikā, 2003, 2. augusts, 3.
- Kušķis Jānis*: Līcis un šaurums. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 122 (3596), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 21 (489), 2.
- Kušķis Jānis*: Lietuviešu personvārdi. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 11. novembris, Nr. 264 (3738), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 44 (512), 2.
- Kušķis Jānis*: *Nekā un kā.* – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 29. aprīlis, Nr. 99 (3573), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 17 (485), 1.
- Kušķis Jānis*: Nest slodzi? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 15. jūlijs, Nr. 162 (3636), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 27 (495), 2.
- Kušķis Jānis*: Notiekošais. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 1. aprīlis, Nr. 77 (3551), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 13 (481), 1.

Kušķis Jānis: Paldies tiem, kam rūp mūsu valoda. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 14. janvāris, Nr. 11 (3485), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 2 (470), 2.

Kušķis Jānis: Par vārdu *realizēt*. – Latvija Amerikā, 2003, 9. augusts, 7.

Kušķis Jānis: Par vārdu *žīds*. – DDD, 2003, 10.–24. jūlijs, Nr. 14 (36), 2.–3.

Kušķis Jānis: Piemēram. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 13. maijs, Nr. 110 (3584), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 19 (487), 2.

Kušķis Jānis: Piemādīt kartupeļus. Piemādīt rēķinu? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 22. aprīlis, Nr. 93 (3567), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 16 (484), 2.

Kušķis Jānis: Pilsēta Rīga. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 25. februāris, Nr. 47 (3521), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 8 (476), 2.

Kušķis Jānis: Pleķis, pleķītis. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 4. marts, Nr. 53 (3527), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 9 (477), 2.

Kušķis Jānis: Prievārds *uz* nevietā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 5. augusts, Nr. 180 (3654), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 30 (498), 2.

Kušķis Jānis: *Ņ, ņ*. – Skolotājs, 2003, Nr. 1 (37), 103.

Kušķis Jānis: Redaktore, kontroliere, speciāliste. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 21. janvāris, Nr. 17 (3491), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 3 (471), 2.

Kušķis Jānis: *Ņ* nerakstīšanas dēļ radušās kļūdas. – Latvietis Latvijā, 2003, 19.–25. jūnijs, Nr. 24 (200), 4; Latvija Amerikā, 2003, 30. augusts, 7.

Kušķis Jānis: Saraut, saraušana. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 12. augusts, Nr. 186 (3660), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 31 (499), 2.

Kušķis Jānis: *Sastrādātāks*? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 8. aprīlis, Nr. 83 (3557), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 14 (482), 2.

Kušķis Jānis: Sēklas materiāls. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 2. decembris, Nr. 281 (3755), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 46 (514), 2.

Kušķis Jānis: Sišana pa vārtiem augstākajā divīzijā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 20. maijs, Nr. 116 (3590), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 20 (488), 2.

Kušķis Jānis: Spēcīgs un stiprs. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. decembris, Nr. 303 (3773), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 50 (518), 2.

Kušķis Jānis: Spektrs. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 23. septembris, Nr. 222 (3696), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 37 (505), 2.

Kušķis Jānis: Svešvārdu daudzums valodā. – Latvietis Latvijā, 2003, 3.–9. aprīlis, Nr. 13 (189), 4.

- Kušķis Jānis*: Šimkus. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 29. jūlijs, Nr. 174 (3648), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 29 (497), 2.
- Kušķis Jānis*: Šķēle izteikumi? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 4. februāris, Nr. 29 (3503), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 5 (473), 2.
- Kušķis Jānis*: Tāda paša nosaukuma? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 28. janvāris, Nr. 23 (3497), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 4 (472), 2.
- Kušķis Jānis*: Teicams zaglis. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 16. decembris, Nr. 293 (3767), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 48 (516), 2.
- Kušķis Jānis*: Uzdot. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 18. februāris, Nr. 41 (3515), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 10 (478), 2.
- Kušķis Jānis*: Uzskaitīt. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 11. marts, Nr. 59 (3533), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 12 (480), 2.
- Kušķis Jānis*: Uzteikt. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 17. jūnijs, Nr. 140 (3614), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 24 (492), 2.
- Kušķis Jānis*: Uzvārdu galotnes. – Latvietis Latvijā, 2003, 6.–12. aprīlis, Nr. 44 (220), 4.
- Kušķis Jānis*: Valoda, valodiņa (14 rakstu kopa). – Hedvigas Kundzes Gadagrāmata 2004. gadam. Rīga: SIA "Mediju Nams", 2003, 108.–124.
- Kušķis Jānis*: Vidū. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 6. maijs, Nr. 104 (3578), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 18 (486), 2.
- Kušķis Jānis*: Viens no. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 7. oktobris, Nr. 234 (3708), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 39 (507), 2.
- Kušķis Jānis*: Vislatvijas. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 3. jūnijs, Nr. 128 (3602), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 22 (490), 2.
- Kušķis Jānis*: Žargons nav demokrātija valodā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 8. jūlijs, Nr. 156 (3630), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 26 (494), 2.
- Kuzmina Ilze*: Druviete: "Nepieciešami kardināli risinājumi". – Lauku Avīze, 2003, 9. augusts, Nr. 154 (1735), 5.
- Kuzmina Ilze*: Inu Druvieti ar avīzi nenositīs. (Jubilejas raksts.) – Lauku Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (1682), 16.
- Kuzmina Ilze*: Izglītības reformu neatcels. – Lauku Avīze, 2003, 17. aprīlis, Nr. 75 (1656), 4.
- Kuzmina Ilze*: Kariņš: – Lai runā! – Lauku Avīze, 2003, 25. jūnijs, Nr. 121 (1702), 5.
- Kuzmina Ilze*: Labo Izglītības likumu. – Lauku Avīze, 2003, 13. augusts, Nr. 156 (1737), 3.
- Kuzmina Ilze*: Mītiņo pret mācībām valsts valodā. – Lauku Avīze, 2003, 24. maijs, Nr. 100 (1681), 1.

- Kuzmina Ilze*: Muižnieks runā "bilingvāli". – Lauku Avīze, 2003, 11. februāris, Nr. 28 (1609), 2.
- Kuzmina Ilze*: Reformas pretinieku saukļi un prasības nemainās. – Lauku Avīze, 2003, 3. jūnijs, Nr. 106 (1687), 1.; 4.
- Kuzmina Ilze*: "Sociolingvists", kurš noliedz Latvijas valstiskumu. – Lauku Avīze, 2003, 8. maijs, Nr. 88 (1669), 5.
- Kuzmina Ilze*: Sūdzas par valodas kursiem. – Lauku Avīze, 2003, 17. septembris, Nr. 181 (1762), 4.
- Kuzmina Ilze*: Vai Izglītības likums ir nelaime? – Lauku Avīze, 2003, 6. maijs, Nr. 88 (1669), 4.
- Kuzmina Ilze*: Zem Krievijas karoga pret valsts valodu. – Lauku Avīze, 2003, 6. septembris, Nr. 174 (1755), 5.
- Kuzmina Ilze, Krūmiņa Ilze*: Tagad kaut vai ķīniešu valodā. (Pieņemts likums, ka komerciālās raidorganizācijas vairāk nekā 25 % no diennakts raidlaika var raidīt svešvalodā.) – Lauku Avīze, 2003, 7. jūnijs, Nr. 110 (1691), 3.
- Кузнецов Анатолий*: Унификация склонения прилагательных по членному типу. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 324.–329.
- Kvašīte Regīna*: Ieskats latviešu un lietuviešu stilistikas pētījumos. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 63.–68.
- Kvašīte Regīna*: "Latviešu literārās valodas vārdnīcas" leksikas aktualizācija. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 330.–340.
- Kvašīte Regīna*: Latvistika Šauļos: pieredze un ieceres. – Science, Higher Education, Technologies, Medicine, Humanities in the Baltics – Past and Present. Abstracts of the 21st International Baltic Conference on the History of Science. Rīga, 2003, 197–199.
- Kvašytė Regina*: Latvių Joninių dainų lietuviški vertimai. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 27–28.
- Kvašīte Regīna*: Salikteņi: to semantika, struktūra un funkcijas lietišķajos tekstos. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 90.–109.

Kvašytė Regina: Wiederspiegelung von Sprachkontakten in der Lexik der Litauer Lettlands. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 96–97.

Kvašite Reģina, Čepaitiene Giedre, Župerka Kazimirs: Valodas un rakstniecības stilistiskā savdabība kā tautas vēstures sekas (lietuviešu un latviešu paralēles). – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 105.–116.

Ķimenis Aigars: Par mērķtiecīgu valodas politiku. – Diena, 2003, 8. aprīlis, Nr. 83 (3610), 2.

Labovs Viljams: Valodas izpēte tās sociālajā kontekstā. No angļu valodas tulkojusi Ina Druvieta, Ieva Vaiculeviča. – Kentauris, 2003, XXI, Nr. 30, 60.–79.

Lācars Andris: Svešo zīmju skaidrotāji. – Rīgas Balss, 2003, 11. februāris, Nr. 29 (13 413), 11.

Lācars Andris: Tulkkiem rožainas perspektīvas. – Rīgas Balss, 2003, 11. februāris, Nr. 29 (13 413), 10.

Laigzdīņa Sarmīte: Palīgteikums kā vienkārša teikuma struktūras komponents. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 157.–166.

Lai mūsu valodai droša un koša nākotne. 27. maijā notika diskusija "Latviešu valoda – nākotnes valoda". (V. Viķes-Freibergas uzruna.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 28. maijs, Nr. 79 (2844), 4.

Laiveniece Diāna: Pieeja dzimtās valodas mācībām. – Skolotājs, 2003, Nr. 3 (39), 10.–17.

Latviešu valodas fonda informācija: Par latviešu valodas fondu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 26. novembris, Nr. 166 (2931), 1.

Laumane Benita: Frazeoloģisms *iet uz lelles kāju*. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 52.–53.

Лаумане Бенита: Латышский диалектный фразеологизм *iet uz lelles kāju* и соответствия в соседних языках. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress

der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Rīga, 28.07.–2.08.2003. Rīga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 98.

Laumane Benita: Latviešu izlokšņu frazeoloģisms *iet uz lelles kāju*. – Baltistica XXXVII (2), 2002. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, 295–306.

Laumane Benita: *Smalks lietus, smidzināt*. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 19.–49.

Laumane Benita, Ozola Ieva: "Vārds un tā pētīšanas aspekti" Liepājā. (Konferences hronika.) – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 193.–199.

Lauva Jānis: Krievija pieņem strīdīgo valodas likumu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 6. februāris, Nr. 31 (3505), 7.

Lauze Linda: Uzrunas lietojums radio. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 341.–349.

Lauzis Aldis: Dienišķās naudas vārds jāloka. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 30. decembris, Nr. 183 (2948), 1.; 42.

Lazovskis Ilmārs: Vārdi un valoda. – Karogs, 2003, Nr. 7, 168.–172.

Lēgaudaitē Jolanta: Towards a Better Understanding of Slang. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 55.–74.

Leikuma Lidija: Franča Trasuna darbība latgaliešu rakstības kopšanā 19. gs. un 20. gs. sākumā. – Kazimieras Jaunius (1848–1908). Tarmētyrininkas ir kalbos istorikas. Kazimiero Jauniaus 155-osioms gimimo metinēms. Konferencijos pranešimū tezēs. Vilnius, Kvēdarna, 2003, 38–40.

Leikuma Lidija: Piecvuordi. – Kalvāne E. Lobuo dīna. Rēzekne: LKC, 2003. 144.–148.

Leitāne Māra: Zum sozio-pragmatischen Aspekt von Handelsberichten in der Rigaer deutschen Presse des 19. Jahrhunderts. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 155–166.

Leitāne Svetlana: Franču valoda – latvietim vēl eksotika? – Lauku Avīze, 2003, 21. oktobris, Nr. 205 (1786), 6.

Leitāne Svetlana: Pārbaudītāji krievu skolā. – Lauku Avīze, 2003, 23. septembris, Nr. 185 (1766), 6.

Leitāne Svetlana: Reklamē latviešu valodu (plakātu izstāde aicina apgūt latviešu valodu). – Lauku Avīze, 2003, 21. maijs, Nr. 97 (1678), 6.

Leitāne Svetlana: Ziedo valsts valodas inspektorēm (R. Icaika, A. Briede saņēmušas ziedotāju prēmiju). – Lauku Avīze, 2003, 24. maijs, Nr. 100 (1681), 4.

Lele-Rozentāle Dzintra: Die Stellung der Burspraken von Riga als spezifische Rechtstexte der Stadt. Untersucht anhand des Ciuilquium von 1376. – Aufgaben einer künftigen Kanzleisprachenforschung. Hrsg. von Jörg Meyer, Arne Ziegler. Wien: Edition Praesens, Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft, 2003, 119–130.

Lele-Rozentāle Dzintra: Lettland. – Germanistische Institutspartnerschaften zur Förderung der deutschen Sprache in den Ländern Mittel- und Osteuropas und der GUS. Bonn: DAAD, 2003, 26–32.

Lele-Rozentāle Dzintra: Über den Gebrauch des Niederdeutschen bei der einheimischen Bevölkerung Lettlands, besonders in Riga. – "Was liegt dort hinterm Horizont?" Zu Forschungsaspekten in der (nieder)deutschen Philologie. Festschrift zum 60. Geburtstag von Prof. Dr. phil. habil. Dr. h. c. Irmtraud Rösler. Hrsg. von Ingmar ten Venne. Rostock, 2003, 69–83.

Lele-Rozentāle Dzintra: Übersetzungen als Bestandteil des Sprachablösungsprozesses. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 67–80.

Le Monde (Kopa: Kopējā informācijas telpā.): Par pasaules kopīgo valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 30. decembris, Nr. 183 (2948), 46.

LETA: Datorprogrammas latviešu valodā. – Latvijas Avīze, 2003, 4. decembris, Nr. 4 (1818), 8.

LETA: Eiropa neiejauksies izglītības reformā. – Lauku Avīze, 2003, 15. jūlijs, Nr. 135 (1716), 4.

LETA: Latviešu valodas apguvi finansēs ārzemēs. – Lauku Avīze, 2003, 6. novembris, 217 (1798), 6.

LETA: Māca latviešu valodu. – Latvijas Avīze, 2003, 29. decembris, Nr. 26 (1840), 6.

LETA: Mācīsies valsts valodu. (Valkas skolotāji.) – Lauku Avīze, 2003, 8. oktobris, Nr. 196 (1777), 8.

LETA: Mazākumtautību skolas no valsts valodas nebaidās. – Lauku Avīze, 2003, 27. novembris, Nr. 231 (1812), 4.

LETA: Vai latviešu valoda ES izdzīvos? – Lauku Avīze, 2003, 4. septembris, Nr. 172 (1753), Tepat Eiropā, Nr. 56.; 11.

LETA: Valodai draudzīgās vietas. – Latvijas Avīze, 2003, 16. decembris, Nr. 16 (1830), 27.

Leupolds Einārs: Valodu tirgus prasības un jauni uzdevumi valodas skolotājiem. – Skolotājs, 2003, Nr. 6 (42), 30.–33.

Libeka Māra: Apstiprina valodu kvotas skolā. – Lauku Avīze, 2003, 14. maijs, Nr. 92 (1673), 4.

Libeka Māra: Eira pārsteidz valdību. – Lauku Avīze, 2003, 21. maijs, Nr. 97 (1678), 4.

Libeka Māra: Integrētāji piemirst par valsts valodu. (Konference mazākumtautību etniskās identitātes saglabāšanai.) – Latvijas Avīze, 2003, 2. decembris, Nr. 2 (1816), 4.

Libeka Māra: Kāpēc valodas kvotas mācību stundās? – Lauku Avīze, 2003, 10. maijs, Nr. 90 (1671), 5.

Libeka Māra: Nebūs jāmacās tikai valsts valodā. – Lauku Avīze, 2003, 6. maijs, Nr. 86 (1667), 1.; 4.

Libeka Māra: Valsts valodas aģentūru veidos pusgadu. – Lauku Avīze, 2003, 8. oktobris, Nr. 196 (1777), 6.

Libeka Māra: Valsts valodas politika – Šadurskim. – Lauku Avīze, 2003, 8. oktobris, Nr. 196 (1777), 8.

Libietis Ivars: Mūsu valodas brikšņu lauki. (Saruna ar V. Ernstsoni par sarunvalodu.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 29. septembris, Nr. 227 (3701), 2.

Liepa Dite: Retoriskās figūras reklāmā latviešu presē 2000. un 2001. gadā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Fedakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 350.–357.

Liepiņa Gaida: Liepas īpašā modeļa veiksmē. Nelielā pagastā rūpējas, lai izteikti krievvalodīgajā vidē bērni sāktu saprast latviski no mazotnes. – Diena, 2003, 29. janvāris, Nr. 24 (3551), 4.

Liepiņš Imants: Valodas attīstība – gliemeža gaitā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 26. februāris, Nr. 48 (3522), 2.

Liniņš Eduards: Latviešu valoda videokameras fokusā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 12. decembris, Nr. 290 (3764), Forums Nr. 50 (80), 5.

Liniņš Eduards: Mani mīl Shakespear's. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), Forums Nr. 22 (52), 2.

Liniņš Eduards: Valodas mugurkaula sakarā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), Forums Nr. 22 (52), 2.; 3.

Linuža Laima: Šadurskis atkāpies no izglītības reformas. – Lauku Avīze, 2003, 1. aprīlis, Nr. 63 (1644), 7.

Liparte Evija: Apkārt un riņķī kopā ar verbiem lokālās nozīmēs. – *Linguistica Lettica* 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 110.–128.

Lipska Rūta: Sāpju rota dalās atmiņās un aizstāv valsts valodu. (Par represēto salidojumu Ikšķilē.) – *Lauku Avīze*, 2003, 22. jūlijs, Nr. 140 (1721), 1.

Ločmele Gunta: Intertextuality in Advertising. – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Editor Andrejs Veisbergs. Rīga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 93–101.

Ločmele Gunta: Kultūru saziņas jautājumi reklāmas diskursā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 358.–364.

Ločmele Gunta: Poststructuralism in Advertising. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 196.–204.

Lokmane Ilze: Intai Freimanei–70. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 161.–163.

Lokmane Ilze: Nenoteiksmes sintaktiskās funkcijas latviešu un norvēģu valodā. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 69.–75.

Lokmane Ilze: Sinkrētisma jēdziens sintaksē. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 184.–192.

Lokmane Ilze: Sintaktiskā redukcija teikumā un tekstā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 54.–55.

Lomholts Karstens: Cik formu būs īpašvārdiem? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 21. marts, Nr. 68 (3542), Forums 21.–28. marts, Nr. 12 (42), 1.

Lomholts Karstens: Filologa un izdevēja pieredze. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), Forums Nr. 22 (52), 2.

Lomholts Karstens: Rīga – iztēles pilsēta – dāņu literatūras skatījumā. – Identitāte un atpazīstamība, valoda un tulkojums. Valsts valodas komisijas starptautiskās konferences rakstu krājums. Rīga, 2003, 123.–134.

Lorencs Juris: Sargāsim valodu un ezerus! (Lasītāju vēstules.) – *Lauku Avīze*, 2003, 6. februāris, Nr. 25 (1606), 6.

Lulle Aija: Latvijas tulki darbam ES gatavojas pakāpeniski. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 3. novembris, Nr. 257 (3731), 1.; 3.

Lulle Aija: Eksotiskas valodas ir izaicinājums. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 10. februāris, Nr. 34 (3508), 4.

Lulle Aija: Godina valodnieka Mīlenbaha veikumu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 29. marts, Nr. 75 (3549), 1.; 3.

Lulle Aija: Valsts godina labākos latviešu valodas skolotājus. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 26. novembris, Nr. 276 (3750), 1.; 3.

Magone Aija: Citi mūsu pārles nemeklē, jo neprot mūsu valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 2. aprīlis, Nr. 51 (2816), 13.

Makare Raiņa: Poētiskā teksta savdabība. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkrišā 13–14 d. Šiauliai: Šiauliņ universitetas, VŠĻ Šiauliņ universiteto leidykla, 2003, 33–34.

Marcinkevičiūtē Eglē: Sovetinē kalbos politika ir Lietuvas bei Latvijas kalbos kultūros leidiņai. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 35.–46.

Markus Dace, Grigorjevs Juris: Some Difficulties in the Use of International and Traditional Phonetic Transcription Notating Latvian Dialects. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 144–146.

Mārtuža Eva: Enciklopēdijas cauri gadsimtiem. – Mājas Viesis, 2003, 21. februāris, Nr. 36 (1617), 15.

Mārtuža Eva: Endzelīni: uzņēmībā rūdīts mirdzums. – Mājas Viesis, 2003, 14. februāris, Nr. 31 (1612), 2.; 3.–5.

Maīsa Kristīne: 120 000 vārdu 5480 lappusēs. (Par K. Mīlenbaham un J. Endzelīnam veltīto izstādi.) – Mēs, 2003, 15. marts, Nr. 11 (330), 4.–5.

Mauliņš Jānis: Lai beidzam izjokot latviešu valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 10. janvāris, Nr. 5 (2770), 1.; 8.

Mediņa Iveta: "Čista norullēta" valodas druva (Diskusija ar Andreju Veisbergu, Noru Ikstenu, Dagmāru Beitneri, Ievu Melgalvi.). – Rīgas Balss, 2003, 12. decembris, Nr. 241 (13 625), 10.–11.

Mediņa Iveta: Pēdējais bastions (diskusija ar Inu Druvieti, Jāni Lagzdīņu, Jakovu Plineru). – Rīgas Balss, 2003, 16. maijs, Nr. 94 (13 478), 6.–7.

Mežs Ilmārs (vēst.): Valoda arī maksā naudu. – Diena, 2003, 28. janvāris, Nr. 23 (3550), 2.

Migla Ilga: Die Darstellung von Phraseologismen im einsprachigen Wörterbuch. Eine Übersicht anhand lettischer und deutscher Wörterbücher. – Triangulum. Germanistisches Jahrbuch für Estland, Lettland und Litauen. Neunte Folge. Hrsg. Silvija Pavīdis, Thomas Taterka. Riga, Bonn, 2002, 230–241.

Migla Ilga: Farbadjektive in den Phraseologismen des "Lettischen Lexicons" von Gotthard Friedrich Stender. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 127–136.

Migla Ilga, Zuicena Ieva: K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīca" mūsdienu skatījumā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 57.

Mikulēnienē Danguolē: Vardažodinių priesagų vedinių kirčiavimo raida. – Baltu filologija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 47.–52.

Milčonoka Everita: G. Manceļa valodas izpētes problēma. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 76.–82.

Milčonoka Everita: Latviešu valodas 17. gadsimta teksti internetā. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 139.–150.

Milčonoka Everita: Use of Parallel Corpora in Translation Studies. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 78–98.

Милевич Инга: Особенности ономастикона современной прессы Латвии. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 330.–336.

Милевич Инга: Язык публицистики: профессиональная коммуникация или профессиональный жаргон. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 63–65.

Millere Mirdza (vēst.): Cienījamā Hedvigas kundze! (Pret formu *eirs*, par – *eira*.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 29. aprīlis, Nr. 99 (3573), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 17 (485), 1.

Ministru kabineta rīkojums Nr. 728 (prot. Nr. 61§) Rīgā 2003. gada 25. novembrī. Par valsts valodas aģentūras izveidi. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 1. decembris, Perspektīvizlaidums, Nr. 01, A, B daļa, A8.

Mukāne Ausma: Paveicies būs Kārļa Mīlenbaha novadniekiem. – Izglītība un Kultūra, 2003, 23. janvāris, Nr. 03 (2821), 10.–12.

Муране Светлана: Средства представления языковой личности в цикле романов Б. Акунина "Приключения Эраста Фандорина". – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 337.–345.

Муране Светлана: Совокупная языковая личность и ее тезаурус в романе Бориса Акунина "Статский советник". – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 65–67.

Mūrniece Ināra: Aiztur valodas centra inspektori. – Latvijas Avīze, 2003, 18. decembris, Nr. 18 (1832), 4.

Mūrniece Ināra: Atslēga valodai un integrācijai. – Latvijas Avīze, 2003, 2. decembris, Nr. 2 (1816), 7.

Mūrniece Ināra: Latvija greizā spogulī. (Saruna ar Ingrīdu un Ivaru Alkšņiem.) – Lauku Avīze, 2003, 29. novembris, Nr. 233 (1814), 9.

Mūrniece Ināra: Latviski domāt, latviski just. (Saruna ar Inu Druvieti par K. Mīlenbahu 150 gadu dzimšanas dienā.) – Lauku Avīze, 2003, 14. janvāris, Nr. 8 (1589), Personas, Nr. 6.; 15.

Mūrniece Ināra: "Lūdzu, runājiet latviski..." (Saruna ar deputāti I. Druvieti.) – Latvijas Avīze, 2003, 6. decembris, Nr. 7 (1821), 3.

Mūrniece Ināra: Par valodisko un ekonomisko patstāvību. (Lasītāju vēstules.) – Lauku Avīze, 2003, 25. jūnijs, Nr. 121 (1702), 6.

Mūžības ceļos aizgājusi valodniece Velta Rūķe-Draviņa. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 10. jūnijs, Nr. 86 (2851), 1.

Nagle Gunita: Aizliegtais tulkotājs. Literatūras mūža balva – padomju gados aizliegtajam Paulim Kalvam. – Diena, 2003, 13. marts, Nr. 61 (3588), 18.

Nagle Gunita: Endzelīna vārdi bez "tukšām skaņām". – Diena, 2003, 21. februāris, Nr. 44 (3571), 14.

Narodovska Iveta: Vārds kā kods postmodernā tekstā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 365.–370.

Nau Nicole (literatūras apskats): Dahl, Östen&Koptjevskaja-Tamm, Maria (eds.): Circum-Baltic Languages. Typologie and Contact. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. (Studies in Language Companion Series 54+55) 2 vol. XX (2x) + 761 pp + Indices. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 151.–160.

Neetar Helmi: Names of Points of the Compass or Winds used around the Gulf of Riga. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 99–100.

Neiburga N. (vēst.): Vai latviešiem vien jābūt divvalodniekiem? – Diena, 2003, 2. aprīlis, Nr. 78 (3605), 2.

Непокупный Анатолий: Прус. 791 *saugis* "муравей" сквозь призму его прозрачных соответствий. – Tarptautinē Kazimiero Būgos konferencija: etimoloģija ir onomastika. 2003 m. spalio 24 d. Vilnius, 2003, 36–38.

Nītiņa Daina: Daži profesionālās valodas pragmatikas aspekti. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 371.–376.

Nītiņa Daina: Kam un kāda gramatika ir vajadzīga? – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 58.–59.

Nītiņa Daina: Kam un kāda gramatika ir vajadzīga? – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 30.–38.

Noslēgušies vairāki latviešu valodas apguves valsts programmas organizētie skolotāju tālākizglītības kursi. – Izglītība un Kultūra, 2003, 4. decembris, Nr. 49 (2868), 11.

Olšteins Klāvs: Eksotisko valodu mācību iespējas kursos. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 10. februāris, Nr. 34 (3508), 4.

Olšteins Klāvs: Mainās valodas filozofija. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 21. jūlijs, Nr. 167 (3641), 4.

Olšteins Klāvs: Valodas nezināša – barjera karjerai. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 3. marts., Nr. 52 (3526), 4.

Острувка Малгожата: Польско-восточнославянская и польско-балтийская интерференция в языке поляков Латгалии. – 4th

International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 131.

Откутчиков Юрий: Балтийские словообразовательные модели в гидронимии бассейна Оки. – Tarptautinė Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika. 2003 m. spalio 24 d. Vilnius, 2003, 43–49.

Ozola Ieva: Verbi ar izskaņu *-(d)ināt* Gustava Bražes vārdnīcā (1875). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 193.–200.

Ozolina Olga: Corrélation sémantique des doublets étymologiques dans la langue française du XIVe au XXe siècle. – Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica. Salamanca, 24–30 septiembre 2001. Vol. III. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2003, 357–366.

Ozoliņa Olga (hronika): Eiropas valodnieku kongresā. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 184.–185.

Ozolina Olga: Enseigner Sylvie Germain en Lettonie. – Sylvie Germain. Rose des vents et de l'ailleurs. Paris: L'Harmattan, 2003, 95–105.

Ozolina Olga: L'enfance dans la littérature lettone contemporaine. – Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac; Sommaires, 2003, Juin, Nr. 12, 26–27.

Ozolina Olga: L'évolution de la créativité lexicale: adjectifs de relation et leurs équivalents fonctionnels dans la langue française des XIe–XIIIe et XXe siècles. – VI Congrès International de Linguistique Française. Université de Grenade, 4-6 XII 2003. Résumés des Communications. Grenade, 2003, 8–9.

Ozolina Olga, Iriskhanova Kira, Röcklinsberg Christoph, Zaharia Ioana Anamaria: L'empathie comme élément de la méditation culturelle. – Méditation culturelle et didactique des langues: project de recherche mené dans le cadre du premier programme d'activités à moyen terme du CELV (2000–2003). Strasbourg: Conseil de l'Europe, 2003, 109–142.

Ozoliņš Auseklis Skaidris: Kopsim savu valodu arī šajos laikos! Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 31. oktobris, Nr. 153 (2918), 16.

Ozols H. (vēstule): Valsts radio jāraida valsts valodā. – Lauku Avīze, 2003, 14. janvāris, Nr. 8 (1589), 15.

Paegle Dzintra: Adverbu semantiskais raksturojums. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 83.–90.

Paegle Dzintra: Augusta Ģiezena latviešu gramatikas. – Rīgas III starptautiskās klasisko studiju konferences "Antiquitas Viva: Urbs aeterna" materiāli. Rīga, 2003, 17.–18.

Paegle Dzintra: Dažu 19. gs. morfoloģijas jēdzienu attīstība. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 53.–66.

Palīgs īpašvārdu atveidē (par Norden AB izdevumu "Dāņu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā"). – Diena, 2003, 28. februāris, Nr. 50 (3577), 12.

Paparinska Vita: Par dažiem seno grieķu likteņa izpratnes aspektiem (uz Hēsioda episkās poēmas "Teogonija" materiāla). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 268.–273.

Par angļu termina peer atbilstmi latviešu valodā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. februāris, Nr. 30 (2795), 6.

Par angļu valodas apzīmētāju top-down un bottom-up atveidi latviešu valodā metožu nosaukumos. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. februāris, Nr. 30 (2795), 6.

Par Bībeles fundamentālo tulkojumu. RB pēc E. Barkāna raksta "Pirmo reizi Bībele pilnībā tulkota latviski". – Latvijas Vēstnesis, 2003, 4. aprīlis, Nr. 53 (2818), 14.

Par divkopienu valsts realitāti (intervija ar M. Zālīti). – Latvijas Vēstnesis, 2003, 20. jūnijs, Nr. 93 (2858), 13.

Par Eiropas jaunās naudas nosaukumu latviešu valodā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. februāris, Nr. 30 (2795), 6.

Par īpašvārdu rakstību. (Iznāk grāmata "Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā".) – Neatkarīgā Rīta Avīze (Literatūra un Māksla Latvijā), 2003, 7. marts, Nr. 56 (3530), 9.

Par kukuļņemšanu aiztur valodas inspektori. – Diena, 2003, 18. decembris, Nr. 296 (3823), 3.

Par Militārās terminoloģijas apakškomisiju. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. februāris, Nr. 30 (2795), 6.

Par sniegtajām konsultācijām (apgrūtinājumi un aprobežojumi; pārjaunojums; garants, galvotājs; audīts, revīzija; auditors, revidents; terminālis; zeleja, gels) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. februāris, Nr. 30 (2795), 6.

Par termina vārda brīvība izpratni un atbilstmi angļu valodas terminam freedom of expression. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. februāris, Nr. 30 (2795), 6.

Par terminu vietas izpildītājs. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 25. februāris, Nr. 30 (2795), 6.

Patriotisms sākas ar latviešu valodas zināšanu. (Latviešu valoda armijā.) – Lauku Avīze, 2003, 19. novembris, Nr. 225 (1806), 10.

Par "Letoniku" globālajā tīmeklī. (Kopa: Kopējā informācijas telpā, pēc J. Lindes raksta "Letonika – Latvijas "Britanica" internetā" laikrakstā "Dienas Bizness".) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 31. janvāris, Nr. 17 (2782), 8.

Par valodu kvotu cittautiešu skolās. (Kopa: Kopējās informācijas telpā. No "Lauku Avīzes" pēc V. Krustiņa, M. Libekas un V. Serdāna intervijas "Kāpēc valodas kvotas mācību stundās"). – Latvijas Vēstnesis, 2003, 16. maijs, Nr. 73 (2838), 14.

Paulauskienē Aldona: Docente Sarma Kļaviņa. Mūžs Latvijas Universitātē. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 141.–144.

Paulauskienē Aldona: Praeteritum frequentativum vēsture un funkcijas lietuviešu valodā. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 75.–81.

Pauniņa Ingrīda: Morfoloģiskie un sintaktiskie substantīva locījumu nošķiršanas kritēriji latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 201.–204.

Pauniņa Ingrīda: Raksturīgākās aprepozicionāla instrumentāla leksiskās realizācijas likumsakarības. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 39.–47.

Pavidis Silvija: Benennungen der Körperteile im Germanischen und Baltischen. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 105.

Pavlovskā Kristīne: Rigische Urkunden des 14. Jahrhunderts als Quelle variablenlinguistischer Untersuchungen. – Beiträge zur

Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 15–24.

Pēc BNS: Eiro par eirām nepārdēvēs. – Rīgas Balss, 2003, 21. maijs, Nr. 97 (13 481), 7.

Pēc LETAS: Par lietuviešu uzvārdu rakstību. (Kopa: Par pasauli, kurā dzīvojam.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 27. novembris, Nr. 167 (2932), 22.

Peldekse Ingrīda: Mörbylānga, Kråkeroy, Äyråpää. (Kritika par Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveides vārdnīcu.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), Forums Nr. 22 (52), 5.

Pētersone Zane: Lielākais no valodniekiem laikabiedru atmiņās. – Lauku Avīze, 2003, 18. februāris, Nr. 33 (1614), Personas, Nr. 11.; 16.

Pētersons Kristaps: Igaunija reklamē valsts valodas mācības. – Diena, 2003, 25. janvāris, Nr. 21 (3548), 1.; 9.

Pimenovs Igors (vēst.): Brīva izvēle ir demokrātijas galvenās tiesības. (Par manifestāciju krievu skolu aizstāvbai.) – Diena, 2003, 26. aprīlis, Nr. 97 (3624), 2.

Путкевич Галина: Значение и употребление неопределенных местоимений в русском и латышском языках. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 356.–361.

Plaude Ilze: Interference as Pragmatic Projection. – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 126–139.

Plaude Ilze: Interferences latviešu un vācu valodu saskarsmē. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 274.–283.

Plikša Laura: Aicina apgūt Eiropas valodas. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 23. septembris, Nr. 222 (3696), 4.

Plikša Laura: Latvietis runā liek runāt valodniekiem un filologiem. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 4. decembris, Nr. 283 (3757), 1.; 4.

Plikša Laura: Pie Uzvaras monumenta vāc parakstus pret latviešu mācību valodu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 10. maijs, Nr. 108 (3582), 1.; 5.

Полковникова Светлана: Латышские переводы рассказов А. П. Чехова (на примере глаголов речи). – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 68–70.

Полковникова Светлана: Семантические особенности глаголов речевой деятельности (сопоставительный аспект). – Valoda–2003.

Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 362.–367.

Pommers Juris Gunārs: Internacionālismi spēkratu terminoloģijā. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 176.–184.

Priedīte Aija: LVAVP mācību līdzekļi. – Izglītība un Kultūra, 2003, 20. februāris, Nr. 07 (2826), 8.–9.

Pumpure Dace: Lai veicinātu sabiedrības integrāciju. Par mazākumtautību vidusskolu pāreju uz mācībām valsts valodā. K. Šadurskis, izglītības un zinātnes ministrs – "LV". – Latvijas Vēstnesis, 2003, 11. aprīlis, Nr. 57 (2822), 1.; 9.

Pumpurs A. (lasīt. vēstule): Iemācījāmieš gan latviešu, gan krievu valodu. – Lauku Avīze, 2003, 14. janvāris, Nr. 8 (1589), 21.

Pūrītis Pēteris: Kāpēc tikai daži "suņi" ir "dogi" jeb Reklāmas valodas praktiķa piezīmes. – Karogs, 2003, Nr. 5, 158.–163.

Puškoriute Daiva: Trijvalodu ietekmēta Liepājas ziemeļzemaišu izloksne. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 377.–386.

Pūtele Iveta: Aizgūtīe profesiju nosaukumi un to attīstības vēsture. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 91.–96.

Pūtele Iveta: The Main Problems in Occupation Name Building in Latvian. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 126–133.

Путеле Ивета: Некоторые черты и проблемы образования названий профессий в современном латышском языке. – Terminologia III tūkstantmečio pradžioje. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās pranešimū tezēs. Vilnius, 2003 m. spalio 7–9 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2003, 45–46.

Rācenis Uldis: Karavīriem pastiprināti māca angļu valodu. – Lauku Avīze, 2003, 8. maijs, Nr. 88 (1669), 6.

Rancāne Anna: Draugi palīdz stiprināt valodu. Sadraudzējoties ar Sabiles jauniešiem, daugavpīlieši pārvar barjeru un sāk brīvi runāt latviski. – Diena, 2003, 22. maijs, Nr. 118 (3645), 1.; 4.

Ragauskaitē Alma: XVI–XVIII a. kauniečių moterų asmenvardžių daryba. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 82.–92.

Rīgas domes Informācijas un sabiedrisko attiecību nodaļa: Par mazākumtautību skolu pāreju uz mācībām valsts valodā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 30. maijs, Nr. 81 (28346), 17.

Rodriguez-Mata Aina (vēst.): Spāņu vārdu pareizā rakstība. – Diena, 2003, 21. oktobris, Nr. 247 (3774), 2.

Rösler Irmtraud: *Van Domines na südost/wolso ostlich XVI.m.* Nautische Texte des Baltikums. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 37–52.

Roze Anitra: Ieskats tulkotās literatūras krāsu nosaukumos (Dž. R. R. Tolkīna grāmatā "Hobits jeb tur un atpakaļ"). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 284.–289.

Rozenbergs Jānis: Dzirnakmeņu malums. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 60.

Rozenbergs Jānis: Kultūra valodā, tekstā (komunikācijā, mākslā). – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 46–47.

Rozenbergs Jānis: Leksiskā norma stilistiskā aspektā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 387.–390.

Rozeniece Aina: "Kaut kur mums ir īstās mājas. Var dzīve no tām ilgi šķirt – Kādreiz tur būs jāapstājas, un kaut tikai dusēt un mirt (V. Strēlerte)". 11. oktobrī dzimtenes zemes klēpī tika guldīta latviešu valodnieces un folkloristes V. Rūķes-Draviņas pelnu urna. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 14. oktobris, Nr. 142 (2907), 6.

Rozeniece Aina: Lai pasaulē ejam ar labu literatūru. 7. novembrī Reiterņa namā notika starptautiska konference "Identitāte un atpazīstamība, valoda un tulkojums". – Latvijas Vēstnesis, 2003, 11. novembris, Nr. 158 (2923), 1.; 7.

Rozeniece Aina: Pie mūsu valodas dižozoliem. Akadēmiskajā bibliotēkā 11. martā tika atklāta K. Mīlenbaha un J. Endzelīna mūžam veltīta izstāde. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 13. marts, Nr. 40 (2805), 1.; 15.

Rudzītis Valters (vēst.): Nesabojājiet bērnu dzīvi! – Diena, 2003, 30. jūnijs, Nr. 149 (3676), 2.

Rūķe-Draviņa Velta: Veltas Rūķes-Draviņas bibliogrāfija. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 153.–172.

Rūmniece Ilze: Antīkās pasaules "zīmes" mūsdienu preses tekstos. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 61.

Rūmniece Ilze, Bērziņa Gita: Classical Languages in the Context of Humanitarian Sciences at the LU: Historical Aspect. – Science, Higher Education, Technologies, Medicine, Humanities in the Baltics – Past and Present. Abstracts of the 21st International Baltic Conference on the History of Science. Riga, 13–15 October, 2003. Rīga: LZA, 2003, 193–195.

Rumpīte Diāna: Latvijas valodu skolotāju asociācija (LVASA): tagadne un nākotne. – Izglītība un Kultūra, 2003, 6. februāris, Nr. 05 (2824), 6.; 12.

Ruska Rita: Ar prātu par ES, ar sirdi... ("LA" Limbažos diskutē par ES.) – Lauku Avīze, 2003, 6. maijs, Nr. 86 (1667), 7.

Ruska Rita (LA vēstulju apskats): Kļiedzēju vadoņi jānoliek vietā! – Lauku Avīze, 2003, 22. maijs, Nr. 98 (1679), 19.

Ruska Rita: Māra Zālīte: – Mūsu valoda ir mums uz mēles. – Lauku Avīze, 2003, 9. septembris, Nr. 175 (1756), 7.–8.

Rušeniece Līga: Sapiēris bez vārdnīcas. (Saruna ar J. Sīli.) – Mēs, 2003, 27. decembris, Nr. 52 (371), 9.–11.

Rušeniece Līga: Saziņas lingvistiskais minimums. – Mēs, 2003, 22. marts, Nr. 22 (331), 15.

Ruža Ilze: Lexical Fluency: the Importance of Good Vocabulary. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 290.–296.

Ruža Veronika: Norādījumi latviešu valodas pareizrakstībā laiku lokos (20. gs. 40. gadi–21. gs. sākums). – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 97.–102.

Sakse Elga (vēst.): Kā tad īsti ir ar svešvalodu? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 1. aprīlis, Nr. 77 (3551), Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 13 (481), 1.

Salceviča Ilona: Na tik viņ gaismys kai myusu lūgā. (Grāmatu apskats: Kursīte J., Stafecka A. Latgale: valoda, literatūra, folklorā; K. Buiņickis. Priestera Jordana atmiņas.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 5. septembris, Nr. 207 (3681), 9.

Saukāne Irita: Divdabji latviešu tautas dziesmās. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. Zinātniskais redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2003, 75.–87.

Saukāne Irita: Okazionālismi dažos plašsaziņas līdzekļos 2002. gadā. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 103.–106.

Savickis Valters: Diskusija bez izsaukuma zīmes. (Diskusija "Latviešu valoda – nākotnes valoda".) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), 9.

Schmalstieg William R. (rec.): Albertas Rosinas. Mikalojaus Daukšos tekstų įvardžių semantinė ir morfoliginė struktūra. Vilnius, 2001. – Baltu filologija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 115.–122.

Seržants Ilja: Die Intonationen der suffixalen und Endsilben im Lettischen: Synchronie und Diachronie. – Baltu filologija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 83.–122.

Siek-Piskozuba Tereza: Smadzeņu darbības īpatnību ievērošana valodas mācīšanās. – Skolotājs, 2003, Nr. 6 (42), 34.–35.

Sīle Lāsma: Reflections of Business Terms in Dictionaries. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 297.–303.

Siliņa Džesija: Turpināsim iesākto, akcentējot prioritātes. (Interv. ar LVAVP vadības vienības direktori Aiju Priedīti.) – Izglītība un Kultūra, 2003, 24. decembris, Nr. 52 (2871), 7.

Siliņa Džesija: Valoda ir kultūras daļa. (Intervija ar Aiju Priedīti, programmas LVAVP direktori.) – Izglītība un Kultūra, 2003, 15. maijs, Nr. 20 (2839), 2.

Siliņa Džesija: Veidos valsts valodas aģentūru. – Izglītība un Kultūra, 2003, 11. decembris, Nr. 50 (2869), 3.

Siliņa-Piņķe Renāte: Entlehnungswege des Vornamens *Heinrich* ins Lettische. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 121–126.

Sīle Dina: Simultaneous Interpreting with Text: A Suggestion for Teaching Methodology. – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 153–162.

Sīlis Jānis: Teksta tips un tulkojuma tips interneta mājas lapās. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 304.–309.

Sīlis Jānis: Tulkojums – informācijas piedāvājums par informāciju: oriģinālteksts un tulkojums mūsdienu starpkultūru komunikācijā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 62.–63.

Siņavska Anita: Zur Struktur der Textsorte "Bericht" unter pragmatischem Aspekt. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 260.–265.

Сырица Галина: Мифологема камень в системе языка и текста. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 380.–386.

Сырица Галина: О специфике функционирования слов с внутренней формой в художественном тексте. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiaga 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 71–72.

Siroježkina Raisa: Identifier les types de procès dans un texte. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 224.–230.

Skadiņa Inguna: Electronic Dictionaries and Multilingual Information Society. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 140–146.

Skagale Gundega: Austrumlatvijā runā un runās latviešu valodā. – Lauku Avīze, 2003, 9. janvāris, Nr. 5 (1586), 7.

Skagale Gundega: Būsim latvieši, bet runāsim angļiski? (Interv. ar V. Skujiņu.) – Lauku Avīze, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (1682), 5.

Skagale Gundega: Vidzemes norvēģis. (Saruna ar Rihardu Berugu.) – Lauku Avīze, 2003, 20. maijs, Nr. 96 (1677), 5.

Skarainis Pēteris: Valoda nav bubulis. (Pēc 9. aprīļa publikācijas par LAŠOR.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 16. maijs, Nr. 113 (3587), 2.

Skrebele Gunta: Satversmes tiesa atcēlusi svešvalodu raidījumu ierobežojumus. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 7. jūnijs, Nr. 132 (3606), 1.; 4.

Skroderis Rodrigo (lpp. sagatavotājs): Deputāts nepārvalda valodu. – Rīgas Balss, 2003, 27. janvāris, Nr. 18 (13 402), 7.

Skujiņa Valentīna: Ar nacionālo interešu mērauklu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 14. novembris, Nr. 161 (2926), 25.

Skujiņa Valentīna: Ernest Drezen and Urgencies of Terminology Work at the Beginning of the 21st Century. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 147–153.

Skujiņa Valentīna: Gramatikas kategoriju loma terminu sistēmas veidošanā. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 67.–78.

Skujiņa Valentīna: Kad Forsaitus sākam rakstīt ar mazo burtu... – Zinātnes Vēstnesis, 2003, 8. augusts, Nr. 14 (264), 1.–2.

Skujiņa Valentīna: Lai jaunvārds nebūtu svešs. – Jaunā Avīze, 2003, 5.–11. septembris, Nr. 35, 16.

Skujiņa Valentīna: Lai nenomaldītos trejbērziņu birzī. – Jaunā Avīze, 2003, 25. aprīlis–1. maijs, Nr. 15 (1220).

Skujiņa Valentīna: Nozīme un jēdziens, konkrētais un būtiskais vārdā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 64.–65.

Skujiņa Valentīna: Pēkšņi radies un sistēmā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, Nr. 104 (3578), 6. maijs, 2.

Skujiņa Valentīna: Smagris, iedalīta, ārzona un pretnis. – Jaunā Avīze, 2003, 20.–26. jūnijs, Nr. 24 (1229), 16.–17.

Skujiņa Valentīna: Termins jaunlaiku griežos. – Diena, 2003, 13. novembris, Nr. 267 (3790), 16.

Skujiņa Valentīna: Vārda semantika objektīvā un subjektīvā skatījumā. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 146.–153.

Skujiņa Valentīna: Vārdrade – vēlamā un pieciešamā. (Atbilde uz "Dienas" lasītāja V. K. 22. aprīļa publikāciju.) – Diena, 2003, 2. maijs, Nr. 101 (3628), 15.

Smiltēna Mudīte: Farben und Farbbezeichnungen in lettischen und deutschen Phraseologismen. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 137–146.

Smiltneice Gunta: Lietvārdu formas Gustava Bražes vārdnīcā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 205.–212.

Sokolova Valentīna: Das retrospektive Plusquamperfekt als Stilmittel im künstlerischen Text. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 266.–269.

Sproģis Andris: Par autoru. (Par Pēteri Kļaviņu.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 14. novembris, Nr. 161 (2926), 25.

Stafecka Anna: Antons Breidaks (1932–2002). – Baltistica XXXVII (2), 2002. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, 386–388.

Stafecka Anna: Augu, koku un mežu nosaukumi Nautrānu vietvārdos. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 93.–99.

Stafecka Anna: Dialectal Basis of the High Latvian Written Language. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumé des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 72–73.

Stafecka Anna: Pirmajai līdz mūsdienām saglabātajai latgaliešu grāmatai – 250. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 66.–67.

Stradiņš Jānis: Par Blaumani, Mīlenbahu, Endzelīnu, mums. Trīs mūsu dižgari Zinātņu akadēmijā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 15. janvāris, Nr. 7 (2772), 1.; 15.

Streļevica Dace: Attieksme pret pielikuma ģenitīvu un tā lietojums latviešu valodā. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 48.–60.

Streļevica Dace: Pielikuma/pasugas ģenitīva liktenis latviešu valodā: lietojums un lietotāju attieksmes. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 68.–69.

Šabanovs Aleksandrs: Karavīriem traucē valsts valodas nezināšana. – Diena, 2003, 30. jūnijs, Nr. 149 (3676), 1.; 4.

Šabanovs Aleksandrs: Naidošānās maska. – Diena, 2003, 5. jūlijs, Nr. 154 (3681), 2.

Šabanovs Aleksandrs: Uzvarēt zaudējot. – Diena, 2003, 17. jūnijs, Nr. 140 (3667), 2.

Šaudiņa Vilma: Aizguvums vai mantots vārds? – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 107.–112.

Шаудиня Вилма: Экспрессивность заимствований. – Tekstas: lingvistika ir poetika. 12. Tarptautinēs mokslinēs konferencijās medžiagā 2003 m. lapkričio 13–14 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 76–77.

Šaudiņa Vilma: J. Kulitāna latviešu-lietuviešu vārdnīcas rokraksts. – Leksikografijas ir leksikologijas problēmas. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2003, 44–49.

Šaudiņa Vilma: The Lithuanian Dialect of Gārsene in Kulitāns' Dictionary. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumé des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška, Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 133–134.

Ševčenko Maija: Noķer gimalajiešu lāci. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Literatūra un Māksla Latvijā), 2003, 7. marts, Nr. 56 (3530), 10.

Ševčenko Maija: Šauļos atklāts Baltu centrs. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Literatūra un Māksla Latvijā), 2003, 28. marts., Nr. 74 (3548), 9.

Širovs Pāvels: Krievu valodā aizliedz lamāties. – Diena, 2003, 6. februāris, Nr. 31 (3558), 8.

Štrauhmanis Jānis: Jūrmieciņas terminoloģijas attīstība Latvijā. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 185.–189.

Štrausa Ilze: Lietuviešu cilmes toponīmi Ukru pagastā. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. Rīga: LU, 2003, 48.–49.

Šulce Dzintra: Lingvistiskās vides raksturojums studiju procesā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 391.–397.

Šulcs Viesturs: Latviešu valodas terminoloģisko augu nosaukumu atbilstība nosaukumiem latīņu valodā. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 70.–77.

Šuplinska Ilga: Folklorizācija tekstā un teksta folkloriskums nacistiskās okupācijas dzejā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 398.–406.

Tapusi dokumentāla TV filma Latvietis runā! – Diena, 2003, 3. decembris, Nr. 283 (3810), 12.

"*Tautas dzīvības serde un kodols ir valoda*" – Kārlis Mīlenbahs. 28. martā tika atzīmēta izcilā latviešu valodnieka K. Mīlenbaha 150. dzimšanas diena. (Prof. J. Stradiņa uzruna.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 1. aprīlis, Nr. 50 (2815), 1.; 10.

Tidriķe Laura: Dažas jauniešu valodas raksturīgākās īpašības skolotāju un skolēnu vērtējumā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 407.–416.

Tidriķe Laura: Jauniešu valodas lietojums skolēnu un skolotāju vērtējumā. – Valoda–2003. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIII. Atbildīgā redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2003, 37.–42.

Tidriķe Laura: Skolēnu lingvistiskā attieksme: valodas lietojuma situatīvais aspekts. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 129.–145.

Timmermanis Kārlis: Latviešu terminoloģija enerģētikas normatīvajos materiālos. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 14. novembris, Nr. 161 (2926), 25.

Timuška Agris: Frazeoloģismu atspoguļojuma problēmas *Latviešu izlokšņu vārdnīcā*. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2003, 114–118.

Timuška Agris, Švambarytė Janina: Ketvirtais tarptautinis dialektologu ir geolingvistu kongresas. – Gimtoji kalba, 2003, rugsējis Nr. 9 (435), 23–25.

Tīsiņa Anitra: *Sarkanais* Gundegas Repšes romānā "Sarkanais". – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 66.–76.

Tóth Szilárd: The Marking of Long Vowels in the 17th Century South Estonian in Comparison with Latvian. – Baltu filoloģija. XII (1). Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 123.–138.

Trumpa Anta: Atsevišķu latviešu un lietuviešu valodas adjektīvu semantiskā diferenciacija: latv. *šķīsts*, liet. *skýstas*; latv. *skaists*, liet. *skaistùs*; latv. *tikls*, liet. *tiklùs*. – Baltistica XXXVII (2), 2002. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, 283–294.

Trumpa Edmundas: Balsinių fonemų diferencinių požymių hierarchija pietų Aukštaičių pelesos šnekoje. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 100.–110.

Trumpa Edmundas: Dēl nekirčiuto žodžio galo vokalizmo kiekybės ir kokybės Pelesos šnekoje. – Kazimieras Jaunius (1848–1908). Tarmėtyrininkas ir kalbos istorikas. Kazimiero Jauniaus 155-osioms gimimo metinėms. Konferencijos pranešimų tezės. Vilnius, Kvėdarna, 2003, 64–65.

Трумпа Эдмундас: Исчезновение противопоставления гласных по признаку долготы в одном из литовских говоров балтославянского пограничья. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 74–76.

Turpinās akcija pret pāreju uz latviešu mācību valodu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 3. jūnijs, Nr. 128 (3602), 4.

Ūdris Jānis: Latvijas dalībai Eiropas Savienībā es neredzu alternatīvu. (Intervija ar Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķi Ainu Blinkenu.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 15. augusts, Nr. 114 (2879), 1.; 18.

Vaba Lembit: Über Probleme bei der Erforschung der ostseefinnisch-lettischen lexikalischen Beziehungen. – 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. 4. Internationaler Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. 4-ème Congrès International des Dialectologues et Géolinguistes. IV-й международный конгресс диалектологов и геолингвистов. Abstracts of Scholarly Papers. Thesen der Vorträge. Résumés des communications. Тезисы докладов. Edited by Agris Timuška. Riga, 28.07.–2.08.2003. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2003, 12.

Valdība atsakās eiro saukt par eirām. – Diena, 2003, 21. maijs, Nr. 117 (3644), 5.

Valdmane Vita: "Die Letten" von Garlieb Merkel. Ein Vergleich der ersten lettischen und der ersten russischen Übersetzung mit den ersten beiden deutschen Ausgaben. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum. III. Hrsg. von Gisela Brandt. Stuttgart: Hans-Dieter Heinz Akademischer Verlag, 2003, 595–102.

Valdmanis Jānis: Sintaktiskās konstrukcijas saturs un "dalītās zināšanas". – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 7. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2003, 213.–221.

Valoda dzīvo caur tās lietotājiem. Vakar Valsts prezidente un Valsts valodas komisija Reiterna namā sveica 30 labākos latviešu valodas skolotājus no visas Latvijas. (V. Viķes-Freibergas uzruna.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 26. jūlijs, Nr. 166 (2931), 1.; 60.

Valodniekam Antonam Braidakam vēlīts sarīkojums. – Izglītība un Kultūra, 2003, 29. maijs, Nr. 23 (2842), 15.

Valsts prezidenta preses dienests: Par dzimtās valodas skolotāju darbu. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 16. maijs, Nr. 73 (2838), 11.

Valsts prezidenta preses dienests: Skolotājs kā pamatu licējs visai dzīvei. Piekdien, 16. maijā, Valsts prezidente un Valsts valodas komisija izteica valstisku atzinību 22 skolotājiem par dzimtās valodas mācīšanu. (V. Viķes-Freibergas uzruna.) – Latvijas Vēstnesis, 2003, 20. maijs, Nr. 74 (2839), 1.; 6.

Valsts prezidenta preses dienests: Valsts prezidente: Par valsts un mazākumtautību valodu skolā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 8. maijs, Nr. 68 (2833), 1.; 23.

Valsts prezidente Baltistikas institūtā Greifsvaldes universitātē. – Izglītība un Kultūra, 2003, 27. marts, Nr. 13 (2832), 4.

Valsts sekretāru sanāsmē izskatīts MK noteikumu projekts par Valsts valodas aģentūras izveidi. – Izglītība un Kultūra, 2003, 25. oktobris, Nr. 42/43 (2861), 4.

Valsts valodas centrs: Par jauniem vārdiem latviešu kalendārā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 11. aprīlis, Nr. 57 (2822), 9.

Valsts valodas komisija rīko 3 seminārus. – Izglītība un Kultūra, 2003, 30. oktobris, Nr. 44 (2863), 4.

Vaļa [Lasmane Valentīna]: Atvadoties no draudzenes (V. Rūķei-Draviņai mūžībā aizejot). – Latvijas Vēstnesis, 2003, 10. jūnijs, Nr. 86 (2851), 8.

Vanaga Anita: Par konkursu. Mans latviešu valodas skolotājs. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 14. novembris, Nr. 161 (2926), 23.

Vanags Pēteris (rec.): Latyškij perevod l'juteranskogo Malogo Katexizisa 1586 goda. Kritičeskoe izdanie teksta i Glossarij. Sostavil Toksikadze Inoue. Kobe, 2002. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 107.–110.

Vanags Pēteris (rec.): S. Ambrasas. Daiktavardžių darybos raida. II. Vilnius, 2000. – Baltistica XXXVII (2), 2002. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, 168.–172.

Vancāne Ilze, Krugļevskis Valērijs: The Structure and Computerised Search of Multiword Terms in the Text. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 154–160.

Vancāne Ilze, Krugļevskis Valērijs: Vārdkopterminu struktūra un datorizēta meklēšana tekstos. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 154.–162.

Vārda *brand* vietā iesaka lietot jaunvārdu *zīmols*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 21. jūlijs, Nr. 167 (3641), 4.

Veckalne Silvija: Atsakās no pilnīgas apmācības valsts valodā. – Rīgas Balss, 2003, 6. maijs, Nr. 86 (13 470), 3.

Veckalne Silvija: Krievvalodīgie tomēr mītiņos. – Rīgas Balss, 2003, 15. maijs, Nr. 93 (13 477), 2.

Veckalne Silvija: Latviešu un krievu skolas neapvienos. – Rīgas Balss, 2003, 20. maijs, Nr. 96 (13 480), 6.

Veckalne Silvija: Tracis ap krievu skolām – veltīgs. – Rīgas Balss, 2003, 29. aprīlis, Nr. 82 (13 466), 5.

Veckalne Silvija: Valodas centrs noķēris "Gimalajiešu lāčus". – Rīgas Balss, 2003, 4. aprīlis, Nr. 67 (13 451), 8.

Veckalne Silvija: Valodas inspektori cer uz apdrošināšanu. – Rīgas Balss, 2003, 27. maijs, Nr. 101 (13 485), 3.

Veide Eliita: Valstiska atzinība dzimtās valodas skolotājiem. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 17. maijs, Nr. 114 (3588), 3.

Veinberga Sandra: Top likums par zviedru valodu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 11. februāris, Nr. 35 (3509), 7.

Veisbergs Andrejs: Computer Use in Training Translators in Latvia – Problems and Solutions. – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 205–220.

Veisbergs Andrejs: Computer Use in Translator Work, Terminology Management and Training. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd

International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/ LLI of LU, 2003, 161–167.

Veisbergs Andrejs: Datorizētie reverso vārdnīcu resursi kā potenciāls vārdnīcas paplašināšanai – ko mēs no tā varam mācīties. – Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 78.–80.

Veisbergs Andrejs: Elektroniskās vārdnīcas un datorizētie vārdnīcu resursi. – Linguistica Lettica 12. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 163.–175.

Veisbergs Andrejs: Identitāte kā eksportprece jeb Antiņš pārdošanā. – Latvijas Vēstnesis, 2003, 11. novembris, Nr. 158 (2923), 7.

Veisbergs Andrejs: Identitāte kā eksportprece jeb Antiņš pārdošanā. – Identitāte un atpazīstamība, valoda un tulkojums. Valsts valodas komisijas starptautiskās konferences rakstu krājums. Rīga, 2003, 14.–35.

Veisbergs Andrejs: Interpreting Wordplay – Doing the Impossible? – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 205–220.

Veisbergs Andrejs: Runā latvietis. (Profesora, filoloģijas doktora Andreja Veisberga pārdomas par valodu.) – Universitātes Avīze, 2003, 16. decembris.

Veisbergs Andrejs: Use of Euphemism in Latvian under Occupation Powers. – The Baltic Countries under Occupation. Acta Universitatis Stockholmensis. 23. Stockholm: Almqvist&Wiksell International, 2003, 229–240.

Venters Egils: Sācies Mīlenbaha gads. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Literatūra un Māksla Latvijā), 2003, 17. janvāris, Nr. 14 (3488), 9.

Vērtē valodai draudzīgās vietas. – Latvijas Avīze, 2003, 15. decembris, Nr. 15 (1829), 4.

Viedokļi Dienas interneta versijā par G. Dilāna rakstu Tu un jūs (25.I. Diena) – Diena, 2003, 28. janvāris, Nr. 23 (3550), 2.

Vikmans Ģirts: Eksotiskās valodas. (LU studenti var apgūt dažādas valodas.) – Mājas Viesis, 2003, 10. janvāris, Nr. 6 (1587), 28.

Vīksne Imants: Daļas jāapvieno veselumā. – Rīgas Balss, 2003, 2. septembris, Nr. 169 (13 553), 13.

V. K. (vēst.): Dumjībna un muļķībna (par *-n-* pārāk biežu lietošanu). – Diena, 2003, 22. aprīlis, Nr. 93 (3620), 2.

Viļķina Ausma: Atpūšas un mācās svešvalodu. (Valodu mācību centra nometne Īvandē.) – Lauku Avīze, 2003, 27. augusts, Nr. 166 (1747), 8.

Zaikauskas Egidijus: Lietuvių kalbos performatyvų raiška. – Baltu filoloģija. XI (2) 2002. Redaktors Pēteris Vanags. Rīga: LU, 2003, 79.–96.

Zauberga Ieva: Globalizācijas ietekme uz citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā. – Valoda vēstures dzirnakeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2003. gada 20.–21. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 81.

Zauberga Ieva: Kāds klauvēja pie durvīm. – Identitāte un atpazīstamība, valoda un tulkojums. Valsts valodas komisijas starptautiskās konferences rakstu krājums. Rīga, 2003, 106.–122.

Zauberga Ieva: The Role of Translators/Interpreters in Consolidation and Elaboration of New Terminology. – Terminology and Technology Transfer in the Multilingual Information Society. Proceedings of the 2nd International Conference on Terminology. Ed. V. Skujiņa. Vienna/Riga, TermNet Publisher/LLI of LU, 2003, 168–175.

Zauberga Ieva: Translation as Discursive Import. – Abstracts of the 10th International Conference on Translation and Interpreting, Institute of Translation Studies, Charles University, Prague, September, 11–13. Prague, 2003, 96–97.

Zauberga Ieva: Translation related Convention Shifts in Latvian Cookery Books. – LSP Translation in the New Millenium. A cross-Baltic Symposium on Didactics and Research. Hermes Skriftserie, 2003, 83–99.

Zauberga Ieva: Translators/Interpreters as User and Contributors to Terminography. – The Third International Riga Conference on Pragmatic Aspects of Translation. Proceedings. Riga: University of Latvia/Aarhus School of Business, 2003, 231–240.

Zauberga Ieva: Tulkojumu veicinātās žanrisko un stilistisko stereotipu pārmaiņas latviešu valodā. – Linguistica Lettica 11. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003, 167.–183.

Zuicena Ieva: Eiropas Padomes projekts "Eiropas valodu portfelis". – Skolotājs, 2003, Nr. 6 (42), 40.

Zuicena Ieva: Leģendārā vārdnīca. – Latvijas Luterānis, 2003, Nr. 9 (172), 3. maijs, 16.

Zuicena Ieva: Uzbūves principi viensējuma un daudzējuma skaidrojošajās vārdnīcās. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2003, 152–156.

Zveja Ilze: Baltijas valodnieki vasaras forumā Vācijā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 5. augusts, Nr. 180 (3654), 10.

Zveja Ilze: Iznākusi jauna vārdnīca. (Par īpašvārdu pareizrakstību skandināvu val.) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 1. marts, Nr. 51 (3525), 10.

Zveja Ilze: Silvijas Raģes piemiņai. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 27. oktobris, Nr. 251 (3725), 10.

Zveja Ilze: Veidos latviešu valodas terminoloģijas datu bāzi. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 8. marts, Nr. 57 (3531), 10.

Zveja Ilze: Viedokļi. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 30. maijs, Nr. 125 (3599), Forums Nr. 22 (52), 3.

Zvirgzds Ilmārs: Mūs pēta! Philologia Baltica 2003 pievēršas baltistikai. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2003, 8. augusts, Nr. 183 (3657), Forums Nr. 32 (62), 1.

Ilga Migla

ZIŅAS PAR AUTORIEM

Larisa ILJINSKA (1946) – *Dr. philol.*, Rīgas Tehniskās universitātes asociētā profesore, RTU Valodu institūta direktore.

Andra KALNAČA (1965) – *Dr. philol.*, LU Filoloģijas fakultātes Baltu valodu katedras docente.

Stasis KEINIS (*Stasis Keinys*) (1936) – *Dr. hum.*, docents, Lietuviešu valodas institūta Terminoloģijas centra vecākais zinātniskais līdzstrādnieks.

Roberts KUDIRKA (*Robertas Kudirka*) (1976) – *Mg. hum.*, Viļņas universitātes Kauņas Humanitārās fakultātes doktorants.

Regīna KVAŠĪTE (1962) – *Dr. philol.*, Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes docente.

Solvita LABANAUSKIENE (*Solvita Labanauskienė*) (1977) – *Mg. hum.*, Lietuviešu valodas institūta Terminoloģijas centra jaunākā zinātniskā līdzstrādniece.

Ilga MIGLA (1962) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece.

Daina NĪTIŅA (1942) – *Dr. habil. philol.*, Rīgas Tehniskās universitātes profesore, LZA korespondētājlocekle.

Valentīna SKUJIŅA (1937) – *Dr. habil. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece, Liepājas Pedagoģijas akadēmijas profesore, LZA īstenā locekle.

Dace STRELĒVICA (1976) – *Mg. phil.*, LU doktorante, apgāda "Zvaigzne ABC" redaktore.

Jānis ŠTRAUHMĀNIS (1944) – *Dr. habil. geogr.*, Latvijas Jūras akadēmijas profesors.

Uldis ŠVINKS (1944) – *Dr. paed.*, Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas prorektors, profesors.

Laura TIDRIĶE (1974) *Mg. paed.*, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Svešvalodu mācību metodikas katedra.

Ieva ZAUBERGA (1958) – *Dr. philol.*, LU Moderno valodu fakultātes Sastatāmās valodniecības katedras asoc. profesore.

Ieva ZUICENA (1952) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece.

LINGUISTICA LETTICA 13

Salikts LU Latviešu valodas institūtā
Iespiests SIA "Madonas Poligrāfists"

Metiens 500 eks.